

**ПАЖЎҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

ВБД: 004 376 – 37.0+930 (2 – тоҷ)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТКБ: 74. 2.

У-28

УСМОНЗОДА ЗАРИФ ҶУМЪАБОЙ

**ҲАМКОРИИ КОЛЛЕҶ ВА МУАССИСАҲОИ ФАРҲАНГ –
ШАРТИ МУКАММАЛГАРДОНИИ ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ
ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШҚУЁН**

Ҳимояи такрорӣ

Диссертатсия

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои
педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3.9. Назария ва
методикаи ташкили фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ
(педагогикаи иҷтимоӣ)**

Роҳбари илмӣ: доктори
илмҳои педагогӣ, профессор
Латифзода Д.Н

ДУШАНБЕ - 2026

МУНДАРИҶА

Муқаддима	3
Тавсифи умумии таҳқиқот.....	12
БОБИ 1. ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧЌЎНИ КОЛЛЕҶҶО ЧУН ПРОБЛЕМАИ ИҶТИМОЙ-ПЕДАГОГӢ	23
1.1. Омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишчӯён дар педагогика.....	23
1.2. Хусусиятҳои ҳамкориҳои мазмунӣ-технологии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули зебоипарастии донишчӯён	53
Хулосаи боби 1	81
БОБИ 2. ШАРОИТҶОИ ПЕДАГОГӢ ВА МЕХАНИЗМҶОИ ҶАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ КОЛЛЕҶ ВА МУАССИСАҶОИ ФАРҲАНГ ДАР ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧЌЎН.....	82
2.1. Фарҳанги зебоипарастии донишчӯён ва механизмҳои ташаккули он дар раванди ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг	82
2.2. Роҳҳои мукамалгардонии ҳамкориҳои мутақобилаи педагогии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар рушди эстетикӣ донишчӯён	104
Хулосаи боби 2	123
БОБИ 3. ТАШАККУЛИ МАЪРИФАТИ ЗЕБОИПАРАСТӢ ВА ҶАЛБИ ДОНИШЧЌЎН БА ФАЪОЛИЯТИ БАДЕӢ-ЭҶОДӢ – ШАРТИ МУҶИММИ ҶАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ ПЕДАГОГӢ (ҶАМЪБАСТИ НАТИҶАҶОИ КОРИ ОЗМОИШӢ-ТАҶРИБАВӢ).....	127
3.1. Асоснок намудани вазифаҳои барномаи таҳқиқотӣ	127
3.2. Ҷамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ҷиҳати ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалби донишчӯён ба фаъолияти бадеӢ-эҷодӣ.....	142
Хулосаи боби 3.....	162
Хулоса ва натиҷаҳои асосии илмӣ кори диссертатсионӣ.....	165
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	170
Рӯйхати адабиёт.....	173

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Масъалаҳои ҷалб намудани насли наврас ба зебоипарастӣ ва зебоиофарӣ, аз ҷумлаи масъалаҳост, ки аз ҳалли он мушкилоти ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва рушдҳои инсонӣ комил вобастагии зиҷ дорад. Бинобар ин, зарурияти муҳими такмили системаи тарбияи эстетикӣ, ба талаботи имрӯза мутобиқ намудани мазмун, шакл, методҳо ва воситаҳои таъсиррасонии он ба вуҷуд омадааст.

Одами аз ҷиҳати эстетикӣ зебо, ба дарки санъат сарфаҳм мерафтагӣ, ба фаъолияти зебоипарастӣ ҷалб шуда, махсусан барои барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбии самти фаъолиятҳои техникӣ ҳел зарур ва дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ барои педагогикаи иҷтимоӣ ва ҷузъи таркибии он фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад. Зеро мисли дигар донишҷӯёни макотиби олии ва миёнаи махсус онҳо низ бояд аз арзишҳои миллӣ ва умумибашарии зебоипарастӣ бархӯдор буда, тарбияи завқи бадеӣ, муносибати фарҳангофарона ва зебоиофарона низ дошта бошанд, асарҳои бадеиро арзёбӣ карда тавонанд ва ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ ҷалб шуда, аз онҳо бархӯрдор бошанд.

Бинобар ин, масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ барои донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ ҳеле муҳим ва зарур аст, зеро дар шароити боло рафтани нақш ва нуфузи илмҳои дақиқ, риёзӣ ва табиатшиносӣ набояд ин қишри ҷомеа аз арзишҳои эстетикӣ бебаҳра монад, ба фаъолияти эстетикӣ ва намудҳои гуногуни санъат ҷалб нашавад.

Раванди ҷаҳонишавӣ, ки хусусиятҳои миллӣ, анъанаҳои ин ё он этносро дар тарбияи эстетикӣ ба ҳисоб намегирад, пояҳои устувори тарбиявӣ ва фарҳангофариро коста мегардонад. Ҳоло он ки, анъанаҳои бадеӣ унсури таркибии маҷмуъии ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қори тарбиявӣ ба шумор мераванд. Инчунин, дар сатҳи зарурӣ қорқард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин,

таъмин карда натавониستاني Ҳамоҳангсозии нерӯҳои ниҳодҳои мухталифи давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар қори тарғиби арзишҳои бадеӣ ва ҷалбнамоии насли наврас ба эҷодиёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, дигар омилҳои низ сатҳи роҳи мукамалгардонии қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ гардидааст.

Вобаста ба ин, проблемаи мазкур муҳрам, муҳим ва яке аз ҳадафҳои рӯзмарраи тарбиявӣ-эстетикӣ дар ҷомеа ба ҳисоб меравад. Албатта, дар ин қор ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилотӣ, марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ ва оила, ки қорҳои анъанаҳои милли-фарҳангии ҳеш мебошад, нақши муайян мебошад. Аз ин рӯ, натиҷаҳои арзанда ва самараноки қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ аз қобилияти дарёфти мавқеи нотакрори ҳар яке аз ин ниҳодҳои иҷтимоӣ-тарбиявӣ дар низоми ягонаи ташаккули қомили инкишофи шахсият вобастагии ногустастанӣ қорад.

Ин вазифаи боси масъулиятнок ба зимми муассисаҳои таълимии зинаҳои гуногун, муассисаҳои фарҳанг ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа воғузир қарда шудааст. Аммо дар таҷрибаи тарбияи эстетикӣ аз ҳам қурбӯдани фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоӣ, баҳусус, муассисаҳои таълимӣ, (дар таҳқиқоти мо қоллеҷҳо) бо муассисаҳои фарҳанг ба назар мерасад, ки дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ қонишҷӯён қостагиро ба амал меорад. Махсусан, ҳамқорӣ, аз ниғоҳи мо, байни муассисаҳои таҳсилотӣ бо муассисаҳои фарҳанг дар сатҳи зарурӣ ба амал бароварда намешавад. Бинобар ин, яке аз мушкилоти имрӯза дар системаи тарбияи эстетикӣ роҳҳои таъмин қардани Ҳамоҳангсозии марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ бо муассисаҳои таълимӣ (қоллеҷҳо) ба шумор меравад.

Маълум аст, ки ҳалқи тоҷик қорҳои анъанаҳои қадимаи бадеӣ ва тарбияи эстетикӣ мебошад, ки аз насл ба насл интиқол қода шуда истодаанд ва истифодаи онҳо дар ташаккули зебоипарастии ҷавонон қойгоҳ ва аҳамияти қолон қоранд. Қунки мардуме, ки таърихи ғанӣ ва бойи қандинҳазорсола қораву мутаффақиронаш аз қихати афқори эстетикӣ дар тамоми қаҳон маълуму машҳуранд, бояд нағузирад, ки

насли ояндаи он аз ҷиҳати бадеӣ камсавод монад, аз донишҳои эстетикӣ ва арзишҳои фарҳанги бадеӣ бархӯрдор нашуда бошад. Ва, умуман, ба арзишҳои маънавию эстетикӣ ватанию ҷаҳонӣ, комёбиҳои илм ва техникаи муосир технологияҳои имрӯза ҷалб нагардида бошад. Бинобар ин, масъалаҳои таҳқиқи фарҳанги эстетикӣ имрӯзҳо хеле муҳим ва актуалӣ гардидааст. .

Аз ҷумла, зимни суҳанронӣ дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (с. 2015) Пешвои миллат, сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои тарбия дар руҳи анъана ва фарҳанги миллии халқи тоҷик таваҷҷуҳи хосса намуда, вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насби наврастро дар ҷомеа, чунин муайян намуданд: «Мақомоти дахлдор бояд ба тарбияи зебоипарастии ҷавонон таваҷҷуҳи махсус зоҳир намоянд» [75,32]. Вобаста ба ин, ҳамчунин, «Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио бо мақсади таблиғи ғояҳои миллий, тарбияи зебоипарастӣ ва ҳифзи мероси таърихиву фарҳангӣ» [75,33]. вазифадор ҳам карда шудаанд. Ҳамзамон, дар Паёми соли 2025 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба «масъалаҳои омӯзиши таърих, фарҳанг, анъанаҳои халқи хеш» [76,33] диққати ҷиддӣ додан, таъкид шудааст.

Яъне, зикр намудан ба маврид аст, ки яке аз вазифаҳои имрӯзаи фарҳангикунонии ҷомеа, ғанӣ гардонидани ҳаёти маънавӣ мебошад, ки дар ин ҷода ниҳодҳои тарбиявию муассисаҳои фарҳанг нақши муосир ва ҳатто ҳалкунанда мебозанд.

Ғайр аз ин ҳам, дар Консепсияи тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, консепсия ва барномаи давлатии муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ниҳоят, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» ва боз дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ дар қатори вазифаҳои муҳимми рӯз бобати амалӣ намудани тадбирҳои сиёсати давлатии миллии фарҳанг, «оид ба рушди маърифати ҳуқуқӣ, ахлоқӣ, эстетикӣ чораандеши карда» [11], ва тарбияи эстетикӣ ҷавонон мутабиқи шароити имрӯза, масъалаҳои ҷамоаҳангсозӣ, ташкили сохтори муосири

хамгирокунанда, истифодаи арзишҳои фарҳанги миллий, ва соҳаи фарҳангию фароғатӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шудааст. Вобаста ба ин, вазифаҳои тарбияи эстетикӣ ва нақши муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангро дар ин кор ба эътибор нагирифтани номумкин аст.

Аммо дар асл, таҷрибаи амалии ҷамоҳангсозии кори муассисаҳои таълимӣ ва марказҳои фарҳангию фароғатӣ дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ карда нашудааст. Барои ҳамин ҳам ҳадафҳои аниқ, равшан ва мушаххас надоштани муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар низоми тарбиявӣ, хусусият, ҷойгоҳ ва нақш онҳо дар ташаккули зебоипарастӣ, коста будани ҷамоҳангсозӣ дар фаъолияти эстетикӣ ва дигар мушкилот сабаби интихоби мавзӯи мазкур гардидааст.

Дар маҷмӯъ таҳқиқоти мо маълум намуд, ки шароитҳои педагогӣ ва имкониятҳои воқеии иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, бахусус ҷавонон, заминаи моддӣ-техникии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити имрӯза ба таври бояду шояд истифода бурда намешавад. Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки вазъи корҳои беруназаудиторӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ талаботи маънавию эстетикӣ тарбиятгирандагонро ба таври бояду шояд қонеъ намегардонанд, ки боиси ҷалби теъдоди камшумори онҳо гаштааст. Ин ҳама, воқеан ҳам, дар оянда заминаи мусоидро барои эҳёи заминаҳои эстетикӣ ҳаёти маънавӣ, боло бардоштани савҳи эстетикӣ онҳо таъмин карда наметавонад.

Инчунин, дар сатҳи зарурӣ коркард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, коста будани ҷамоҳангсозии инноватсионии институтҳои иҷтимоии мухталифи давлатӣ, ҷамъиятӣ ва шакул усулҳои муосир дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ва ҷалби насли наврас ба эҷодиёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва боз дигар омилҳо низ садди роҳи мукамалгардонии корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ гардидааст.

Инчунин мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот малум намудаанд, ки баъзе донишҷӯён бо сабабҳои мухталиф ба муассисаҳои фарҳанг кам мераванд, дар намоишномаҳо ва спектаклҳо ғоҳ-ғоҳ ширкат меварзанд

ва доир ба баланд бардоштани маърифати эстетикӣ худ кам таваҷҷуҳ менамоянд, ки боиси костагии завқи эстетикӣашон мегардад. Қисме аз онҳо, ба иттиҳодияҳои ифротгароии самти фаъолиятҳои ғайри иҷтимоиву тарбиявӣ ворид шуда, даст ба ҷиноят мезананд, байни худ мочаро ва ҷангу муштқубӣ мекунанд. Гузашта аз ин, ташвишовар он аст, ки дар баъзе муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии ҷумҳурии фанни эстетикаро чун предмети нақшавӣ ва ё факултатевӣ ворид нанамудаанд, ё дар ҳаҷми зарурӣ омӯхта намешавад, онро омӯзгорони ғайриихтисос дарс медиҳанд. Аз ин рӯ, ин амал ва мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот дар коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ моро ба хулосае овард, ки дар коллеҷҳо таълимӣ сатҳу сифати дониш, азхудкунии таносуби фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ (махсусан, силсилаи фанҳои эстетикӣ) чандон баланд нест.

Яке аз норасоҳои ҷиддии дар низоми тарбияи эстетикӣ ва ҳамгироии ниҳодҳои онҳо мақсаду ҳадафҳои аниқу равшан надоштани муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг мебошад, ки дар ин низом чӣ қойгоҳе доранд ва кадом моделҳо (барномаҳо)-и таълимӣ барои Тоҷикистон заруранд.

Бино бар ин, ҳалли ин вазифаҳои муҳим ҷиҳати ташаккули шуури эстетикӣ, ҷалби ҷавонон ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ, истифодаи анъана ва фарзанги миллӣ, таъмини неру ва рушди қобилиятҳои эҷодии ҷавонон ва аҳолии мусоидат менамоянд ва зарурияти таҳқиқоти масъалаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамгироии муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ҳамчун объекти иҷтимоӣ-педагогӣ ба миён омадааст, ки хеле мубрам ва муҳим мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва умуман тарбияи эстетикӣ муҳассилин дар низоми таҳсилот ва фарҳанг проблемаи маҷмӯӣ буда, мавриди таҳқиқи илмҳои гуногун қарор дода шудааст. Дар рисолаи мазкур, ин нукта аз мавқеи илмҳои педагогӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Аммо, новобаста аз ин, дар раванди омӯзиши ин масъала, комёбиҳои илмҳои гуногун,

ҷомеашиносӣ ва гуманитарӣ, аз қабилӣ фалсафа, сотсиология, фарҳангшиносӣ, эстетика, инсоншиносӣ ва дигар илмҳо истифода бурда шудаанд.

Доир ба таҳқиқи ин мавзӯ олимони зиёди ватанию хориҷӣ таҳқиқоти арзишмандеро анҷом додаанд. Қобили зикр аст, ки оид ба ин масъала Априаскина О.А. [16], Априесян, Г.З. [17], Верб, М.А. [26], Каган.М.С. [37; 38], Лармин, О.В. [47], Лихачев Б.Т. [51;52], Разумный В.А. [69], Ястребова, Н.А. [111] ва дигарон дар таҳқиқоташон изҳори назар кардаанд. Аз ҷумла, Институти фалсафаи Академияи илмҳои Россия яке аз таҳқиқоти хешро махсус ба масъалаҳои фарҳанги эстетикӣ бахшидааст [106]. Масалан, Лихачев Б.Т. «одам ва табиатро ҳамчун ду намуди гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ намудааст, ки алоҳида вучуд дошта наметавонанд ва якҷоя вобастагии мавҷудияти якдигарро шарт мегузоранд» [52,175].

Махсусан, пас аз қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» ба масъалаҳои «зарурияти ҳамгироии мактаб, оила ва ҷомеа дар тарбияи насли наврас» [11] таваҷҷуҳи махсус зоҳир мегардад. Бештари мутахассисон нуқтаҳои назари хешро ҷиҳати ҳамкорӣ иброз намуда, зарурияти ҳамгироии қори иҷтимоии касбии муассисаҳои таълимиро бо оила, бахусус, дар шароите, ки оила ҳамчун субъекти фаъоли ин ҷараён дар муҳити иҷтимоӣ амал мекунад, бобати кӯшиши тавсиф ва ба низом даровардани онро масъалагузорӣ карда бошанд ҳам, вале пурра таҳқиқ накардаанд.

Дар таҳқиқотҳо зиёда парокандагии масъалагузорӣ, набудани нуқтаи назари маҷмӯӣ ва механизми ҳамкории муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ҳис карда мешавад. Ҳарчанд дар гӯшаю қанори дунё, аз ҷумла дар Федератсияи Россия, ИМА ва дигар давлатҳо қорҳои фаъоли таҷрибавӣ-озмоишӣ бурда шуда истода бошанд ҳам, аммо ҷумҳурии мо то ҳол дар ин ҷода имқонияти маҳдуд буда, маводи назариявӣ ва амалӣ қам ҷамъ шудааст. Аз ин рӯ, дар қадом пойдевор ва бо қадом роҳ ба даст овардани самараноқии имқонияти баҳамрасии худинқишофёбии шахсият

ва иқтидори муҳити иҷтимоии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҳамчун масъалаи заруру ҳалталаб боқӣ мемонад. Барои ҳамин ҳам, мавзуи мазкур, ҳамчун, таҳқиқоти бунёдӣ, коркарди илмию амалиро талаб мекунад, то ки шароитҳои муфидро барои инкишофи шахсият, ҳамчунин, барои муҳити иҷтимоӣ-фарҳангии ниҳодҳои гуногуни ҷомеа дар тарбияи эстетикӣ ба вучуд оварда тавонад.

Бояд таъкид сохт, ки дар Тоҷикистон дар самти ҳаллу ҷасли масоили назариявӣ ва методологии ин мавзӯ олимони соҳаи педагогикаи ватанӣ Муҳаммад Лутфуллозода [54; 55;], Хурам Раҳимов [73], Баён Раҳимов Б. ва Абдулбоқӣ Нуров [72], Файзулло Шарифзода [101] ва дигарон дар таҳқиқотҳояшон андешаҳои хешро доир ба мақсад, вазифаҳо, мазмун, шакл ва методҳои ин унсuri муҳимми кори тарбиявӣ баён сохта, «тамоили эҳёи арзишҳои ахлоқию зебоипарастӣ ва ҳамкориҳои ниҳодҳои гуногуни ҷомеаро зарур шуморидаанд» [54, 651].

Масъалаи мазкур дар як қатор монографияҳо, рисолаҳои докторию номзадӣ, мақолаҳои илмӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Бевосита ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ рисолаҳои номзadiи Р. Абдуллоева [112], А. Саидов [84], мақолаҳои илмii Д. Латипов [48], рисолаи доктори илми фалсафа, профессор С. Раҳимов [71] ва дигарон бахшида шудаанд. Дар мақолаи илмii С.Раҳимов мавсуф қайд мекунад, «дар замони марҳилаҳои аввали Истиқлолият зарурат ба таҳқиқи бадеияту эстетикаи замон, мафкураи нав, арзиши нав хеле рӯзмарра ва доғ гардид. Асари тозаэҷодшудаи миллат бояд дар меъёри арзишҳои ҷаҳонӣ рақобатпазир бошад» [71,28-31]. Ҷанбаҳои педагогии тарбияи эстетикиро бо хонандагони синфҳои болоӣ Р.Х. Абдуллоева дар рисолаи номзadiаш таҳқиқ намудааст. Ӯ «роҳҳои такмили ташаккули шуури бадеӣ-эстетикӣ дар системаи муайяни педагогӣ ва самаранокии методикаи онро арзёбӣ менамояд» [112,14].

Ҳамчунон, қисман, масъалаҳои тарбияи эстетикii донишҷӯён аз ҷониби олимони Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи назди АТТ, Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилооти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон,

кафедраҳои фарҳангшиносӣ ва педагогикаи мактаби олии кишвар таҳқиқ шудаанд.

Доир ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ ва мубрамияти масоили он таҳқиқотҳои комплекси Институти илмӣ-таҳқиқотии педагогӣ ва таҳсилоти бадеии Академияи таҳсилоти Россия Институти илмӣ-таҳқиқотии санъатшиносии Вазорати фарҳанги собиқ Иттиҳоди шуравӣ, Академияи илмҳои Россия (лабораторияи тарбия), дигар коллективҳои илмиро бо роҳбарии А.Н. Леонтев [49], Б.Т. Лихачев [52], Б.М.Неменский [59], Фохт-Бабушкин, Ю.У. ва дигарон [100], Ясенева, Л. Г. [149] низ, зикр кардан ба маврид аст. Ва бояд таъкид намуд, ки дар охири солҳои 70-90-уми асри XX дар доир ба ин масъала як қатор олимони аз қабили Абдуллоев, М.А. [14], Аверьянова, Г.И, [114], Алдреюшин, А.Н. [115], Киргизов, И. [132], Ольхова, О.К. [144], Плотникова, Е.В. [146] Трубина, И.И. [147] низ таҳқиқот бурдаанд. Дар осори илмии онҳо асосҳои назаиявию методологӣ, роҳҳо ва методҳои оптималии тақмили тарбияи эстетикиву ахлоқии мактаббачагон дар қорҳои берузамактабӣ бо дарназардошти хусусиятҳои мактаби миллии ошкор гардида, масъалаҳои тарбияи мусиқӣ-педагогии мактаббачагон, барқароршавӣ ва инкишофи таҳсилоти мусиқӣ, имкониятҳои ҳамгироеи фанҳои таълимӣ, «таъсиси махфилҳои сарояндагӣ, оркестрҳои созиҳои миллии тарбияи эстетикӣ тавассути санъати мусиқии халқӣ дар Ёзбекистон» [147] ва дигар паҳлуҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ баррасӣ шудаанд.

Дар омӯзиш ва таҳқиқи ин мавзӯ саҳми олимони М.А.Абдуллоев, Р. Абдуллоева, Д.Латифзода (Д.Латипов), А.Саидов ва дигарон аз он иборат аст, ки дар ҳалли баъзе масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ ба мо кумак расонидаанд. Масъалан, Д.Латифзода «фарҳанги этникӣ ва эҷодиёти бадеии халқро дар низоми педагогикаи этникӣ» [48,5] баррасӣ намудааст. Ё қайд мекунад, ки «дар ин иҷрои ин вазифаҳои муҳим нақши институтҳои эҷодиёти мардумӣ хеле бузург аст» [48,5].

Инак, аз таҳлилу муқоисаи асару мақолаҳо ва рисолаҳои ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар системаи таҳсилот ва фарҳанг

бахшидашуда чунин бармеояд, ки дар ин замина корҳои зиёде анҷом ёфта бошад ҳам, вале проблемаи ташаккули фарҳанги зебоипарастии мухассилин дар давраи соҳибистиклолӣ дар раванди ҳамгиройи мутақобилаи фаъолияти коллеҷҳои муосир ва муассисаҳои фарҳанг, шароитҳои самаранокии педагогии фаъолияти тарбиявии муассисаҳои соҳаи маорифу фарҳанг ва волидайн, ҳалли вазифаҳои таълимию тарбиявӣ тавассути ин ниҳодҳои тарбия то ҳол пурра мавриди таҳқиқи махсус ва ҳаллу фасл қарор нагирифтаанд. Ғайр аз ин, дар амалия усулҳои пайдарпай ва муассири ҳамгирокунанда байни маъмурияти муассисаҳои таълимию тарбиявӣ, аз он ҷумла, коллеҷҳо ва кормандони муассисаҳои фарҳанг дар шаҳрҳои хурд, мавҷуд набудани механизмҳои ҳамохангии зарурӣ дар байни онҳо ба назар намерасад.

Хуллас, ин ҳама ва дигар номувофиқатии иҷтимоӣ байни талаботи ҷомеа доир ба масъалаҳои дар заминаи принсипи ҳамгиройӣ ба роҳ мондани тарбияи эстетикӣ донишҷӯён ва номувофиқатии назария ба амалия дар системаи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ва иҷтимоию фарҳангӣ дар самти ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён боиси интиҳоби мавзӯи «Ҳамкории коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг – шартӣ мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён» гардид.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо, лоиҳаҳо ва мавзӯҳои илмӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шӯъбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, барои солҳои 2019–2023 дар мавзӯи «Таҳсилоти касбӣ ва муносибати ба салоҳиятноки асосёфта дар таълим ва омодагии касбии донишҷӯён» ва муқаррароти асосии «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», Барномаҳои давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 ва солҳои 2021-2025, «Барномаи давлатии тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу наشري Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» ва

боз дигар санадҳои амалкунандаи меъёрии соҳаи таълиму тарбия ва фарҳанг иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: – муайян ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани шароитҳои ташкилӣ-педагогии мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкории функционалии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг ва тавсеаи он.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- баррасии фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, хусусиятҳои он дар шароити таъсиррасонии маҷмӯӣ дар раванди корҳои таълимию тарбиявӣ ва беруназаудиторӣ дар илми педагогика;

- омӯзиши вазъият ва тамоилҳои рушди ҳамкории мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг доир ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- омӯзиши имкониятҳои воқеӣ ва шароитҳои иҷтимоӣ-педагогии коллеҷу муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён;

- коркард ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкории функционалии коллеҷу муассисаҳои фарҳанг;

- тариқи озмоиши педагогӣ тасдиқ кардани барномаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди фаъолияти якҷояи коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг.

Объекти таҳқиқотро ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар фаъолияти якҷояи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ташкил медиҳад.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: раванди ҳамкории функционалии коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳанг – шартӣ мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён.

Фарзияи таҳқиқот: мукамалгардонии ҳамкории мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули зебоипарастии

донишчӯён зимни ба эътибор гирифтани шартҳои зерини педагогӣ муяссар мегардад, агар:

- ҳамкориҳои мутақобилаи зичи ин ниҳодҳо (коллекчу муассисаҳои фарҳанг) таъмин, ҳамроҳангсозии онҳо зимни баҳисобгирии барномарезӣ ва муносибати интегративии неруи субъектҳои ҳамкорикунондаи ин унсӯри тарбиявӣ ба роҳ монда шавад;

- номутасилий (дискретност) дар фаъолияти тарбиявӣ - эстетикӣ донишчӯён аз тарафи ин ниҳодҳои иҷтимоӣ-педагогӣ дар шаҳрҳои хурд аз миён бардошта шавад;

- ҳамгирӣ зичи ниҳодҳо дар заминаи барномаи педагогӣ ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишчӯён бо назардошти хусусияти фарҳанг ва асоснок намудани он бо истифода аз самаранокии анъанаҳои бадеии маҳал ба роҳ монда шуда, роҳҳои мукамалгардонии он тариқи озмоиш санҷида шавад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Омӯхтани сарчашмаҳо ва таҳлили маводи лозима вобаста ба мавзӯ дар доираи диссертатсияи мо се марҳиларо дар бар мегирад:

Дар давраи аввали таҳқиқот (солҳои 2017-2019) адабиёти илмӣ гирдовардашуда доир ба фалсафа, эстетика, сотсиология, фарҳангшиносӣ, педагогиву психологӣ ва боз дигар мавод таҳлил гардида, таваҷҷуҳи асосиро зиёда ба масъалаҳои муҳимми тарбияи эстетикӣ равона намудан имкон дод, ки диққати аввал бештар ба проблемаҳои асосӣ ҷалб ва нуқтаҳои муҳимми фарзияи таҳқиқот асоснок карда шавад. Махсусан, адабиёти илмӣ олимони тоҷик доир ба тарбияи эстетикӣ таҳлил гардида, таваҷҷуҳ зиёда ба масъалаҳои истифодаи истилоҳ ва мафҳумҳо оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишчӯён дар шароити ҳамкориҳои коллекчу ва муассисаҳои фарҳанг дода шуд. Инчунин, концепсияи таҳқиқот таҳия шуда, ҳуҷҷатҳои коллекчу ва муассисаҳои фарҳангӣ, ки масъалаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, дараҷаи тавсеаи онро инъикос мекарданд, мавриди баррасӣ ва омӯзиш қарор гирифтанд.

Дар давраи дуввуми таҳқиқот (солҳои 2020-2022), нақшаҳои кори таълимию тарбиявӣ, вазъи воқеии ҳамкориҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳо бо муассисаҳои фарҳангӣ дар шаҳрҳои хурд, барномаҳои таълимӣ ва чорабиниҳо оид ба тарбияи эстетикӣ, ки тавассути муассисаҳои фарҳанг баргузор карда мешаванд, баррасӣ шудааст; концепсия ва барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар раванди ҳамгироии коллечҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ таҳия ва бо истифода аз усулҳои таҳқиқоти педагогӣ пурсиши анкетавӣ, пурсиши масъулини корҳои тарбиявии коллечҳо, мушоҳидаи фаъолияти кормандони муассисаҳои фарҳанг ва роҳҳои ҳамкориҳои ин ду ниҳоди муҳимми тарбияи эстетикӣ донишҷӯён тавсиф ва нишондиҳандаҳои он муайян гардидаанд. Дар ин давраи озмоиши педагогӣ «ҳамкориҳои мутақобилаи коллеч ва муассисаҳои фарҳанг ҷиҳати ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён ва самаранокии он» [31,47] зери назорат қарор дода шуда, иштироки бевоситаи муаллиф ва мушоҳидаҳои ӯ доир ба фаъолияти омӯзгорон ва кормандони муассисаҳои фарҳанги шаҳр нақши ҳалкунанда дошт.

Дар давраи сеюм (солҳои 2022-2024) натиҷаи таҳқиқот дар як қатор пойгоҳҳои таҳқиқотӣ ҷамъбаст ва ба низом дароварда шуда, ниҳоят, хулосаҳои он имкон дод, ки ба барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеч ва муассисаҳои фарҳанг ба таъмини равандҳои ҳамгирозии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ таъям карда, бо истифода аз имкониятҳои тарбиявии ин ниҳодҳо ҷавобро пайдарпай бо арзишҳои фарҳангӣ шинос ва онҳоро ба фаъолияти бадеиву эҷодӣ ҷалб намуда, ба рушди фаъолиҳои эстетикӣ онҳо асос гузошта шавад. Хулоса ва тавсияҳои дар заминаи ҷамъбасти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ бадастомада ва самаранокии барномаи педагогии таҳиянамуда ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёно дар раванди ҳамкориҳои функционалии коллечу марказҳои фарҳангӣ ва шароитҳои педагогии мукамалгардонии онҳо тасдиқ намуд.

Хулоса ва тавсияҳои дар заминаи ҷамъбасти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ бадастомада ва самаранокии барномаи педагогии таҳиянамуда ташаккулёбии фарҳанги зебоипарастии донишҷуёнро дар раванди ҳамкории функционалии коллеҷу марказҳои фарҳангӣ ва шароитҳои педагогии мукамалгардонии онҳо тасдиқ намуд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот дар заминаи принципи муносибати ҳамгирой ба қори тарбиявӣ - эстетикӣ ба роҳ монда шуда, зарурияти истифодаи он дар ин низом, чун маҳаки асосии назариявии таҳқиқот таъкид шудааст. Вобаста ба ин, масъалаи «ҳамоҳангсозии фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоии ҷомеа» [102,106], аз ҷумла, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, ки ду ниҳоди муҳими тарбиявӣ-эстетикӣ маҳсуб меёбанд, яке аз принципи муҳимми тарбияи эстетикӣ эътироф ва тасдиқ карда шудааст. Ҳамчунин, «консепсияи инсондӯстонаи шахсият, ҳамчун фардияти худинкишофёфтаи қомил, «омилҳо ва шаклу механизмҳои робитаи мутақобила», «консепсия, модел ва барномаҳои онон» [13], ки барои Тоҷикистон мувофиқанд, худидорақунӣ ва худташқилдиҳӣ чун яке аз роҳҳои самараноки ташкили раванди ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷуён арзёбӣ гардидааст.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Стратегияи миллии рушди маорифи ҚТ то соли 2030», «Консепсияи миллии тарбия дар ҚТ», Қонуни ҚТ дар бораи муайян гардидаанд, низ асоси назариявии таҳқиқотро ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро ғояҳои файласуфон, сотсиологҳо, этнологҳо ва педагогҳо оид ба фарҳанги эстетикӣ чун ҳадафи муҳимми тарбияи эстетикӣ дар низоми таҳсилот; оид ба ҳамкории функционалии ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар низоми таҳсилот (М.А.Ариарский, Ф.Шарифзода, Ш.Шоисматуллоев,); фаъолияти эстетикӣ инсон (М.С.Каган), назарияи тарбияи эстетикӣ муҳассилин (М.А.Верб, Е.В. Бондаревская, Б.Т.Лихачев, М.Лутфуллоев, В.А.Сластёнин ва диг.); ғояҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар назария, методика ва ташкили фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ (М.А.Ариарский, Н.И.Ерошенков,

В.А.Разумный, В.Е.Триодин, Н.Н.Ярошенко); заминаҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи маориф ва фарҳанг; ниҳоят, арзишҳои фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди тарбия ташкил медиҳанд.

Сарчашмаҳои маълумот инҳоянд:

1. Осори мутафаккирон бахшида ба масъалаҳои эстетикӣ ва тарбияи зебоипарастии муҳассилин.
2. Асарҳо, рисолаҳо, мақолаҳо ва дигар корҳои илмӣ- таҳқиқотӣ марбут ба тарбияи эстетикӣ.
3. Феҳристи адабиёти илмӣ-методӣ, сарчашмаҳои фалсафӣ, таърихӣ, педагогӣю психологӣ ва таҳлили муқоисавии онҳо.
4. Омӯзиш, ҷамъбаст ва таҳлили масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимиву фарҳанг ва санадҳои бадастомада.
5. Ба даст овардани иттилоот аз натиҷаи корҳои озмоишӣ- таҳқиқотӣ доир ба ташаккули маърифати эстетикӣ ва ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ.

Заминаҳои эмперикӣ таҳқиқот: Хусусиятҳои ташаккули фарҳангӣ-зебоипарастии донишҷӯён дар ҷараёни таълими фанни эстетика, этика ва корҳои беруназаудиторӣ ба диди фалсафӣ, сотсиологӣ, зебоипарастӣ, педагогӣ ва монанд ба инҳо таъям намуда, арзёбӣ шудааст; ғоя, падидаҳои педагогӣю муосир вобаста ба талаботи ҳамкорӣю коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг оид ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба инобат гирифта шуда, дар маҷмӯъ, ба ҷунин усулҳои эмперикӣ: омӯзиш ва ҷамъбаст намудани таҷрибаи пешқадам оид ба тарбияи эстетикӣ ва ҳамкорӣю коллеҷу муассисаҳои фарҳанг дар ҷараёни корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, хонапурӣ намудани анкета, суҳбат, мушоҳида, озмоиш, арзёбиву санҷиш, гузаронидани корҳои таҷрибавию озмоишӣю педагогӣ, муқоиса ва таҳлил мушаххас карда шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот – коллеҷи технологӣ ва инноватсионӣ, МД МЭФ Кохи ҷавонони ба номи Лоик Шералӣ, Кохи фарҳанги ба номи Олим Бобоев, Муассисаи давлатӣю мактаби санъати бачагона, 2 адад боғ –

Боғи тиллоӣ ва боғи ба номи Камоли Хучандӣ, 5 адад-ансамбл, Китобхонаи системаи марказонидашуда бо 29 филиал-китобхонаҳои шаҳру деҳот инчунин, бахшҳои маориф ва фарҳанг ба шумор мераванд. Дар қорҳои озмоишӣ омӯзгорон, донишҷӯён ва кормандони фарҳанги шаҳр иштирок доштанд.

Навгониҳои илмӣ дар он аст, ки:

- асосҳои педагогӣ ва ҳамкории функционалии коллеҷҳо ва марказҳои фарҳангӣ-тарбиявӣ дар доираи шаҳрҳои хурд зимни муносибати маҷмӯӣ ба қори тарбиявӣ-эстетикӣ ҳалли худро ёфтааст;

- ташкил намудани тарзҳои ҳамроҳангсозии ниҳодҳои тарбиявӣ зебоипарастӣ чӣхати рушди эстетикӣ ва муҳассилин бо дарназардошти баҳисобгирии маълумот доир ба муҳити эстетикӣ ва ҳаётон, дараҷаи фаъолнокии бадеӣ-эҷодӣ онҳо ва усулҳои ташкили ин раванд пешгӯӣ шудааст;

- номуҷассилии фаъолияти якҷояи ин ниҳодҳо дар қори беруназаудиторӣ, ки дар натиҷаи ҳамкории нокифояи коллеҷ ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули зебоипарастӣ амал мекунанд, бартаараф гардиданд; ҷузъҳои асосӣ, самтҳо ва нишондиҳандаҳо (маърифати эстетикӣ, чӣхати баҳодихӣ ва ҳиссӣ ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ) мушаххас қарда шуданд;

- шароитҳои педагогӣ ва ҳамкории функционалии коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ донишҷӯён муайян қардидаанд;

- ба дараҷаи зарурӣ ба эътибор нагирифтани махсусиятҳои марказҳои фарҳангӣ тарбиявӣ дар ҳамқорӣ доир ба тарбияи эстетикӣ ва ҳаётон, суҷт қардидани ҳамроҳангсозии неруи тарбиявӣ муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг низ муайян қарда шудааст.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Фаъолияти якҷояи коллеҷҳои техникӣ ва марказҳои фарҳангӣ тарбиявӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва донишҷӯён соҳаи

худмухтор ва аз дигар ниҳодҳои субъектҳои раванди тарбиявӣ ҷудо набуда, балки қисми таркибии низоми ягонаи ташаккулёфта ва таъсиррасонӣ буда, робита ва муносибатҳо, мувофиқгардонии фаъолият ва ҳамкориҳои иштирокчиёни раванди ташаккули фарҳанги зебоипарастиро ташкил медиҳад, ки дар он нақши ҳалқунандаро ҳамоҳангсозии қори муассисаҳои таълимию фарҳанг мебозанд. Онҳо самт, мазмун ва шаклҳои қори берузаудитории тарбиявии донишҷӯёнро муайян сохта, ҷиҳати таъмини илмӣ-методиҳои ин унсурҳои муҳимми тарбиявӣ, инчунин, ба барномарезии ғанӣ гардонидани муҳити эстетикӣ минтақа мусоидат менамоянд.

2. Шартҳои муҳимми фаъолияти ҳамгирӣ мутақобилаи педагогии коллеҷҳои техникӣ ва марказҳои фарҳангӣ тарбиявӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, ки раванди номуттасили таъсиррасонии педагогиро ба фаъолияти таълимию тарбиявии донишҷӯён ва қори берузаудитории онҳо бартараф карда метавонад, инҳоянд, ки нуктаҳои дигари ба ҳимоя пешниҳодшавандаанд:

а) барномарезии ягона дар заминаи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷ бо марказҳои фарҳангиву тарбиявӣ новобаста аз тобеияти идоравӣ, сохти ташкилӣ, ҷиҳати рушди эстетикӣ-ахлоқии донишҷӯён;

б) ҳамоҳангсозии мунтазами нерӯҳои тарбиявии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳангӣ ҷиҳати ба натиҷаи ниҳой расидан – банақшагирии маҷмӯӣ (комплексӣ) дар низоми ягонаи тарбияи эстетикӣ буда, таъдбири онро барои дар ниҳоди донишҷӯён ташаккул додани фарҳанги зебоипарастӣ ва муносибати эстетикӣ ба воқеият ва санъат вусъат мебахшанд.

3. Барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамгирӣ функционалии коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг аз қисмҳои зерин иборат аст:

- фаъолияти якҷояи коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг дар низоми тарбияи эстетикӣ донишҷӯён тавассути коркарди нақшаҳои муштарак қори тарбиявӣ, таъсиси шӯроҳои ҳамоҳангсозӣ, иштироки тарафайни омӯзгорону кормандони фарҳанг дар қори ниҳодҳои тарбиявӣ;

- муайян намудани ҷойгоҳи ҳар як ниҳоди тарбиявӣ - эстетикӣ дар ин низом ва ба такрори фаъолияти якдигар роҳ надодан; бо истифода аз имкониятҳои нерӯи зеҳнӣ ва ҳиссӣ ба эҳсосоти донишҷӯён ҷиҳати азхудкунии маънииасарҳои санъат ва таъсири ҳиссӣ-эстетикӣ ба нерӯи тарбиявӣ расонидан;

- истифодаи се ҷузъи таркибӣ (маърифати эстетикӣ, дараҷаи ҳиссӣ-арзёбӣ, ҷалбнамоии донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эстетикӣ), инчунин, тавсеаи шартҳои педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ, ки фаъолнокии донишҷӯёнро ҷиҳати азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва имкониятҳои муносибати эҷодкорона ба муҳити воқеӣ таъмин менамояд.

4. Ба низом даровардани шаклҳои кори пешрафтаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, баҳисобгирии хусусиятҳои тарбиявии марказҳои фарҳангӣ, ки ягонагии маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишҷӯёни коллеҷро ба фаъолияти эстетикӣ тавассути концерт - лексия, вохӯрӣ бо шоирону нависандагон, ҳунармандон, ташкили семинару конференсияҳо, ташкили ҷашнвораҳову озмунҳо, иду маросимҳои миллӣ, таъсиси гурӯҳҳои ташаббускорон оид ба ташкили маҳфилҳои фарҳангу санъат, шеърдӯстон, ширу шакар, ҳунаромӯзӣ, иттиҳодияҳои эҷодиву клубҳои баҳсу мунозираи, инчунин, ба дигар тадбирҳои самти фаъолиятҳои эстетикӣ буда таъмин ва рушди зебоипарастии онҳоро фаъл мегардонанд.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Ягонагии ногурастани фаъолияти ниҳодҳои таҳқиқшуда – коллеҷҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳангии шаҳрҳои хурд дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии мухассилини таҳқиқшаванда бо назардошти хусусиятҳои ҷунин институтҳои тарбиявӣ асоснок гардидааст, ки ба тамоили тақвияти ҳамкориҳои функционалии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ дар фаъолияти тарбиявӣ - эстетикӣ вобастагии ногурастанӣ дорад. Шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва роҳҳои мукамалгардони фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ тибқи принципҳои муносибати маҷмӯӣ ва ҳамгиройӣ дар тарбия муайян, заминаҳои илмӣ барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ асоснок ва таҳия карда шудаанд.

Радабандии (типология)-и дараҷаи фаъолнокии фарҳангӣ ва бадеӣ-эҷодии донишҷӯён коркард ва дар ин раванд вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ вобаста ба он ҳама мушаххас карда шудаанд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар таҳқиқот барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои мутақобила ва ҳамоҳангсозии нерӯҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳанг коркард шуда, шароитҳои педагогии бомуваффақияти пешрафти фаъолияти онҳо дар Тоҷикистон асоснок гардидааст.

Бояд таъкид намуд, ки барномаи таҳиягардидаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди озмоиши педагогӣ санҷидашуда имкон медиҳад, ки коллечҳо ҳамгироиро бо муассисаҳо ва марказҳои фарҳанг таъмин намуда, фаъолияти тарбиявии муштаракро ба роҳ монанд, аз анъанаҳои бадеии маҳал самаранок истифода бурда, ба шуур, эътиқод ва эҳсосоти эстетикӣ муҳассилин таъсири мусбат расонанд.

Умуман, натиҷаҳои таҳқиқот ва тавсияҳои илмӣ-методӣ оид ба ҳамкориҳои коллечҳо ва муассисаҳои фарҳанг таҳияшуда барои кормандони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва марказҳои фарҳангию фароғатӣ метавонад, дар қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ шон кӯмак расонад. Маводи дар натиҷаи таҳқиқот бадастомада ва монографияи нашршуда метавонад барои шӯбаҳои маориф ва бахшҳои фарҳанг ва дигар муассисаҳои таълимию тарбиявии минтақа ва, умуман, ҷумҳури ҳамаҷун дастури хуби таълимӣ-методӣ ёри расонида, инчунин, дар доираи қорҳои интиҳобӣ ва тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг мавриди истифода қарор гирад.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия: Дурустӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо асоснокӣ ва саҳеҳии усули методологӣ ва назариявӣ, истифодаи маҷмуи усулҳои ба ҳама вобастаи таҳқиқоти илмӣ, ки ба мавзӯ, вазифаҳои таҳқиқот, тақдиқи пешгӯйҳои илмӣ дар фарзия баёнгардида ва нуқтаҳои назариявӣ қомилан мутобиқанд; мувофиқати муқаррароту хулосаҳои назариявии

ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамкории коллечу муассисаҳои фарҳанг ва кофӣ будани сарчашмаҳо ва маводи истифодашуда санҷида шудаанд; истифодаи усулҳои озмоишӣ ва маълумоти аз он бадастомада дар доираи хулосабарорӣ асоснок карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ, мундариҷа ва муҳтавои диссертатсия ба бандҳои шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.3.9. Назария ва методикаи ташкили фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ (педагогикаи иҷтимоӣ), аз ҷумла, ба банди 1 – Методологияи таҳқиқи фаъолияти иҷтимоӣ-педагогӣ, моҳият, сохтор, вазифа, принсипҳои онҳо; моделсозии равандҳои иҷтимоӣ-педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ ва банди 4 – Сифати ташкили ҷорабиниҳои иҷтимоӣ-педагогӣ (технология ва усулҳои баҳодиҳии сифати фаъолияти иҷтимоӣ педагогӣ; меъёрҳо, нишондиҳандаҳои баҳодиҳии сифати фаъолияти иҷтимоӣ педагогӣ) мутобиқ мебошад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот дар доираи омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ, шарҳ ва муқоисаи маълумоти коркардшудаи илмӣ, бадасторӣ, батартибдарорӣ, санҷиш, муайян намудани заминаи назариявӣ-методологияи таҳқиқот, аниқсозӣ ва тавсеаи аппарати илмӣ, интиҳоби методҳои таҳқиқот, асосноккунӣ, таҳия ва татбиқи барномаи педагогӣ ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамгироии мутақобилаи коллеч ва марказҳои фарҳангӣ маърифатӣ, муайян кардани шароити педагогӣ ва коркарди шаклу усулҳои нави фарҳангӣ маърифатӣ донишҷӯён, ҷамъбасту натиҷагирӣ аз раванди корҳои таҳқиқотӣ, пешниҳоди тавсияҳои методӣ барои омӯзгорон ва кормандони фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ назаррас аст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосӣ дар раванди таълими фанни эстетика ва этика, корҳои беруназаудиторӣ коллечҳо, дар нишастҳои илмӣ-методӣ, семинарҳо доир ба масъалаҳои корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, дар амалия татбиқ намудани онҳо тасдиқи худро ёфтаанд. Инчунин, дар раванди таҳқиқоти озмоишӣ,

иштироки бевоситаи унвончӯ бобати ҷамъовариҳои далелҳо, батартибдориҳои онҳо ва дар раванди санҷишу дар амалия татбиқ намудани натиҷаҳои он ҳама назаррас аст.

Натиҷаи таҳқиқот тавассути маърузаҳои илмӣ ва суҳанрониҳо дар конференсияҳои илмӣ байналмилалӣ: (ш.Самарқанд ва Челябинск), ҷумҳуриявӣ ва дар ҷаласаҳои шӯъбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ироа гардидааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Дар доираи мавзӯи диссертатсия аз ҷониби муаллиф 8 номгӯй интишорот ҷоп гардидааст, ки аз ин теъдод 3 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва ё тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Руссия ба таъъ расидаанд. Инчунин, аз ҷониби муаллифи рисола (монография) дар ҳаммуаллифӣ низ нашр гардидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия: Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат аст. Муҳтавои диссертатсия дар 190 саҳифаи ҷопи компютерӣ иншо гардида, ду ҷадвал ва як диаграммаро дар бар мегирад. Рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аз 173 номгӯй аст.

БОБИ 1. ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧҶҶНИ КОЛЛЕЧҶО ҶАМЧУН ПРОБЛЕМАИ ИҶТИМОЙ- ПЕДАГОГӢ

1.1. Омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар педагогика

Дар назария ва таҷрибаи корҳои тарбиявӣ, ки ба масъалаҳои таҳсилот, тарбия ва фарҳанги милли бахшида шудаанд, вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насби наврас дар ҷомеа муайян карда шуда, таъкид мегардад, ки он яке аз вазифаҳои имрӯзаи фарҳангикунони ҷомеа, ғайрарандани ҳаёти маънавӣ мебошад ва дар ин ҷода ниҳодҳои тарбиявӣ муассисаҳои фарҳанг нақши муасир ва ҳатто ҳалкунанда мебозанд.

Дар стратегия ва барномаҳои давлатии соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои ворид шудани муассисаҳои таълимии соҳаи фарҳангу ҳунар ба низоми ягонаи таҳсилот тибқи стандартҳои байналмилалӣ ва бозори ҷаҳонии меҳнат, ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии насби наврас диққати ҷиддӣ дода шудааст.

Вобаста ба ин, бояд рушди фарҳанги милли, махсусан, бадеӣ дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ муттасил инкишоф ёфта, дар заминаи он ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон ба роҳ монда шавад.

Вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насби наврас ва нақши ниҳодҳои тарбиявӣ дар ҳалли онҳо, ҳамзамон дар «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият дар таълиму тарбияи кӯдак» таъкид шудаанд. Дар моддаи 18 «Ҳуқуқ ва уҳдадорҳои омӯзгор» чунин омадааст: омӯзгор «таълимгирандагонро дар руҳияи ватандӯстӣ, зебоипарастӣ,арзишҳои фарҳангӣ милли, таърихӣ ва муқаддасони милли тарбия кунад» [11]. Аз ин лиҳоз, истифодаи «таҷрибаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳамчун меъёри рушди инфиродӣ ва субъектҳои фаъолияти таърихӣ» [32, 58-59] дақиқ карда шудааст.

Вобаста ба ин, мубрамии мавзуъ, аҳаммияти он барои назарияи педагогикаи иҷтимоӣ, фаъолияти амалии эстетикӣ, мукамалгардонии системаи он, ва нақшу ҷойгоҳи маорифу фарҳанги ҷумҳурӣ дар он, ташкил намудани омӯзишу таҳқиқотро дар ин самт металабад.

Зарурияти самаранок истифода бурдани имкониятҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ, куллан бознигарӣ намудани мазмун ва шаклҳои он, масъалаҳои муносибати инсон ба арзишҳои эстетикӣ, иштирок дар худфаъолияти бадеӣ, дарк ва фаҳмиши нави муносибати эстетикӣ ба ҳаёт, ошкор сохтани дурнамои масъалаи мазкур, яке аз вазифаҳои муҳими ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ маҳсуб меёбад.

Аз ин ҷиҳат, таҳқиқи масъалаҳои фарҳанги эстетикӣ дар низоми муассисаҳои таълимию тарбиявӣ ва фарҳангию фароғатӣ, дар ҳамкориҳои мутақобила ва фаъолияти ҳамҷояи педагогии онҳо бо хонавода ва муассисаҳои фарҳанг аҳаммияти бештарро доро хоҳад буд.

Аз назари муҳаққиқон, фарҳанги эстетикӣ ин маҷмӯи арзишҳои эстетикӣ, аз онҳо бархӯрдор гаштани шахс, маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикиро фаро мегирад. «Зебӣ тамоми фаъолияти инсонро ихота мекунад ва муносибати инсонро ба ҳаёт дигаргун месозад» [32,136]. Ҳамзамон, «динамикаи рушди эстетикӣ шахсро дар раванди муоширати ӯ бо санъат» [32,137], таъмин менамояд.

Файласуф Н.Бердлев фарҳанги эстетикиро тавсиф намуда, онро барои «фаҳмондани сатҳи зебоипарстии инсон истифода бурдааст» [73].

Дар шароити ҳозира мо метавонем фарҳанги эстетикиро чун яке аз рукнҳои асоси фарҳанги миллии тоҷик ва илми фарҳангшиносӣ арзёбӣ намоем.

Олимон дар чунин ақидаанд, ки зебӣ худ ҳаёт, таҷрибаи иҷтимоӣ ва фарогири ҳамаи намудҳои фаъолияти инсон мебошад. Он ҳам фарҳанги маънавӣ ва ҳам паҳлӯҳои мухталифи фарҳанги моддӣ инсонро инъикос менамояд. Идеали эстетикӣ бошад, «намунаи олии шуури ҳар як шахс буда, дар худ олитарин арзишҳои фарҳангиро таҷассум менамояд» [66, 46].

Дар тарбияи эстетикӣ концепсия, модел ва барномаҳои гуногун амал мекунад. Аз тарафи институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ восита, шакл ва методҳои мухталиф мавриди истифода қарор мегиранд. Дар байни онҳо барномаҳои тарбияи эстетикӣ ҷойгоҳи махсусро ишғол мекунад. Аз натиҷаҳои ин таҳқиқот мо ҳамаҷониба истифода бурдем.

Доир ба мушкилоти фарҳанги эстетикӣ ва актуалӣ будани он озмоишҳои «Институти илмӣ-таҳқиқотии педагогӣ ва таҳсилоти бадеии Академияи таҳсилоти Россия, Институти илмӣ-таҳқиқотии санъатшиносии Вазорати фарҳанги собиқ Иттиҳоди шуравӣ, Академияи илмҳои Россия (лабораторияи тарбия) ва дигар коллективҳои илмиро бо роҳбарии А.Н. Леонтев, Б.Т.Лихачев, Г. Залман, Е.В.Квятковский, Б.М.Неменский, Ю.У.Фохт-Бабушки, П.М.Якобсон низ таҳқиқот бурдаанд» [100].

Доир ба концепсияи тарбияи эстетикӣ ва таҳқиқи мавзӯи фарҳанги эстетикӣ олимони зиёди ватанию хориҷӣ дар таҳқиқоти анҷом додашон корҳои арзишмандеро иҷро кардаанд. (М.А.Абдуллоев, Р.Абдуллоева, М.А.Верб, Д.Б.Кабалевский, Л.Н.Коган, Б.Т.Лихачев Б.М.Неменский, А.Нуров, В.А.Разумный, С.Раҳимов, Ю.У.Фохт-Бабушкин).

Дар китоби «Человек в мире художественной культуры», зери назари Ю.У.Фохт-Бабушкин чунин омаддаст: «дар омӯзиши истифодаи арзишҳои фарҳанги бадеӣ зарур аст, ки ба психолог ва сотсиологҳо, баррасии мушкилоти он дар педагогика, таҳлили системаи паҳн гардонидани асарҳои санъат ва иқтисодиёт муроҷиат намудан шарт аст» [100, 5].

Аз нигоҳи фарҳангшиносӣ ба ҷараёни таҳсилот корҳои М.А.Ариарский, А.К.Андреев, А.П.Валицкая, В.В.Краевский, Д.Латифзода, В.М.Розин, А.Саидов назаррасанд.

Масалан М.А.Верб чунин меҳисобад, ки «фарҳанги эстетикӣ – маҷмӯи сифатҳо, таҳсилоти шахсӣ, махсусият, истиқболи зебӣ ва иштирок дар бунёди зебӣ буда, моҳияти он, дар азхуднамоии маҷмуи қобилият, истиқболи бадеӣ ва эҷодӣ назаррас мебошад» [26, 3-10].

Барои таҳқиқоти мо андешаи М.С.Каган дар хусуси он, ки «фаъолияти эстетикӣ ташаккулёбии материя тибқи «қонунҳои зебоӣ» буда, махсусияти ҷамъбаस्तкуниро соҳиб аст ва аз ин хотир, тамоми намуди фаъолияти инсонӣ бо андозаи муайян ҳамчун фаъолияти эстетикӣ матраҳ мегардад» [38,110-124], чун маҳаки назариявӣ ва методологӣ истифода бурда шудааст.

Дар ҷумхури масъалаи мазкур дар як қатор монографияҳо, рисолаҳои докторию номзадӣ, мақолаҳои илмӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Бевосита ин дар заминаи арзишҳои миллӣ дар рисола ва мақолаҳои илмӣи корманди шуъбаи фалсафаи фарҳанги институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи назди АИ ҶТ профессор С. Раҳимов аз ҷиҳати назариву методологӣ ва нигоҳи миллӣ хуб анҷом дода шуд, ба мо кӯмаки хеле зиёд расонид. Ў «Эстетикаи зороостризмро чун хорикаи илмӣ» таҳқиқ кардааст [71, С.23-29].

И.Каримова, А.Нуров, Б.Раҳимов, М.Саидов, Ф.Шарифзода, Ш.Шоисматуллоев дар омӯзиш ва таҳқиқи мавзуи баррасишаванда саҳми арзанда гузоштаанд.

Д.Латифзода низ ин мавзуро дар мақолаҳои илмӣ ва дастури таълимӣ баррасӣ ва таҳқиқ карда, омилҳои мутаассири ташаккули фарҳанги этникӣ ва эстетикӣ, ба монанди «ҳолати демографӣ, мутобиқгардонии ташаккули шахс ба табиат, омилҳои забонӣ, мазҳабӣ, ва санъатро» [48, 44-50], муҳим мешуморад. Ў қайд мекунад, ки соҳаҳои гуногуни фарҳанг – театр, мусиқӣ, китобхонаву осорхона, воситаҳои ахбори омма ва ҳифзу истифодаи ёдгориҳои таърихӣ ва ғ., «муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангиву фароғатӣ дар ҳалли вазифаҳои тарбияи эстетикӣ метавонанд дар илми педагогикаи мардумӣ мавриди таҳқиқи уарор бигиранд» [48,25].

Ба ақидаи академик М.Лутфуллоев «зебоипарастӣ яке аз сифатҳои муҳимми инсонро ташкил медиҳад. Он дар инсон ҳар гуна зухуроти эҳсос намудани зебоиро ба вучуд меорад» [54, 288]. «Идеали эстетикӣ дар

педагогикаи халқи тоҷик инъикос шудааст, ки мазмуни асосии тарбияи эстетикӣ насли наврасро муайян мекунад» [54, 118-121].

Академики тоҷик Ф.Шарифзода қайд мешавад, ки «камбудихои таълиму тарбия, аз он ҷумла, тарбияи эстетикӣ дар коста будани он ва адами муносибати ягонаи комплексӣ ва ҳамоҳангсозӣ» [101,304] аён мегардад. Ба ақидаи ин олими тоҷик «тарбияи таҳаммулпазирӣ дар шароити гуногунфарҳанги Тоҷикистон, тамоюли муҳим ва пешқдам буда, аҳамияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва сиёсӣ дорад» [101, 382].

Дар мақолаҳои илмӣ Саидов А.Р. ташаккули фарҳанги эстетикӣ чун «натичаи илмӣ-фарҳангӣ ва педагогӣ арзёбӣ» [165,118-121] шуда, «зарурати аз ҳар ҷиҳат омодагии омӯзгорон ба истифодаи арзишҳои эстетикӣ, аз ҷумла санъат, роҳҳо ва механизмҳои тарбия, таълим ва инкишоф дар ин раванд» [84, 118-121] таъкид шудааст.

Муҳаққиқи дигар Зоҳидова С.Н. равандҳои тарбияи эстетикиро роҷеъ ба «ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонандагони хурдсоли мактабӣ дар мақолаи илмӣ худ мавриди таҳлил қарор додааст» [155, 240-243]. Умуман, тарбияи эстетикӣ чун яке аз унсурҳои муҳим ва ҷудонашавандаи ташаккули инсонӣ комил, дар таҳқиқоти олимони соҳаи илми педагогика ва амалияи таҳлили зебоишиносӣ дар низоми маориф ва фарҳанг таваҷҷуҳи зиёд зоҳир намудаанд.

Аз таҳлили адабиёти илмӣ оид ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ бар меояд, ки он яке аз унсурҳои муҳимми тарбиявӣ ба шумор рафта, ҷиҳати ба олами зебӣ ва зебоиофарӣ ҷалб намудани насли наврас нақши муҳим мебозад.

Дар ин таҳқиқот собит шудааст, ки тарбияи эстетикӣ имкон медиҳад, ки инсонӣ ҳамаҷониба инкишофёфта ва ба дарки зебӣ сарфаҳм мерафтагӣ, дар фаъолияти инсон дидани ҳама гуна зебоӣҳо, махсусан, санъат, эҷодиёти бадеиро ташаккул медиҳад. Ин ва дигар хулосаҳои олимони дар ҳалли баъзе масъалаҳои назариявӣ методологӣ дар қори мо кӯмаки беандоза зиёд расонидаанд.

Истилоҳи мафҳуми эстетика дар «Фарҳанги тафсирии забони

тоҷикӣ» чунин тавсиф карда шудааст: «Эстетика таълимоти фалсафиист, ки қонунҳои умумӣ, моҳият, пайдоиш ва тараққиёти санъатро таҳқиқ менамояд ва қонунҳои тараққиёти онро аз нуқтаи назари зебоии ҳаёт ва инъикоси он дар асарҳои санъат меомӯзад» [99,671]. Аз ин нуқта бармеояд, ки эстетика қисми ҷудонашавандаи тарбияи эстетикӣ мебошад, ки мақсади он ташаккули фарҳанги зебоипарастии насли наврас маҳсуб меёбад. Ё худ тарбияи эстетикӣ дар системаи (низомӣ) таҳсилоти ва фарҳангӣ қисми ҷудонашаванда ва мутассили инкишофи комили инсон маҳсуб меёбад. Вазифаи он аз ташаккул додани маърифати эстетикӣ, инкишоф додани ҳолатҳои бадеӣ-эҳсосии ҷавонон тавассути санъат, ҷалби васеи онҳо ба намудҳои гуногуни эҷодиёт ва такмил додани нерӯҳои эстетикӣ-ахлоқӣ иборат мебошад.

Ҳадафи асосии он натавонад бо зебоӣ ва фақат аз худ кардани соҳаи санъат мебошад, балки, тамоми паҳлӯҳои шахсияти инсонро онҳоро фаро мегирад. Яъне, мақсади тарбияи эстетикӣ ҳам ташаккули маънавияи ахлоқӣ, ҳам тарбияи ватандӯстиву худшиносӣ ва ҳам аз худ кардани зебоиҳои фарҳанги ҷисмонӣ мебошад. Бинобар ин ташаккули ҳамаҷаҳаи шахс танҳо тавассути ҳамкориҳои ногунастани ниҳодҳои мухталифи иҷтимоӣ-фарҳангӣ мумкин аст.

Дар Консепсияи миллии «Дар бораи тарбия дар ҚТ» ин вазифаҳо чунин муайян карда шудаанд: «ҷанбаи илмӣ, дунявӣ ва башардӯстии анъанаю расму оинҳои мусбати миллии кишварро дар тарбияи мардум дастгирӣ карда, барои истифодаи осори пураарзиши илмӣ, адабӣ, таърихӣ, динӣ ва асару дастурҳои Сарвари давлат доир ба тарбияи шахрвандон тадбирҳои андешада шаванд» [8,9].

Ҳамин тариқ, ҳам кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг ва ҳам ҳуди мардум мефаҳманд, ки зебоӣ дар ҳаёт ва қори таълиму тарбия ёвари ҳақиқӣ мебошад. Вай ба одамон, хусусан, насли наврас ҳиссиёти хушнудона ва некбинона меорад, дар онҳо хоҳиши эҷодкориро бедор мекунад, онҳоро аз ҷиҳати маънавӣ бой менамояд. Тарбиятгирандагон аз таъсири пайравикунӣ ба эстетикаҳои шахсиятҳои алоҳида ва ҳам

коллективҳои бутун баҳра мебаранд.

Бояд тазакурр дод, ки ташкил намудани тарзҳои ҳамоҳангсозии ниҳодҳои тарбиявӣ зебоипарастӣ, махсусан муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҷиҳати рушди эстетикӣ муҳассилин бо дарназардошти баҳисобгирии маълумот доир ба муҳити эстетикӣ ҷавонон, дараҷаи ғайриҷаҳид бадеӣ-эҷодии онҳо ва ташкили ин раванд бояд роҳандозӣ карда шавад. Дар назария ва амалия педагогика «номуттасилии ғайриҷаҳиди якҷояи ниҳодҳо робитакунонда дар қори беруназаудиторӣ, ки дар натиҷаи тақии ноқифоии қоллеч ба барномаи яғонаи ташаққули зебоипарастӣ бо марказҳои фарҳангӣ тарбиявӣ амал мекунонд» [105, 50-53] бартараф ва механизмҳои ҳамқории қуноқсионалии қоллеч бо муассисаҳои фарҳангӣ дар ташаққули фарҳангӣ зебоипарастӣ бояд мустаҳкам карда шавад.

Фарҳангӣ зебоишиносии муосир эстетикаи муҳити зист, фарҳангӣ рӯзгор ва фарҳангӣ варзиш, эстетикӣқунонии соҳаи маиширо фаро меғирад. Аз ин рӯ, таҳқиқ ва омӯзиши илмии масъалаҳои ташаққули маърифати эстетикӣ, қалб намудани оммаи васеи аҳолӣ ба ғайриҷаҳиди эстетикӣ, ташкили оқилонаи қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар соҳаи фароғати мардум, қорқардҳои илмӣ-методӣ, «инқишофи намуд ва жанрҳои мухталифи эҷодиёти бадеӣ ва ташкили онҳо дар қорҳои беруназаудиторӣ ва муассисаҳои фарҳанг, қорқарди масъалаҳои назариявӣ ва методологии он дар илми педагогика ва амалияи қорҳои тарбиявӣ» [108, 59-61], ҳеле муҳим ва мубарам мебошанд.

Умуман, аз баррасӣ ва таҳлили масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар илми педагогика ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки эстетика тамоми паҳлӯҳои ғайриҷаҳиди ҳаётии инсонро фаро ғирифта, шаҳсро қун инсонии қомил, донондаи адабиёт ва санъат, шаҳси ба ғайриҷаҳиди эстетикӣ қалбшуда, аз арзишҳои зебоипарастӣ барҳӯрдор ҳаматарафа ташаққул меғиҳад. Мисоли равшани ин ғуфтаҳоро мо дар иштироки ҳазорҳо нафар ҷавонон дар озмунҳои илмӣ-техникӣ ва бадеӣ, аз он қумла, “Тоҷикистон - Ватани азизи ман”, мушоҳида карда метавонем.

Барои ҳамин ҳам, дар доираи чунин мазмун системаи маориф ва фарҳанги ҷумҳурӣ ба истифодаи арзишҳои миллӣ баъшарии инсоният, истифодаи онҳо «дар раванди корҳои таълимӣ ва тарбиявӣ, истифодаи анъанаҳо ва арзишҳои фарҳанги милли ва ҳунароҳои халқӣ, инкишофи сатҳи маърифати эстетикӣ хеш ва ҷустуҷӯи анъанаҳои қадима ва ҳамзамон шаклҳои инноватсионӣ ороиши бадеӣ, сомон додани маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ ҷавонон дар назди муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ» [41,208], яке аз вазифаҳои муҳими рӯз ба шумор меравад. «Барои қонеъ гардонидани талаботҳои фарҳанги онҳо Марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ нақши хоса доранд» [148, 138].

Маълум аст, ки шавқу рағбат ба масъалаҳои зебоишиносӣ ва зебоифаҳмӣ дар фарҳанги бадеӣ мо таъриху дуру дароз дошта, халқи тоҷик аз замонҳои қадим фарҳангфаҳму фарҳангофар буд. Аз китобҳои қадима ва дастхатҳо маълум мегардад, ки дар онҳо инъикоси ороишоти бадеӣ завқӣ эстетикӣ мардумро бедор мекард, онҳо ба дарки маънии он сарфаҳм мерафтанд.

Бояд қайд кард, ки муҳити экологӣ ва табиати Тоҷикистон бо манзараҳои муҳталифу нотақрори худ шуҳрат дошта, онҳо инъикоси ҳудро дар намудҳои муҳталифи санъат ва эҷоди бадеӣ, офаридаҳои рассомон ва нависандагон, офаридаҳои ҳунароҳои мардумӣ – тасвирӣ, театрӣ, мусиқӣ ёфтаанд. Аз ин рӯ, истифодаи онҳо дар тарбияи эстетикӣ нақши хеле муҳим мебозад. Бахусус, эълон шудани солҳои 2019-2012 ҳамчун Соли рушди деҳот, ҳунароҳои мардумӣ ва сайёҳӣ мавқеъ ва аҳаммияти «фолклор, ҳунароҳои амалии бадеӣ, коргоҳ ва иттиҳодияҳои эҷодиёти мардумӣ, ки ба анъанаҳои маҳаллӣ таъя мекунанд» [41,208-209], дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ тавассути эҷодиёти бадеӣ халқ боз ҳам баландтар намуд.

Дар педагогикаи мардумӣ (Г.Н. Волков, А.Э. Измайлов, А.Нуров, Б.Раҳимов ва диг.) масъалаи тарбияи зебоипарастӣ нисбатан васеътар буда, барои фаҳмидани аҳаммияти назариявии санъати халқӣ дар тарбияи бачагон ёрӣ мерасонанд ва дарки онро дар инкишофи бадеӣ

бачагон зиёд мекунанд. Олимони тоҷик А.Нуров ва Б.Раҳимов таъкид мекунанд, ки «тарбияи эстетикӣ дар шароити демократӣ ва гуманикунонии ҷамъият ба таври махсус садо медиҳад» [72,198].

Баҳри ҳалли душвориҳои таҳқиқот дар бисёр ҳолат ба мо мероси бойи педагогии омӯзгорони барҷаста ба монанди Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, Б.Т.Лихачев, В.А.Сухомлинский, К.Д.Ушинский, Л.А.Грицай, М.Ф. Шабаета ва дигарон мусоидат карданд, ки дар кори тарбиявӣ ба назар гирифтани руҳ, меҳнат, ахлоқ ва эстетикаро зарур мешумориданд. Ва ин қомилан дуруст аст. Зеро, «инкишофи қомили шахсият ҷиҳатҳои фаъолу ҷисмонӣ, маънавӣ ва ғайрокиро тақозо менамояд» [126, 14-15]. Ва ин аз бисёр ҷиҳат ба тарбияи зебоипарастӣ дар заминаи миллӣ бо истифода аз ҳамаи ниҳодҳои ҷомеа вобаста аст.

Қобили махсуси тазаққур аст, ки дар моддаи 5 – уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» масъалаҳои «аҳд ва ҳифзи намунаҳои фарҳанги халқӣ ҳамчун принсипи асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг» [12] қайд карда шудааст.

Ин амал аз он шаҳодат медиҳад, ки аз ибтидо ин фарҳанг дар заминаи қадимтарин анъанаҳои мардумӣ ба вуҷуд омада, имрӯз низ вазифаи зебоипарастии ҳешро иҷро карда истодааст. Ва имрӯз ҳам экспедитсияҳои фолклорӣ-этнографӣ мавриди омӯзиши таҳқиқотчиён қарор гирифта, ҷамъбаст мегарданд ва яке аз василаҳои муҳими тарбияи эстетикӣ ҷавонон гардидааст.

Аз таҳқиқоти олимони аён аст, ки дар асрҳои миёна тарбияи эстетикӣ бештар барои инкишофи маънавияти мазҳабӣ шахрвандон нигаронида шуда буд.

Пажӯҳишгари шинохтаи Осиёи Марказӣ И.И. Неъматов барои муайян кардани ҳудуди фарҳанги мардумии аҷдодони халқи тоҷик мафҳуми «Тоҷикистони таърихӣ»-ро таҳлилу баррасӣ намудааст. Анъанасе, ки ҳанӯз дар асрҳои ҳале қадим ба вуқӯъ пайвастаанд, асос ва сарчашмаи пешрафти фарҳанги эстетикӣ мебошанд, ки пайваста инкишоф ёфта, аз ҷониби мардум ҷамъоварӣ шудаанд. Аз ин рӯ, нақши

анъана, махсусан, анъанаҳои бадеӣ, дар тарбияи эстетикӣ бузург буда, онҳо аҳ насл ба насл интиқол дода мешаванд.

«Фарҳанги халқӣ ва ҳунарҳои халқӣ», - омадааст дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» [12] дар тарбияи эстетикӣ нақш ва ҷойгоҳи махсус доранд. Онҳо аз сарчашмаи илҳами халқ ба вучуд омада, ҷӯшу хурӯш, эҳсои дили инсонро дар худ таҷассум менамоянд ва онро дар шакли суруд, ракс, оҳанг, сахнаи театрикунонидашуда, маҳсули касбу ҳунарҳои мардумӣ, аз қабилӣ дӯзандагӣ, чокбурӣ, чокдӯзӣ, атласу адрасбофӣ, чакандӯзӣ, ҳунарҳои пухту пази хӯрокҳои миллии анъанавӣ, соҳҳои мусиқӣ, кандакорӣ ва боз ба халқ бар мегардонанд.

«Ҳар як соҳаи фаъолияти одамон дорои анъанавӣ аст, ки хусусиятҳои он дар мазмуну муҳтавои фарҳанги мардумӣ, аз он ҷумла, эҷодиёти бадеии халқ, санъати ороишӣ-амалӣ дар Тоҷикистон инъикос ёфтааст» [168,46]. Вобаста ба ин, ғояи Тошхоҷаева, С.А. оид ба «педагогикаи халқӣ дар тарбияи насли наврас тавассути ҳунарҳои мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳанги миллий» дар тарбия дар рӯҳи арзишҳои миллии эстетикӣ аҳаммияти бузург дорад [168, 279-281].

Бино бар ин, фарҳанги бадеии мардумӣ мавзӯи муҳим ва муҳраи омӯзиш, таҳлил ва арзёбӣ ва истифода дар раванди таълим мегардад. Ин унсурҳои фарҳанг асоси бунёди тарбияи эстетикӣ ҳар халқу миллат ба шумор меравад.

Арзишҳои фарҳанги зебоипарастӣ тавассути муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг аз ҷониби кулли мардум, махсусан ҷавонон мавриди истифода ва эҷод қарор мегиранд ва онҳо аз як насл ба насли дигар интиқол меёбанд.

Фарҳанги эстетикӣ марҳилаҳои гуногунро аз сар гузаронидааст. Ва дар ҳар як марҳилаи инкишофи он таҷриба ва мероси бойи тарбиявӣ мавҷуд аст. Истифодаи ин ганҷинаи бой дар қори тарбиявӣ яке аз вазифаҳои муҳими олимони ва тарбиятгарон маҳсуб меёбад. Зеро ин

таҷриба дар заминаи амалияи иҷтимоӣ ба вуҷуд омада, аз насл интиқол дода мешавад.

Дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар шароити ҳозира истифодаи эҷодкорона ва оқилона аз концепсияҳои давраҳои гуногуни тараққиёти фарҳанги эстетикӣ ба мақсад мувофиқ аст. Чунончи «дар замони шуравӣ масъалаҳои тарбияи эстетикӣ бо тарбияи ахлоқии одами шуравӣ дар робитаи зич буда, заминаи онро идеяҳои марксистӣ-ленинӣ ташкил медоданд. Он ба тариқи комплексӣ (маҷмӯи) роҳандозӣ карда мешуд. Тарбияи эстетикӣ ба ҳамаи ҷанбаҳои тарбия тавҷам буда, бештар ба тарбияи ахлоқӣ иртиботи ногусастанӣ дошта, таассуроти шодиву андӯҳи инсонро яхела инъикос мекунад» [81,36-46]. Ин самту намуди фаъолияти тарбиявӣ кори ҳамаи институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангиро фаро гирифта буд. Дар асоси барномаҳои махсус идора ва ташкил карда мешуд. Ҷиҳати амалисозии таҳқиқот дар ин самт институтҳои махсуси илмӣ-таҳқиқотӣ ташкил карда буданд.

Инчунин, омӯзиши «таҷрибаҳои пажӯҳишгоҳҳо ва марказҳои махсуси тарбияи эстетикӣ таъсис дода шуда буданд», ки барномаҳои таҳқиқотӣ ва таълимиро коркард намудаанд» [92]. Онҳоро дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Ёдовар бояд шуд ки барномаи давлатии тарбияи эстетикӣ таҳия ва амалӣ гардонида шуда буд, ки ҳазорҳо одамонро ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намуда буд. «Таҷрибаи судманди шарқу ғарб оид ба тарбияи эстетикӣ, таҳлили марказҳои тарбияи эстетикӣ, истифодаи методҳои таҳқиқ дар ин кор судманд буда метавонанд» [32, 66].

Тарбия ҳамчун хориқаи педагогӣ ва тарбияи эстетикӣ чун ҷузъи таркибии ташаккули инсонӣ комил бо мазмуни осори педагогикаи халқӣ, фолклори халқӣ: зарбулмасалу мақолҳо, афсонаву ҳикояҳо робитаи зич дорад.

Дар таълифоти хеш дар бораи тарбияи эстетикӣ Ушинский К.Д., Макаренко А.С., Сухомлинский В.А., Шабаета М.Ф., Орифӣ М., Раҳимов Х. ва ҷанде дигар саҳми арзанда гузоштаанд. Онҳо оид ба

таъсири мутақобилаи назарияи педагогика ва ҳамзамон педагогикаи халқӣ, ки боиси такмил ва ғановати ҳамдигарӣ гаштаанд, изҳори назар намудаанд.

Омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ ва илмӣ-методӣ нишон медиҳад, ки омилҳои асосии тарбияи эстетикӣ аз нигоҳи педагогикаи халқӣ, яъне тарбияи мардумӣ, мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Зеро яке аз унсурҳои муҳимтарини педагогикаи халқӣ - табиат махсуб меёбад.

Д.М. Лихачёв одам ва «табиатро ҳамчун ду намуди гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ намудааст, ки алоҳида мавҷуд буда, якҷоя вобастагии мавҷудоти якдигарро шарт мегузоранд» [51,175]. Бинобар ин табиат ба инсон таъсири калон мерасонад.

«Бо табиат ҳамсозӣ кардан маънои мутобиқшавӣ бо табиат, яъне ба зебоиро дорад» [67, 46]. Дар педагогикаи халқӣ «мутобиқшавӣ бо табиат аз тарбияи мардумӣ сарчашма мегирад. Халқ аз табиат, мардум аз табиӣёт ҷудонашаванда мебошад ва маҳз дар ҳамин маънои оӣ ва ҳамохангии беҳтарини ҳаёт дар рӯи Замин ифода меёбад» [72, 199]. «Ҳунариҳои дасти занона, мусиқӣ ва суруд низ ба ин шаҳодат медиҳанд». [72, 199-200].

Тибқи иттилои пажӯҳишгари чех Я.А. Коменский, ки асосгузори дидактика буд, таъкид мекард, ки «дониш натиҷаи таҷрибаи инсон аз табиату ҷамъият аст, пас ҳуди табиат бояд дар маърази таълим қарор бигирад, на ғуфтаҳои дар бораи он» . Ӯ муқобили он буд, ки «талаботҳои танҳо дар доираи китоб маҳдуд шаванд» [Великая дидактика. – М., 1955, саҳ. 277].

В.А. Сухомлинский, пешниҳод намуда буд, ки «нозук будани ҳис, таассурот, муносибати эмотсионалию эстетикӣ ба олами ихотакарда ва, инчунин, ба фарҳанги эҳсос ва идрок вобастагӣ дорад» [95,171]. Ҳамон қадаре, ки «эҳсос ва идрок нозук бошад», зикр мекунад, ӯ «ҳамон қадаре, ки одам дар олами ихотакарда тобиш ва оҳангро бинаду шунавад, ҳамон қадаре, ки баҳои эмотсионалии шахс ба далелҳо, ашё, зухурот, ҳодисаҳо амиқтар ифода ёбад, ҳамон қадар андозаи соҳаи

эмотсионалии тавсифдиҳандаи равонии инсон фарохтар аст» [95, 172]. Илова ба ин, В.А. Сухомлинский қайд намудааст, ки «фарҳанги ҳиссиёти эстетикӣ сатҳи баланди фарҳанги умумии ҳаёти мактабӣ, махсусан, фарҳанги ахлоқӣ – муносибат ба одам ҳамчун ба арзиши олиро тақозо мекунад. Арзишҳои эстетикӣ дар вақти ҳукмронии дағалӣ, бепарвой, бетартибӣ дар муносибатҳои хурди рӯзмарра очиз шуда мемонанд» [95, 176].

Ба ақидаи В.А.Сухомлинский, тарбияи эстетикӣ аз моҳияти ҳиссиётан ғании муносибатҳои байни аъзоёни коллектив: шафқат, самимият, садоқат оғоз меёбад. Дар пайвасти мутавозини зебоии муҳити ихотакардаи одам ва зебоии худӣ ӯ нақши барандаро зебоии муносибатҳои байниҳамии одамон мебозад ва ин зебӣ пеш аз ҳама, «дар адолат ва ҳақгӯӣ ифода меёбад» [95,172]. В.А.Сухомлинский, ҳамчунин ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии тарбияи ахлоқиро эстетикиро ба воситаи табиат инкишоф додааст

Пайвастагии зичи тарбияи эстетикӣ ва экологиро қайд намуда мавсуф таъкид кардааст, ки «низоми тарбия аз тариқи табиат, мутобиқшавӣ ба табиат ва ҳаёт буда, қудрати он дар ҳамин зоҳир мешавад» [95, 172]. Ба андешаи ӯ: «ҳикмати олии ҳаёт ин аст, ки шахс ба табиат бовар намуда, ҳаёт мегузаронад, ба атроф таваҷҷуҳ мекунад, барои идоракунии аз болои худ имконият медиҳад [95, 182]. «Принсипи мутобиқат бо табиат принсипи олитарин, принсипи асосии тарбияи комил ва тамоми инсоният мебошад» [95, 176].

Дар тарбияи эстетикӣ, ба ақидаи Ю.Д.Красилников «ба ҳисоб гирифтани принсипи истифодаи нормаҳои рафтор ва эстетикӣ, хусусиятҳои эҷодиёти халқ, фолклор, ҳунару оинҳои миллий, афзалиятнокии манфиатҳои умумибашарӣ дар мазмуни лоиҳаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ» [41,107- 108], «муносибатҳо нисбат ба ороиши бадеӣ-эстетикӣ меҳнат ва таҳсилот» [41, 108], ҳеле мубрам ва муҳим мебошад.

Мутаффакири барҷастаи соҳаи педагогика А.С.Макаренко зикр мекунад, ки «кӯдаконро ба он ҷалб намудан зарур аст, ки дар онҳо дар

мактаб, дар синфхона ва хона вазъияти эстетикиро ба вучуд оваранд» [56,216-218]. Яъне ӯ аҳаммияти калон доштани «бедорсозии кӯшиши дарёфти зебоиро дар мактаб, хона, тамоми ҷойҳое, ки онҳо вақти худро мегузаронанд, ба коре машғул мешаванд ё фароғат мекунанд, тарбияи эстетикӣ хонандагонро, ҳамчунин, чӣ гуна муҳим будани онро» [56,219], қайд намудааст.

Масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар асарҳои машҳури дигар олимон ва педагогҳои рус, М.А. Верб, К.Д.Ушинский, Б.Д. Лихачев, Подласый И.П., Савин Н.В., Скрипин А.Г., Сластёнин В.А. Харламов И.Ф., Шатская В.Н. инъикоси худро ёфтааст, ки дар онҳо ҳадаф, мазмун, вазифаҳо, шакл ва методҳои тарбияи эстетикӣ равшану возеъ муайян карда шудаанд.

Масъалан, В.А.Сластёнин чунин мешуморад, ки «ташаккули фарҳанги эстетикӣ – ин раванди мақсадноки рушди қобилиятҳои шахс чиҳати ҳаматарафа дарк намудан, дуруст фаҳмидани санъат ва воқеият» мебошад» [65,320].

Олими рус М.А.Верб чунин меҳисобад, ки «фарҳанги эстетикӣ – маҷмуи сифатҳо, таҳсилоти шахсӣ, махсусият, истиқболи зебоӣ ва иштирок дар бунёди зебоӣ буда, моҳияти он бошад дар азхуднамоӣи маҷмуи қобилият, истиқболи бадеӣ ва эҷодӣ мебошад» [25, 3-10].

Таҳқиқот ва концепсияи файласуфи рус М.С.Каган аҳаммияти хеле бузург дорад. Мутобиқи концепсияи мавсуф «тамоми намуди фаъолияти инсонӣ бо андозаи муайян, ҳамчун фаъолияти эстетикӣ, матраҳ мегардад [38, 110-124]».

Ҳамин тариқ, ташаккул додани шахсияти фарҳангӣ ва маърифати зебоипарастӣ, - дар инсонҳо, аз ҷумла, ба наврасону кӯдакон яке аз вазифаҳои муҳимтарини ҷомеа ба шумор меравад.

Ба андешаи М.А.Ариарский «дар ниҳоди ботинӣ ҷорӣ намудани муносибати эстетикӣ ҳамаи ҳаёти одамизодро фаро мегирад» [17,215-216]. Аз ин рӯ, «нақши ҳалқунандаро дар шахсият ҳамчун субъекти фарҳанг, фарҳанги эстетикӣ мебозад» [17, 215-216].

Олими соҳаи педагогикаи тоҷик С.Сулаймонӣ фарҳанги зебоишиносиро чун «мачмуи арзишҳои эстетикӣ, ки равишҳои эҷод ва истифодаи ин арзишҳоро таъмин менамояд» [91,154-155] тавсиф кардааст. Ба ақидаи ӯ «фарҳанги зебоишиносӣ чунин унсурҳоро дорост: шуури эстетикӣ инсонҳо, ҷилваҳои зебоишиносӣ, фаъолияти гуногун – тарбияи эстетикӣ». Ӯ «меҳвари аслии фарҳанги зебоишиносиро меъморӣ ва фарҳанги бадеӣ» мешуморад [91,154-155].

Мо дар таҳқиқоти хеш ба хулосае омадем, ки зери мафҳуми фарҳанги эстетикӣ мачмуи арзишҳои зебоипарастие фаҳмида мешавад, ки онҳо аз ҷониби мухассилин дар раванди корҳои таълимию тарбиявӣ азхуд карда мешаванд, ба василаи ҷалбшавӣ ба фаъолияти эстетикӣ арзишҳоро густариш медиҳанд ва умуман, қобилияти дарки санъат, воқеият ва фаъолияти ҳаётии худро тибқи қонуниятҳои зебӣ ба роҳ мемонанд. Ҷиҳати дигар, он аст, ки арзишҳое, ки ба фаъолияти ӯ вобаста мебошанд, маҳсулашон арзёбӣ карда мешавад ва маҳсули ин арзишҳои эстетикӣ, интиҳоби дурусти онҳо, ҷиҳати ташаккули комили шахсияти инсон мусоидат менамоянд. Аз ин рӯ, бобати арзёбии ин унсuri тарбия бояд ҳамаи мухассилини ҷумҳурӣ, новобаста аз ихтисосашон фаро гирифта шаванд. Зеро маҳз дар сурати баланд бардоштани маърифати эстетикӣ ва ҳангоми ҷалбшавӣ ба худфаъолият ва татбиқи худташаккулӣ ба арзишҳои эстетикӣ самараноктару фаъолонатар ошноӣ пайдо карда метавонанд.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ аз ҷониби олимони соҳаҳои гуногун мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Наздикии нуктаҳои назари олимони махсусан, дар он зоҳир мегардад, ки ин падидаи фарҳангӣ дар мачмуъ, тариқи муносибаи комплексӣ таҳқиқ ва аз ҷониби олимони соҳаи педагогика, натиҷаҳои таҳқиқоти илмҳои фалсафа, сотсиология, этнология чун асоси назариявӣ ҳаматарафа истифода бурда шавад.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки фарҳанги эстетикӣ

ҷомеа фарогири тамоми муносибатҳои эстетикӣ ҷомеа, арзишҳои эстетикӣ он, паҳлуи зебоиофарӣ, «эстетизатсияи ғайолияти ҳаётии инсон буда, муносибати комплексиро» - ро [65,322-323], талаб менамояд.

Сохтори фарҳанги зебоипарастӣ унсурҳои азхудкунӣ ва бунёдиро дар худ таҷассум менамояд. Ба ақидаи олимони Академияи илмҳои Россия, «моҳияти фарҳанги эстетикӣ» «чун яке аз намудҳои фарҳанги бадеӣ ташаккул додани қобилияти дарккунии зебоӣ, дуруст фаҳмидани он дар санъату ҳаёт, азхудкунӣ ва тавлиди арзишҳои фарҳангӣ, қонунгардонидани шавқу ҳавасро ба шӯғлҳои ҳунарҳои мардумӣ, ки арзишҳои эстетикиро воқеӣ мегардонанд, фаро мегирад» [106, 240-243]. Дар фарҳанги эстетикӣ қобилиятҳои эҷодии мардум зоҳир мегардад.

Дар тарбияи эстетикӣ аз натиҷаҳои таҳқиқоти олимони соҳаи фалсафа, сотсиология, этнология, педагогикаи этникӣ ва махсусан педагогикаи иҷтимоӣ, консепсияҳои онҳо, андешаҳои олимони шарқу ғарб, таҳқиқгарони зебоишиносӣ истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст. Таҳқиқот дар ҳадаи тарбияи эстетикӣ нишон медиҳад, ки он дар самтҳои афзалиятнок ба роҳ монда шудааст. Дар самтҳои ошкоршуда олимони соҳаҳои гуногун метавонанд омӯзиш ва таҳқиқот баранд.

Омӯзиши самтҳои таҳқиқотии фарҳанги эстетикӣ ва таҷрибаи кори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ имкон дод, ки мо унсурҳои зерини онро ҷудо намоем: «ғайолияти маърифатӣ-зебоипарастӣ, кори фарҳангиро равшаннамӣ оид ба зебоиофарӣ, ғайолияти зебоишиносӣ дар соҳаи фароғат ва маишӣ, эҷодиёти бадеии касбӣ ва шавқӣ, арзёбии ғайолияти эстетикӣ, худомӯзӣ ва худинкишфёбӣ дар соҳаи эстетика» [58, 41-83]. Ба фарҳанги зебоишиносии муосир эстетикаи муҳити зист, фарҳанги рӯзгор ва фарҳанги варзиш низ ворид гардидаанд.

Аз ҷиҳати илмӣ асоснок намудани фарҳанги эстетикӣ, рушд додани ғайолияти эстетикӣ, ҷалби васеи омма, бахуссус ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, таъбаи коркардҳои илмӣ-назариявӣ ва методологӣ, таъмини ҳамохангсозии ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қорҳои тарбиявӣ имкон медиҳад, ки системаи тарбияи эстетикӣ дар як низоми

муайян ташкил ва идора карда шавад.

Таҳлили адабиёти илмӣ моро ба хулоса меорад, ки ташаккули фарҳанги эстетикӣ як падидаи маҷмӯӣ буда намудҳои мухталифи фаъолияти зебоипарастии инсонро фарогир мебошад. Аз ин хотир, дар ин система зинаҳо ва институтҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ бояд ҷалб карда шаванд, иқтидори ҳамоҳангсозандаи хешро дар тарбияи эстетикӣ истифода баранд ва онро дар асоси меёри ва нишондиҳандаҳои комплексӣ (маҷмӯӣ) арзёбӣ намоянд.

Аз нигоҳи олимони соҳаи педагогика ва назария ва методикаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ мафҳуми фарҳанги эстетикӣ паҳлӯҳои гуногуни шахсиятро фаро гирифта, ба он «муносибати эстетикӣ ба табиат, санъат, таъсиррасонии асарҳои адибон, рассомон, композиторон, – вассофони зебоӣ ба эҳсосот, муносибати эстетикӣ одамон ба санъат дохил мешаванд» [65,322]. «Инро дар педагогика тарбияи бадеӣ менамояд» [65,323-324]. Тарбияи бадеӣ дар фарҳанги эстетикӣ ҷойгоҳ ва мақоми махсусро ишғол менамояд. Маҳз дар ин самтҳо ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ қувваҳои эҷодии ҳар як фард татбиқи худро меёбанд ва арзишҳои эстетикӣ дар ниҳоди онҳо ташаккул меёбанд. Аз нигоҳи илмӣ М.Ариарский «дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ, таъсиррасонӣ ба эҳсосоти ҷавонон ва ҷалбнамоӣ онҳо ба арзишҳои миллӣ ва башарӣ эстетикӣ ҷойгоҳ ва мақоми махсусро ишғол менамояд» [17, 266].

Дар тарбияи эстетикӣ муайян намудани принципҳои он хеле муҳим аст. Принципҳои асосии зерин ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ мусоидат карда метавонанд: М.А.Ариарский «системанокӣ ва комплексӣ будани ташаккули фарҳанги эстетикӣ, истифодаи ҳамаи воситаҳои дастрас дар муассисаҳои таълимию тарбиявӣ, робитаи он бо дигар унсурҳои тарбиявӣ ва ғ.»-ро номбар мекунад [17,108]. Илова ба ин, Ю.Д.Красильников «ягонагии ҷанбаҳои ахборотӣ ва бадеӣ, эстетизатсияи фароғат, дастрасии умумии арзишҳои эстетикиро чудо мекунад» [41,104-108]. «Истифодаи маҷмӯи метод, шакл ва воситаҳои

фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷиҳати такмили донишҳои назариявӣ ва методӣ оид ба асосҳои назариявии эстетика» низ аз тарафи ин олимони тавсиф карда шудаанд» [17, 94-96].

Илова ба ин, ҷалбнамоӣ муҳассилин ба фаъолияти эстетикӣ ягонагии ҷанбаҳои ахборотӣ ва бадеӣ, эстетизатсияи фароғат, дастрасии умумии арзишҳои эстетикӣ, истифодаи шаклҳои анъанавӣ ва инноватсионии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷиҳати такмили кори тарбияи эстетикӣ муҳим ҳисобида мешаванд.

Дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва дигар назариёти илмӣ асосҳои назариявӣю методологии он, муайян сохтани концепсияи он аҳаммияти аввалиндараҷа доранд. Масъалан, Разумний, В.А. «таълими ҳамагонии эстетикиро дар таҳқиқот», муҳим меҳисобад [70, 69].

Дар осори нашрии таҳия шуда оид ба тарбияи эстетикӣ (монография, мақолаҳои илмӣ ва дастурҳои таълимӣ-методиӣ дар самти фарҳанги эстетикӣ ва ғ.) сохтор, моҳияти ин истилоҳ, мақсад, вазифаҳо, самт, восита, шакл ва методҳои фаъолияти иҷтимоӣ-педагогии муайян карда шудаанд, ки мо дар таҳқиқоти худ аз онҳо истифода бурдем. Аз ин лиҳоз, таҳлили адабиёти илмӣ моро ба хулоса овард:

- фарҳанги эстетикӣ махсусияти ҷамъбасткунандаро соҳиб аст;

- тамоми намуди фаъолияти инсонӣ, ба низом даровардан ва ҳамоҳангсозии он, бо андозаи муайян ҳамчун фаъолияти эстетикӣ ҳам арзёбӣ карда мешавад.

Таҳқиқотчиён моделҳои гуногуни тарбияи эстетикиро таҳия ва пешниҳод кардаанд. Омӯзиши нуқтаи назари олимони соҳаи педагогика оид ба тарбияи эстетикӣ ва таҷрибаи амалӣ, таҳқиқи муассисаҳои фарҳанг ва коллеҷҳо дар ҷумҳурӣ, нишон доданд, ки олимони дар шароити ҳозира якҷанд моделҳои ташкили раванди ташаккули фарҳанги эстетикиро ошкор намудаанд: «моделҳои локалӣ, анъанавӣ, модели интегратсионӣ, ки тавассути он ҳамкории мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон

ва ҷавонон ё муассисаҳои фарҳанг татбиқ мешавад ва модели инноватсионӣ, ки он муносибати ҷаддиро дар созмондиҳии тарбияи эстетикӣ роҳандозӣ намуда, ҳамаи фаъолияти мактабро эстетикӣ мекунонад, кори хонавода ва аҳли ҷомеа ро ба ин мақсад равона месозад» [93,45]. Ин нуқта ро ба асос гирифта, мо модели ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, аз он ҷумла, коллеҷҳо, муассисаҳои фарҳангро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён таҳия ва тавассути кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ онро дар таҷриба аз санҷиш гузаронидем.

Ҳамзамон, аз таҳлили вазъи тарбияи эстетикӣ насли наврас дар ҷумҳурӣ, таҳлили ҳисоботҳои шӯъбаи маориф ва фарҳанги шаҳр ва ноҳия, суҳбат бо кормандони онҳо, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеҷҳо, пурсишу суҳбатҳо бо донишҷӯён, баррасии фаъолияти бевоситаи кормандони системаи фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ бармеояд, ки самтҳои ин унсурҳои муҳими тарбияи ҷавонон дар низомии фарҳангу маориф ҷунинанд:

- ташаккул ва баланд бардоштани шуури эстетикӣ (зебоипарастӣ) тавассути аҳудкунии донишҳо оид ба адабиёт, санъат, каломи бадеъ, суҳанварӣ, арзишҳои эстетикӣ дигар;

- ҷалби кӯдакон аз синни томактабӣ ба намудҳои фаъолияти зебоипарастӣ. Идома додани он дар зинаҳои болоии таҳсилот;

- эстетикӣкунонии таҳсилот, сахни муассисаи таълимӣ, фарҳангӣ, синфхона ва аудиторияҳо ва ғ.;

- истифодаи имкониятҳои эҷодиёти мардумӣ, намунаҳои асили санъати миллӣ, оилаҳои ҳунармандони ноҳия ва шаҳр дар ҷалбнамоӣ ба эҷодиёти эстетикӣ;

- ғанӣ гардонидани соҳаи фароғати донишҷӯён ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ омӯзгорон, устоҳои коллеҷ ва кормандони муассисаҳои фарҳангӣ ва дигар самтҳо.

Албатта, инсон аз ҳамаи манбаҳои гуногуни воқеият таассуроти эстетикӣ мегирад. Вале аз ҳама дастрастарини он табиат аст. Зебоиҳои

табиат ба воситаи гуногунрангӣ, хушу форамии рангҳо, овозҳо, шаклҳо ва, инчунин, ба воситаи аз рӯйи қонуниятӣ муайяне ивазшавии ҳодисаҳои олами зинда эҳё мешавад. Муҳассилин аз кӯдакӣ ҳис кардан, дониستاني зебоиро ёд мегиранд. Дар онҳо таассуроти амиқи эстетикӣ ва намунаҳои беҳтарини арзишҳои эстетикӣ ба вучуд меоянд.

Яке аз воситаҳои муҳими тарбияи эстетикӣ насли наврас санъат мебошад, ки онро Л.С.Виготский «концентратсияи бадеии воқеият ва ё аслиҳаи ҷамъияти номида буд, ки вай маҳрамона ҷиҳатҳои шахсиятҳои вучуди моро ба доираи ҳаёти иҷтимоӣ ҷалб месозад» [27].

Санъати миллӣ дар ҳамаи даври замонҳо муаррифгари миллат ба ҳисоб меравад. «Санъат, – ба ақидаи олимони соҳа, метавонад яке аз омилҳои самаранок, пурқувват ва бо ҷизе иваз нашавандаи рушди эстетикӣ шахс ва ташаккули заминаи эҷодии ӯ ба шумор меравад» [32, 137].

Дар раванди ҷаҳонишавӣ ҳифзу рушди санъати миллӣ муҳимият касб мекунад. Санъат дар шакли образҳои бадеӣ ва нақшҳои офаридашда ба ҳиссиёти ҷавонон таъсир расонида инъикос ва азнавсозии олам ҳодисаи ғавқулода мураккаб ва бисёрмаъно мебошад. Ба воситаи он ҷиҳатҳои идеологӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ таъсиррасонӣ ба шахсияти инсонӣ комил аён мегардад. «Яке аз вазифаҳои асосии санъат имрӯз ташаккул додани ҷаҳони маънавӣ, рафъи хурофот дар шуур ва ниҳоди ҷавонон мебошад. Маҳз санъати миллӣ натавонад миллати моро дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ мекунад, балки дар тарбияи ҳисси зебоипарастӣ худшиносии ҷомеа, инкишофи ҳувияти миллӣ саҳмгузор аст» [32,85-87]. Бино бар ин, «дар солҳои охир пролемаҳои тарбияи эстетикӣ қишрҳои мухталифи кишвар, бахусус, насли наврас мубрамияти махсус пайдо мекунад» [32, 137-138].

Дар ҷомеаи мо, ки тарбияи наслҳои оянда дар рӯҳияи ватандӯстиву худшиносӣ ва арзишҳои зебоипарастӣ дар маркази диққати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад, масъулияти асосӣ дар ин самт ба души аҳли фарҳангу ҳунар аст.

Вазифа тарғиб ва ташвиқи санъат ба дӯши кормандони муассисаҳои фарҳангӣ вогузор карда шудааст. Дастури кормандони соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ чунин мебошад: «одаме, ки нишоти эҷодии ин ё он намудаи санъатро аз сар гузаронидааст, назар ба одами аз доираи дарки санъат баромада, санъатро хеле чуқуртар ва интенсивноктар дарк карда метавонад» [91, 42]. Тибқи ин дастур кормандони соҳа мекӯшанд, ки ҳар чӣ бештар ҷавононро ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ ҷалб намоянд.

Дар таҳқиқоти хеш У.Ф.Суна, махсус қайд мекунад, ки «асарҳои санъат барои фаҳмидани ҳаёт, ҳақиқати зиндагӣ, мушкилоти ҷомеа, номувофиқиҳои он кӯмак расонида, паҳлӯҳои мусбат ва манфии онро арзёбӣ менамоянд, таҳаюлотҳои шахсро инкишоф медиҳанд. Ва ҳар як намуди санъат имкон медиҳад ки тавассути образҳои бадеӣ, воқеаҳои пайдарпай, амалиёти оқилонаи сахнаӣ дар динамикаи он ҳаётро омӯзад ба он баҳои сазовор дода тавонад» [92, 27-28].

Масъалан, дар мисоли санъати мусиқӣ, зарб, ҳис кардан тавонистани он, ва таровати овозҳо, оҳанги маоҷрӣ ё минорӣ вазиятҳои гуногуни ҳаётро дарк кардан мумкин аст, аз онҳо хулосаи зарурӣ бароварда, ҳаётро ба самти дуруст равона сохтан имкон дорад. Аз диди таҳқиқотчи Ю.Н.Петрова, «тавсифҳои ботинии муносибатҳои инсон бо санъат хеле суст ва мунтазам, аз овони кӯдакӣ ташаккул меёбанд» [32, 137].

Бояд зикр кард, ки дар байни намудҳои санъат, мусиқӣ ҷойгоҳи махсус дорад ва аз ҷиҳати таъсиррасонӣ мақоми махсусро ишғол менамояд. Санъати мусиқӣ яке аз шаклҳои паҳнғаштаи санъат дар байни ҷавонон, аз ҷумла донишҷӯён маҳсуб меёбад. Дар ин бора А.В.Луначарский навишта буд: «Мусиқӣ – анбӯҳи овозхост ва, инчунин, мусиқӣ анбӯҳи ҳиссиётҳост, ки онҳоро одамони ҳассос ба воситаи овозҳо фаҳмида мегирад» [53, 21-24].

Озмуни ҷумҳуриявии «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» собит сохт, ки ин гуна ҷорабинӣ дар инкишофи олами маънавӣ, боло бардоштани эҳсоси эстетикӣ ҷавонон нақши муассир дорад.

Адабиёт муҳимтарин воситаи муоширати фарҳангӣ ва ҷалб гардидан ба арзишҳои эстетикӣ буда, инсонро аз таърих, арзишҳои фарҳангии он, қаҳрамонони миллат огоҳ менамояд. [32,137-138]. Маҳз «таваассути адабиёт, - кайд мекунад, Н.И.Ерошенко, муоширати бадеӣ, зебогӣ, суҳангӯи фаҳмо доир мегардад ва шахс аз хониши асарҳои бадеӣ, арзишҳои эстетикӣ бархӯдор мегардад, ба арзишҳои фарҳангӣ васеътар ҷалб мешавад» [30, 123].

Умуман, бояд зикр кард, ки адабиёт ва санъат воситаҳои муҳими таъсиррасонӣ ба инсон ва тариқи образҳои бадеӣ имкониятҳои хеле зиёди инъикос намудани воқеаҳои зиндагӣ, ба фарҳанги милли ҷалб кардани ҷавононро доранд ва ба тарбияи эстетикӣ онҳо мусоидати ғаёбол менамоянд. «Ин вазифаи муҳимро намудҳои гуногуни санъати саҳнавӣ - театр, рақс кино, пантомимо, намуд ва жанрҳои дигари санъат низ тавассути саҳнаҳои театришуда, филмномаҳо, барномаҳои ҷолиби телевизионӣ, зинатҳои ороишӣ ва ҷамоҳангии мусиқӣ дар саҳна ифода намудани воқеаву ҳодисаҳо ро бо мазмуну мундариҷаи ғани ва баланд бардоштани заводи эстетикӣ аҳоли иҷро мекунанд» [52, 31-32].

Масалан, дар театр ба одамон зебогиро тавассути ҳаракат, суҳан, амалиёти саҳнавӣ, бозии ҷолиби актёрон одамонро ба ҳаёҷон меорад. Образҳои дар театр ва синамо офаридашуда вақтҳои тӯлонӣ хотирмонанд. «Аз ин рӯ, нақши сифатии театр дар ҳаёти бадеии ҷомеа, хеле ҳалқунанда боқӣ мемонад» [100,104].

Ба ғаёолияти эстетикӣ ҷалб шудани одамонро Б.Бреҳт чунин тавсиф менамояд, «агар аз санъат ҳаловат бурдан хоҳед, ҳеҷ гоҳ бо истифодаи қулай ва арзони як ҳуди натиҷаи меҳнати бадеӣ қонеъ нашавед. Ҳуди меҳнатро аз сар гузаронидан даркор аст» [32]. Яъне ба ғаёолияти эстетикӣ ва санъат ҷалб шудан лозим аст.

Яке аз воситаҳои муҳими тарбияи эстетикӣ ва ташаккули фарҳанги зебопарастӣ ҷашну маросимҳо мебошанд. Тавассути онҳо завқи эстетикӣ одамон ташаккул меёбад.

Дар низоми рушди завқи зебоипарастӣ дар одамон иду маросимҳои миллии мардуми тоҷик, махсусан, Иди Наврӯз, Сада, Меҳргон низ аҳаммияти хоса доранд. Ба андешаи олимони соҳа педагогикаи фарҳанг Ф.Мирҳмадов ва М.Турсунова «идҳои миллии тоҷикон таҷассумгари бадеии шукргузори мардуми тоҷик аз истиқлолият ва давлатдории миллии гардидаанд» [58, 83].

Солҳои охир ташкил ва баргузори ин идҳо ба ҳукми анъана даромадааст. Чунин идҳо на танҳо дар майдонҳои калону варзишгоҳҳо, хона ва қасрҳои фарҳанг, балки дар ҳуди таълимгоҳҳо низ ташкил карда мешаванд. Коллеҷу макотиби олии дар ташкил ва баргузори чунин идҳои миллии аз ҳамаи воситаҳои таъсиррасонии худ ба монанди дастаҳои ҳунарии санъат, ташкили намоиши ҳунароҳои мардумӣ, ки ба анъанаҳои миллии мо таърих менамоянд, озмунҳо барои гирифтани ҷойҳои намоён оид ба намоиши таомҳои миллии қадима, намоишҳои китоб, бозиҳои миллии ва ғайра ҳамаҷониба истифода мекунанд. Ҳамаи ин воситаҳои таъсиррасонӣ барои ташаккули завқи эстетикӣ муҳассилин мусоидат менамоянд. Дар баъзе таълимгоҳҳо даъват намудани волидайнӣ муҳассилин низ анъана шудааст, ки ин амал барои хубтару пуртаъсиртар гузаронидани иду маросимҳои миллии кумаки зиёд мерасонад. Дар иду маросимҳо ҳамаи воситаҳои таъсиррасонӣ аз қабилӣ рақс, суруд, мусиқӣ, бозиҳои миллии, гӯштингирӣ, образҳои қаҳрамонони афсонавӣ воқеъ – баҳор, бобои деҳқон, мусобиқаҳои варзишӣ, аспдавонӣ, бузкашӣ, имитатсияи чамбоварии ҳосил, дигар амалиёти сахнавӣ ва воситаҳои таъсиррасонии ҳиссӣ-эстетикӣ дар шакли комплексӣ (мачмӯӣ)-и истифода бурда мешаванд. Чи тавре, ки Кисилева Т.Г. ва Красилников Ю.Д. қайд мекунанд, «технологияҳои самти этникӣ заминаи асосии аз эҳё намудани анъанаҳои фарҳанги миллии, фолклор, санъати амалию ороишӣ ва касбу ҳунароҳои мардумиро ташкил

медиханд» [41,525], ки завқи зебоишиносии иширокчиёни идҳои миллиро ташаккул медиҳанд, ба шахс таъсир эмотсионалӣ мерасонанд.

Барои он ки арзишҳои эстетикӣ ба таври мунтазам дарк шаванд, зарур аст, ки муҳассилин аз ҳисси эстетикӣ, яъне ба зебӣ хассосияти махсус доштан, ба фаъолияти эстетикӣ самаранок ва аҳаммияти иҷтимоӣ дошта фаълоне ҷалб карда шаванд. Ин захираи донишҳои идеали эстетикӣ иштироккунандаҳоро таъвият мебахшанд.

Инак, мо дар ҷавб ҷиҳатҳои ҷудогонаи мафҳуми томи фарҳанги эстетикӣ шахсро номбар кардем.

Бояд ёдовар шуд, ки меҳнат, муносибатҳои иҷтимоӣ, муҳити атроф, фарҳанги маишӣ, аз он ҷумла, зебӣ, либос, ҳӯрокҳои миллий, истиқоматгоҳ, табиат ва рафтори ҳамаҷунан одамон дар муносибатҳои эстетикӣ низ ба тарбиягиранда таъсири зебоипарастонаву ахлоқӣ мерасонанд.

Робита, муоширати фарҳангӣ бо намуд ва жанрҳои гуногуни санъат ба зебоишиносии одамон таъсири зиёди ҳиссӣ мерасонад. Аз ин рӯ, аз тарафи омӯзгор – тарбиятгар, ташкилотчи фароғат тарғиби санъат, фаҳмонда додани ҷиҳатҳои образноки асарҳои санъат, мутобиқ қунонидан ба муҳими эстетикӣ, зебогии табиат, рушди завқи зебоипарастӣ мақом ва ҷойгоҳи хоса доранд. Ба воситаи намуд ва жанрҳои мухталифи санъат – «рассомӣ, ҳайкалтарошӣ, рақс, театр, мусиқӣ ва архитектура дар ҷавонон ҳиссиёти фарқ карда тавонистани арзишҳои зишт, танқиди онҳо, муносибати хуб ба арзишҳои асли ахлоқӣ-эстетикӣ ташаккул дода мешавад» [91,135].

Зарур аст, ки омӯзгорони коллеҷ ва кормандони муассисаҳои фарҳанг дар байни донишҷӯён «шакл ва воситаҳои гуногунрангӣ тарғибу ташвиқи санъат ва таъсиси худфаъолияти бадеиро ба роҳ монанд» [30,135]. Ин амал имкон медиҳад, ки онҳо натавонанд асарҳои сахнавиро бинанду шунаванд, балки дар муҳокима ва арзёбии онҳо

фаъолона ширкат варзанд. Ба донишҷӯён қувваи ахлоқиву эстетикӣ санъат, таъсири онро ба шуур ва рафтори эстетикӣ фаҳмонанд.

Дар асарҳои адабиёт ва санъат имкониятҳои ба таври образҳои бадеӣ таҷассум намудани ҳақиқати зиндагӣ ниҳоят зиёданд. Ба гуфтаи олими рус И.Н.Ерошенков «Хонадани асарҳои бадеӣ ва тамошони асарҳои сахнавӣ рағбатро ба хондан зиёд намуда, таҳлил ва арзёбии асарҳои бадеиро меомӯзонад» [30,122-123]. Инро озмунҳои ҷумҳуриявӣ дар соҳаи эҷодиёти илмӣ, техникӣ ва бадеӣ, хосса, санъат, бори дигар собит сохтанд.

Бино бар ин, дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ таҳсилоти эстетикӣ ҳамагонӣ нақши ҳалқунанда дорад. Зебоиро шинохтан, аз зебӣ илҳом гирифтани, рӯҳи тоза афрухтан, руҳбаланд гардидан аст. Ба ақидаи А.В. Луначарский «қобилияти зебоифаҳмӣ ба шахрванд имкон медиҳад, ки боигарии ахлоқӣ, маънавӣ ва маърифатӣ хешро ғанӣ гардонад ва зиндагии зебо ташкил кунад» [53, 288-289]. Ин суҳанон водор месозанд, ки мо дар ташаккули системаи донишҳои эстетикӣ, аз муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ кӯдакон, маҳфилҳои дар онҳо ташкил кардашуда, муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ҳамаҷониба истифода барем. Дар ин кор мактабҳои мусикӣ, бадеӣ, санъат, дарсҳои инфиродӣ аз соҳаҳои мусикӣ, ҳамсаройӣ, машғулиятҳои мусикӣ дар хонавода ба мақсади рушди зебоипарастии кӯдакон низ кӯмаки хуб расонида метавонанд.

Моҳият, мазмуну мундариҷа, принсип ва функсияҳои тарбияи эстетикӣ, қонунҳои зебӣ дар воқеият ва санъат, дар ҷомеа ба муҳассилин бояд фаҳмонда шаванд. Махсусан, дар ниҳоди муҳассилин ташаккул додани ҷаҳонбинӣ, ки дар ҳалли номувофиқатҳои муҳити эстетикӣ, ташаккули фарҳанги эстетикӣ монеа эҷод мекунанд ва фикру андешаҳо онҳоро ба роҳи нодуруст мебарад, мубориза бурдан, хеле мубрам ва зарур мебошад.

Аз ин рӯ вазифаҳои тарбияи эстетикӣ чунин муайян намудан мумкин аст:

- ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, баланд бардоштани маърифати эстетикӣ;

- инкишоф додани ҳиссиёти зебоиписандӣ, сарфаҳм рафтан ба асарҳои санъат;

- ба эҷодиёти эстетикӣ ҷалб намудан;

- баҳодиҳии дуруст ба асарҳои бадеӣ, хулосагирӣ кардан аз рӯйи онҳо ва истифодаи онҳо дар ҳаёти ҳамамуза;

- татбиқ қунонидани идеалҳои олии зебоипарастӣ дар таҷриба ва ҳаёти ҳамамуза ва ғ.

Ҳалли ин вазифа, албатта, бо «технология, шакл, восита ва усулҳои гуногуни фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба роҳ монда шуда, муҳассилинро бо меъёрҳои умумӣ ва услуби таҳлили ҳодисаҳои эстетикӣ мусаллаҳ намудан лозим аст» [41,405]. Ба ақидаи И.Н.Ерошенков аз «воситаҳои ағъият, воситаҳои ахбори омма, матбуот, радио, махсусан, телевизион, васеъ истифода бурда, ҳонандагонро бо меъёрҳои умумӣ ва усулҳои таҳлили ҳодисаҳои эстетикӣ мусаллаҳ намудан лозим аст» [30,125].

Дар ҳалли ин вазифаҳо низоми ягонаи тарбияи эстетикӣ дар ҷумҳурӣ, институҳои гуногуни давлат ва ҷомеа – аз боғча сар карда, то таҳсилоти баъди мактаби олии ва созмонҳои ҷамъиятиро фаро мегирад, нақши ҳалқунанда дорад.

Масалан, муҳим нест, ки дар оянда мактаббачагон санъаткор шаванд, аммо ҷалб шудани онҳо ба машғулиятҳои санъат қобилиятҳои фикрӣ, бадеии кӯдакон ва наврасонро сайқал ва рушд медиҳад, ҷун шахсияти комил ба воя расонидани онҳо мусоидат мекунад.

Донишҷӯён низ дар давраи дар макотиби олии ҳонданашон метавонанд, дар ҳуди таълимгоҳ, берун аз дарс, дар маҳфилҳои ҳаваскорӣ иштирок намоянд. Ё ин, ки ба ҳонаи фарҳанги ноҳия рафта, ба ҷорабиниҳои фарҳангӣ ва маҳфилҳои санъати он шомил шаванд. Ин ба онҳо имконият медиҳад, ки дар раванди фаъолияти фарҳангии

маърифатӣ, ҷалбшавӣ ба фаъолияти бадеӣ, мусиқӣ, зебогӣ, ки бевосита ба эҷоди образҳои бадеӣ робита дорад, фаъолона иштирок намоянд ва арзишҳои эстетикиро чуқуртар, ҳамаҷониба дарк намоянд, шавқу рағбати эстетикӣ ашро қонеъ гардонанд.

Системаи тарбияи эстетикӣ ба донишҷӯ имкон медиҳад, ки аз нуқтаи назари эстетикӣ хеш дифоъ намояд, маърифати эстетикӣ ашро боло бардорад, ба асари адабӣ ва санъат баҳо дода тавонад, ба дастаи ҳаваскорӣ таълимгоҳ ҷалб шавад. Тавассути он тарғибгари санъат гардад. Дар ҷорабиниҳои фарҳангии фароғатӣ фаъолона ширкат варзад, завқи бадеӣ хешро ташаккул бидиҳад.

Ташаккули қобилияти эҷодӣ-бадеӣ, дар навбати худ, усулҳои махсусро тақозо мекунад. Бо роҳи мушоҳида арзёбии идроки бинӣ, нишонаҳои қобилияти табиӣ ва рағбати хонандагонро муайян намуда, баъдан, фаъолияти эҷодӣ онҳоро ба низом даровардан лозим аст. Дуруст аст, ки «ба воситаи машққуниҳои доимӣ қомеъҳои пештара мустаҳкам карда шуда, вобаста ба маҳорату малакаҳои нав ба нав дар онҳо намудҳои фаъолият низ ба тадриҷ мураккаб карда мешаванд. Барои ин ҳамеша дар хотир доштан лозим аст, ки машғулиятҳои мусиқӣ, хореографӣ ва расмкашӣ танҳо дар сурати хушнудӣ овардан хонандаро аз ҷиҳати эстетикӣ ахлоқӣ бой месозанд. Ба эҷодиёти бадеӣ бачагон баҳои дуруст додан ҳам боиси пешрафти қобилияти истеъдодҳои онҳо мегардад» [117, 65].

Саидов А.Р дар таҳқиқоти худ моҳият ва роҳҳои асосии ташаккули фарҳанги эстетикӣ наврасону ҷавонгонро чунин муайян кардааст: «аввалан, раванди мақсадноки таъсиррасонӣ ба хонандагон; шаклгирӣ қобилияти дарк кардан ва дида тавонишони зебоӣ дар ҳаёт ва санъат ва баҳо додан ба он; сеюм, ташаккул додани завқ ва идеали эстетикӣ шахс; ва чӯҳорум, инкишофдиҳии қобилият ба эҷод кардан ва сохтани зебоӣ аст» [84,13].

Омӯзгор ва қорманди фарҳанг бояд ба ҷиҳати эстетикӣ, бой намудани ҷиҳати ҳиссӣ-эстетикӣ, қорҳои бадеӣ-иттилоотӣ - маърифатӣ,

дар доираи зебӣ суръат бахшидани фаъолияти эҷодӣ бештар диққат дода, ба ҳодисаҳои омӯхташаванда аз нуқтаи назари эстетикӣ баҳо диҳад.

Арзишҳои зебоипарастиро аз худ кардани ҷавонон ва ба фаъолияти эстетикӣ ҷалбшавии онҳо ҳам дар раванди дарс ва ҳам дар раванди ба фаъолияти фарҳангӣ-фароғатӣ дар доираи ҷорабиниҳои оммавӣ-фарҳангӣ ва тамринҳо дар машғулиятҳои маҳфилҳои эҷодӣ амалӣ мегардад. Зеро, чунон ки таҳқиқотҳои махсус нишон медиҳанд, «фаъолият ҳамон вақт мазмуни эстетикӣ пайдо мекунад, ки агар он асил, хусусияти эҷодкорона дошта, инчунин инъикосгари худфаъолият, муҳити солими ҷомеа ва самти иҷтимоӣ дошта бошад» [36,17] ва донишҷӯро ба шаклҳои инноватсиониву фаъол ҷалб намояд. Тарзҳои инноватсионии ҷамоҳангсозиро таъмин кунад. Дар сурати дигар, тарбияи эстетикӣ самараи хуб намедиҳад.

Ҷавонон ҳамчун субъекти фаъолияти истеҳсолӣ ва пешбарандаи арзишҳои эстетикӣ баромад мекунанд, ки он манбаи бунёдкорӣ ва созандагӣ ва манбаи асосии зебоипарастӣ ва фаъолияти эҷодӣ мебошад. Аз ин рӯ, баланд бардоштани сатҳи сифати таълим, аз ҷумла, фанҳои фарҳангу эстетика, ки аз фаъолиятҳои асосии донишҷӯ маҳсуб меёбад, мубрамияти махсус пайдо мекунад.

Ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ соҳаи фарҳанги маиширо низ дар бар мегирад. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки тарбияи эстетикӣ соҳаи маишии донишҷӯён, тарзи либоспӯшӣ, муносибат ба атрофиён, муошират ва муомилаи дуруст бо наздикон, шарикдарсон, ороиши зебо ва тозаии хобгоҳи донишҷӯӣ ва дигар унсурҳои фарҳанги зебоипарастӣ дар соҳаи маишӣ, нишонаи фарҳанги ахлоқии волои мухассилин ба шумор мераванд». Р.Амиров «ҷалбшавӣ ба намуҳои гуногуни эҷодиёти бадеии халқро дар соҳаи маишӣ ва оила махсус» [14,38-41], қайд мекунад. Ин паҳлӯҳои фарҳанги эстетикӣ бояд дар зери назари омӯзгорон ва

устоҳои таълими истеҳсолии коллеч бошанд. Дар ин самт мубраммияти мазмуни таҳсилот бояд дар ҷойи аввал гузошта шавад.

Шарти муҳимми педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ин - истифода аз ҳамаи ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳамкориҳои онҳо дар системаи фаъолиятҳои эстетикӣ ба шумор меравад. Зеро дар таҷрибаи кори тарбиявӣ ноустувории муносибатҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, номутаасилии дар фаъолияти тарбиявӣ, суст кардани созмонҳои ҷамъиятӣ, набудани ҳамохангсозӣ дар фаъолияти онҳо, ба эътибор нагирифтани хусусиятҳои кори тарбиявии коллечҳои техникӣ, ҳайати миллий-этникии донишҷӯён, муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва сабабҳои дигар ба костагӣ ва паст гардидани сатҳи сифати корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ сабабгור шудааст. Фарҳанги эстетикиро бояд ҳамчун намунаи олии фарҳанги бадеӣ шинохт.

Дар шароити ҳозира, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шахсан Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба он проблемаю норасоиеҳое, ки дар соҳаи фарҳанги эстетикӣ мавҷуданд, тадбирҳои мушаххас андешида истодаанд. Зарур аст, ки дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ чомеа аз консепсия, лоиҳа ва барномаҳои давлатии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ самаранок истифода намуда, «доир ба майлу рағбати зебоипарастӣ ва инкишоф додани ҳунари эҷодиву анъанаҳои бузурги фарҳангсолори халқамон» [80,64], ҷораҳои таъхирнопазир андешида шаванд.

Вазифаҳои гузошташуда дар назди кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг ҷоннок намудани масъалаҳои тарбияи эстетикиро талаб менамояд. Зарур аст, ки ин система куллан дигаргун карда шуда, ба фарҳанг ва анъанаҳои бойи бадеӣ таъя намуда, ҷиҳати интиқоли онҳо ба насли наврас ҷораҳои зарурӣ андешем. Лоиҳа ва барномаҳои тарбияи эстетикиро мукамал гардонем.

Педагогика ва фарҳангшиносӣ дар кори иҷтимоӣ ва тарбиявӣ ҳамчун меҳвари таркиби фаъолияти ташаккули шахсият баромад мекунад, чунки масъалаҳои иттилоотӣ, ғанӣ гардонидани дониш ва эстетикӣкунонии раванди таҳсилот ва умуман, ҳаёти донишҷӯён дар

чома, муносибат дар гурӯҳҳо, масъалаҳои ҳифз, инкишоф, тайёрии шахсият барои худинкишофӣ, асосан, бо технологияҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳал мегардад. Барои ҳамин ҳам, асосҳои педагогии кори тарбияи эстетикӣ бояд элементҳои назарияи педагогӣ ва фарҳангшиносӣ «онд ба дар ниҳоди инсонҳо ташаккул ва рушд додани маҷмуи сифатҳои ҳамида, аз ҷумла, инкишофи заводи бадеӣ зебоишиносӣ ва монанди инҳоро ба инобат гирад» [57,324]. Илмҳои маъмур бояд шартҳо, маъмуну мундариҷа, восита, шакл ва методҳо ва технологияҳои самараноки ташаккули фарҳанги эстетикӣ, барнома ва модел (амсилаҳо)- и мухталифҳо ба омӯзгорон, волидайн ва кормандони муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, санъат пешниҳод кунанд, онҳоро вобаста ба хусусиятҳои кори таълимию тарбиявии коллеҷҳои техникӣ дар робита бо устоҳои таълимӣ - истеҳсолӣ дар амал татбиқ намоянд ва аз озмоиш гузаронанд.

Илова ба ин, «масъалаҳои таҳқиқи фарҳанги эстетикӣ, ҷамъбасти таҷрибаи пешқадам, омӯзиши таҷрибаи кишварҳои хориҷ дар самти истифодаи раванди таълим, меҳнат, муошират, табиат, соҳаи маишӣ тавассути таҳияи барномаҳои инноватсионии ташаккули фарҳанги муоширати эстетикӣ ҷавонон дар заминаи намудҳои гуногуни санъат ва ҳамкориҳои муассисаҳои таълимию тарбиявӣ бо муассисаҳои фарҳанг, набояд аз мадди назар дур монад» [96,111-114]. Ҳамзамон, масъалаҳои таҳқиқи фарҳанги эстетикӣ, консепсия ва таҷрибаи амалии муносири муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг дар ин самт, «ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон, принсип, омилҳо ва роҳҳои амалишавии он, таҳия ва пешниҳоди модел ва барномаи педагогии аз ҷиҳати илмӣ ва таълимӣ - методии асоснокшудаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон тавассути фаъолияти муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ, истифодаи самараноки он дар кори амалии тарбиявӣ - эстетикӣ» [96, 115] – ин ҳама, аз ҷумлаи масъалаҳоеанд, ки дар ин рисола чун объекти омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Дар заминаи таҳқиқи маводи назариявӣ оид ба роҳҳои асосии ташаккули фарҳанги эстетикӣ наврасон ва ҷавонон чунин хулоса кардан мумкин аст: муҳим он аст, ки дарки ҳисси-эстетикӣ, фаъолияти иттилоотӣ-маърифатӣ (дар шакли бадеӣ) ғанӣ, эстетикӣкунонии соҳаи таҳсилот бо ғардонида шуда, онҳо ба кори эҷодии гуногунҷанба ҷалб шаванд.

Ҳамзамон, аз таҳлили вазъи тарбияи эстетикӣ насли наврас дар ҷумҳурӣ, таҳлили ҳисоботҳои шуъбаи маориф ва фарҳанги шаҳр ва ноҳия, сӯбат бо кормандони онҳо, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеҷҳо, пурсишу сӯхбатҳо бо донишҷӯён, баррасии фаъолияти бевоситаи кормандони системаи фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ бармеояд, ки ин унсuri тарбияи ҷавонон дар низоми фарҳангу маориф мушкилоти зиёдеро дорост. Чунончи:

- коста будани ҳамоҳангсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ муҳассилин;
- эътибори ҷиддӣ надодан ва ёрии илмиву методӣ ва амалӣ нарасонидан ба муассисаҳои фарҳангу маорифи деҳот оид ба тарбияи эстетикӣ ва ғ.

Дар фаслҳои оянда рафъи ин камбудӣҳо аз ҷониби мо боз ҳам мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода мешаванд.

1.2. Хусусиятҳои мазмунӣ-технологии ҳамкориҳои коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули зебоипарастии донишҷӯён

Таҳлили адабиёти илмӣ ва таълимӣ нишон дод, ки моҳият ва вазифаҳои тарбияи эстетикӣ ба тариқи гуногун тавсиф карда мешавад. Тарбияи эстетикӣро тарбияи зебоипарастӣ, зебоифаҳмӣ, тарбияи нафосат низ мегӯянд. Ин самти тарбияро илми махсуси зебоишиносӣ (эстетика), меомӯзад, ки предмети онро «қонуниятҳои зебоӣ, таъсир ба эҳсосот, ва ё ҳиссиёт», «ифодакунандаи яке аз илмҳои фалсафӣ доир ба зебоишиносиро дорад» [84,5].

Ҳамзамон, илми эстетика масъалаҳои эстетикӣ ва тарбиявӣ-эстетикиро ҳамаҷониба мавриди таҳқиқи қарор медиҳад ва онҳоро бо методҳои ба худ хос меомӯзад. Тарбияи эстетикӣ фарогири тарбияи нафосат ва зебоӣ мебошад. «Зери мафҳуми зебоӣ мардум ба маънои васеаш ҳаётро дар ташаккули доимӣ, ҳаракат ба сӯи инкишофу беҳбудӣ мефаҳманд» [84,6].

Ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди донишҷӯён ташаккули фаҳмида гирифан ва дарк кардани санъат, инкишоф додани назариёти бадеӣ, нақди санъат, меҳру муҳабати онҳоро нисбат ба зебоиҳои ҳаёт ва ба ҳаёт ворид шудани зебоиҳоро инкишоф медиҳад ва тарбия менамояд.

Дар адабиёти таълимӣ фарқиятҳои байни тарбияи нафосат ва тарбияи бадеӣ чудо карда мешаванд, агарчи онҳо байни ҳамдигар робитаи зич дошта бошанд ҳам. «Тарбияи нафосат, қайд мекунад, А.Н.Малюкова, маънои басте васеъ дорад ва на танҳо ба воситаи санъат, балки ба воситаи ҳаёт, меҳнат ба ҳамдигар таъсиррасонии одамон ва ҳис кардани зебоиро дар бар мегирад» [141, 36].

А.Р.Саидов қайд мекунад, ки «низомии таҳсилоти бадеӣ, муассисаҳои системаи таълиму тарбияи бадеиро фарогир мебошад ва вазифаҳои омодаسازی мутахассисони соҳаи тарбияи эстетикӣ ва зебоиофариро дар ҳаёти ҳамаҷӯза бо истифода аз намудҳои гуногуни санъат, омода менамояд» [84, 26].

Малюкова А.Н. система таҳсилоти бадеиро тавсиф намуда, зикр мекунад, ки он «фарогири санъат, адабиёт, мусиқӣ, санъати тасвирӣ, ракс, кино, театр ва дигар намудҳои фаъолияти бадеӣ - тарбия мебошад» [141,88]. Ба низомии таҳсилоти бадеӣ муассисаҳои таълимии соҳаи фарҳанг ва санъат дар зинаҳои мухталиф, мактаб – коллеҷ – донишада низ мансубанд.

Ҳамин тариқ, танҳо тарбияи эстетикӣ василаест ба сӯи зебоиҳои ҳаёт, роҳест ҷиҳати дарки олами зебоӣ аз ҷониби инсон ва тарбияи зебоифаҳмии одамон.

Фаҳмиши зебоӣ бо таъсири олам ва зебоӣ дар инсон ташаккул меёбад. Ин аст, ки қонуниятҳои инкишофи бадеии башарият бо қонуниятҳои инкишофи иҷтимоӣ вобастагии зич доранд.

Имрӯзҳо дар давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд дараҷаи зебоифаҳмии шаҳрвандон махсусиятҳои худро дошта то рафт баланд гардида истодааст. Ҳамчунин, беҳтар гардидани тарбияи нафосатро пешрафти иқтисодиву иҷтимоӣ низ тақозо менамояд.

Ҳамин тариқ, тарбияи эстетикӣ ба қонуниятҳои зебоипарастӣ эстетикӣ сарфаҳм рафта тавоништан аст. Лозим ба таъкид аст, ки дар шароити истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаҳои педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, ошкор сохтани ҷанбаҳои миллӣ ва умумибашарии он яке аз масъалаҳои муҳим ва дорои аҳаммияти калон дошта, дар педагогика ва фарҳангшиносии бунёдӣ ва амалии муосир падидаи нав ба шумор меравад.

Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд мекунад: «рушди муосири иқтисодиёт ва баланд бардоштани рақобатнокии он бидуни рушди сармояи инсонӣ ғайриимкон мебошад. Вобаста ба ин сатҳи рушд ва самаранокии истифодаи сармояи инсонӣ барои давлату Ҳукумат аҳаммияти аввалиндараҷа дорад» [78,39].

Барои ин ҳалли вазифаҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

- дар заминаи арзишҳои нодири эстетикӣ, намунаҳои беҳтарини ахлоқӣ, фарҳангӣ ва равонӣ-педагогии миллӣ ташкил намудани корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ;
- ба инобат гирифтани ниёзҳои маънавию эстетикӣ муштариён барои дарёфту роҳи қонеъ гардонидани онҳо;
- роҳандозӣ намудани низоми таълиму тарбия, бахусус зебоиофарии ҷавонон бо назардошти имконоти тақозои замони муосир ва арзишҳои миллӣ-фарҳангӣ.

Вазъи имрӯзаи ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, қабули Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» [11], «Дар бораи фарҳанг» [13], таҳия ва амалӣ гардидани Консепсияи миллии таҳсилот, Консепсияи

миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, концепсияи рушди фарҳанги миллӣ, татбиқи стратегия ва барномаҳои давлатии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва тарбиявӣ, аз он ҷумла, барномаҳои маҳаллии фарҳангӣ тақозо менамоянд, ки дар таҳқиқотҳои соҳаи фаъолияти таҳсилотӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ, аз он ҷумла, дар фарҳаги эстетикӣ, муносибати нав зоҳир карда шавад.

Аз ин ҷиҳат, омӯзиш ва таҳқиқи проблемаҳои гуногуни тарбияи фарҳанги зебоипарастии мухассилин дар низоми таҳсилот ва фарҳанг, ҷиҳатҳои миллӣ ва умумибашарӣ дар ташаккули он дорои аҳаммияти махсус хоҳад дошт. «Омӯзиш ва баррасии ин масъала то андозае барои муайян намудани сиёсат ва стратегияи раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои зинаҳои гуногуни таҳсилот тибқи ҳамкорӣ бо хонавода ва муассисаҳои фарҳанг бо дар назардошти синну соли мухассилин ва ба эътибор гирифтани шавқу рағбати онҳо бо имкониятҳои инфрасохтори муассисаҳои маориф ва фарҳанг мусоидати фаъол карда метавонад» [48, 141 -144].

Боиси тазаккур аст, таҳқиқоти мо ошкор сохт, ки шароитҳои педагогӣ ва имкониятҳои воқеии иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, бахуссус ҷавонон, махсусан, донишҷӯён, заминаи моддӣ-техникии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангиро дар шароити имрӯза ба таври зарурӣ истифода намебаранд. Баъзе донишҷӯён вақти фароғатии хешро на дар марказҳои фарҳангиву эстетикӣ, Қасрҳои ҷавонон, балки дар видео-салону, марказҳои дилхушие, ки барномаҳояшон “сабук” мебошанд, гузаронида доир ба баланд бардоштани маънавиёт ва завқи эстетикашон кам андеша менамоянд. Камбудии ҷиддии дигар он аст, ки дар баъзе муассисаҳои таълимии кишвар фанни эстетикаро омӯзгорони ғайри ихтисос дарс медиҳанд. Ин амал ва мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот, бахуссус, дар коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ моро ба хулосае овард, ки дар ин муассисаҳои таълимӣ сатҳи сифати дониш, азхудкунии таносуби фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ (махсусан, силсилаи фанҳои эстетикӣ) чандон баланд нест.

Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки «вазъи корҳои беруназаудиторӣ, фаъолияти марказҳо ва муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакону наврасон низ талаботҳои маънавию эстетикӣ тарбиятгирандагонро дар сатҳи сифатан нав қонё наметардонанд, ки боиси ҷалби теъдоди камшумори онҳо гаштааст» [58,12-13]. Ин ҳама, воқеан ҳам, дар оянда заминаи мусоидро барои эҳёи заминаҳои эстетикӣ ҳаёти маънавӣ, боло бардоштани заводи эстетикӣ онҳо таъмин карда наметавонад.

Вазифаҳои муҳимтарини муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии ҷомеаро дар шароити соҳибистиклолӣ муайян намуда, Сарвари давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зикр менамояд, ки насли ояндаро бояд дар «заминаи анъанаҳои фарҳанги миллии ва арзишҳои милливу умумибашарӣ тарбия намоем» [79]. Анъанаҳо ва арзишҳои эстетикӣ бояд тамоми раванди таълиму тарбияро фаро гиранд ва самаранок истифода бурда ҳам шаванд. Чунин дастурҳои Пешвои миллат ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ низ пурра дахл доранд, зеро шахси ватандӯсту худшинос мероси фарҳангиро пос медорад, аз он эҷодкорона истифода мебарад, тавассути дарки зебӣ ба олам бо назари нек менигарад.

Вазифаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён на танҳо аз инкишоф додани донишу маърифати эстетикӣ балки ҷалб намудан ба эҷодиёти эстетикӣ иборат мебошад.

Муҳим он аст, мазмунҳои корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба фарҳангии миллии ва осори гаронбаҳои адабии халқи тоҷик таъин намояд, дар заминаи он насли наврасро тарбия кунад. Ҳамчунин, пайвасти ба ташаккули фарҳанги ахлоқӣ бобати донишҷӯён ҷамъият ва табиат аҳаммияти зиёд дорад. Ҷалбнамоӣ ба намудҳои гуногуни фаъолияти эҷодӣ ба инкишофи шуури эстетикӣ ва тасаввурот, ташаккули маҳорат ва малакаҳои эҷодии меҳнатӣ, сифатҳои ахлоқӣ, мардонагӣ, интизомнокӣ, тарбияи иродаи нек, инсондӯстӣ, ташаккули ҳисси зебӣ ва дарки мақсаднокӣ он мусоидат мекунад. Дар тарбияи эстетикӣ чунин паҳлӯҳо ба назар гирифта мешаванд: «мақсад, вазифа, самт, объекти

таъсирраснӣ, восита, шакл ва методҳои ва усулҳои методии корӣ, ки барои мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтани сарчашмаҳои воқеии тарбия, корҳои методӣ ва моҳияти он тақвият мебахшанд, ташаккули ҳиссиёти эстетикӣ ва баҳодихиву арзёбиро ба амал меоранд» [73, 41]. Истифодаи самараноки шакл ва методҳои он хеле муҳим аст. Аз ин лиҳоз, мебояд таъкид сохт, ки тарбияи эстетикӣ дар муассисаҳои таҳсилотӣ, аз он ҷумла, дар коллеҷҳо ва ниҳодҳои фарҳангию фароғатӣ қисми ҷудонашаванда ва мураббаби рушди шахсият мебошад.

Масъалан, қасрҳои фарҳанг. Вазифаи онҳо танҳо аз инкишоф додани танҳо маърифати эстетикӣ иборат набуда, рушди ҳолатҳои бадеӣ-эҳсосиро дар бар мегирад. Тақмили додани қувваҳои ахлоқӣ, фикрӣ ва ҷисмонии онҳо, ҷалб намудан ба фаъолияти эҷодӣ-эстетикӣ низ яке аз функсияҳои асосии хона ва қасрҳои фарҳанг ҷиҳати тарбияи эстетикӣ мебошад» [41,296-297]. Яъне, онҳо низ ҳадафҳои тарбияи эстетикӣ ва ташаккули фарҳанги умумӣ ва зебоипарасро иҷро мекунанд.

Пӯшида нест, ки сол то сол эстетика фаррохтар ба ҳаёти одамон ворид шуда истодааст. Ҳам кормандони фарҳанг ва ҳам ҳуди мардум мефаҳманд, ки зебӣ дар қори таълиму тарбия ёвари ҳақиқӣ мебошад. Вай ба одамон, хусусан ба насли наврас ҳиссиёти хушнудонаву некбинона меорад. Фарҳанги эстетикӣ қорҳои насли наврасро маънан бой намуда, дар ӯ хоҳиши эҷодкориро бедор мекунад, иштироқро дар муассисаҳои фарҳанг зиёд мекунад.

Дар педагогикаи тоҷик ва фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии «тарбияи эстетикӣ муҳимтарин унсурҳои ташаккули инсонии қомил, насли наврас ба шумор меравад. Ин унсурҳои муҳими тарбия на ҷудогона, балки дар пайвастагӣ бо дигар унсурҳои тарбия роҳандозӣ қарда мешавад» [48, 58]. Он махсусан бо тарбияи интеллектуалӣ, ахлоқӣ, тарбияи варзиш, ташаккули шуури экологӣ ва ғайра алоқаи зич дорад. Таҳти мафҳуми ташаккули фарҳанги эстетикӣ васеа ва рушди фаҳмиши арзишҳои эстетикӣ дар шуур ва ниҳоди ҷавонон, ҷалби мавсуф ба фаъолияти эстетикӣ фаҳмида мешавад.

Чунончи, аз таҳлили адабиёти илмӣ бармеояд, ки фарҳанги эстетикӣ чунин унсурҳо ё худ арзишҳоро дорост: «шуури эстетикӣ инсонҳо, ҳиссиёти зебоишиносии ғайолияти гуногуни инсон, қобилияти зебоифаҳмӣ, шинохти зебӣ, зухуроти эҳсос кардани зебӣ, зиндагии зебо» [55,288-289], ғайолияти эстетикӣ-бадеӣ, нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои арзёбии фарҳанги зебоишиносӣ намудҳои мухталифи он. Ба фарҳанги зебоишиносии муосир, чи тавре, ки дар фасли гузашта зикр карда будем, зебогии муҳити зист, фарҳанги рӯзгор ва фарҳанги варзиш, либосҳои миллӣ ворид гаштааст. Бинобар ин, дар ғайолияти мутақобила ва ҳамчояи низоми маориф ва фарҳанг ба арзишҳои зикршуда аҳаммияти калон бояд дод.

Олимон дар чунин ақидаанд, ки перомони инноватсияҳо ва «ҳамкории ниҳодҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ бояд чунин нуктаҳо ба назар гирифта шаванд: мавзӯ, восита, шаклҳои тарбия ва методҳои корӣ, ки барои мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтани сарчашмаҳои воқеии тарбия ва корҳои методӣ мусоидат мекунанд ҳиссиёти эстетикӣ ва баҳодиҳиро ба амал меоранд» [130,112].

Дар таҳқиқоти хеш ба чунин самтҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ таваҷҷуҳи бештар намудем: омода намудани донишҷӯён ҷиҳати азхуднамоии арзишҳои эстетикӣ, тарғибу ташвиқи намуду жанрҳои гуногуни санъат дар ташаккули ҳиссиёти эстетикӣ; фарҳанги халқӣ ва нақши он дар рушди қобилиятҳои бадеӣ-эҷодӣ ва ғ. Дар таҳқиқот вазифа гузошта шуд, ки вазъи маърифати эстетикӣ, ҳолатҳои бадеӣ-ҳиссӣ донишҷӯёро дар раванди азхудкунӣ ва ҷалбшавӣ ба эҷодиёти бадеии ҳаваскорӣ баррасӣ ва таҳлил намоем. Бинобар ин, дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ ҳамкории ниҳодҳои таълимӣ ва фарҳангӣ-фароғатиро муҳим шуморида ва он ба асос гирифта шуд.

Дар рафти таҳқиқот зинаҳои тарбияи эстетикӣ аз аёми кӯдакӣ муайян сохта шуд. Чунончи:

- дар зинаҳои аввал вазифаи якум ба кӯдак дар азхудкунии асосҳои зебоишиносиро ёд додан аст;

- ёрӣ расонидан лозим аст, ки зебоиҳои санъат, табиат ва муносибатҳои ҷамъиятиро фаҳмида аз худ карда тавонад.

- мактаббачагонро бо ҷиҳатҳои эстетикӣ, воқеият ҳавасманд намудан лозим аст, то ки онҳо зебоиро дар кадом шакле, ки зухур наёбад, ҳис кардаву фаҳмида тавонанд;

- вазифаи дуҷум нисбатан мураккаб буда, дар ин зина дар симони маънавию ҷисмонии мактаббача нишонаҳои зеборо такмил додан мувофиқи мақсад аст.

Вазифаи сеюм аз синни кӯдакӣ қобилиятҳои бадеиву эҷодиро инкишоф додан, кӯшиши ба ҳаёти гирду атроф зебӣ даровардан, ахлоқи намунавӣ доштан ва дар муҳити эстетикӣ зистан аст. Дар робита ба тарбияи эстетикӣ зарур шуморидем, ки ба бзебӣ ва зухуроти зидди арзишҳои эстетикӣ, рафтори бад дар мавзҳои зебои кишвар, намуди зоҳирӣ, шароити нохуши зиндагӣ муносибати оштинопазирона дошта, инчунин ба беғоягӣ, каммазмунӣ, бадеияти пасти асарҳои санъат нописанд набошанд.

Таҷрибаи кори тарбиявӣ-эстетикӣ нишон медиҳад, ки дар амал қонунҳои зебоипарастӣ, ҷалбшавӣ ба эҷодиёти бадеӣ ва ташкили фароғати ҷавонон, истифода аз асарҳои санъат хеле коста мебошанд.

Маълум аст, ки дар байни муҳассилини ҷумҳурӣ аз ҳамаи намудҳои паҳншудатарин мусиқӣ, кино ва адабиёт буда, онҳо манбаи асосии таҷрибаи эстетикӣ бачагон ба шумор мераванд. Махсусан, бачагон ба санъати эстрадӣ таваҷҷуҳи калон доранд. Қобилиятҳои бадеӣ дар аксарияти бачагони синну соли наврасӣ ба мусиқиву рақс нисбатан бештар аст. Ба назар гирифтани ин талаботи маънавии муҳассилин хеле муҳим аст. Он имкон медиҳад, ки рушд ва инкишоф, мураккабшавӣ ва ғанӣ гардидани мундариҷаи фаъолияти эстетикӣ маҳоратҳои сайқалёфтаре тақозо доранд, ки баъзан набудани онҳо чараёни рушди комили қобилияти бадеии хонандагони калонсолро боз медоранд. Масалан, дар Арманистон омӯзиши рақс барои ҳамаи хонандагон ҳатмӣ мебошад. Агар хонанда аз фанни рақс баҳо нагирад, дар синфаш

мононда мешавад. Дар ҷумҳурии мо бошад, нисбат ба рақсе, ки он аз тарафи писарбачагон иҷро мешавад, баъзан тасаввуроти нодуруст ҷой дорад.

Бинобар ин, чи тавре, ки И.Н.Ерошенков кайд мекунад, «дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонандагон хусусиятҳои ба худ хосе, мисли, хусусиятҳои синну солӣ, фарқиятҳои синнусолиӣ байни писарбачагону духтарон, талабот ва шавқу рағбати онҳо низ бояд ба назар гирифта шавад [30,130]». Тамоили умумии таҳсилоти бадеии насли наврас ин омилҳоро ба эътибор намегирад, ки боиси пайдо гардидани нуқсонҳо дар тарбияи эстетикӣ мегардад. Ғайр аз ин, баъзе вазифаҳои тарбияи эстетикӣ низ амалан иҷро намегарданд. Ҳамоҳангсозии муассисаҳои таълимиву фарҳанг сустанд, хусусияти инноватсионӣ надоранд, раванди инкишофи комили қобилияти бадеиро дар кӯдакон боз медорад.

Хусусан, зери роҳбарии педагогӣ гирифтани шаклҳои номуташаққили эҷодиёти бадеии ҷавонон тавассути фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба талабот пурра ҷавоғӯ нест.

Вобаста ба ин, робита бо санъат ва зебӣ дар эстетикунони ҳаёти маънавӣ тасаввуроти васеъро ба вучуд оварда, дар онҳо муносибати зебоиписандиро ташаккул медиҳад.

Таҳқиқоти мо дақиқ намуд, ки санъат, махсусан санъати мусиқӣ, мусиқӣ ҳис карда мусиқӣ ва мусиқифаҳмиро ташаккул медиҳад, диди кӯдакони ба муҳит дигар месозад; онҳоро маънаван ғанӣ мегардонад; фарҳанги ахлоқиро ташаккул медиҳад.

Бахусус, таҳқиқоти дар коллеҷҳои техникии вилояти Суғд гузаронидашуда, нишон медиҳанд, ки омӯзгорон бо истифода аз фанҳои ҷомеашиносиву гуманитарӣ, махсусан, фарҳангшиносӣ дар раванди дарс мақсад мегузонад, ки донишҷӯёнро бо олами бойи фарҳанги бадеӣ шинос намоянд, онҳоро ба раванди аз худ намудани асарҳои санъат ҷалб созанд ва ба хулқу атвори онҳо таъсири ғоявӣ ва эстетикӣ расонанд.

Дар раванди дарсҳо донишҷӯён зери роҳбарии устодонашон тавассути олами мусиқӣ, театр, санъати тасвирӣ шуур, эҳсосоти эстетикашонро ташаккул медиҳанд. Ба ин восита онҳо на танҳо вазифаҳои тарбияи эстетикӣ, балки маънавияю ахлоқиро низ ҳал менамоянд.

Лозим аст, ки донишҷӯён шаклҳои бадеии асарҳои санъатро фаҳмида, аз ғояву образҳои қаҳрамонони асарҳо хулосаҳои дуруст бароранд. Аз онҳо лаззати эстетикӣ гиранд. Дар ин амалҳои тарбиявӣ омӯзгорон ва устоҳои таълимии коллеҷҳо саҳми ҳамакӣ калон гузота метавонанд.

Новобаста аз он, ки коллеҷҳои техникӣ мутахассисони махсуси санъатро тайёр намеkunанд, онҳо бояд дар давраи донишҷӯӣ дар ташаккули қобилияти эҷодӣ-бадеии донишҷӯён бо истифода аз усулҳои махсус саҳм гирифта, инсонро аз ҷиҳати эстетикӣ бомаърифатро омода созанд. Пеш аз ҳама, бо роҳи мушоҳида, суҳбат, санҷиш сатҳи эстетикӣ шогирдро фаҳмида, дар тарбияи эстетикӣ дизайни истеҳсолотро мавриди истифода қарор бидиҳад.

Бояд таъкид дод, ки ба воситаи машқҳои доимӣ дар маҳфилҳои ҳаваскорони санъати коллеҷ комёбиҳои пештараи донишҷӯён мустаҳкам карда шуда, вобаста ба ин барои маҳорату малакаҳои нав ба нав сохтани намудҳои фаъолият низ ба тадриҷ мураккаб карда мешаванд.

Бояд дар хотир дошт, ки «машғулиятҳои мусиқӣ, хореографӣ ва расмкашӣ танҳо дар сурати ба хушнудӣ овардани донишҷӯро аз ҷиҳати эстетикӣ ахлоқӣ бой месозанд» [63,102]. Ба ақидаи Ю.Б. Алиев, «ба эҷодиёти бадеии донишҷӯён баҳои дуруст додан, онҳоро ҳавасманд намудан ҳам боиси пешрафти қобилияту истеъдодҳои онҳо мегардад» [63,104]. Ҳамчунин, дар асоси омӯзиши маводи назариявӣ роҳҳои асосии ташаккули фарҳанги эстетикӣ наврасону ҷавононро дар доираи чунин масъалаҳо хулоса кардан мумкин аст: ташаккули ҷиҳати образнокӣ-

хиссӣ, тарғиби иттилоотӣ - бадеӣ, васеъ ҷалб гардидан ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ. Ҳалли ин вазифаҳо ба зиммаи омӯзгор ва ҳамкориҳои ӯ бо корманди фарҳанг вогузор карда мешавад.

Дар ин бобат кори тарбиявӣ-эстетикӣ ҳамон вақт самара мебахшад, ки агар он хусусияти инноватсионӣ ва эҷодӣ пайдо кунад.

Шаклҳои оммавӣ, гурӯҳӣ инфиродӣ дар пайвастиҳои ҳамдигар истифода ва амалӣ карда шаванд. Фароғат тарзи муташаккилонаро молик буда, ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳанг таъмин карда шавад. Дар акси ҳол дар тарбияи эстетикӣ натиҷаи хуб ба даст оварда намешавад.

Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон мақомоти дахлдори соҳаи маорифу фарҳангро зерин назари танқид гирифта, зикр намуданд, ки «роҳбарони муассисаҳои илмиву тадқиқотии соҳа омилҳо ва сабабҳои паст будани сатҳи дониши хонандагону донишҷӯёро пурра таҳқиқ накарда, андешидани тадбирҳоро дар хусуси тағйир додани ин раванд аз мадди назар дур кардаанд» [77,23]. Дар вохӯрӣ масъалаҳои тарбияи эстетикӣ низ махсусан, зикр карда шуданд. Аз ин таъкидҳо чунин хулоса кардан мумкин аст:

-дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг норасоӣҳо мавҷуданд;

-тарғиби арзишҳои эстетикӣ дар байни аҳоли, бахуссус ҷавонон ба таври бояду шояд роҳандозӣ нашудааст;

«- бояд ҳамаи ниҳодҳои тарбиявӣ рӯ ба тарбияи эстетикӣ оварда, истифодаи арзишҳои миллии эстетикӣ аз ҷониби ҳамагон омӯхта шаванд» [69, 72];

«- ба рушди эҷодӣ насли наврас, инкишоф қобилияту истеъдоди онҳо таваҷҷуҳи ҷиддӣ дода шуда, кори ҳамохангсозии тарбияи эстетикиро бояд роҳандозӣ намуд» [69, 77-78].

Аз ин рӯ, ба интиқол додани арзишҳои фарҳанги миллии ва дар ин замина тарбия намудани насли наврас, тарбияи насли наврас ва ҷавонон тавассути фаъолияти педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳифзи ёдгориҳои

таърихӣ, кори муассисаҳои маорифу фарҳанг, махсусан, дар мавзеҳои деҳот бояд диққати ҷиддӣ дод. Бесабаб ҳам нест, ки Сардори давлат ба рушди фарҳангу зебоипарастӣ аҳаммияти калон дода, самаранок ташкил намудани онро талаб менамояд.

Дар заминаи сиёсати имрӯзаи давлатии фарҳангу маорифи Тоҷикистон чунин вазифаҳо ва роҳҳои амалӣ сохтани онро муайян кардан мумкин аст:

- соҳаи таҳсилот, фарҳанг ва санъати пурғановати мо эҳё ва рушду нумуъ намояд;

- заминаи моддию техникий муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг миёнаи умумӣ, иловагӣ ва фарҳанг мустаҳкам гардида, нақши онҳо дар тарбияи маънавии шаҳрвандон ва рушди фарҳанги эстетикӣ онҳо баланд бардошта шавад;

- дар ҷумхури бояд системаи тарбияи эстетикӣ насли наврас дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот ва соҳаи фарҳангию фароғатӣ он мунтазам мукамал гардонида шавад;

- ҳамаи ниҳодҳои ҷомеа, аз он ҷумла, хонавода, муассисаҳои таҳсилоту ва фарҳанг ва ҷомеа ба кори самараноки тарбиявӣ-эстетикӣ ҷалб карда шаванд.

Ташаққули фарҳанги эстетикӣ кӯдак хонавода хеле нақши муҳимро мебозад: асоси маърифати эстетикӣ инсон аз оила мегирад.

Мактаб, ҳамчун муассисаи давлатӣ, дар тарбияи ҳаматарафаи насли наврас нақши асосӣ ва марказиро мебозад ва дар деҳот ягона даргоҳи маърифати эстетикӣ ба шумор меравад. Вай дар заминаи арзишҳои фарҳанги миллии шогирдонро тарбия намуда, маърифати эстетикӣ, қонунҳои зебӣ, табиат, ҷамъият ва тафаккури инсониро инъикос менамоянд, мусаллаҳ гардонида, маърифати эстетикӣ рушд медиҳад. «Вазифаи тарбиявӣ-эстетикӣ мактаб дар самти ташаққули муносибати эстетикӣ, инкишофи маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоӣ ба ҷаҳолияти эстетикӣ мактаббачагон муносибати маҷмӯӣ ва системанок намудан аст» [96, 44].

Дар ҳар як дарс омӯзгорро зарур аст, ки алоқамандии маводи таълимиро бо масъалаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ таъмин намояд. Махсус, кабинетҳои эстетикӣ дошта бошад. Бо барномаҳои таълимӣ аз фанни суруд ва мусиқӣ, дигар фанҳои самти эстетикӣ, китобҳои дарсӣ, нишондодҳои методӣ, бо кабинетҳои зебоипарастӣ, лабораторияҳо, асбобҳои аёнӣ ва технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин бошад, ба танҳои ин вазифаҳо ро иҷро карда наметавонад.

Кори тарбиявӣ-эстетикӣ кори ҳамагон мебошад. «Ҳамоҳанг сохтани қувваҳои мактаб, оила ва аҳли ҷомеа, муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ дар тарбияи насли наврас аз ҷумла, «аз ҷиҳати тарбияи зебоипарастӣ ташаккулёфта» [12], яке аз вазифаҳои муҳим ва зарурӣ дар шароити имрӯза мебошад. Зеро одами ҳамаарафа зеборо оила, мактаб ва муҳити иҷтимоӣ дар ҳамкории зич тарбия менамоянд.

Ниҳодҳои дигари муҳими тарбияи эстетикӣ ва ташаккули он муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ, кинотеатрҳо, театрҳо барои кӯдакон ва наврасон (ин гуна муассисаҳо дар кишвари мо хуб фаъолият доранд), радиову, телевизион, матбуоти даврагӣ, воситаҳои ҳозиразамонаи таъсиррасонии иттилоотӣ-маърифатӣ ва бадеӣ, боғҳои фарҳангию фароғатӣ, гулгашҳо, марказҳои эстетикӣ, фарҳангию фароғатии ҷавонон ва ғайра мебошанд, ки ба шуур ва ҳиссиёти ҷавонон бетаъсир буда наметавонанд. Инфрасохтори тавсифшуда ҷиҳати таҳияи нишондиҳанда ва меъёрҳои баҳодихӣ ба фаъолияти эстетикӣ нақши хеле муҳим мебозанд.

Тарбияи насли наврас – насли ояндасоз, эҷодкор ва бунёдгар, фаъол, худшинос ва ватандӯст, башардӯст ба арзишҳои эстетикӣ, ба ҳалқи худ садоқатманд ва тарбияи шахси комил, аз ҷиҳати эстетикӣ инкишофёфта вазифаи асосии мактаб, оила, аҳли ҷомеа ва муассисаҳои фарҳанг мебошад. Ин нуқтаи муҳим дар қонуни ҚТ «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» дақиқ зикр карда шуда,

«мусоидат ба таъмини хонандагон дар маҳфилҳои илмӣ, адабӣ, эҷодӣ ва маҳфилҳои дигар мусоидат кардан» [11], қайд карда шудааст

Албатта, ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ҷомеа, бисёр масъалаҳои муҳимро дар бар мегирад, ки вазифаи он ташаккули комили шахс, зебоипарастии кӯдакон, наврасон ва ҷавонон мебошад. . «Манбаи зебӣ, табиат, ҳар гуна аксҳо, мусаввараҳо, ҳайкалу мучассамаҳо, асарҳои бадеӣ, нақшу нигор, иншоотҳо, асарҳои сахнавӣ, суруду мусикӣ, сару либос, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, лавозимоти рӯзгор ва ғайраҳо мебошанд, ки дар инсон эҳсоси зебоипарастӣ ба вуҷуд меоранд», гуфта мешавад дар «Консепсияи миллии тарбия дар ҚТ» [8].

Муҳити имрӯзаи ҷумҳурии мо ҷиҳати ҳалли вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ имкониятҳои хеле фаровон дорад ва ҷаҳолияти ҳамаи ниҳодҳои ҷомеаро ба ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ равона карда истодааст.

Ногуфта намонад, ки масъалаҳои назария ва амалияи ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг, хонавода ва аҳли ҷомеа дар тарбияи ҷавонон аз ҷониби олимони соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ мавриди омӯзиши қарор гирифтаанд. Аммо ин принсипи муҳим дар қори амалии тарбиявӣ-эстетикӣ пурра амалӣ карда намешавад. Яъне дар низоми тарбияи эстетикӣ қавӣ набудани ҳамгироии ниҳодҳо, аниқу равшан набудани мақсаду ҳадафҳои муассисаҳои таълимиву фарҳангӣ дар низоми тарбияи эстетикӣ ва ҷиҳатҳои доштани ҳар яке аз онҳо дар ин низом ва қадом модел (барномаҳои) иртибот доранд, ки он ҳама барои Тоҷикистон заруранд.

Бино бар ин, вазифаи имрӯзаи ниҳодҳои иҷтимоӣ-педагогии ҷомеа таъмин намудани ҳамкориҳои функционалии институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ баҳри самаранок ташкил кардан ва босифат гардонидани ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон мебошад. Онҳо бояд нақшаҳои таҳия намоянд, ки дар он ҷиҳатҳои ҳар як муассисаи таълимӣ ва фарҳанг аниқ ва дақиқ муайян карда шавад,

зеро ташаккули «қобилияти зебоифаҳмӣ ба шаҳрванд имконият медиҳад, ки боигарии ахлоқӣ, маънавӣ ва маърифатии хешро ғанӣ гардонад ва зиндагии зебо ташкил кунад» [8,19].

Алоқамандии ниҳодҳои ҷомеа бояд дар асоси робитаи функционалӣ, ёрирасонӣ ба якдигар, ҳамкорӣ, дастгирии ҳамдигар ба амал бароварда шуда, вазифаҳои тарбияи эстетикиро иҷро кунанд.

Оила, ҳамчун коллективи нахустини тарбиявӣ-эстетикӣ, бо хусусиятҳои махсуси худ – маърифати эстетикӣ, зебогии муҳити хонаводагӣ, ороиши бадеии он, даргоҳи зебоипарастӣ будан ва муносибатҳои падару модар ба зебоиофарӣ фарқ мекунад. Дар натиҷаи алоқамандии ҳаёти оилавӣ ва ҷамъиятии насли наврас, робитаи он бо мактаб навраси аз ҷиҳати эстетикӣ босавод ва ба ҷомеа имруза зарур ба камол расонида мешавад.

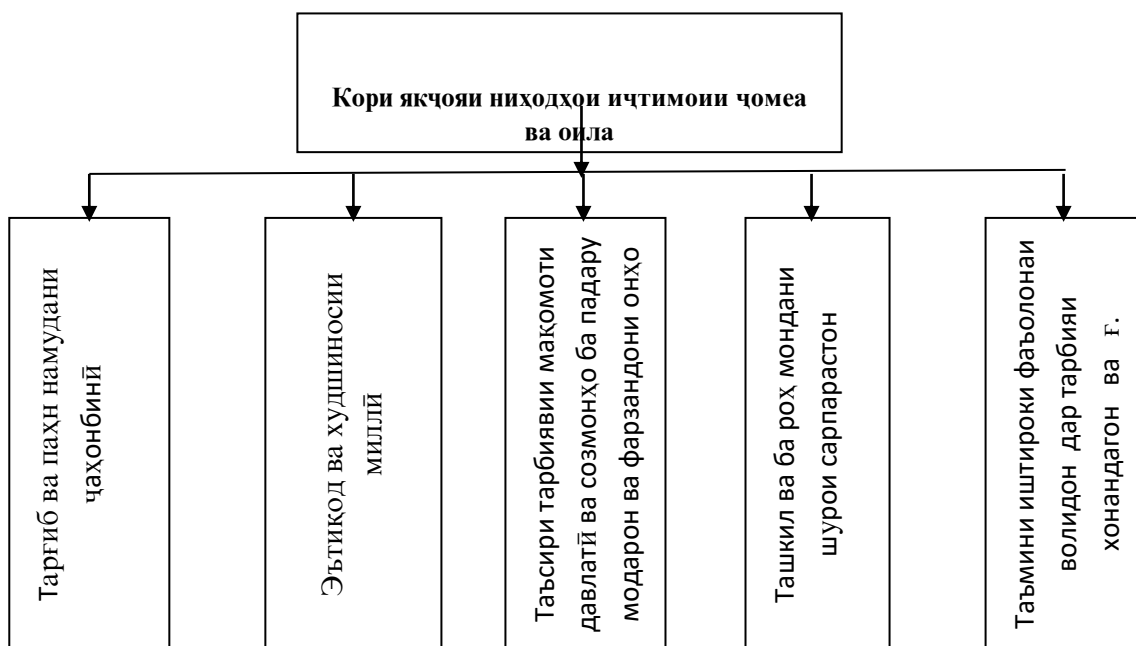
Бо мурури инкишофи ҷамъиятӣ ва тағйирёбии муносибатҳои иқтисодву иҷтимоӣ ва фарҳангӣ оила ҳам тағйиру инкишоф меёбад.

Муносибатҳои ҷамъиятӣ бо ҳар гуна роҳу воситаҳо ба тарбияи оилавӣ, аз ҷумла эстетикӣ он таъсир мерасонад. Чунки оила аз таъсири ҷамъиятӣ, аз таъсири муҳити фарҳангиву эстетикӣ дар канор истода наметавонад. Бино бар ин, оила низ як ҷузъи таркибии низоми тарбияи эстетикӣ насли наврас буда, бо дигар ниҳодҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавононро ҳадафи худ бояд гузорад.

Ба ҷуз ин, дар сатҳи зарурӣ коркард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, таъмин карда натавонишани ҳамоҳангсозии инноватсионии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, дигар созмонҳои ҷамъиятӣ ва методҳои муосир дар қори тарғиби арзишҳои бадеӣ ва ҷалбнамоии насли наврас ба эҷодиёти бадеии халқ ва боз дигар омилҳои садди роҳи мукамалгардонии қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ гардидааст. Аз ин лиҳоз, зарур ба таъкид аст, ки ҳалли ин ҳама вазифаҳо ҷиҳати боло бардоштани маърифати эстетикӣ, шавқмандгардонии фаъолияти эстетикӣ, истифодаи анъанаҳои бадеии

халқ, ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ, ба таъмини неруъ ва рушди қобилиятҳои эҷодии ҷавонон ва аҳоли мусоидати фаъол менамоянд.

Дар ин кор банақшагирии тарбияи эстетикӣ, масъалаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ нақш ва ҷойгоҳи махсусро ишғол менамояд. Аз ин лиҳоз, масъалан, ҳамкориҳои ниҳодҳои ҷамъиятӣ ва оиларо метавон дар нақшаи зерин пешниҳод намуд:

Аз ин рӯ, нақши оила низ баробари муассисаҳои таълимӣ ва дигар ниҳодҳои ҷомеа дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонаводаву кӯдак хеле бузург аст [96, 58].

Ба воситаи фарҳанги эстетикӣ мардум ва умуман, наслхоро дар руҳияи суннатҳои бадеии гузаштагон тарбия намудан, дилбастагии бепоёнро нисбат ба арзишҳои бадеии ниёгон ташаккул додан, ки афзалият ва аҳаммияти худро то имрӯз нигоҳ доштааст, дар роҳи тарбияи эстетикӣ хизмати бебаҳо карда метавонад. Ба хусус, мутафаккирони пешини мо низ ба масъалаҳои фарҳанг, таҳсилот ва тарбия, аз он ҷумла, ба тарбияи эстетикӣ дар асарҳои худ фикру андешаҳои муҳимро дарҷ намуданд, ки дар байни онҳо ақидаҳои олими бузурги тоҷик Абуалӣ ибни Сино ба ҷои диққат мебошанд. Ақидаҳои эшон доир ба таъмин намудани рафтори тафриқавӣ, ки имрӯз

дар педагогикаи муосир хеле маъмул аст, дар ҷодаи тарбияи эстетикӣ аҳаммияти калон доранд. Зарурати ин принципи тарбияро таъкид карда, мутафаккири бузург қайд карда буд, ки «Бояд ба ҳар кас муносиби завқу истеъдодаш санъат омӯхт, вагарна таълиму тарбия натиҷаи номатлуб медиҳад». Илова ба ин, ӯ «таълими гурӯҳӣ (дарси синфӣ)» - ро ташвиқ мекард, ки ин нукта дар Аврупои Ғарбӣ танҳо 700 сол баъд арзи вучуд кардааст [98].

Ин нуктаҳои зикргардида бори дигар исбот менамоянд, ки ба назар гирифтани хусусиятҳои фардӣ, миллӣ, этникӣ ва маҳаллӣ дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ хеле муҳиманд. Зеро, гарчанде ки ҳама истедоди комил надоранд ва ҳунарманд шуда наметавонанд, аммо дарки зебоифаҳмӣ, баҳо дода тавонистан ба асарҳои эҷодӣ ва санъат бояд хоси ҳамагон бошад.

А.С. Макаренко хушдор додааст, ки «аввалин таҳкурсии ҳиссиёт, фикр, ҳуқ ва шуури бача дар оила гузошта ва дар он ташаккул дода мешавад. Кӯдакро ҳама чиз: одамон, ашӯҳо, ҳодисаҳо, пеш аз ҳама, одамон тарбия мекунанд. Агар одам бад тарбия ёфта бошад, пас, ба ин, пеш аз ҳама мураббӣ гунаҳкор мебошад. Дар тарбияи насли наврас нақши аввалиндарачаро мактаб бозад ҳам, аввалин таҷрибаи ҳастиро ба кӯдак маҳз оила медиҳад, маҳз дар оила ҳислат ва симои маънавии ӯ ташаккул меёбад» [56, 216-218].

«Тарбияи бачагон, – менависад А.С. Макаренко, – соҳаи муҳимми зиндагии мост. Бачагони мо шаҳрвандони ояндаи мамлакати мо ва шаҳрвандони ҷаҳон мебошанд. Онҳо таърихро эҷод хоҳанд кард. Бачагони мо падар ва модарони оянда мебошанд, онҳо ҳам бачагони худро тарбия хоҳанд кард. Бачагони мо бояд ҳамчун шаҳрвандони хуб, падар ва модарони хуб ба камол расанд. Вале бо ин ҳам тамои намешавад, бачагони мо умеди айёми пириӣ моанд. Тарбияи дуруст пириӣ хушбахтонаи мост, тарбияи бад ғаму ғуссаи ояндаи мо, ашқҳои дидаи мост, дар назди дигар одамон, дар назди тамоми мамлакат гуноҳи мост» [56, 216 - 218].

Баъди қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» «бо падару модар дар ба масъалаҳои давомот, дониш ва интизоми кӯдак ҳамкорӣ намудани мактаб, оила ва ҷомеа» [12] дар тарбияи насли наврас таваҷҷуҳи махсус зоҳир шуда истодааст. Бисёрии коршиносон нуқтаҳои назари хешро ҷиҳати ҳамкорӣ ибраз намуда, зарурияти ҳамгироии кори иҷтимоии касбии муассисаҳои таълимиро бо оила, бахусус, дар шароите, ки оила ҳамчун субъекти фаъоли ин ҷараён дар муҳити иҷтимоӣ амал мекунад, бобати кӯшиши тавсиф ва ба низоми тарбияи эстетикӣ ворид сохтани онро, масъалагузорӣ карда бошанд ҳам, вале пурра баррасӣ ва таҳқиқ накардаанд. Дар таҳқиқотҳо зиёда парокандагии масъалагузорӣ, набудани нуқтаи назари маҷмӯӣ ва механизмҳои ҳамкории муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ ҳис карда мешавад. Масъалаи мазкур дар як қатор кишварҳо, аз ҷумла, Федератсияи Россия, ИМА, Олмон дар ин самти корҳои фаъоли таҷрибавӣ-озмоишӣ роҳандозӣ шудааст, аммо дар ҷумҳурии мо то ҳоло дар ин ҷода имкониятҳо маҳдуд буда, маводи назариявӣ ва таҷрибавӣ кам ҷамъ шудааст. Аз ин рӯ, зарурати масъалаи истифодаи иқтидори муҳити иҷтимоии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, механизм ва роҳҳои самараноки ҳамкории мутақобила номаълум мемонад.

Муҳим он аст, ки «хонавода дар ҳамкорӣ бо дигар ниҳодҳои ҷомеа дар кори тарбиявӣ - эстетикӣ муҳим солимӣ, зебӣ ва нафосатро ба вучуд оварда тавонад, аъзоёни худро аз арзишҳои зебоипарастӣ бархурдор кунад ва анъанаҳои бадеии оиларо ҳифз ва ғанӣ гардонад. Дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг вазифаҳои тарбияи эстетикиро иҷро намояд» [96, 89].

Лозим ба таъкид аст, ки саҳми падару модар дар таъсири тарбиявӣ - эстетикӣ номаҳдуд буда, обрӯю эътибор ва муносибати падару модар ба арзишҳои эстетикӣ ва фаъолияти эстетикӣ дар ба воя расонидани фарзанд ҷойгоҳи ниҳоят муҳимро ишғол менамояд.

Барои ҳамин ҳам, сиёсати имрӯзаи фарҳангии давлати мо ба он нигаронда шудааст, ки анъана ва арзишҳои фарҳанги миллии мо эҳё ва

рушду нумӯъ ёфта, нақши онҳо дар тарбияи зебоиписандии шаҳрвандон, махсусан, насли наврас тарбиятдидагии фарҳангии онҳо боло бардошта шавад. «Барои таҳқиқи ин масъала зарурияти ошкор сохтани омилҳо ва хусусиятҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар низоми таҳсилот ва фарҳанг ба миён омадааст. Яъне, муайян намудани махсусиятҳои тарбияи эстетикӣ дар шароити ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ бо хонавода ва муассисҳои фарҳанг пеш омадааст» [96, 61].

Инчунин, таҳқиқоти мо нишон дод, ки дар баробари муваффақиятҳо дар кори ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намудани ҷавонон, махсусан, донишҷӯён масъалаҳои ҷалталаб ва мушкилот кам нестанд. Чунончи, яке аз камбудихое, ки имрӯз боиси ташвиш ва нигаронӣ аст, ин суст будани потенциал ва ба таври зарурӣ истифода набурдани Марказҳои эстетикӣ ва ҷавонон, муассисаҳои муосири низоми маориф ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ дар шаҳру ноҳияҳо аст. Хусусан, норасоӣ ва коста будани заминаи моддӣ, аз қабili набудани синфҳои мусиқӣ дар мактаб, нақлиёти соҳавӣ, созҳои замонавии мусиқӣ, таҷҳизотҳои муосири телекоммуникатсионӣ, аттракционҳои ҳозиразамон дар аксарияти боғҳои фарҳангӣ-фароғатии шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ ба кори омӯзгорон ва кормандони соҳаи фарҳанг таъсири манфӣ мерасонанд.

Яке аз камбудихои ҷиддие ки дар фаъолияти муассисаҳои маорифу фарҳанг ба назар мерасанд, ба нарасидани кадрҳои зарурии соҳавӣ иртибот дорад. Ба сабаби кам будани маоши кормандони соҳавӣ аксари мутахассисон дар солҳои охир чунин муассисаҳоро тарк намудаанд ва ҷои онҳоро шахсоне иваз намуданд, ки маълумоти соҳавӣ надоранд. Дар ноҳия ва шаҳрҳое, ки мавриди омӯзиш ва таҳқиқи мо қарор гирифтаанд, махсусан кам шудани ҳайати кормандони фарҳанг, ташкилотчиёни корҳои берунамактабӣ аз ҳисоби занону духтарон ба ҷашм мерасанд.

Замоне, ки дар муассисаҳои фарҳанг, марказҳои тарбияи зебоипарастӣ дар ноҳияҳо кормандон бе таҳсилоти касбӣ ва бо маълумоти таҳсилоти миёнаи касбӣ кор мекунанд, пас чӣ гуна ба баланд бардоштани сатҳи маънавиёт, маърифати аҳоли ва фарҳанги эстетикӣ

ноил шуда метавонем. Яъне кормандони соҳа дар ин сурат худашон барои боло бурдани сатҳи умумифарҳангӣ ва касбият, ниёз доранд. Барои баррасии ин масъалаи муҳим, ҷалби сармоядорони хориҷӣ ва имкониятҳои дохилӣ зарур аст, ки соҳиби тахассусҳои замонавӣ гарданд.

Аз ин рӯ, мактабҳои мусиқӣ ва санъате, ки дар шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ фаъолият доранд, барои баланд бардоштани самараноки ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, махсусан, фарҳанги мусиқӣ маҳсуб меёбанд, ба талаботи имрӯза пурра ҷавобгӯ нестанд. Ин гуна ҳолатро ба коллеҷҳои соҳавии шаҳру ноҳияҳо, ки воқеан ҳам, барои ба воя расонидани кадрҳои соҳаи фарҳанг ва санъат, ки дар онҳо омӯзгорони соҳаи мусиқӣ нақши муҳим доранд, низ қайд кардан ба маврид аст.

Дар мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ ва санъат, ки теъдодашон 80 ададанд, шумораи муттаҳасисони асили соҳаи фарҳанг ва бахусус, мусиқӣ хеле кам аст. Ба ҷуз ин, дар ин муассисаҳо аз хориҷи ҷумҳурӣ дар 25 соли охир «ягон гуна асбобҳои мусиқӣ ворид нашуданд. Ҳол он ки рӯз аз рӯз шумораи муассисаҳои таълимии соҳавӣ зиёд гардида истодаанд. Дар давраи иттиҳоди шуравӣ дар мағозаҳо асбобҳои мусиқӣ аз қабili фортепиано, роял, аккордион, баян, кларнет, труба ва туба барои фурӯш мавҷуд буд. Имрӯз онҳоро мо дар ягон мағоза пайдо карда наметавонем. Вале солҳои пешин бо воситаи маблағҳои муттамарказонидашуда ин мактабҳо ҳар сол бо асбобҳои мусиқӣ таъмин мешуданд» [96, 44].

Чунон, ки маълум аст, самти дигари тарбияи эстетикӣ ҷавонон, рушд ёфтани эҷодиёти бадеии онҳо мебошад. Ҳамчунин, маълум аст, ки бо дастгирии бевоситаи Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Солҳои 2019-2021-соли рушди деҳот, ҳунарҳои мардумӣ ва сайёҳӣ» эълон карда шудааст. Инчунин фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ эҷодиёти бадеи халқ «Андалеб» – дар ду сол як маротиба баргузор мегардад. Ин имкон медиҳад, ки шуъбаҳои фарҳанг ва маорифи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳукуматҳои шаҳриву навоҳӣ барои ҷоннок кардани фаъолияти

муассисаҳои фарҳангу маориф, ҷалби ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, инкишофи фаъолияти эҷодии онҳо чораҳои зарурӣ андешанд.

Аммо маълум аст, ки маҳфили хушҳолону ҳозирҷавобон байни донишқадаву донишгоҳҳо ташкил ва баргузор гашта истодааст, ки хунари истеъдоди ҷавонро ошкор ва эҳё менамояд. Ва муҳим он аст, ки вазъи соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва фазои маънавии кишвар беҳтар гардида истодааст. Ба ҷуз ин, барои мактабҳои мусиқӣ озмунҳо аз рӯйи созҳои миллӣ, овозхонони жанри эстрадӣ, анъанавӣ доир намудан ва ба ин васила ҳамкориҳоро бо ҳукуматҳои маҳаллӣ бештару беҳтар гардондан таъсири фарҳанги эстетикиро ба ҷомеа меафзояд.

Китобу китобхона, махсусан, китобхонаҳои оммавӣ, дар тарбияи зебоипарастии насли наврас мавқеи хоса доранд. Бо мақсади сазовор истиқбол намудани ҷашнҳои 30 - солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фестивал-озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», ки бо ташаббуси Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ташкил ва баргузор шуд, бори дигар исбот кард, ки мардуми тоҷик, махсусан, ҷавонон, китобхону китобдӯст мебошанд. Аз ин рӯ, бояд имрӯз китобҳое ҷоп шаванд, ки ба талаботи меъёрҳои байналмиллалӣ ҷавобгӯ бошанд. Муттасифона, имрӯз баъзе китобҳое ҷоп мешаванд, ки ба оддитарин меъёрҳои ноширӣ ҷавобгӯӣ нестанд.

Озмунҳои фарҳангии ҷумҳуриявии Илм – фурӯғи маърифат», «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», ки ҳамасола баргузор мегарданд, низ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон нақши муассир мегузоранд.

Тарбияи эстетикӣ тавассути фаъолияти фарҳангӣ фароғатӣ, муассисаҳои таҳсилотӣ ва оила, бо робитаи ихтиёрии одамон, ба ташаббуси шахсӣ дар вақти холӣ ва истироҳатӣ, дар доираи маҳфилҳои эҷодӣ, ҳавасманд намудани иштирокчиёни онҳо, муоширати байниядигарӣ ва муносибат ба эҷодиёт доштаи одамон рушду нумӯъ меёбад.

Бинобар ҳамин, вазифаи муҳими ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ аз он иборат аст, ки дар симои маънавию ахлоқӣ, соҳаи

маишӣ, фарҳанги ҷисмонии ҷавонон бояд нишонаҳои зебӣ такмил дода шаванд.

Вазифаи муҳими дигари тарбияи эстетикӣ дар насли наврас қобилиятҳои бадеиву эҷодӣ, кӯшиши ба ҳаёти гирду атроф зебӣ даровардан, меҳнати хуб ва хулқу адаби намунавӣ тарбия кардан аст. Муҳим аст, ки дар таҳқиқотҳо раванди инноватсиониро ба роҳбарӣ гирифта, дар асоси он концепсияи ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг таҳия, аз озмоиши таҳқиқотӣ гузаронида шуда, амалӣ карда шавад. Дар ин раванд аз фарҳанг ва анъанаҳои миллии тарбияи эстетикӣ истифода бурдан мувофиқи мақсад аст. Ин гуна раванд муносибати навро дар ташкили тарбияи эстетикӣ роҳандозӣ намуда, он ҳамаи чараёнҳои фаъолияти эстетикӣ таҳсилот ва фарҳангро ба ин унсурҳои муҳими тарбия (тарбияи эстетикӣ) равона месозад.

Вазифаи дигар муайян намудани мавқеъ, ҷойгоҳ ва шартҳои педагогӣ ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ (зебоипарастӣ)-и категорияҳои гуногуни мухассилин мебошад, ки он яке аз роҳҳои такмил додани ин унсурҳои муҳими тарбияи шахс мебошад. Ҳамчунин, таҷдиди низоми маориф ва фарҳанги ҷумҳуриро, ки ба ҳалли масъалаҳои маънавию ахлоқӣ ва эстетикӣ насли наврас мусоидат менамоянд, шартҳои муҳими педагогӣ ба шумор меравад..

Дар таҳқиқоти худ, мо ба таҳияи барномаи педагогӣ ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ таваҷҷуҳи бештар дода, онро дар заминаи ҳамкории мутақобилаи коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳангии минтақаи шаҳрҳои хурд: хонаҳо ва қасрҳои фарҳанг, студияҳои эҷодиёт ва марказҳои фарҳангӣ, клубу майдончаҳои варзишӣ дар ҷойҳои истиқоматӣ ва хобгоҳҳо, марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ, осорхонаҳо ва мавзеҳои таърихиву фарҳангӣ, намоишгоҳҳо, толорҳои намоишӣ, китобхонаҳо, боғҳои фарҳангӣ фароғатӣ, толорҳои консертӣ, театрҳо, кинотеатрҳо, мактабҳои санъат ва мактабҳои мусиқӣ ва ғ. таҳия намудем. Барнома ва ё модели пешниҳодшуда имкон медиҳад,

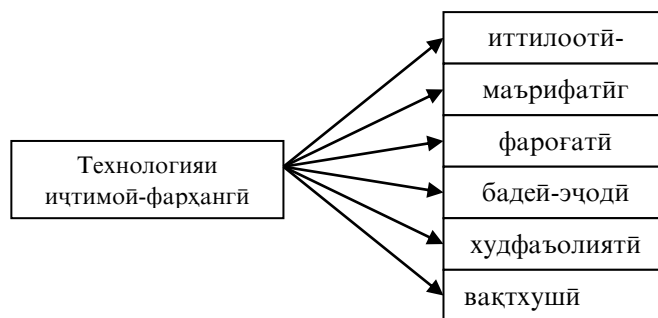
ки муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ ҷиҳати қонеъ гардонидани талаботи гуногуни донишҷӯён ва ҷалби онҳо ба фаъолияти бадеӣ-эстетикӣ имкониятҳои мусоид фароҳам оварда, қобилиятҳо ва нерӯи эҷодии нуҳуфтаи онҳоро инкишоф диҳанд.

Олимони соҳаи педагогика ва назарияи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ чунин мешуморанд, ки модели ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар заминаи принципҳои зерин коркард карда шуда метавонад: «принципи системанокӣ» [45,8-9], муносибати комплексӣ, гузариш ба раванди дараҷаи азхудкунии арзишҳои эстетикӣ, эҳтироми фарҳанги миллий ва эътирофи арзишҳои умумибашарӣ»; «принципи ҷалби донишҷӯён ба анъанаҳои фарҳангӣ-этникии ватанӣ» [48,5]; «принципи истифодаи «намудҳои гуногуи санъат» [59,26]; «принципи робитаҳои байнифарҳангӣ чун асоси якдигарро ғанӣ гардонидани фарҳангҳо ва худинкишофёбии онҳо»; «принципи ташвиқи худфаъолият ва ташаббуси донишҷӯён ҷиҳати инкишофи қобилиятҳои эҷодии онҳо, махсусан, ҳунариҳои мардумии минтақа»; «принципи пайдарҳамӣ; принципи шавқмандӣ ва тафриқаӣ дар қори беруназаудиторӣ [41,207-208], «принципи гуманизатсия» [59, 335] ва дигар принципҳо, ба мақсади рушди қобилиятҳои эҷодии онҳо.

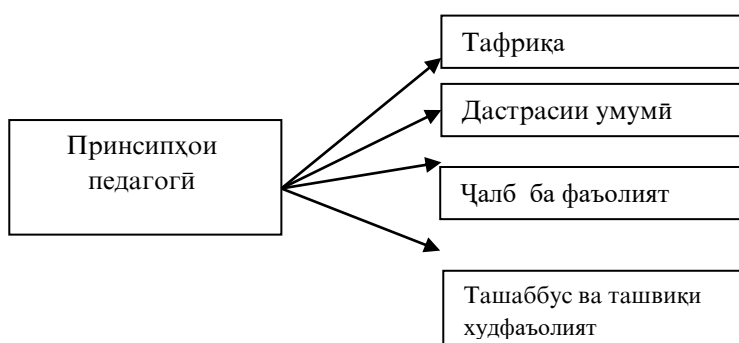
Ба аҳли соҳаи илм маълум аст, ки педагогика дар баробари психология дар структураи қори иҷтимоӣ вазифаи фаҳмондадиҳиро низ иҷро менамояд. Ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ аз бисёр ҷиҳат аз дараҷаи тарбиянокӣ вобаста аст, барои ҳамин ҳам педагогика вазифаи пешгӯикунандагиро иҷро мекунад. Мувофиқи андешаи Т.Г. Кисилева ва Ю.Д. Красильников «аз диди педагогӣ нақши ҳалқунанда дар инкишофи шахсияти аз ҷиҳати эстетикӣ инкишофёфта фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии ӯ низ зарурат дорад. Чунин фаъолият дар ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ нақши муҳим мебозад» [41, 110].

Нерӯи эҷодӣ ва технологияи иҷтимоӣ-фарҳангӣ хусусияти маҷмӯӣ (комплексӣ)-ро низ дорад. Он зерсистемаҳои педагогии фарҳанг ва санъат, психология, педагогикаи фароғатиро низ доро мебошад.

Масалан, элементҳои педагогиро, ки ба шахсияти инсон ва иштирокчии ҷараёни он дахл доранд, метавон дар ҷадвали зерин муаррифӣ намуд:

Чуноне ки М.А. Ариарский кайд мекунад, «принсипҳои педагогӣ қонуниятҳоеро, ки дар раванди таълиму тарбиявии ташаккулёбии фарҳанги эстетикӣ шахсият амал мекунанд, дар худ инъикос менамоянд. Бахусус, манбаъҳои принсипҳои педагогика фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии тарбияи эстетикӣ шахсият» [41,105-108] ҳамонҳоеанд, ки дар ҷадвали зерин пешниҳод шудаанд:

Мебояд таъкид сохт, ки дар қори иҷтимоӣ-фарҳангӣ бисёр шартҳои педагогӣ пешниҳод ва ҳолисона истифода карда мешавад, ҳарчанд ки онҳо табиатан ба ҳам алоқаманд буда метавонанд, ба принсипҳои умумӣ ва махсуси тарбияи эстетикӣ ҳам ҷудо карда мешаванд.

Ба ҷуз он ҳама, самти тарбиявии қори иҷтимоӣ-фарҳангӣ метавонад, ҳамчун ҷараёни рушди шахсият низ пешниҳод гардад, ки дар рафти он ҷавонон метавонанд арзишҳои фарҳанги эстетикиро омӯзанд ва маърифати эстетикӣ баъди баланд бардоранд; ба малақаҳои рафтори ахлоқӣ-эстетикӣ соҳиб шаванд; малақаҳои эстетикӣ баъди ташаккул дода, ба ҷараёни фаъолияти эстетикӣ ҷалб гарданд. Ҳарчанд ки ташаккулёбии шахсият ва коллективро тадриҷан баамалоянда номанд

хам, кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ аз ҷиҳати илмӣ онро асоснок ва мақсаднок мегардонад. Ин маънои онро дорад, ки омӯзгор дар кори инфиродӣ ё гуруҳӣ бо ҳамин роҳу усул мақсадҳои тарбиявӣ-эстетикиро ташкил ва иҷро менамояд.

Дар ҷараёни корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ мутахассисони соҳаи фарҳанг дар ҳамкорӣ бо омӯзгорон ва маъмурияти таълимгоҳҳо принципҳои системанокӣ (бонизомӣ) ва пайдарҳамӣ, рафтори тафриқавиро ба назари эътибор мегиранд. Чунин муносибати эҷодиро ба даст оварда истода, фаҳмишро оид ба низоми иҷро ва технологияи он ташаккул додан мумкин аст. Масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикиро рушд додан танҳо дар шароити дастраси умум будани барномаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ, муносибати тафриқавӣ ба фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, принципи ба шахсият равона шуда, фардиқунонии фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ ва ғ. самарабахш шуда метавонад. Агар раванди тарбияи эстетикӣ боз аз рӯйи дигар принципҳои дидактикӣ, чун «илмияти мазмун, аёният ва алоқамандии таълим бо ҳаёт, шуурнокӣ, фаъолияти эҷодӣ, мустақилии донишҷӯ амал карда шавад» [57,188-189], ба фаъолияти эстетикӣ ва мутобиқсозӣ ба ҳаёти ҷамъиятӣ, он ба муҳассилин ва ё иштироккунандагон боз ҳам самараноктар ва таъсирбахш мегардад.

Қоида аст таъкид намоем, ки он ҳама принципҳои номбаршуда аҳаммияти тарбиявӣ - эстетикӣ доранд. Вале боз як қатор принципҳои махсуси тарбиявиро номбар кардан мумкин аст, инсонро меҳвари асосӣ ва субъекти раванди тарбия доништан, ба ӯ боварӣ кардан ва бо фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудан зарур аст. Ҳамчунин, дар ин ҳолат одоби педагогӣ бояд риоя карда шавад, ки он инъикоси принципи гуманистӣ дар тамоми кори таълимию тарбиявӣ ба ҳисоб меравад.

Зарур аст, ки ҳар як омӯзгор, корманди фарҳанг ва хонавода дар кори тарбияи эстетикӣ ҳама вақт ба тарафи мусбии тарбия ва анъанаҳо така намояду аз навовариҳои илмҳои фалсафа, педагогика, психология, эстетика, фарҳангшиносӣ, этнология ва дигар илмҳо истифода баранд. Чи қадаре ки шароити кори тарбиявӣ-эстетикӣ ҷавонон душвор

набошад, ҳама вақт одамон ва омилҳои инсоние ёфт мешаванд, ки метавонанд, масъалаҳои ташаккули комили шахсиятро бо муваффақият ҳал намоянд.

Аммо дар ҳаёт бо шахсоне ҳам дучор меем, ки диди зебоифаҳмиашон заиф аст. Онҳоро аз ҷиҳати маънавӣ “камбағал” меҳисобанд ва чунин шахсон ба ҳаракатҳои ношоам роҳ медиҳанд; дар ҷойҳои ҷамъиятӣ доду фарёд мезананд; суруд мусиқии каммазмуниро мекунаганд; яъне дар дарки зебоифаҳмӣ бегонапарастӣ мекунанд. Чунин шахсон аз фарҳанги зебоипарастӣ дуранд.

Аз омӯзиш, ҷамъбасти ва таҳлили вазъи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ҷавобон дар коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги ҷумҳурӣ, ҳуҷҷатҳои ки вазъи кори амалии онҳоро объективона инъикос менамоянд, баррасии ҳисоботҳои шӯъбаи маорифи шаҳр, ноҳияҳо ва суҳбат бо кормандони онҳо, пурсишу суҳбатҳо бо донишҷӯён, омӯзгорон, фаъолияти бевоситаи кормандони системаи фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ бармеояд, ки ин унсури тарбияи ҷавобон дар низоми фарҳангу маориф мушкилоти зиёдеро дорост. Масалан:

- сусти будани корҳои роҳбарии методӣ ҷиҳати ёрии амалӣ расонидан ба муассисаҳои фарҳангу маориф оид ба тарбияи эстетикӣ, махсусан дар деҳот;

- « - мавҷуд набудани воситаҳои ҳозиразамони иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, созиҳои замонавии мусиқӣ, сару либоси сахнавӣ ва ғ.;

- таъмирталаб будани будани қисме аз муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, марказҳои таҳсилоти иловагӣ кӯдакон ва наврасон, маҳфилҳои тарбиявӣ - эстетикӣ дар деҳоти шаҳрҳои ҷумҳурӣ;

- норасоии маблағ барои пурра кардан ва ғанӣ гардонидани фонди китобхонаҳои марказӣ ва китобхонаҳои бачагона;

- нисбат ба солҳои пешин афзудани теъдоди кормандони соҳаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ аз ҳисоби занон. Ин тамоил дурнамои фаъолияти занонро тақозо дорад, ки дар ин самти корҳои

тарбиявӣ саҳми бонувон хеле назаррас буда метавонад. Зеро зан – модар худ олиҳаи ҳусн ва зебоист;

- суст фаъолият кардани кабинетҳои методии назди шуъбаи фарҳангу маориф дар шаҳру ноҳияҳо дар самти тарбияи эстетикӣ чавонон, нарасидани маводи таълимӣ-методӣ дар ин самти фаъолият;

- аз ҷониби хоҷагиҳо пурра дастгирӣ наёфтани муассисаҳои фарҳангу маорифи деҳот ва ҳавасмандкунонии кормандони онҳо» [96, 65-66].

Илова ба ин, кам будани теъдоди кормандони соҳаи фарҳанги зебоипарастӣ аз ҳисоби занон ба назар мерасад. Ин тамоил дурнамои бениҳоят зарур аст, зеро дар ин самти корҳои тарбиявӣ саҳми бонувон хеле назаррас буда метавонад. Зеро зан худ олиҳаи зебоист.

Мавҷуд будани камбудӣҳо дар низом ва риояи танзими анъана ва ҷашну маросим, идҳо, ҷорабиниҳои таълимӣ ва муассисаҳои фарҳанг дар шаҳр, камхарҷ гузаронидани ҷорабиниҳо дар самти тарбияи бадеӣ, эстетикӣ низ мушоҳида мешавад.

Хулосаи боби I

Хулоса, тарбияи эстетикӣ ба қатори проблемаҳои дохил мешавад, ки ҳалли онҳо ба рушди минбаъдаи фарҳанги миллий ва умумибашарӣ вобаста аст. Ҷаҳонишавӣ дар баробари таъсири мусбат расониданаш, ҳавфи аз байн рафтани фарҳанги миллиро низ метавонад ба вучуд орад. Аз ин лиҳоз, ҳифз ва нигоҳдории асолати фарҳанги миллий, махсусан, дар ноҳияву маҳалҳо ва истифодаи онҳо дар тарбияи зебоипарастии насли наврас яке аз вазифаҳои муҳимми давлат ва ҷомеа ба шумор меравад.

Нигоҳи педагогӣ ба тарбияи эстетикӣ ҷалб намудани шахсиятро ба фаъолияти зебоипарастӣ дар назар дорад, ки дар ин асос раванди маҷмуи ташаккулёбии шахсият муайян карда мешавад. Дар ин бобат мо таъкид намудем, ки дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон нақш ва ҷойгоҳи ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ хеле назаррас аст. Оила, махсусан, оилаи тоҷик, ки дорои фарҳанг ва анъанаҳои ғанӣ ва бой мебошад, берун аз ин низом вучуд дошта наметавонад. Ҳар як хонаводаи

минтақаи Тоҷикистонро анъана, расму ойин ва маросимҳои фарҳангии зиёде фаро гирифтааст, ки он боигарии эстетикӣ ҳар як оилаи тоҷикистонӣ мебошад. Ин аст, ки рушди минбаъдаи фарҳанги миллий ва тарбияи эстетикӣ дар заминаи ҳамкориҳои зичи муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва оила, истифодаи васеъ аз ойин ва анъанаҳои бадеии миллий таъмин карда мешавад.

Хусусан, пас аз қабули қонунҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон чашну маросимҳо бо мазмуни навин эҳё гардиданд, ҳамкориҳои институтҳои иҷтимоии ҷомеа таҳким ёфтанд, расму ойинҳои хонаводаи тоҷик ба танзим дароварда шуданд, нерӯи тарбиявии онҳо афзуд. Анъанаҳо камхарҷ гузаронида шуда, бучаи оиларо ғанӣ гардонда истодаанд. Чандин расму ойин ва анъанаҳо дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ аз нав эҳё гардида, ба воситаи муҳимми тарбияи маънавию ахлоқӣ ва эстетикӣ табдил ёфта истодаанд. Инчунин, қобили қайд аст, ки бисёр кӯдакон ва мактаббачагон ба дастаҳои ҳунарии мардумӣ ҷалб гардида, дар чашнвораҳову озмунҳо ғаъолона иштирок менамоянд. Маҳз ҳамин падидаи қонунгузорӣ имкон дод, ки фарҳанги хонавода ва расму ойини ҳар як минтақа ва халқу миллат дар ҷумҳурӣ ва арсаи байналмилалӣ муаррифӣ карда шавад. Зеро кор дар бобати ташкил ва гузаронидани анъанаву расму русумҳои мардумӣ барои оилаҳо ба дараҷае вазнину мураккаб шуда буд, ки дар давраи бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ ба инкишофи афроди ҷомеа монеаву душвории зиёдеро эҷод менамуд.

Ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами кори коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ дар заминаи суннату анъанаҳои бадеии нишон дод, ки ғаъолияти амалӣ оид ба тарбияи зебоипарастӣ дар ҳама соҳаҳои он, бо тақия ба принсипи гуманизми чандинҳазорсола халқи тоҷик ба роҳ монда мешавад, истифодаи онҳо дар раванди ҳамгиройии муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг, оила ва аҳли ҷомеа ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин самараи хуб дода истодааст ва он бояд тавсеа ёбад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки тавассути таҷлил намудани чашну

маросимҳо, идҳо, таҳияи сенария, барнома ва лоиҳаҳои ҷолиб, чорабиниҳои шавқовар ва ғ. ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ - эстетикӣ боз ҳам беҳтар карда шавад.

Аммо, сарфи назар аз он ҳама, мо дар зинаи ҷустуҷӯӣ-муқарраркунандаи таҳқиқот ва баррасиву таҳлили вазъи тарбияи зебоипарастӣ дар фаъолияти якҷояи коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг мушоҳида кардем, ки ҳамкориҳо ва фаъолияти ҳамҷояи ин муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар тарбияи эстетикӣ пурра ба талабот ҷавобгӯ нест. Аксарияти ҳуҷҷатҳои барномавии мавҷудбуда ва ҳам имрӯз таҳияшаванда ба чунин саволҳо «Маориф ва фарҳанг дар низоми ҳадафу мақсадҳои миллӣ чи ҷойгоҳе доранд ва кадом моделҳои онон ба Ҷумҳурии Тоҷикистон заруранд?», «Вазифаҳои кӯтоҳмуддат, миёнамуддат ва дарозмуддат, механизм ва шаклҳои ҳамкории ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ кадомҳоянд ва онҳо дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ чи нақш мебозанд?» посух дода наметавонанд.

Ҳамин тариқ, ҳаллу баррасии амалия ва таҳлили таҷрибаҳо, анъанаҳо, арзишҳои бо фаъолияти илмӣ таълимӣ алоқаманд, ки ин ҳама барои рушди кишвар ва низоми тарбияи зебоипарастии он муҳиманд, ҳалли масъалаҳои таҳқиқи ҳамкории муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг бобати тарбияи эстетикӣ муҳассилин зарурати комилро доро мебошанд, ки дар боби дуввуми диссертатсияи мо ҳалли ҳудро ёфтаанд.

БОБИ 2. ШАРОИТҲОИ ПЕДАГОГӢ ВА МЕХАНИЗМҲОИ ҲАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ КОЛЛЕҶ ВА МУАССИСАҲОИ ФАРҲАНГ ДАР ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧӢЁН

2.1. Фарҳанги эстетикӣи донишчӢён ва механизмҳои ташаккули он дар раванди ҳамкорӣи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг

Ташаккули фарҳанги зебоипарастӣи донишчӢён, дар ниҳоди онҳо тарбия намудани хислати зебоиофарӣ яке аз қисмҳои муҳими ташаккули инсонӣ комил, тарбияи миллӣ, ахлоқиву маънавӣ ба шумор меравад.

Дар замони соҳибистиклолӣ он мазмуну муҳтавои навро молик гашта, ҳамаи қишрҳои ҷомеаро фаро гирифта истодааст.

Муҳимияти тарбияи эстетикӣи аҳолиро зикр карда, Пешвои миллат мубрамии онро дар Паёми соли 2015 ва дар суҳанронии хеш, ки дар он дурнамои инкишофи иҷтимоӣи иқтисодӣи кишвар муайян гардидааст дар ҳини Қасамёдкуни хангоми ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шудан возеҳу равшан таъкид шудааст. Дар баробари дигар масъалаҳои муҳими ҷомеа, зимни чунин суҳанронӣҳо вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ хеле аниқу равшан муайян шудаанд. Бинобар ин, ҳамаи ниҳодҳои давлатӣю ҷамъиятӣ бояд ҷиҳати ҳалли вазифаҳои гузашташуда ҳамкорӣ намуда, вазифаҳои тарбияи эстетикӣи аҳоли, махсусан, ҷавононро дар амал татбиқ намоянд.

Маълум аст, ки коллеҷҳо барои системаи хоҷагии халқи ҷумҳурӣ мутахассисони таҳсилоти миёнаи касбиро тайёр меkunанд. Ин мутахассисон бояд дар баробари касбияти баланд доштан дар ниҳоди хеш, фарҳанги ахлоқиву эстетикӣро пайваста ташаккул бидиҳанд. Дар иҷрои ин вазифаҳо коллеҷҳо имкониятҳои хеле фарохро доро мебошанд.

Бояд таъкид сохт, ки асоси назариявӣ ва методологии ҳамкорӣи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро доир ба тарбияи эстетикӣ таълимоти

олимони соҳаи фаласафа, эстетика, фарҳангшиносӣ, педагогика ва дигар илмҳо ташкил медиҳад. Чунончи, тарбияи эстетикӣ ҷавонон проблемаи маҷмӯӣ буда, омӯзиши масъалаи ҳамкорӣ омӯзгор, волидон ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ дар раванди тарбияи насли наврас таърихи тӯлонӣ дошта, имрӯз низ аҳамияти худро гум накардааст. Масалан, дар доираи ин масъала ҳам олимони ватанӣ ва ҳам олимони бурунмарзӣ нуктаҳои назари хешро ибраз кардаанд. Чунончи, дар асри XIX ва оғози асри XX оид ба зарурати ҳамохангсозии тарбияи хонаводагӣ ва муассисаи таълимӣ К.Д. Ушинский, В.П. Вахтеров, П.Ф. Каптерев, П.Ф. Лесгафт, Ш.А. Амонашвили, В.В. Давыдов, В.А. Сластёнин, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, Л.И. Божович, А.Ф. Лазурский, В.С. Рувинский, А.Д. Андреева, В.В. Богословский ақидаҳои ҷолиби диққатро пешниҳод намуданд, ки дар доираи он ҳама нақши хонавода ва педагогикаи хонаводагӣ дар тарбияи кӯдакон таҳқиқ карда шуда, раванди ҳамкорӣ омӯзгор ва волидайн раванди мураккаб ва тӯлонӣ ҳисобида мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҳамкорӣ ниҳодҳои иҷтимоӣ-тарбиявӣ ҷомеа дар асарҳои олимони тоҷик М.Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, И.Каримова, Б.Раҳимов, А.Саидов, Б.Қодиров, Д.Латифзода, Б.Мачидова, А.Нуров, А.Миралӣзода, Х.Раҳимзода, Ш.Шоисматуллоев ва дигарон низ таҳқиқи худро ёфтааст. Махсусан, дар китоби дарсии Ш.Шоҳисматуллоев «ба масъалаҳои ҳамохангсозии ниҳодҳои иҷтимоӣ» таваҷҷуҳи махсус кардааст [102, 206 - 207].

Мувофиқи ақида ва назарияҳои олимони соҳаи эстетика, асоси аввалини эстетика ва фарҳанги зебоипарастиро боигариҳо ва арзишҳои зебоипарастӣ ташкил медиҳанд, ки зимни онҳо дар кас тасаввуроти мафҳуми муайяне инкишоф ёбад. «Ин ҳама захираи донишу маърифат аз диди назари эстетикӣ хоҳад буд» [48, 86].

Муносибати эстетикӣ инсон ба олам дар кас зебоиро ба вучуд меорад. Бо ёрии он, дар инсон қобилияти аз байни чизҳои хуб ҷудо карда тавонистани хубтаринҳо инкишоф меёбад. Бо ёрии завқи эстетикӣ ву санъат кас воқеиятро фаҳмидаву ба он баҳо дода метавонад. Ба дараҷаи

кофӣ зебоиҳои табиат, санъат, таълим ва меҳнтро дида, ба ҳаяҷон меояд. Аз образҳои бадеӣ ба вачҳ меояд. Ба туфайли қобилияти бадеии худ ӯ дар раванди фаъолияти эҷодӣ зебоиро ба вучуд меорад.

Ин ҳама ба онҳо имкон медиҳад, ки асари дар сатҳи баланди бадеӣ эҷодшударо аз фарҳанги коста ва зишт фарқ карда тавонанд, ба он баҳои сазовор дода, аз он ҳаловат баранд.

Ҳамин тариқ, тарбияи эстетикӣ чавонон проблемаи маҷмӯӣ илмӣ буда, вобаста ба он, ки паҳлӯҳои гуногунро фаро мегирад, онро зарур аст, ки дар он ҳама ниҳодҳои иҷтимоӣ чомеа бояд фаъолона иштирок намоянд.

Ба ақидаи педагоги намоёни рус К.Д. Ушинский «дар доираи ҳар як фанни таълимӣ унсури зебоипарастӣ мавҷуд аст ва вазифаи устод аз он иборат аст, ки онро ба бача фаҳмонад» [97, 309]. Аз ин рӯ, вазифаи фаъолияти таълимию тарбиявӣ ҳар таълимгоҳ маҳз ба он бояд равона гардад, ки дар ҳалли он ҳама вазифаҳо тамоми имкониятҳои корҳои таълимию тарбиявӣ истифода гардида бошанд.

Дар таҳқиқоти хеш мо тасмим гирифтем, ки имкониятҳои ҳамкории коллеҷҳои техниро бо муассисаҳои фарҳанг дар мисоли шаҳри Панҷакент мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор диҳем.

Қобили қайд аст, ки мувофиқи назари сотсиологҳо яке аз функцияҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ чомеа таъмини фаъолиятҳо чиҳати ба танзим даровардани муносибатҳои байни аъзоёни он бо роҳи коркарди рафторҳои стандартӣ мебошад. Чунки ҳаёти фарҳангии чомеа бо иштироки онҳо дар ниҳодҳои мухталиф доир мегардад: Масъалан, дар муассисаҳои томактабӣ, мактабӣ, берунамактабӣ, таҳсилоти миёна ва олии касбӣ ва дигар муассисаву ташкилотҳо мисол шуда метавонанд. Бештари ин муассиса ва ташкилотҳо фарогири муҳассилини гуногунмаслак мебошанд.

Дар таҳқиқоти хеш мо ба ғояи академик Ф.Шарифзода оид ба «ҳамкории педагогӣ» [101,361] «ҳамкории омӯзгорон», «ҳамкории волидон» [101,362] таъя намуда, барномаи педагогии ҳамкории коллеҷ

ва муассисаҳои фарҳангиро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ таҳия намудем. Зеро, чунон ки маълум аст, тибқи ақидаи Ф.Шарифзода, дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ ҳамаи ниҳодҳои ҷомеа бояд фаъолона иштирок намоянд. Чунки танҳо дар «фаъолияти дастаҷамъии эҷодӣ, дар сурати ҳамкорӣ ва ҳамоҳанг сохтани ниҳодҳои гуногуни ҷомеа» [101, 362] , мо метавонем, дар ин ҷода муваффақ шавем, ин равандро дар сатҳи зарурӣ ташкил намоем.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба тарбияи эстетикӣ (зебоипарастӣ)-и насли наврас дар низоми миллии муайяни корҳои тарбиявӣ роҳандозӣ карда шудааст. Ин системаро А.Саидов чунин тавсиф менамояд: «муассисаҳо, ташкилотҳои гуногун ва ниҳодҳо аз кӯдакистонҳо сар карда, то зинаи таҳсилоти олии ва баъдан бо истифода аз восита ва шаклу намудҳои кори тарбияи эстетикӣ ҷиҳати ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намудани ҷавонон ва кӯдакону наврасон» [165,118-121]. Дар ин система корҳои зиёде анҷом дода шудаанд.

Дар асоси таҳлили вазъи воқеии фаъолияти коллеҷҳои техникийи вилояти Суғд, омӯзиш ва баррасии ҳисобот доир ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷҳо (аз ҷумла, дар муассисаҳои маориф ва фарҳанги ш. Панҷакент), суҳбат бо ноибони директори коллеҷҳо оид ба корҳои тарбиявӣ, иштироки муҳассилин дар корҳои фарҳангӣ фароғатӣ мо ба хулосае омадем, ки маъмурият ва ниҳодҳои тарбиявии муассисаҳои таълимӣ дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳанг имкониятҳои васеъ доир ба баланд бардоштани маърифати эстетикӣ ро доранд. Чунончи, таҷрибаи корҳои тарбиявӣ дар коллеҷи ш. Панҷакент нишон медиҳад, ки ин вазифаҳои душвори тарбияи эстетикӣ дар раванди таълими фанҳои этика, эстетика ва ҷорабиниҳои фарҳангӣ зиёда ҳал карда мешаванд. Зеро фанҳои таълимӣ эстетика ва этика, ки ба нақшаҳои таълимӣ тибқи стандарти давлатии таҳсилот ворид сохта шудааст, имкониятҳои зиёди тарбияи эстетикиро доро мебошанд.

Дар асоси барнома, таълими ин фанҳо ба донишҷӯён имкон медиҳанд, ки аз арзишҳои эстетикӣ бархурдор гарданд, моҳият ва

вазифаҳои онро аз худ кунанд, бобати таълимоти мухталифи назарияи эстетикӣ огаҳӣ пайдо намоянд.

Дар доираи корҳои мустақилонаи донишҷӯён бештар ташриф овардан ба театри ш. Панҷакент, осорхонаи таърихӣ-кишваршиносӣ, чорабиниҳои оммавӣ-бадеии муассисаҳои фарҳангӣ фароғати аҳамияти махсус пайдо кардаанд.

Муҳокимаи намоишҳои театрӣ ва экспозитсияҳои осорхона ва дар шакли корҳои мустақилона аз тарафи донишҷӯён пешниҳод намудани андешаҳои хеш низ дар коллеҷ таҷриба карда мешавад. Албатта, ин ва дигар тадбирҳо муҳассилинро бо арзишҳои эстетикӣ шинос менамоянд; онҳоро ба андешаронӣ водор месозанд.

Мебояд таъкид сохт, ки як гурӯҳ устодони коллеҷи шаҳри Панҷакент дар доираи корҳои тарбияи эстетикӣ фаъолона иштирок менамоянд, ки нишондоди таҷрибаи пешқадами онҳо ба минбари омӯзиш арзанда ва лоиқ дастгирианд. Масалан, ба муносибати иди байнамилалии Наврӯз, соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар таърихи 18 март соли 2019 дар бинои Кохи ҷавонон ба номи Лоик Шералӣ намоиши ҳунарҳои мардумӣ ташкил карда шуд. Дар он ҳунарманддухтарони коллеҷ дастраси худро ба маърази тамошо гузоштанд. Ҳамчунин, дар санаи 15-уми феврал соли 2019 бо ташаббуси кормандони бахш ва устоди калони кафедраи гуманитарӣ-иқтисодӣ Эргашева М. конференсияи илмӣ-амалӣ доир ба масъалаҳои тарбиявӣ гузаронида шуд, ки дар он проблемаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён баррасӣ гардид. Рӯзи 15-уми март соли 2019 бо ташаббуси омӯзгори кафедраи гуманитарӣ-иқтисодӣ А.Нуруллоева чорабини намоишӣ ва илмӣ-амалӣ бахшида ба соли Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ баргузор гардид, ки дар он намунаҳои беҳтарини санъати амалӣ-оройӣ ба намоиши гузошта шуда буд. Дар ин намоиши ҳунарҳои мардумӣ ба муносибати ҷашни Наврӯз гӯшаи коллеҷи технологӣ ва инноватсионӣ беҳтарин доништа шуд. Дар баргузори ин гуна чорабиниҳо кулли ниҳодҳои шаҳр ва аҳли ҷомеа ҳамкорӣ намуданд.

Ин гуна чорабиниҳои фарҳангию маърифатӣ имрӯз низ ташкил ва баргузор мегарданд.

Омӯзиши таҷрибаи пешқадами коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ бо дигар муассисаҳои системаи маориф ва фарҳанг нишон медиҳад, ки ҳам дар шаҳр ва ҳам дар деҳот, тарбияи эстетикӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ то андозае дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шудааст. Хусусан, аз нав эҳё намудани муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ дар ноҳияҳо ва шаҳрҳои ҷумҳурӣ, коллективона ба намоишу намоишномаҳо (спектаклҳо) сафарбар намудани кӯдакони муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ, муҳассилини муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии кишвар, сафарҳои ҳунарии коллективҳои эҷодӣ ба ин муассисаҳо, ҷалби зиёӣён: олимон, омӯзгорони макотиби олий, кормандони вазорату идораҳо ба намоишномаҳои театрий, баргузориҳои намоиш ва фурӯши китобҳо, намоиши сайёри китоб, намоиши мусаввараҳо, муҳокимаи асарҳои санъати тасвирӣ, фаъл гардондани кори клубу китобхонаҳо дар байни аҳолии шаҳру ноҳия (махсусан, ҷавонон), таъсиси садҳо хонаҳо ва қасрҳои нави фарҳанг дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки мақомоти дахлдор ва ниҳодҳои тарбиявӣ доир ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ насли наврас чораҳои зарурӣ андешида истодаанд.

Аммо аз ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қорҳо оид ба тарбияи эстетикӣ бар меояд, ки «дар фаъолияти амалӣ як нуктаи муҳим – ҳамкории фаъолияти институтҳои тарбиявии ҷомеа дар қор тарбияи эстетикӣ – на ҳама вақт ҳам мавриди истифода қарор мегирад, ва хусусияти лаҳзавӣ дорад» [170,41-45]. Ҳол он ки Президенти кишвар баланд бардоштани сатҳи сифати таълиму тарбияро дар ҷомеаи соҳибистиклол, талаби замон шуморида, самаранокии онро дар ҳамкории қулли муассисаҳои тарбиявӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва дигар ниҳодҳои давлатӣ мебинад.

Дар суҳанронҳои хеш дар назди зиёӣён ва аҳли маорифи кишвар Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон пайваста масъалаи робитаи мактаб, оила ва аҳли ҷомеа ро зикр мекунад ва онҳоро яке аз омилҳои беҳтар намудани сифати таҳсилот ва баланд бардоштани сатҳи донишу маърифати хонандагон меҳисобад. Вазифаҳои асосии тарбиявӣ аз ҷониби Сарвари давлат чунин муайян карда шуданд: «фаромӯш набояд кард, ки таълиму тарбия дар баробари он, ки самти муҳимми фаъолияти муассисаҳои таълимӣ мебошад, он, ҳамчунин, вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванд: падару модарон, созмону иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва умуман, аҳли ҷомеа низ ба шумор меравад» [79]. Бинобар ин, масъалаи ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ бо дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳам аз нуқтаи назари илмӣ ва амалӣ муҳим буда, барои соҳаи маориф ва дигар соҳаҳои иҷтимоӣ аҳамияти калон дорад.

Маълум аст, ки яке аз ниҳодҳои муҳимми тарбияи эстетикӣ, ки ҳалли вазифаҳои тарбияи эстетикиро ба дӯши хеш мегирад, муассисаҳои фарҳангу санъати шаҳр мебошанд. Рушду нумӯи бештари касб намудани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ яке аз «василаҳои тавсеаи тарғиби санъат ва ҷалби мактаббачагон ба санъат, густариш ёфтани фарҳанги маънавии ҷомеа» [17,108] мебошад. Яъне, онҳо низ вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикиро ба ўҳда дорад .

Ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, фаъолияти муштаракӣ маъмурияти коллеҷҳо ва кормандони муассисаҳои фарҳанг, воситаи пурратар қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти маънавию фарҳангии муҳассилин ба шумор рафта, он ба ҳалли талабот ва ҷиҳати масъалаҳои иҷтимоишавии насли наврас дар ҳамкорӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ мусоидат мекунад ва онро роҳандозӣ менамояд.

Дар низоми корҳои тарбиявӣ муассисаҳои фарҳанг нақши ҳалкунанда мебозанд. Онҳо тавассути ҷалби ҷавонон ба ҳаёти фарҳангӣ донишҷӯёну хонандагоро аз арзишҳои маънавию фарҳангӣ бархӯрдор намуда, имкон медиҳанд, ки бо намудҳои гуногуни санъат, махсусан, санъати муосир ошноӣ пайдо кунанд, ба маҳфилҳои касбӣ ва худфаъолияти бадеӣ ҷалб шаванд, «дар байни волидон донишҳои

эстетикӣ ва педагогиро тарғиб намоянд» [17,108]. Ин муассисаҳо дар ҳамкорӣ бо таълимгоҳҳо кишрҳои гуногуни ҷомеа ба арзишҳои эстетикӣ, намоишу спектаклҳо ҷалб намуда, имкон медиҳанд, ки одамон вақти холии хешро аз ҷиҳати маънавию эстетикӣ пурмазмун ташкил ва баргузор намоянд. Ҳамчунин, ҳамкориҳои мутақобила байни ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа ба вуҷуд меояд, ки ин раванд объекти таҳқиқоти махсус буда метавонад. Аммо то ҳол, масъалаҳои ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ва нақши онҳо дар мукамалгардонии ҷаҳонбинии маънавӣ ва завқи эстетикӣ насли наврас пурра мавриди махсуси таҳқиқотчиёни соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ қарор нагирифтаанд. Чунончи, ба ақидаи сотсиологи тоҷик Ш.Шоисматуллоев «таваассути институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ робитаҳо ва муносибатҳои иҷтимоӣ бо тартиб, бо низом расмӣ ва стандартӣ гардонида мешаванд» [102, 206].

Дар ин раванд, интегратсия, ҳамкориҳои тарафайн, истифодаи шакл ва воситаҳои тарбиявӣ, ҷамоагосозии байниҷамдигарии ниҳодҳои иҷтимоӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба вуҷуд меоянд.

Илова ба ин, Ш.Шоисматуллоев чунин қайд мекунад: «муттаҳид намудани нерӯҳо ҷиҳати иҷрои кори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва захираҳои хеш баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкориҳои зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ махсуб меёбанд» [102, 206-207]. Чунончи, дар шаҳри Панҷакент системаи муайяни муассисаҳои фарҳанг мавҷуд аст, ки маорифчиён ва ҳайати омӯзгорони коллеҷ бо онҳо дар ҳамкориҳои зич қарор доранд. Роҳбарияти коллеҷ кормандони фарҳангу санъатро ба муассиса даъват менамоянд. Омӯзгорону донишҷӯён дастаҷамъона ба намоишу спектаклҳо ҷалб мешаванд, намоишҳои сайёри коллективҳои эҷодии пойтахт ва вилоятро тамошо менамоянд, ки онҳо дар ин раванд бо намудҳои гуногуни санъат шинос мешаванду тарбияи эстетикашон рушд мебарданд. Аз тарафи дигар, омӯзгорон ва донишҷӯёни коллеҷ дар кулли чорабиниҳои фарҳангии муассисаҳои шаҳр – 10 клубу хонаҳои

фарҳанг ширкати фаъол мекунад. Бахусус, робитаи коллеч бо МД МЭФ Кохи ҷавонони ба номи Лоик Шералӣ, Кохи фарҳанги ба номи Олим Бобоев, Муассисаи давлатии мактаби санъати бачагона, 2 адад боғ – Боғи тиллоӣ ва боғи ба номи Камоли Хучандӣ, 5 адад-ансамбл, Китобхонаи системаи марказонидашуда бо 29 филиал-китобхонаҳои шаҳру деҳот устувор аст. Донишҷӯён дар ин муассисаҳои фарҳангӣ ба маҳфилҳои эҷодӣ ҷалб мешаванд, бо фаъолиятҳои эҷодӣ, шеърхонӣ, машғул мешаванд, дар сахнаҳои тарбиявӣ ва намоишҳои бадеӣ иштирок менамоянд.

Дар шароити ҳозира мақсаду вазифаҳои муассисаҳои фарҳанг бештар ба масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ, аз ҷумла рушди маърифати зебоиҷисандӣ, омӯзиши амиқи таъриху назарияи фарҳанги эстетикӣ, гузаштаву муосири маънавияти зебоиҷисандӣ, инкишоф додани фаъолияти эстетикӣ ва ба воситаи он ташаккули ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, инчунин, дар тафаккури мардум ва бахусус наврасону ҷавонон густариш додани эҳсоси эҳтиром адабиёт ва санъати гузаштаву имрӯзаи миллӣ равона мегардад. Дар қори тарбиявии коллечҳо баррасии ин ҳама амалҳо хеле муҳим ва аҳамиятнок мебошанд.

Дар замони муосир, на танҳо ба Тоҷикистон, ки ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон ба шумор меравад, балки барои бисёрӣ давлатҳои дунё ҳимояи манфиатҳои миллӣ проблемаи аввалиндараҷа ба ҳисоб меравад. Зеро дар раванди ҷаҳонишавӣ аксари давлатҳои абадқудрат кӯшиш менамоянд, ки забон, фарҳанг ва тартиботи пулиро молии худро дар тамоми ҷаҳон паҳн намуда, халқҳои оламро зерӣ иттиати хеш дароранд. Бино бар ин, бояд «оид ба масоили ҷаҳонишавӣ ва оқибатҳои иҷтимоии он ба фарҳанги бадеии миллӣ, паҳлуҳои мусбат ва манфии он, рушди техникаву технология, шабакаи интернет ва ҳамроҳангиву зиддиятҳои байнифарҳангӣ, эҳёи арзишҳои асили миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ, зиддиятҳои диниву мазҳабӣ ва пайомадҳои номатлуби ин раванд оғайи дошта, идеологияи обутобёфта, соҳибмаърифату дурандеш ва ба ҳама муқовимату таҳдидҳои истодагарӣ

карда, баҳри арзишҳои фарҳангии хеш ва ободии ватан талош намоянд» [90, 51-53]. Дар ин самт муассисаҳои тарбиявӣ бо ниҳодҳои фарҳанг ва санъат метавонанд ҳамкориҳои зиҷ намуда, мазмуну муҳтавои чорабиниҳои тарбиявӣ ва фарҳангии муштаракро ташкил ва баргузор намоянд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки фарҳанг воситаи асосии тавоноии тарбияи инсонӣ комил, боло бардоштани сатҳи маънавию ахлоқӣ ва фарҳангии ҷомеа ба шумор рафта, баҳри инкишофи шахсият аз ҷиҳати зебоипарастӣ ғанӣ гардонидан ба наврасону ҷавонон кӯмак намуда, ҷиҳати рушди камол ёфтани онҳо саҳми созгор мегузоранд.

Баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангӣ ва маҳфилу нишастҳои самти эстетикидошта, аз қабилӣ шабнишиниҳои адабӣ-бадеӣ, шабҳои мусиқӣ, намоиши санъати тасвирӣ, театр, хонишҳои бадеӣ, маҳфилҳои «Шоҳномаҳои», «Ҳофизҳои», «Ҷомӣҳои», «Бедилҳои», «Турсунзодаҳои», «Лоиқҳои», ташкили маҳфилҳои зехниву эстетикӣ, бахшида ба ҷашнҳои адибон ва дигар масъалаҳои муҳими рӯз дар тарбияи ахлоқиву зебоипарастӣ, дарки ҳамаҷаҳади муҳити эстетикӣ, қобилияти ҳис кардану дуруст фаҳмидани моҳияти зиндагӣ тавассути асарҳои адабиёт ва санъат ва амсоли онҳо таъсири ҳиссӣ ва образнокӣ мерасонад. Ҳамзамон, дар ниҳоди донишҷӯён чун қувваи эҷодӣ ҳислатҳои ҳамаи инсониро талқин менамоянд. Ба ифодаи дигар, баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангӣ имкон медиҳанд, ки шахс дар доираи фароғатгузарони маърифати эстетикӣ хешро худро васеъ кунад ва маҳорати дарки асарҳо ва намоишномаҳои бадеиро инкишоф диҳад, бахусус, фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёнро ташаккул диҳанд.

Воситаи дигаре, ки дар тарбияи маънавӣ-эстетикӣ ҷавонон саҳм гузошта, ҷаҳонбинии маънавии онҳоро ташаккул медиҳад, мутолиаи муттасили адабиёти бадеӣ маҳсуб меёбад. Зеро мутолиаи адабиёти бадеӣ на танҳо ба кас ғизои маънавӣ, рӯҳи тоза ва болида мебахшад, инчунин,

хислатҳои зишту зебои қаҳрамононро муқоиса менамояд, хислатҳои ахлоқиву эстетикӣ ҳешро рушд медиҳад.

Инчунин, дар Тоҷикистон шабакаи васеи муассисаҳои клубӣ мавҷуд аст. Онҳо ҷиҳати қонеъ гардондани дархостҳои маънавии гурӯҳҳои гуногуни аҳолии таъин шуда, дар ташаккули ниятҳои фарҳангии ҷомеа, маънавияти шахс ва ғайри гардонидани он саҳм мегиранд. Аз ҷумла, дар сохтори муассисаҳои фарҳангии ш. Панҷакент низ муассисаҳои фарҳангӣ нави клубӣ дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон нақши арзанда доранд. Ин нукта дар асоси принсипи ҳамгироӣ ба роҳ мондани ташаккули фарҳангии зебоипарастии ҷавонон самараро хуб медиҳад.

Воқеан ҳам, дар шароити муосир ҳозира, дар муассисаҳои фарҳангии шаҳр, аз ҷумла, дар клубҳо, ҷорабиниҳои гуногуншаклу гуногунмазмун оид ба ташаккули маънавияю ахлоқӣ ва эстетикӣ ҷавонон, арҷ гузоштан ба таъриху фарҳангии гузаштаву муосири халқи тоҷик, ифтихори миллӣ ва ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, эҳтиром ба арзишҳои эстетикӣ ниятгон гузаронида мешаванд. Чунин барномаҳои фарҳангӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷ дар ҳамкорӣ бо кормандони муассисаҳои фарҳанг ташкил ва баргузор карда мешаванд. Масалан, имрӯзҳо чунин ҷорабиниҳо дар муассисаҳои фарҳангии шаҳри Панҷакенти вилояти Суғд ва дар дигар ноҳияҳои вилоят таҳти унвони “Рушди сайёҳӣ ва эҳёи ҳунари мардумӣ – талаби замон”, “Раванди ҷаҳонишавӣ ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ”, “Фарҳанг ҳастии миллат ва устувори давлат”, “Фарҳанги халқӣ – ҳунари миллии мардум аст”, “Панҷкент – кишвари сайёҳӣ”, Экстремизм ва терроризм хатарҳои байналмилалӣ”, “Ёдгориҳои меъморӣ ва ҳунари мардумӣ”, “Муъҷизаҳои табиати Тоҷикистон”, “Роҳҳои пешгирии ҷавонон аз шомилшавӣ ба ташкилотҳои террористӣю экстремистӣ”, “Ҳунари мардумӣ ва эҳёи он”, “Обҳои шифобахши Тоҷикистон”, “Об ин ҳаёт, ободӣ ва созандагӣ”, “Ҳунари зебо сайқали дилҳост”, “Туризм Тоҷикистонро ба ҷаҳонӣ муаррифӣ менамояд”, “Тарғибот – омили

пешгирии равияи номатлуб миёни ҷомеа”, “Сада – иди миллӣ ва таҷассумгари сунатҳои неки халқӣ” ва “Хониши бадеӣ – омили камолоти маънавию эстетикӣ насли наврас” бо иштироки намоёндагони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, шӯбаҳои кор бо қонун ва ноболиғон, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳр, Шурои собиқадорон, ходимони дин ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ ташкил ва бо сифату давра ба давра гузаронида шуда истодаанд. Маъмурияти коллеҷи шаҳр ва донишҷӯён низ дар соатҳои фориғ аз дарс иштирокчиӣ чунин чорабиниҳо махсус меёбанд.

Самти дигари ҳамкорӣ тарбияи эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ, тавассути баланд бардоштани маърифати эстетикӣ онҳо мебошад. Дар ин кор чунин шаклҳои фаъолияти тарбиявӣ ба монанди вохӯриҳои кормандони санъат бо муҳассилин таъсири хоса доранд. Дар ин гуна вохӯриҳо ҷаҳонбинии эстетикӣ донишҷӯён ташаккул меёбад. Онҳо нозуқиҳои санъатро бештар дарк мекунанд ва асарҳои санъатро хуб аз худ мекунанд. Дар ин раванд вазифаи вохӯриҳо ва дигар чорабиниҳои маърифативу эстетикӣ аз он иборатанд, ки ба муҳассилин ёрӣ расонида шавад, то ки зебоиҳои санъат, табиати бихиштосор дарки санъати халқӣ эҳсос карда, ҳаловати эстетикӣ баранд. Иштирокдорони чорабиниҳоро ҳамеша ба ҷанбаҳои эстетикӣ воқеият ҳавасманд намудан лозим аст, то ки зебоиро дар қадом шакле, ки зухур ёбад, ҳис кардаву фаҳмида тавонанд.

Ниҳоят, муҳим он аст, ки донишҷӯён ба эҷодиёти эстетикӣ қал қарда шаванд, қобилиятҳои бадеиву эҷодии хешро инкишоф бидиҳанд, дар фаъолияти амалии эстетикӣ иштирок кунанд ва дар онҳо кӯшиши зебоиро ба ҳаёти гирду атроф парварида, хониши хуб, меҳнат ва ҳулуқ одоби намунавӣ доштан рушд дода шавад. Ба беэҳёӣ ва зухуроти ғайриэстетикӣ дар рафтор, намуди зоҳирӣ, шароити зиндагӣ муносибати оштинопазирона дошта, онҳо, инчунин, ба беғоягӣ, бебадеиятии асарҳои санъат бепарво набошанд. Ин вазифа ё худ масъалаи дигари тарбиявӣ

мебошад, ки ба ташаккули симои маънавию ахлоқии донишчӯён таъсир расонида, дар ниҳоди онҳо нишонаҳои зебоӣ тақмил медиҳад.

Мебояд таъкид сохт, ки дар асоси таҳлили вазъи воқеӣ фаъолияти коллеҷҳои техникии вилояти Сугд, омӯзиш ва баррасии ҳисоботи коллеҷҳо доир ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, суҳбат бо намояндагони шӯъбаи маорифи шаҳр оид ба корҳои тарбиявӣ, иштироки муҳассилин дар корҳои фарҳангию фароғатӣ мо ба хулосае омадем, ки ҳанӯз дар ин самти тарбиявӣ баъзе камбудӣҳо низ ба назар мерасанду захираву имкониятҳои тарбиявӣ хеле зиёданд. Бахусус, таҳқиқоти мо ошкор сохт, ки вазъу имкониятҳои ҳамохангсозӣ дар тарбияи эстетикӣ дар шароити коллеҷҳои техникӣ мавриди истифода қарор намегирад. Ин аст, ки баъзе донишчӯён вақти ҳолӣ ва фароғати худро дар видео-салону марказҳои компютерӣ гузаронида, майл ба шугълҳои самти фаъолияти зидди иҷтимоӣ-фарҳангӣ доранд, доир ба баланд бардоштани маънавиёти ҳеш андеша наменамоянд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ба кори тарбиявӣ- эстетикӣ бояд ҳамаи ниҳодҳои шаҳр ва аҳли ҷомеа ҷалб ва фаъолияти онҳо ҳамоханг сохта шавад.

Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки аз имкониятҳои кори тарбияи эстетикӣ ва корҳои беруназаудиторӣ ва беруназсинфӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ дар шаҳру ноҳияҳо ҳамаҷониба истифода намудан лозим аст. Шакл, восита ва методҳои инноватсионии корро дар ин муассисаҳо васеъ ҷорӣ кардан ба мақсад мувофиқ аст.

Ташаккули шуури эстетикӣ дар заминаи арзишҳои миллӣ ва ҷалб намудани донишчӯён ба фаъолияти эстетикӣ, махсусан, барои муҳассилини соҳаи муҳандисӣ-техникӣ хусусияти худро дорост. «Ин хусусият ба он вобаста аст, ин раванд бо истифода аз омӯзгорони фанҳои ҷомеашиносӣ дар ҳамкорӣ бо устоҳои соҳаи истехсолӣ ба роҳ монда мешавад» [114,23]. Ба ин восита донишчӯён аз арзишҳои эстетикӣ бархурдор мегарданд ва натавонанд дар доираи фарҳанги техникӣ рушд карданишон мумкин аст, инчунин дар ин қишри тарбиятгарон инкишофи

сатҳи умумиэстетикӣ ташаккул дода мешавад. Дар сурати ҳамкорӣ накардан онҳо арзишҳои эстетикиро пурра дарк карда натавонанд, ки ин ба рушди ҳамаҷонибаи фарҳангии онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Аз ҷумла, 31 март соли 2019 дар суҳанронии хеш, дар ифтитоҳи Қасри фарҳанги ба номи Маъруфхуча Баҳодурови ноҳияи ба номи Б. Ғафуров Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои нақши муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ аҳолии деҳот таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, зикр карданд, ки коҳҳои фарҳангиву маърифат дар ниғахдорӣ, ҳифз ва рушди фарҳанги миллий аҳаммияти бағоят калон доранд. Албатта, таъсиси ин гуна муассисаҳои фарҳангӣ ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯён низ кӯмаки калон расонида метавонанд. Аз ин лиҳоз, коллеҷҳо дар ҳамкорӣ бо қасрҳои фарҳанг метавонанд барномаҳои махсус таҳия намуда, доир ба тарбияи эстетикӣ чорабиниҳои муштарак гузаронанд. Зарур аст, ки маҳфилҳои гуногуни бадеиро таъсис ва фаъолияти якҷояи онҳоро бо муассисаҳои фарҳангӣ ба роҳ монанд; озмунҳои маҳалливу ҷумҳуриявӣ доир намуда, иштироки фаъолони муҳассилинро ташкил кунанд; қобилиятҳои эҷодии донишҷӯёнро доир ба намуд ва жанрҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ инкишоф бидиҳанд.

Яке аз самтҳои ҳамкориҳои коллеҷ ва оила бо муассисаҳои фарҳангӣ истифодаи эҷодиёти бадеии мардумӣ дар қори тарбияи эстетикӣ мебошад.

Қобили махсуси тазаккур аст, ки «масъалаҳои эҳё ва ҳифзи намунаҳои фарҳанги халқӣ ва ҳунарҳои халқӣ» ҳамчун принсипи асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг дар моддаи 5 – уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (бо тағйири иловаҳо аз 6-уми декабри соли 2023, №1169) [12] қайд карда шудааст. Вобаста ба ин, фарҳанги халқӣ падидаи муҳими ҷомеа ва яке аз воситаҳои муҳими тарбияи зебоипарастии аҳолии кишвар маҳсуб ёфта, масъалаҳои рушди он дар маркази диққати давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомотҳои ҷамъиятӣ қарор дорад. Пас аз эълон гардидани солҳои

рушди деҳот ва ҳунарҳои мардумӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва маҳаллӣ мақомоти иҷроия маҳаллии ҳокимиятҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба ин масъала таваҷҷуҳи ҷиддитар меодагӣ шуданд.

Ин нукта ба он асос меёбад, ки фарҳанг, махсусан фарҳанги мардумӣ, чи тавре, ки Д.Латифзода ҷайд мекунад, «дар ҳама давраи замон як воситаи муҳими ва интиқоли таҷрибаи иҷтимоӣ аз як насл ба насли дигар ба шумор рафта, василаи муҳими ташаккули худшиносии миллии оммаи васеи мардум, ҳудудҳои таҷрибаи шуури таърихӣ онҳо мебошад. Ва ҳамзамон, воситаи нигоҳдорӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ ва воситаи муҳими рушди истеъдодҳо, қобилиятҳои эҷодии аҳоли, махсусан, ҷавонон ба шумор меравад» [48, 89-90].

Муттасил интиқол додани арзишҳои моддӣ ва маънавии инсоният ин намунаи эътироф, ҳифз ва инкишофи фарҳанги бисёрҳазорсолаи мардуми тоҷик ба шумор меравад. Тавассути он одамон таҷрибаи гузашта, малакаҳо, роҳҳои тағйироти моддӣ ва маънавии ҷаҳонро меомӯзанд. Ин нишондиҳанда ҳамзамон фишанги пурқудрати инкишофи шуури таърихӣ ва тарбияи худшиносии миллии махсуб меёбад.

Дар тӯли асрҳо олимони роҳҳои муттаҳид намудани фаъолияти эҷодиро дар нигоҳдорӣ ва рушди арзишҳои моддӣ ва маънавӣ бо идеалҳои инсондӯстӣ (гуманизм) ҷустуҷӯ мекарданд. Баланд шудани сатҳи умумии фарҳангии аҳоли ба он вобаста буд, ки заминаи солими маънавӣ ҷиҳати рушди санъат, илм ва техника, эҷодиёт, ҳунарҳои мардумӣ, қувваҳои пуриқтидори маънавӣ ва эҷодии бебаҳо шароити мусоид фароҳам оварда шавад ва барои ин соҳаи муҳим мутахассисон парвариш карда шаванд.

Масъалаи ташаккули шахсияти ҳамаҷонибаи рушдбанда, одамон, ки кордону аз ҷиҳати умумифарҳангӣ тараққикарда мебошанд, ба миён гузошта шуда буд. Бо ин мақсад, истифодаи намунаҳои мухталифи эҷодиёти илмӣ, техникӣ ва бадеӣ, – ҳам касбӣ ва ҳам махсусан, оммавӣ-бадеиро истифода бурдан ва онро дар тарбияи инсонии комил истифода

бурдан, дар рӯҳияи идеалҳои умумибашарӣ ташаккул додани шахсият фишанги пурқуввате буд.

Дар таҳқиқот исбот шудааст, ки ба маънои васеъ «фарҳанг, мафҳуми татбиқи қувваҳои эҷодии инсон, зухуроти озодиҳои тавоноӣ ва қобилияти шахс тавассути инкишофи худогоҳӣ, худшиносӣ, тавсияи нерӯҳои эҷодӣ дар кулли соҳаҳо ва намудҳои фаъолият мувофиқи эҳтиёҷоти ботинии онҳо, ангеzaҳои рафторӣ ва қобилиятҳои эҷодии шахс махсуб меёбад» [100, 5].

Дар замони соҳибистиклолӣ барои рушди фарҳанги мардумӣ хунаҳои халқӣ ва санъати мардумӣ бояд шароит фароҳам оварда шуда, тадриҷан доираи васеи омма ба намудҳои мухталифи хуна ва эҷодиёт фаро гирифта шавад. Таҷрибаи иштироки ҷавонон дар озмунҳои сатҳҳои гуногун нишон медиҳад, ки дар ҷомеаи соҳибистиклоли мо оммавияти эҷодиёти бадеии халқ таъмин карда шудааст.

Дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон истифода аз намунаҳои беҳтарини фолклор нақши муҳимро мебозад, зеро фолклор муҳассилинро ба арзишҳои эстетикӣ васеътар ҷалб менамояд. Дар воқеъ, дар адабиёти илмӣ, фолклор ҳам аз ҷониби фарҳангшиносон ва ҳам аз ҷониби фолклоршиносон мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Масалан, аз таҳлили асарҳои онҳо маълум мегардад, ки «омӯзиши фолклор хусусиятҳои хоси худро дошта, вобаста ба дигаргуниҳои баамаломата мо бояд аз нигоҳи имрӯза онро арзёбӣ намоем» [69, 24]. Бахусус, илми муосир эҷодиёти шифоии халқро, ҳамчун сарчашмаи арзишҳои эстетикӣ (зебоишиносӣ) дониста, муайян намудааст, ки он бо дигар намудҳои эҷодиёти халқ – санъати амалӣ-халқӣ, (хунаҳои нафиси дастӣ), рассомӣ, суруд, мусиқӣ, театр (драммаи ҳаҷвӣ), санъати рақс ва ғ. робитаи зич дошта, ба он хусусияти синкретикӣ (ба ҳам пайвастагӣ доштани намудҳои гуногуни санъат) хос мебошад. Ҷунончи, таҳлили асарҳои илмӣ фолклоршиносони тоҷик дар солҳои гуногун аз он шаҳодат медиҳад, ки роҳҳои инкишофи анъанаҳои фарҳанги бадеӣ ва намудҳои гуногуни он ба шахс таъсир мерасонанд.

Оре, фолклор чузъи таркибии фарҳанги мардумӣ маҳсуб меёбад ва бо зиндагии халқ робитаи зич дошта, дар байни халқ рушд ёфта ва боз ба ҳуди халқ тақдим мегардад. Фолклор - имкон медиҳад, ки ҷавонон дар шаклу усулҳои гуногуни он дар худ ғайолнокии эстетикиро инкишоф диҳанд ва худ бевосита эҷодкори ҳақиқии арзишҳои фарҳангӣ гарданд [58,26-28]. Илова ба ин, мусиқиро халқ меофарад, композитор онро танҳо тақмил медиҳад. «Маҳфилҳои фолклорӣ бошанд, аз назари Р. Амиров, имкон медиҳанд, ки дар ин ё он намуду жанрҳои санъат донишҷӯён қобилият, потенциали эҷодӣ ва истеъдодашонро ошкор ва онро рушд диҳанд» [14, 11].

Хулоса, таҳқиқот аз он шаҳодат медиҳанд, ки субъекти фарҳанги бадеиро ҳуди халқ ташкил медиҳад, яъне халқ офаридгори он мебошад. Маҳз дар раванди эҷод ва истифодаи намунаҳои беҳтарини мардумӣ ғайолияти эстетикӣ омма инкишоф ёфта, натиҷаи ғайолияти он боз ба мардум пешкаш карда мешавад.

Ҳамчунин, фарҳанги эстетикӣ дар намудҳои гуногуни фолклори халқҳои мухталиф умумияти зиёде пайдо карда метавонад. Аммо новобаста аз умумиятҳо, ҳар як халқ кӯшиш менамояд, ки хусусиятҳои фарқкунандаи эҷодӣ бадеии мардумии халқашро ниғаҳ дорад. Аз ин нуқтаи назар, фолклор дар ташаккули шуури эстетикӣ дар заминаи милли ва худшиносии ҳар як халқ нақши муҳим ва ҳалкунанда мебозад.

Эҷодӣ бадеӣ ва фолклор дар заминаи арзёбӣ намудани чизе хуб рушд ёбад, ҳамзамон малакаи дарк ва танқиди чизи зишт (беэбӣ), имкон медиҳад, ки ба ин арзишҳо пайравӣ кардан нашояд.

Бояд зикр кард, ки олимони рус дар соҳаи педагогикаи фарҳанг, Киселева Т.Г., Красилников Ю.Д, «ғайолияти фолклориро яке аз василаҳои таъсис ва рушди навҳои гуногуни марказҳо ва маконҳо (корхонаҳо, артел ва кооперативҳо) мешуморад, ки дар заминаи маводи маҳаллии анъанаҳои фарҳангӣ ва ҳунариҳои мардумӣ ғайолият менамоянд» [41, 207-208].

Хулоса, фолклор ва намудҳои гуногуни эҷодиёти бадеии халқ, ки рушд додани он вазифаи асосии муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ мебошад, дар системаи тарбияи эстетикӣ насли наврас дар заминаи милли-этниқӣ аҳамияти калон дошта, дар сурати дуруст истифода бурдани онҳо на танҳо муносибати дурустро ба муҳити зебоипарастӣ, балки меҳру муҳаббатро ба ватан, модар, маҳал, ба зебогиҳои табиат инкишоф додан мумкин аст. Илова ба ин, фолклор василаи хуби **ҳамкории** муассисаҳои таҳсилотӣ, фарҳангӣ-фароғатӣ ва хонавода низ ба шумор меравад.

Бояд зикр кард, ки чиҳати ҳалли вазифаҳои ҳамкории ниҳодҳои тарбиявӣ дар педагогикаи фарҳанг ва тарбияи эстетикӣ воситаҳои мухталиф низ мавриди истифода қарор дода мешаванд: Онҳо чунинанд:

- ташкили маърифати зебоипарастӣ дар ҳамкории муассисаҳои таълимӣ, оила ва муассисаҳои фарҳанг;

- норасоии теъдоди соатҳо аз фанҳои этика ва эстетика, кам ҷалб гардидани волидайн ба фаъолияти эстетикӣ;

- иштироки фаъолони омӯзгорон, устоҳои таълимӣ ва волидайн дар шуроҳои педагогӣ ва ҷаласаҳои шуроҳои шӯбаҳои маориф ва бахшҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳо ва дигар тадбирҳо;

- ҳамроҳсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо муассисаҳои фарҳанг зимни барномаҳои педагогии маҳаллӣ, концепсия ва ва моделҳои ба ҷумхурий мувофиқ. Дар нақшаҳои муштарак ба назар гирифтани вобастагии байниҳамдигарӣ, муайян намудани ҷойгоҳ ва нақши ҳар як ниҳод дар иҷрои ҳатмӣ вазифаҳои якдигар ғ.;

- тавассути восита, шакл ва методҳои кори тарбиявӣ-эстетикӣ бой гардонидани воситаҳои таъсиррасонии тарбиявӣ дар оила ва коллеҷҳо.

Масъалан, соли 2024 дар намоиши ҳунароҳои мардумӣ, ки ба муносибати ҷашни Наврӯз баргузор гардид, гӯшаи Коллеҷи технологӣ ва инноватсионии дар байни факултетҳои Донишқадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент яке аз беҳтаринҳо доништа шуд.

Ба мақсад мувофиқ аст, ки дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ шаклҳои фаъоли таълимӣ ва маҷмуии фарҳангию фароғатӣ: оммавӣ, гурӯҳӣ, инфиродӣ самаранок истифода ва мазмуни онҳо ғанӣ гардонидани шаванд. Инчунин беҳтар мебуд, ки агар манфиатҳои тарафайн риоя карда шавад, ҷойгоҳи ҳар як ниҳод дар низом мушаххасан муайян ва тақсим карда шавад. Шуроҳои доимоамалкунандаи ҷамоҳангсоз таъсис, шаклҳои муштаракӣ тарбиявӣ ва фарҳангию фароғатӣ, ки раванди ҳамгироиро таъмин мекунанд, масъулияти байниҳамдигариро боло мебардоранд, мавриди истифода қарор дода шаванд.

Чунончи, мо фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро дар шароити мегаполиси шаҳрҳои хурд, дар мисоли ш. Панҷакент ба тариқи зайл ташкил карда метавонем. Коллеҷ барои донишҷӯён ба воситаи омӯзондани фанҳои этика ва эстетика дониши зебоипарастӣ ва асосҳои қонунҳои зебоипарастиро меомӯзонад. Онҳоро бо олами зебӣ ошно месозад. Моҳияти санъат ва намудҳои гуногуни онро мефаҳмонад. Зарурияти омӯзиш ва нақши онҳоро барои ҳаёти инсон муайян месозад. Аммо муассисаҳои фарҳанг бошанд, махсусан, театри шаҳр ба муҳассилин намоишнома ва концертҳои гуногун пешкаш менамоянд. Инчунин, қасри фарҳанги шаҳр бошад ҷавононро ба маҳфилҳои мухталифи бадеӣ ҷалб намуда, малакаву маҳорати дар соҳаи санъат дошташонро дарёфт ва инкишоф медиҳад. Китобхона ва хонаҳои фарҳанг силсилаи вохӯриҳоро бо шоирону нависандагон, ҳунармандон, мунаққидон ташкил намуда, имкон медиҳад, ки асарҳои адабиёт ва санъат арзёбӣ гардида, ҳамзамон, ба онҳо баҳои дуруст дода шавад.

Ниҳоят, аз осорхона муҳассилин бо таърихи маҳалли хеш, фарҳанги он, давраҳои рушд ва аҳаммияти он барои замони ҳозира ошноӣ пайдо мекунанд. Яъне онҳо метавонанд, донишҳои илмиву фарҳангии андӯхтаи хешро ғанӣ ва бой гардонанд.

Ҳамин тариқ, дар маҷмӯъ, имкон пайдо мегардад, ки дар байни ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва иҷтимоӣ - фарҳангӣ дар шаҳрҳои хурд ҳамкорӣ ва ҷамоҳангсозӣ тибқи нақшаҳои мушаххас оид

ба тарбияи эстетикӣ таҳия ва амалӣ карда шавад, ки яке шартҳои муҳими педагогии мукамалгардонии ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин гардад.

Муассисаҳои таълиму фарҳанг бидуни назорати иҷтимоӣ аз болои оила, авлод ва ё манотиқи зисти хунармандон наврасону ҷавонро ба кори омӯзишу эҷод, рушд ва баҳрабардории маънавӣ аз хунаҳои мардумӣ ҷалб карда наметавонанд. Барои ҳалли ин масъала бояд роҳи усулҳои дастрастарини ҳамкорӣ, аз қабилӣ иттиҳодия ва маҳфили хунаремандӣ, воҳӯриҳо бо хунаремандони халқӣ, ташкили осорхонаҳои санъати амалии халқӣ, ташкили экспедитсияҳои этнографӣ, омӯзишу ҷустуҷӯиҳо, созмондиҳии маҳфилҳои фолклорӣ-этнографӣ, баргузориҳои озмуну азназаргузарониҳо, фестивалҳои хунаремандону эҷодкорон дар шаҳру ноҳияҳо ва ҷумҳурӣ, ҳисси зебоипарастии ҷавонро беҳтару ҳубтар менамояд, ҳаёти ҷомеаро ғанӣ мегардонад.

Таҳқиқоти мо, бо истифода аз усулҳои мухталифи он, нишон доданд, ки ҳамкориҳои функционалӣ ва баҳамтаъсисаҳои муассисаҳои таълимӣ, оила ва муассисаҳои фарҳанг метавонанд муҳити воқеии фарҳангии хунариро созмон диҳанд ва ин усул имконияти васеи ташаккули раванди беҳдошти тақвияти эҷодиёти бадеии халқ ва хунаҳои мардумиро фароҳам сохта, бо ин васила кори ниҳодҳои тарбиявиро ҷоннок мегардонад, рушди фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангиро таҳким мебахшад, гуногунрангии ҳаёти маънавии ҷавонро таъмин месозад.

Таҳқиқот дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангии шаҳри аз ҷиҳати аҳолии камшумор (Панҷакент) ҷун пойгоҳ дар мадди назар аст ва омӯзиши имкониятҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии дигари шаҳр дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин моро ба ҷунин ҳулосаҳо овард:

- ҳамкорӣ ҷиҳати иҷрои мақсадҳои кори якҷоя, интегратсияи захираҳои иҷтимоӣ-тарбиявӣ;

- муайян намудани вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ҳар як ташкилот ва муассиса танҳо он вақт самаранок мегардад, ки агар шаклҳои гуногуни тарбиявӣ ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа дар заминаи фаъолияти якҷояи кормандони маориф ва фарҳанг истифода бурда шаванд;

- ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳукукии дахлдор байни муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг (нақша ва барномаҳои муштаракӣ фаъолият, шуроҳои якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, ҳамкориҳои шуроҳои педагогӣ бо шурои бадеии муассисаҳои фарҳанг ва дигар тадбирҳо) омода гарданд;

- дар ташкили хизматгузориҳои таҳсилотӣ, фарҳангӣ ва манфиатҳои кори ду муассисаҳо бо ҳам мувофиқат кунанд.

Таҳлили ҳуҷҷатҳои пойгоҳи таҳқиқотӣ нишон дод, ки кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо ҷалби аҳли ҷамоатчиӣ, хонавода, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ, ки дар шаҳрҳои хурди минтақа мавҷуданд, бояд ташкил шавад. Ниҳоят, тавассути усулҳои гуногуни таҳқиқотӣ эҳтиёҷоти омӯзиши вазъи маънавии донишҷӯён бояд ба инобат гирифта шуда, мувофиқи дархости онҳо барнома ва репертуари театру муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, нақшаҳои корӣ, репертуари педагогӣ ва бадеии муассисаҳои фарҳанг ва санъат, фонди (ҳазинаи) китобхонаҳои оммавии ва мактабии ноҳия таҳия ва дастрас карда шаванд. Албатта, дар тарбияи эстетикӣ истифодаи самараноки шакл ва методҳои инноватсионӣ ва анъанавӣ он низ хеле кори тарбиявиро баланд мебардорад. Чунки муносибати маҷмӯӣ (комплексӣ), пайдарҳамӣ ва низомнокӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, истифодаи фаъолияти якҷояи ниҳодҳои ба кори тарбияи эстетикӣ масъул, имконияти аз ҷиҳати принцип ва аз ҷиҳати услубӣ дуруст ба роҳ мондани фаъолият мегардад.

Баин муносибат зарур аст, ки дар қорҳои тарбиявӣ қоллеҷ зебоӣ бояд ёвари асосӣ ба шумор рафта, хоҳиши эҷодкориро бедор созад. Он бояд тамоми соҳаи фаъолияти қоллеҷро фаро бигирад: зебоии бинои таълимӣ, зебоии шахсияти омӯзгор, донишҷӯ ва муҳити эстетикӣ бавучудовардашударо.

Зарур аст, ки чорабиниҳо оид ба тарбияи эстетикӣ набояд эпизодӣ (номунтазам), балки тибқи низоми муайян ташкил ва баргузор карда шаванд. Ин амал имкон медиҳад, то ки донишҷӯён пайваста ба фаъолияти бадеиву эҷодӣ ҷалб карда шаванд. Махз, дар чунин вазъият тавассути қобилияти бадеии худ инсон дар раванди фаъолияти эҷодӣ зебоиро ба вучуд меорад.

Аз шаклу воситаҳои фарҳангию маърифатӣ «оид ба тарбияи эстетикӣ – адабиёт, мусиқӣ, рақс, театр, кино, санъати тасвирӣ, ҳунарҳои бадеии халқ ва дигар воситаҳои бадеӣ самараноктар истифода бурдан, низ корҳои тарбиявиро, бешубҳа, беҳтар менамояд» [83, 68].

Ба мақсад мувофиқ мебуд, ки барномаи педагогии тарбияи эстетикӣ муҳассилини шаҳр лар заминаи баҳисобгирии муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ коллеҷҳои техникӣ ва оила, ҳамкориҳои мутақобилаи онҳо таъсис дода шавад.

Зарур аст, ки таҷрибаи мусбати хонавода, анъанаҳои миллии пешрафта, донишҳо оид ба эстетика ба шакли муайян даровардашуда дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ истифода бурда шаванду ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар ягонагии зичи ҳамаи дигар унсурҳои фаъолияти тарбиявии коллеҷ (ватанпарастӣ, меҳнатӣ, ҳуқуқӣ, худшиносии миллий, экологӣ ва ғ.) ва ҳамгироии муассисаҳои таълимиву фарҳанг ба роҳ монда шавад. Зикр кардан ба маврид аст, ки дар ин самти фаъолият хусусиятҳои муассисаҳои таълимиву фарҳанг, мухторияти онҳо риоя шуда, истифодаи шаклҳои инноватсионии кор дар ҳамкорӣ роҳандозӣ карда шаванд.

Ба ҳамин тариқ, ҳамкориҳои функционалӣ, чи тавре омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи корҳои тарбиявӣ-зебоипарастӣ нишон медиҳад, ки ҳамкорӣ дар сурати дуруст ба роҳ мондани фаъолияти якҷоя ва муштаракӣ муассисаҳои таълимӣ, оила ва ташкилотҳои фарҳангӣ, тақсимои дуруст ва хусусияти функсияҳои онҳо, асоснок ва дурусти вазифаҳои ҳар як ниҳод, тибқи таҳияи нақшаи ягона барои шаҳр ва ғ

ноҳия боис мегардад, ки бисёр масъалаҳо ва мушкилоти корҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, дар ин ё он минтақа дар заминаи дурусти илмиву методӣ ташкил шуда, мушкилоти он роҳи ҳалли худро ёбанд ва боиси такмили кори тарбиявӣ-эстетикӣ гардад.

Ҳамин тариқ, метавон хулоса намуд, ки «самаранокии институтҳои иҷтимоӣ ба амиқ тақсим кардани нақшо ва дуруст кор кардани механизме, ки иҷрои лозимии онҳоро муайян мекунад, вобаста аст» [102,206]. Ин амал танҳо тавассути корҳои озмоишии педагогӣ ҳалли худро меёбад. Аммо, дар зинаи ҷустуҷӯӣ-таҳқиқотӣ ошкор гардид, ки дар кори ҳамгироии муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ҳоло низ мушкилоти зиёде мавҷуданд.

2.2. Роҳҳои мукамалгардонии ҳамкориҳои мутақобилаи педагогии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар рушди эстетикӣ донишҷӯён

Дигаргун шудани шароитҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва таҳқиқоти ҷустуҷӯӣ мо дар мамлакат имкон дод, ки мо баъзе аз номувофиқатҳои иҷтимоӣ-фарҳангиро дар ҷомеаи имрӯза муайян намоем. Дар байни онҳо чунин номувофиқатҳоро номбар кардан мумкин аст:

- номувофиқатҳои байни зарурият дар интегратсияи ҷидду ҷаҳди ниҳодҳо ба монанди, оила, муассисаҳои таълимӣ ва муассисаҳои фарҳанг барои муҳайё намудани шароит баҳри дар амал тадбиқ кардани таҷрибаи пешқадам ва муттасили мусбии ҷамъиятӣ; аз ҷиҳати амалӣ омода набудани ниҳодҳои иҷтимоӣ оид ба тарбияи эстетикӣ ва рушди комили шахсияти насли наврас;

- номувофиқатҳои байни хизматгузориҳои таҳсилотиву фарҳангӣ ва касодии воситаҳои таъсиррасонии ғоявӣ-ҳиссӣ, ки ба худинкишофдиҳӣ монеа эҷод мекунанд;

- зарурияти тараққӣ додани болоравии - номувофиқатҳои байни заминаҳои моддӣ-техникии соҳаи тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷ, ва дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва талаби амалӣ нагаштани он дар

коллеч ва муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, коста будани сатҳи истифодаи онҳо дар кори тарбиявӣ мебошад.

Чуноне ки таҳқиқоти мо нишон медиҳанд, роҳи ҳалли ин номувофиқатиҳо, дигаргунсозии муҳити зебоипарастӣ ва ҳамкориҳои мутақобилаи ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад, ки донишҷӯро фаро гирифтааст. Дар ин муҳим субъектҳои асосӣ фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, аз он ҷумла, ҳамгироии фаъоли муассисаҳои таҳсилотӣ, фарҳанг ва хонавода мебошанд, ки ба рушди шахсият ва ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён мусоидат менамоянд.

Аз рӯйи натиҷаи таҳқиқоти олимони соҳаи сотсиология ва педагогика ва аз рафти корҳои тарбиявӣ-озмоишӣ ошкор гардид, ки таъсири функционалии ҳамкориҳои тарбиявӣ дар робита бо омӯзгорон, устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ, ташкилотчиёни корҳои фаъолияти фарҳангӣ-маърифатӣ коллеч ва муассисаҳои фарҳанг, омӯзгор бо волидайн, маъмурияти муассисаҳои таълимӣ ва ниҳодҳои фарҳангӣ системанок ё номунтазам зухур ёфтаанд, ки ба рафтор, фаъолият, муносибат, ниҳоят, нишондодҳо бетаъсир намеронанд.

Дар ин ҷода, албатта, телевизион, тавассути барномаҳои ҷолиби худ қисме аз вазифаҳои тарбияи эстетикӣро ҳал менамоянд. Қисми зиёди вақти холии ҷавонро синамо ташкил медиҳад, ки онҳоро аз шохасарҳои ватанию ҷаҳонӣ бархурдор месозад. Театр, филармония, муассисаҳои фарҳангӣро фароғатӣ, мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ ва санъат, намоишгоҳҳо низ муҳассилинро ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб менамояд ва ғ.

Бо ибтикори Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, Озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» «Илм – фуруғи маърифат» ва «Фуруғи субҳи доноӣ китоб аст», таҷлил гардида истодааст ва чи тавре ки таҷрибаи кори тарбиявӣ нишон медиҳад, онҳо имкон доданд, ки қисми зиёди ҷавонон ба китоб, шеърҳои, фарҳанги бадеӣ, ҷалб гарданд, аз арзишҳои волои эстетикӣ бархурдор шаванд. Теъдоди шеърҳои азёдкараи баъзе аз иштирокчиёни озмунҳо то ба 300

газал ва садҳо рубоӣ, хондани садҳо асарҳои классикон расида буд. Ин ҳама тадбирҳои муштаракӣ ҳамкориҳои мақомоти марбут нисбат ба низомии тарбияи эстетикӣ ба шумор мераванд.

Дар шароити ҳозира фаъолияти якҷояи қори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ насли наврас ва умуман, аҳолии кишвар афзуда истодааст. Нақшаҳои қории муштаракӣ вазоратҳои маориф ва илму фарҳанг бобати ҷалби донишҷӯён ба намоишҳои театри ва кино имкон доданд, ки ҳазорҳо ҷавонон ба спектакл, намоишномаҳои нави консерти ва намоишҳои театришуда фаъолон иштирок намоянд. Ин амалҳо барои ташаккули заводи бадеии мухассилин таъсири хеле қалон расонида истодаанд.

Аммо, ба ғайр аз шаклҳои муташаккили тарбиявӣ-эстетикӣ мухассилин баъзан тавассути таъсиррасонии стихиявӣ, идоранашавандаи таъсиррасонӣ тобеъ мешавнд, ки ба рушд ва тарбияи онҳо таъсири манфӣ мерасонанд. Қиҳати ҳалли ин масъалаҳо, омӯзиши таҷрибаи таъсири мутақобилаи педагогӣ ва ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ, махсусан, коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, истифодаи зарурият ва имконияти онҳо дар тарбияи маънавию эстетикӣ қўмаки зиёд расонида метавонанд.

Дар фаъолияти амалӣ як нуктаи муҳим – ҳамкориҳои фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоии ҷомеа на ҳама вақт пурра ба эътибор гирифта ва дар қори тарбияи эстетикӣ мавриди истифода қарор дода мешавад. Ҳоло он ки, ба ақидаи сотсиологи тоҷик Ш.Шоисматуллоев тавассути институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ «дар ин раванд масъалаҳои интегратсионӣ, ҳамкорӣ, аз қори якдигар вобастагӣ доштан ва масъулияти байниҳамдигарии аъзоёни дигари гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба вуҷуд меоянд» [102,207-208], барои ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг хеле муҳим аст.

Ҳуллас, ҳамаи ниҳодҳо муносибати эстетикӣ ҷавонро метавонанд, ба воқеият ва санъат ташаккул диҳанд. Ин амал аз он вобаста аст, ки ҳамкорӣ намудани нерӯҳои илмиву эҷодӣ қиҳати иҷроӣ

кори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва истифодаи захираҳои ҳеш баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкории зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ таъмин карда шавад. Таъсири ҳамкории мутақобилаи педагогӣ аз рӯйи ақидаи яке аз асосгузори педагогикаи фарҳангшиносӣ, профессор М.А. Ариарский чунин тавсиф карда мешавад:

- «нақшагирӣ ва ташкили фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, чун натиҷаи дарккардашуда ва банақшагирифташудаи тарбиявӣ мебошад, на миқдори чорабиниҳои гузаронидашуда» [17,56];

- «таъмини ҳамоҳансозӣ дар фаъолияти муассисаҳои маърифатӣ ва клубӣ (мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ, каср, хонаҳои фарҳанг марказҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, нигористон, гулгаштҳо, хонаҳои синамо ғ.)» [17,56], ки ба кори тарбиявӣ-эстетикиро тавсеа мебахшад;

- «усули давомоти таъсири тарбиявии коллективи меҳнатӣ, оила, мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ ва ташкилу баргузори оқилонаи вақти холии ҷавононро дар таҷриба ҷорӣ намудан» [17,56];

- «бо мақсади ҳавасмандгардонии рушди эҷодии тарбиятгарон дар асоси баҳисобгирӣ ва иртиботи мутақобила чун омили объективӣ (иқтисодӣ, иҷтимоӣ, техникӣ) ва субъективӣ таъсиррасонӣ ба шахсият тавассути низоми банақшагирӣ зарурат пайдо мекунад» [17,57];

- «омезиши амиқи шаклҳои умумӣ (оммавӣ), гурӯҳӣ ва инфиродӣ (махсусан, ин шакли кори тарбиявӣ-эстетикӣ дар фаъолияти тарбияи муסיқии муҳассилин афзалият дорад) мукамал гардонидани шаклгирии онҳо вобаста ба тарбияи эстетикӣ хонандагон» [17,57];

- «тақия намудан бобати истифодаи васеи анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ, аз ҷумла, ҷашнҳо ва расму ойинҳои халқӣ - эҷодиёти амалию-ороишӣ, ҳаваскорӣ, машғулиятҳои муסיқӣ ва шаклҳои дигари фаъолияти таълимӣ-тарбиявии хонандагон» [17,57].

Вобаста ба ин мо нуктаи назари методологии олимони Федератсияи Россия, махсусан Б.Т.Лихачевро ба назар гирифта, дар вақти ҷамъбаст намудани давраи муқарраркунанда (ҷустуҷӯӣ-таҳқиқотӣ) ба хулосае

омадем, ки мазмуни фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангию фароғатиро оид ба тарбияи эстетикӣ дар ин ё он давраҳои рушди он, ки «муайян кардани дараҷаи рафти инкишофи эстетикӣ ҳар як кӯдак ба он ноил мегардад» [52,4], ташкил медиҳад. Илова ба ин, инкишофи ҳаматарафа ва комили шахсиятро махсусияти ҳар як ниҳоди иҷтимоӣ, ки ба ин низом ворид гардидааст, муқаррар менамояд. Инчунин, дар таҳқиқ оид ба тарбияи эстетикӣ таваҷҷуҳи махсус ба таҳқиқоти маҷмӯӣ (комплексӣ), интегративӣ оид ба мушкилоти тарбияи эстетикӣ ҷавонон дода шуда буд, ки дар пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотии проблемаҳои умумии тарбия ва тарбияи бадеии Академияи илмҳои педагогии собиқ Иттиҳоди шуравӣ, Институти илмӣ-таҳқиқотии санъатшиносии назди Вазорати фарҳанги собиқ Иттиҳоди шӯравӣ, Академияи илмҳои собиқ Иттиҳоди шуравӣ, лабораторияи тарбияи коммунистии Донишгоҳи давлатии фарҳанги Маскав, олимони Донишқадаи давлатии фарҳанги ш.Санкт Петербург ва дигар коллективҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба иҷро расонида мешуданд.

Дар рафти таҳқиқот, инчунин, хулосаҳои як қатор мутахассисони соҳаи назарияи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ мавриди истифода қарор дода шуда буданд, ки масъалаҳои тарбияи эстетикиро баррасӣ кардаанд, масалан: (М.А.Ариарский, Т.И. Бакланова, М.И Баскин, И.И. Беспалько, И.Н.Ерошенков, Д.Латифзода, М.Лутфуллоев, В.А.Разумний Е.В.Триедин, Ю.Д.Красилников, В.Ф.Чабанный ва диг.).

Ҳамчунин, озмоиши ҷустуҷӯӣ - таҳқиқотии мо имкон дод, ки вазъи воқеии фаъолияти якҷоя ва ҳамгиройии муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва ҷомеа дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон муайян карда шавад.

Масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ насли наврас аз оила оғоз мегардад. Аз ин лиҳоз дигаргуниҳои баамаломеа дар муносибатҳои оилавӣ, ҳамчун сохтори иҷтимоӣ, талаб менамояд, ки вазифаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии он тавсеа бахшида шаванд. Ин вазифа, вазифаи саривақтии иҷтимоии дар замони кунунӣ мебошад. Масъалан, дар замони шуравӣ дар Иттиҳоди Давлатҳои Шуравии Сотсиалистӣ

Барномаи махсуси тарбияи эстетикӣ аҳоли таҳия ва тасвиб расонида шуда буд, ки кулли проблемаҳои тарғиб, азхудкунӣ ва ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудани меҳнаткашонро ҳал карда буд. Барнома тамоми кишрҳои ҷомеа, аз он ҷумла, оилаҳо низ фаро гирифта шуда буданд. Яъне ҷанбаҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангии кори тарбияи эстетикӣ қисман ҳалли худро ёфта буданд.

Ин ҳолат бештар ба баланд гардидан ва такмил ёфтани мундариҷаи тарбияи эстетикӣ, афзудани зарурияти ҳамкории байниҳамдигарии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи дурусти кӯдакон ва ҷавонон оид ба эстетикунории ҳаёт мусоидат карда буд. Дар шароити ҳозира дар ҷодаи ҳамкории функционалӣ, натиҷаи таҳқиқот маълум намудаанд, баъзе камбудҳои ба назар мерасанд. Чунончи:

- дар кори тарбияи эстетикӣ ва ҷараёни фаъолияти якҷоя ва муштаракӣ муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҷой доштани костагӣ, номунтазамии кор, суст будани робитаҳои омӯзгорон, устоҳои таълимӣ - истеҳсолӣ;

- дар кори таълимӣ-тарбиявии таълимгоҳҳо ва муассисаҳои фарҳанг, оила, ва дигар ташкилоту муассисаҳои тарбиявӣ, коҳиш ёфтани ҳамкории фаъолияти маъмурияти муассисаҳои таълимӣ ва робитаҳои тарафайи он, бо кормандони соҳаи фарҳанг;

- безъиноии баъзе ниҳодҳои тарбиявии ҷомеа, бахуссус омӯзгорон, устоҳои таълимӣ - истеҳсолии коллеч ба клуб, хонаҳо, қасрҳои фарҳанг ва театри шаҳр, ки аз рӯйи вазифаҳо фаъолияти эстетикӣ мебаранд ва дигар норасоиҳо.

Вазъияти ба амал омада дар кори тарбияи эстетикӣ ва ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ бидуни ҳамкорӣ ва ҳамроҳангсозӣ фаъолият кардан, дар ин раванд суст гардидани кори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, костагии фароғати маданияи донишҷӯён ва эстетизатсияи таҳсилот таъсири манфӣ расонидааст.

Бино бар ин, вазъияти баамаломеда тақозо дорад, ки дар кори тарбияи эстетикӣ ва умуман, рушди ҳамаҷониба ва комили шахсияти

донишчӯ, ҳамкории коллечҳо бо муассисаҳои фарҳанг, инчунин, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, бахши ҷавонон ва занони шаҳри Панҷакент пурзӯр ва фаъолияти онҳо ҳамоҳанг сохта шуда, кор дар ин самт ҷоннок ва самаракноктар карда шавад. Восита, шакл ва усулҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ мукамалтар гардонида шаванд.

Ин нуктаҳо аз сиёсати маорифпарварона ва фарҳангофарандаи Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиён ва аҳли маорифи кишвар, ки пайваста «масъалаҳои робитаи мактаб, оила ва аҳли ҷомеа ро зикр мекунанд ва онро яке аз омилҳои беҳтар намудани сифати таҳсилот ва баланд бардоштани сатҳи донишу маърифати мухассилин меҳисобанд» [80,34], бар меоянд.

Бесабаб нест, ки зимни суҳанронии худ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ дар назди ходимони дин ва фаъолони ҷомеа (9 март соли 2024) чунин таъкид намуданд: «Ба кулли мардуми Тоҷикистон мегӯям: вақте, ки мову шумо фарзандро ба дунё меорем, яке аз вазифаҳои муқаддаси падару модар тарбия кардани фарзанд аст» [80, 34].

Аз ин бар меояд, ки фаъолиятро дар заминаи арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ва анъанаҳои бадеии маҳал роҳандозӣ намуда, зарурияти ташаккули онҳо дар ниҳоди насли наврас вазифаи муҳими давлат ва ҳукумат маҳсуб меёбад.

Ҳамчунин, зимни вохӯриҳои дигар Сарвари давлат оид ба роҳҳои баланд бардоштани сатҳ ва сифати таълиму тарбияро қайд карда, ба масъалаи ҳамкории мактаб, падару модар ва аҳли ҷомеа, ҷалби онҳо ба таълимгоҳҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир намудаанд. Зеро фарзанди хуб таълимгирифта ва тарбияёфта идомаи ҳаёти волидайн, идомаи насли солими ҷомеа аст.

Тарбияи эстетикӣ насли наврас аз оила манша мегирад. Оила, ҳамчун ячейкаи муҳими давлат ва ҷомеа, дар ташаккули шахсияти кӯдак хусусиятҳои хосро доро мебошад.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ функсияҳои фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии оила тариқи зайл муайян карда шудаанд, ки дар ин замина муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҳамкорӣ карда метавонанд:

- аз овони кӯдакӣ ўро ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб кардан;
- аз ҷиҳати иқтисодӣ ва молиявӣ таҳсилот ва таълиму тарбияи ўро таъмин намудан;
- ба фароғати муташаккилонаи кӯдак мусоидат намуда, барои вақтхушии (рекреатсия)-и ў шароити мусоид фароҳам овардан;
- дар ҳамкорӣ бо волидайн ба муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ рафта аз намоишномаҳо ва концертҳо лаззати эстетикӣ гирифтанд;
- бо мусоидати падару модар дар маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ дар муассисаи таълимӣ ва фарҳангии ноҳия ва ё шаҳр фаъолона иштирок намудан;
- бо истифода аз намуду жанрҳои мухталифи эҷодиёти мардумӣ дар тарбияи зебоипарастӣ (эстетикӣ), таҳсилоти бадеӣ дар ҳамаи зинаҳои таълиму тарбия, фаъолияти омӯзгорӣ дар ин соҳа сатҳу сифати фарҳанги мардумиро боло бардошта, онро дарстраси ҳамагон гардонад.

Аз гуфтаҳои боло бар меояд, ки вазифаи муҳимтарини оила дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои дигари ҷомеа ба пойдевори оила, иҷтимоикунони (тарбияи) кӯдак, аз он ҷумла, ташаккулдиҳии маърифати эстетикӣ ў мусоидат намудан аст.

Вазъияти имрӯза ба муносибатҳои оилавӣ ба тағйироти кулӣ ворид сохтааст. Аммо новобаста аз ин, баъзе муносибатҳои оилавӣ дар қисман оилаҳо мураккабтар гардида, онҳо садди роҳи ба мактаб рафтани фарзандон мегарданд. Фарзандонро ғайр аз иштирок ба дарсҳои мактаб, аз машғулиятҳои фаъоли фарҳангӣ фароғатӣ маҳрум месозанд. Сабаби асосӣ дар он мебошад, ки имрӯз мавқеи анъанавии волидон тағйир ёфта, баъзе аз онҳо тарбияи эстетикӣ кӯдаконро маҳдуд меkunанд. Ҳоло он, ки аз нигоҳи академик М.Лутфуллоев «идеали эстетикӣ дар педагогикаи халқи тоҷик инъикос ёфтааст» [54,118-121]»

Зарур аст, ки «оиларо ҳамчун объекти таъсиррасони кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ, системаи мураккаби иҷтимоӣ ва субъекти фаъолияти фарҳангӣ қабул карда истода, чунин қисмҳои таркибии оила набояд аз мадди назар дур монанд: таркиб, муҳити оила, ҳаракат кардан ва таърихи инкишоф, ҷалбшави ба фаъолияти фарҳангӣ» [144,11].

Аҳли соҳаро маълум аст, ки дар системаи тарбияи эстетикӣ мавҷуд набудани ҳамкориҳои судманд ва самараноки нерӯҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сатҳи пасти маърифати эстетикӣ, донишҳо оид ба зебоипарастӣ, фарҳанги бадеӣ, механизмҳои азхудкунии арзишҳои эстетикӣ, ташкил намудани маҳфилҳои эҷодӣ-бадеӣ, фарҳанги муносибатҳои оилавӣ, шакл ва методҳои корҳои махсуси тарбиявӣ-эстетикӣ оянда ба костагӣ ва норасоҳои зиёде оварда мерасонанд.

Яке аз педагогҳои барҷаста, олими намоён В.А. Сухомлинский масъалҳои тарбиявиرو баррасӣ намуда, оид ба мушкилоти тарбия андешаронӣ карда, ба падару модар чунин таъкид доштанд: «Агар шумо орзу дошта бошед, ки баъд аз худ нишона гузоред, нависанда ва олими машҳур будан шарт нест. Шумо метавонед, бо тарбияи фарзандони хуб номи некотанро дар ҷамъият абадӣ гузоред» [95,129].

Оила чун яке аз зерсохторҳои ҷомеа ва ниҳоди тарбиявӣ-эстетикӣ дар ҷалби кӯдак ба арзишҳои эстетикӣ ва рушди эҷодии ӯ саҳми арзанда мегузорад ва ба ин ниҳоди ҷомеа ҳамеша аҳаммияти калон дода мешавад.

Авҷ гирифтани таъсири гурӯҳҳо, ҳарактҳо ва ҷараёнҳои ифротгарой, вучуд доштани хуруфот дар баъзе оилаҳо ва умуман ҷомеа, аҳаммияти корҳои тарбиявӣ - эстетикиро дар кишвар дучанд гардонидаст. Таҳия ва қабул гардидани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи фарҳанг», Кодекси оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак», «Дар бораи мақоми омӯзгор», ва дигар ҳуҷжатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ вазифа ва ӯҳдадорҳои тарбиявии омӯзгор, муассисаҳои таҳсилотӣ, фарҳанг ва волидонро боз ҳам муҳим ва мушаххастар намудааст.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» «ҳамоҳанг намудани фаъолияти мақомоти давлатӣ, мақомотҳои худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин ташкилотҳои дигари дахлдор дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» [11] махсусан қайд карда шудааст. Ин нукта ҷойгоҳи мақомотҳои давлатӣ, нақши онҳоро дар корҳои тарбияи эстетикӣ кӯдакон, дар руҳияи инсондӯстӣ, ифтихори ватандорӣ, эҳтироми арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ, пос ва эҳтиром доштани мероси таърихиву фарҳангӣ тарбия кардани онҳоро пурзӯр менамояд. Дар «Консепсияи миллии тарбия дар ҚТ» низ ҳамин маънӣ: «сахм, масъулият ва фаъолияти вазоратҳои маориф, фарҳанг, тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттифокҳои эҷодиро дар тарбияи мардум, аз ҷумла насли наврас, баланд мебардорад ва **ҳамоҳанг месозад**» [8,6], чун нуктаи бунёди таъкид шудааст.

Пас аз соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон давраи аз нав эҳёи ва бунёди арзишҳои миллии эстетикӣ оғоз гардида, анъанаҳои бадеии зиёди қадима дар ҳаёти имрӯза тобиши тоза гирифта дар корҳои тарбияи эстетикӣ васеъ истифода бурда шуда истодаанд. Дар ин самт ба эҷодиёти бадеӣ, ҳифз ва нигоҳдории он низ муносибат куллан дигар гардида, доир ба ин масъалаҳо таҳқиқоти нотақрор ва аҳаммияти илмиву амалӣ дошта ба сомон расонида шудаанд.

Яке аз онҳо таҳқиқот оид ба фарҳанги миллӣ ва эҷодиёти бадеии халқ дар оила мебошанд.

Имрӯз таҷрибаи муассиҳои таълимӣ ва фарҳанг нишон медиҳад, ки самаранокии тарбияи эстетикӣ на танҳо ба омодагии касбии омӯзгорон вобаста аст, балки ба ҳамкории фаъоли муассисаи таълимӣ бо оила низ вобастагӣ дорад, зеро кӯдак маҳз дар оила дарки арзишҳои эстетикӣ, муносибати эстетикӣ ба муҳити атрофро меомӯзад. Таҳқиқоти олимони соҳаи педагогикаи ватанӣ ва хориҷ (Р.Амиров, Л.С.Выготский,

А.Н.,Леонтьев, Н.Ф.Талызина, Н.Ҳалимов ва диг.) нишон медиҳанд, ки ҳамкориҳои оила ва муассисаҳои таълимӣ ба фаҳмиши амиқтари донишҳо, рушди қобилиятҳои эҷодӣ ва ташаккули мотиватсияи мусбат ба таҳсил ва азхудкунии арзишҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад.

Оила – мустиқлияти бештар ва худтаъминкуниро бадастоварда, барои интиҳоби модели тарбияи эстетикӣ хонанда сазо кушиш намуда, системаи мукаммалро идоракунии чароғи тарбиявӣ оила аз тарафи муассисаҳои таълимӣ баробар мешавад.

Масъалан, барои ба таълими мусиқӣ хонандагонро фаро гирифтани ба омӯзондани созҳои мусиқӣ, хондани суруд, иҷрои ракс, омода кардани сахнаҷа, ба мавзӯ, мафҳум ва мазмун онҳо бояд аҳамияти калон дода шавад. Оид ба намуд ва жанрҳои санъат, тарзҳои азхудкунии суруд, оҳангҳо, ракс, санъати тасвирӣ маълумот дода, онҳоро бояд омӯзонд, ки ҳангоми дарки санъат, тамошои мусаввараҳо, шунидану иҷро намудани мусиқӣ ва ҳаракатҳои рақсӣ онҳо раванди завқи эстетикӣ ҳолатҳои ҳисси-образнокӣ аз сар гузаронанд. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки азхудкунии фарҳанги эстетикӣ истифодаи маҷмӯи намудҳои санъат нақши бузург дорад. Он таъсиррасони маҷмуии ғоявӣ ҳисси мерасонад.

Аз нигоҳи олимони соҳа «фанни педагогика тарбияи мусиқӣ-эстетикӣ ҳамчун раванди қобилиятҳои эҷодӣ ва ҳассосияти эмотсионалии кӯдак ташаккул медиҳад» [72,101]. Таваҷҷути мусоидати педагогии оила дар марҳилаҳои ба арзишҳои эстетикӣ ҷалбнамӣ (дарсҳои суруд ва мусиқӣ, санъати тасвирӣ), иштирок дар маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ, мутабиқ намудани хонанда ба муҳити зебоӣ дар таълим ва ҳаёт, ҳеле мубрам ва муҳим аст. «Ҳамкориҳои психологию педагогии волидон хонандагон ҳамчун раванде маънидор карда мешавад, ки ба волидон ҷиҳати фароҳам овардани шароит барои ташаккули дониш, маҳорат ва малакаҳои фарҳангӣ-эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба муҳити зебоипарастӣ мусоидат мекунад» [73, 83].

Дар баробари ин, дар раванди таҳқиқот маълум гардид, ки модели ҳамкориҳои мактабу оилаи муҳассилин бо афзалияти таълими ҳамагонии эстетикӣ тағйирёбанда ва серҷабҳа мебошад. Чунин бархӯрд, аввалан, «ба мустақилияти оила дар муайян кардани самтҳои афзалиятноки рушди муҳассилин ва фаъолияти он дар амалӣ намудани вазифаҳои худ таъкид мекунад; дуюм, он имкон медиҳад, ки вариантҳои амалӣ гардондани фарҳанги эстетикӣ дар ҳамкориҳои мактабу оила фарқ карда шавад; сеюм, ба инъикоси ҳамаҷонибаи амалҳои имконпазири оилавӣ оид ба татбиқи вазифаҳои таълими фарҳанги бадеӣ мусоидат намуда, ба ин васила омӯзиши ҳамагонии эстетикӣ насли наврасро дар фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоӣ - тарбиявӣ таъмин намояд» [96, 89-90].

Дар зиндагии ҳамаҷуз ворид гардидани воситаҳои муосири техника, ба монанди Интернет, компютер, планшет, телефонҳои мобилӣ ва ғ. ҷавонон истироҳати бофароғати хешро ба намудҳои пасивонаи фароғат, мисли гӯш кардани мусиқӣ, тамошои барномаҳои зидди фарҳангӣ ва баъзан, ҳатто тамошои филҳои ба ахлоқи анъанавии мардуми мо бегона мегузаронанд. Дар ҳамбастагӣ ба ин, коҳиш ёфтани иштироки сафи ҷавонон ба муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, яъне клубҳо, хонаҳои фарҳанг, қасрҳои фарҳанг ва марказҳои ҷавонон, театру осорхонаҳо ба амал меояд. Ин вазъият ба коста шудани дараҷаи маънавия ахлоқии онҳо ва ташаккули комили шахсияти онҳо оварда мерасонад.

Вазифаи муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар замони муосир, ин тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ, меҳанпарастӣ, таҳаммулпазирӣ, намунаҳои беҳтарини зебоипарастӣ, ахлоқӣ, пошдони анъанаҳои фарҳангии халқи тоҷик, фарҳанги касбии баланд, иштироки созанда, бунёдкорона ва эҷодкорона дар ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад. Дар ин кор ва тарғиби фарҳанги мардумӣ муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ имкониятҳои хеле зиёде ҳамкорӣ бо оила ва муассисаҳои таълимиро доранд. Аммо дар амалия ин имкониятҳои фарох пурра истифода бурда намешаванд.

Дар вақти навиштани рисолаи диссертатсионӣ мо ба хулосае омадаем, ки ҳалли проблемаҳои ташаккули маънавия ахлоқӣ ва эстетикӣ ҷавонон тавассути фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ имрӯзҳо бениҳоят мушкул мебошад, чунки ин проблема аз нуқтаи назари илмӣ, методологӣ ва назариявӣ, ҳақиқати муосири иҷтимоӣ ва педагогӣ ба дараҷаи зарурӣ коркард нашудааст.

Дар мисоли омӯзиши вазъи тарбияи эстетикӣ дар шаҳри Панҷакент маълум гардид, ки заминаи моддӣ-техникии муассисаҳои фарҳанги шаҳр суст буда ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ набуда, асбобҳои техникӣ, баландгӯякҳо, созҳои мусиқии замонавӣ намерасанд. Дар 4-5 соли охир нисбати таъмиру азнавсозии онҳо бинобар набудани маблағҳо қорҳои барқарорсозӣ гузаронида нашудааст. Китобхонаи марказии ноҳия ва

хонаи фарҳанги деҳоти ҷамоатҳои деҳот дар ҳолати садамавӣ қарор доранд. Клубҳои деҳот ба таъмири ҷорӣ ва умумӣ ниёз доранд. Гарчанде, ки дар мувозинати ҷамоатҳои деҳот қарор дошта бошанд, ҷамоатҳо ба онҳо таваҷҷуҳи зарурӣ намедиханд. Мутахассисони соҳаи фарҳанг намерасанд.

Ҳамаи ин камбудӣ ва норасоиҳо ва ба дараҷаи зарурӣ роҳандозӣ карда нашудани ҳамкории низоми маориф ва фарҳанг дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ, ки солҳои охир ба назар мерасанд, боис мегардад, ки дар системаи тарбиявӣ эстетикӣ дигаргунсозии ҷиддӣ ба амал бароварда шаванд.

Вобаста ба ин, дар масъалаи пайдарҳамӣ ва мутаасилий, пойдевори он, ҳамкорӣ дар тарбияи кӯдаки аз ҷиҳати эстетикӣ босавод, музикдону музикфаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарфаҳм рафтани онҳо доимо ғамхорӣ зоҳир намудан зарур аст. Ин вазифа танҳо дар ҳамкории тарафайни оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ба даст оварда мешавад.

Бино бар ин, яке аз омилҳои ба ҳаёти оилавӣ тайёр будани ҷавонон камолоти маънавию ахлоқӣ бошад, дар ин раванд дарки дурусти зебоиписандӣ, эътирофи арзишҳои волеи эстетикӣ ва ҷалбшавӣ ба эҷодиёт низ дар хонавода барояшон хеле зарур аст.

Эътибор додан ба тарбияи эстетикӣ фарзандон низ кори ҷандон осон нест. Самаранокӣ ва муваффақияти ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар сурате муяссар мешавад, ки он ба таҳкурсии мустаҳками таҳқиқот оид ба функсияҳои оила, ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ва оила бо муассисаҳои фарҳанг таъя кунад. Оила ва фарзандон фарҳанги баланд дошта бошанд. Хонавода чун як навъ маркази ташаккули фарҳанги эстетикӣ бошад. Ба ин амал дараҷаи баланди маърифати эстетикӣ низ дохил мешавад. Мақом ва нақши тарбиявӣ - эстетикӣ оила мунтазам баланд бардошта шавад.

Бино бар ин, давлат ба масъалаҳои ҷалби аҳоли, махсусан ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, мазмун ва мустаҳкамӣ онҳо, тарбияи

фарзандони дорои маърифати баланди эстетикӣ ва аз ҷиҳати эстетикӣ рушдёфта босавод, мусикидону мусикифаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарфаҳм рафтани онҳо доимо ғамхорӣ зоҳир менамояд. Ин вазифа танҳо дар ҳамкории тарафайни оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ба даст оварда мешавад.

Ҳангоми ташкили кори тарбиявӣ - эстетикӣ бо оила ба эътибор гирифтани принципҳои зерин хело муҳиманд: ҳар як оила талаботи рафтори тафриқавиро бояд ба назар гирад; синну сол, касбу кор ва эҳтиёҷоти маънавию эстетикиро омӯзад; эҳтиёҷоти иштирокчиёни иттиҳодияҳо ва маҳфилҳои эҷодӣ муайян созад ва онро ба эътибор бигирад.

Аз ин рӯ, ташкили кори тарбиявӣ - эстетикӣ кӯдак дар оилаҳо ва боло бардоштани маърифати зебоипарастии волидайн муносибати эҳтиёткоронаро металабад. Агар ҳамаи ин тарафҳо ба назар гирифта нашаванд, пас оилаҳо бо омӯзгор, бо муассисаи таълимӣ ва ё мутахассисони соҳаи фарҳанг ҳамкории тарафайн карда наметавонад.

Ҳангоми кор бурдан бо оила бояд, пеш аз ҳама, ба ташкили корҳои фароғатӣ бо тамоми аъзоёни оила, услубҳои кори тарбияи эстетикӣ ва ҳамкориҳо бо дигар ниҳодҳо таваҷҷуҳи асосӣ дода шавад.

Танҳо дар ин вақт оила ҳам объекти таъсиррасонии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва ҳам субъекти тарбияи эстетикӣ шахсият шуда метавонад. Дар ин ҳолат самаранокии таъсиррасонии муассисаи таълимӣ, фарҳанг ва оила ба шахс рӯйи иқтидори тарбиявӣ-эстетикӣ муайян менамояд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки тамоили тарбиявӣ аз қисматҳои биологӣ, психологӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ иборат аст. Дар ин қисматҳо мақсад, вазифа, намуди муносибатҳои байниҳамдигарӣ, қобилияти педагогӣ, муҳити иҷтимоӣ, дараҷаи даромадҳо, арзишҳои моддӣ, тамоилҳои тарбиявӣ - эстетикӣ, нуфузи иҷтимоии муассисаҳои фарҳанг, дараҷаи маърифатнокӣ ва фарҳангии волидон, омӯзгорон ва кормандони соҳаи маданият, донишҷӯи ҳаёти амалӣ ва ғайра дохил мешаванд. Бахусус,

солҳои 80-ум – 90-уми асри гузашта бо сабаби ба ниҳодҳои тарбияи эстетикӣ таъсир расонидани ҳодисаҳои ҷанги таҳмилшудаи шаҳрвандӣ: бӯҳрони иқтисодӣ, ихтилофҳои иҷтимоӣ ва болоравии камбизоатии бисёрии аҳоли, нооромии сиёсӣ, инкишофи пурҷӯшу хуруши ҷараёнҳои экстремистиву террористӣ ва динӣ, гаравидани баъзе ҷавонон ба иттиҳодияҳои тундрав ва бегонапарастӣ, боло рафтани экстримизми динӣ, хурофотпарастӣ, тақлид ба фарҳанг, забон ва либоси бегона, беэътиборӣ ба либоси милли бетаъсир намонд.

Бояд қайд кард, ки аз назари «педагогикаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳамкориҳои муассисаҳои таълимро бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ханӯз зимни баъзе таҳқиқот омӯхтааст. Аммо дар ин таҳқиқот истилоҳи ғайолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, мазмуну мундариҷа восита, шакл ва методҳои тарбияи эстетикӣ, шартҳои педагогии мукамалгардонии онҳо аз ҷиҳати концептуалӣ ва бунёдӣ асоснок карда нашудаанд» [41,48-50] .

Бештари мутахассисон нуқтаҳои назари муҳимми ҳамкорию кушода истода, қори иҷтимоӣю касбии муассисаҳои тарбиявӣ, махсусан, коллеҷро бо муассисаҳои фарҳанг (дар сурате, ки марказҳои фарҳангӣ дар ин раванд нақш ва ҷойгоҳи махсус доранд), наомӯхтаанд.

Дар иртибот ба гуфтаҳои боло, мебояд таъкид сохт, ки ташаккули шуури этноэстетикӣ ва ҷалб намудани донишҷӯён ба ғайолияти зебоипарастӣ, махсусан, барои муҳассилини соҳаи муҳандисӣ-техникӣ хеле зарур аст. Зеро ки дар сурати аз арзишҳои эстетикӣ бархурдор нагардидани онҳо ва танҳо дар доираи фарҳанги техникӣ рушд карданашон мумкин аст, ки ин қишри тарбиятгарон инкишофи сатҳи умумифарҳангиашонро ташаккул дода натавонанд. Ин боиси арзишҳои эстетикиро дарк карда натавонишани онҳо мегардад ва ба рушди ҳамаҷонибаи онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Ҳамин тариқ, ҳамгирории муассисаҳои таълимӣ, фарҳангӣ фароғатӣ ва аҳли ҷомеа дар шароити ҳозира ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ мусоидати ғайол менамояд, ба ҳалли бисёр масъалаҳои назариявӣ ва методӣ ёрӣ расонида метавонад.

Муассисаҳои таълимӣ ҳама вақт дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ фаъолиятшонро пеш мебарданд. Вале имрӯз аз диди нав баррасӣ намудани талабот ба ин ҳамкорӣ яке аз масъалаҳои муҳим ва дорои аҳамияти муҳими давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба шумор меравад.

Мақсад ва вазифаҳои гуногуни системаи тарбияи эстетикӣ, аз ҷумла ҷавонон дар замони муосир муассисаҳои таълимӣ, волидон ва муассисаҳои фарҳангро водор месозанд, ки дар тарбия ва рушду камолоти ҷавонон масъулиятдору вазифадоранд, ки дар бораи тақомули ҷисмонӣ, рӯҳӣ, маънавию ахлоқӣ ва маърифати зебоипарастии фарзандонашон ғамхорӣ намоянд.

Доир ба нуктаҳои дар боло омада паҳлуи дигари ҳамкорӣ дар идоракунии раванди таҳсилот ва фарҳанг аст. Дар ин низомҳо робитаи тарафайни ин ду ниҳоди муҳими ҷомеа имкон медиҳанд, ки кори тарбиявӣ-эстетикӣ насли наврас рӯ ба беҳбудӣ ниҳад.

Боиси тазаккур аст, ки ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён, камолоти маънавии онҳо на танҳо сифати таълим, воситаҳои зиёди иттилоотӣ, балки ҳуди ҳаёт, муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ, инфрасохтори фарҳангӣ, нағониҳои илми эстетика, техникаю технологияи муосири ташаккули он, Интернет, ВАО, видеотасвирҳо, кинотеатрҳои ҳонагӣ, садо ва симо, театр, китобхонаҳо ва ғайраҳо низ таъсири калон мерасонанд. Дар чунин маврид ҳамкориҳои «судманди ин ниҳодҳои тарбиявӣ ҷомеа бо муассисаҳои таълимиву фарҳанг вобаста ба оила бояд қавӣ, самаранок ва зерӣ мусоидати педагогӣ бошад» [170, 41-45].

Хусусан, вазифаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва оила дар давраи ҳозира аз он иборат аст, ки муҳассилинро «дар рӯҳияи ватандустӣ, зебоипарастӣ, урфу одат, анъанаҳо, фарҳанги миллӣ» [11], ҳисси ифтихори миллӣ, масъулиятшиносӣ, меҳнатдӯстӣ, ки асоси идеологияи миллии моро ташкил медиҳад, ба ҷояв расонанд. Дар ниҳоди муҳассилин, махсусан донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ ташаккул додани ин хислатҳо, ба онҳо натавонанд барои боло бардоштани касбияташон, балки ба рушдҳои ҳамаҷонибаи маърифати эстетикӣ мусоидат менамояд.

Аз ҷониби давлат дастгирӣ кардани кӯдакони лаёқатманд, эҷодкор, навоар, махсусан онҳое, ки аз оилаҳои камбизоатанд, донишомӯзони бепарастору бебизоат ва ё донишомӯзон аз созмонҳои хайриявӣ, сарпарастон, тоҷирон дастгирӣ шуда, ба онҳо кӯмак расонидан ва онҳоро ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудан вазифаи муҳиму аввалиндараҷа маҳсуб меёбад.

Эҳтироми фарзанд нисбат ба волидайн дар доираи истифодаи анъанаҳои миллӣ-фарҳангии халқи тоҷик, манбаъҳои эътимодбахши тарбиявии гузаштагонанон, ки он ҳамагонро дар қори таълиму тарбия фаро мегиранд. Таълиму тарбияи фарзандон волидонро водор месозад, ки бобати тарбияи эстетикӣ онҳо, пеш аз ҳама, ба анъанаҳои миллии фарҳангӣ ва таҳсилот арҷгузорӣ намоянд; онҳоро «дар рӯҳи урфу одат, анъанаҳо ва фарҳанги миллӣ» [11] тарбия кунанд. Ба хониши китобҳои шоирону нависандагон, ва инчунин, ба фарҳанг ва анъанаҳои миллӣ ҷалб намоянд; аз неъматҳои муҳимми маънавӣ, ҳикмати бебаҳои тоҷикон баҳрабардорӣ намоянд.

Ҳамчунин, дар шароити имрӯза дар назди мақомоти давлатӣ, ҷомеа ва низоми маорифу фарҳанг ҷиҳати беҳтар сохтани қорҳои тарбиявии донишҷӯён ва баланд бардоштани ҳамқории мутақобилаи муассисаҳои таълимию фарҳангӣ дар ташаккули маърифати зебоипарастии муҳассилин чун яке аз вазифаҳои асосӣ меистанд ва мазмуни фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимию тарбиявӣ, фарҳангӣ-фароғатиро созмон ва инкишофи ҳаматарафаю қомили шахсият, махсусияти ҳар як ниҳоди иҷтимоӣ, ки ба ин низом ворид гардидааст, низ муайян менамояд.

Бо назардошти ин дар таҳияи барномаи педагогӣ, махсусан қисми ташаккули маърифати эстетикӣ дар раванди ҳамқории қоллеҷ бо муассисаҳои фарҳангӣ ба ҷуз аз истифодаи имқониятҳои объективии тақмили қори тарбиявӣ-эстетикӣ, имқониятҳои зерини иҷтимоӣ-фарҳангӣ пешбинӣ шуда буд:

- ҳамқории зичи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар мазмуну муҳтаво ва шаклҳои самаранокӣ қори қоллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги шаҳр (дар

таҳқиқот шаҳрҳои хурд чун объекти омӯзиш қарор гирифтанд) таъмин гардад;

- азхудкунии донишҳои дар зинаҳои аввали таълим ва коллеҷ азхудкардаи муҳассилин аз фанҳои мусиқӣ, санъати тасвирӣ, фарҳангшиносӣ, этикаву эстетика мутассил ва бонизом ба роҳ монда шуда, баргузориҳои чорабиниҳои беруназаудиторӣ доир ба тарбияи эстетикӣ такмил ва тавсеа ёбанд;

- фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷҳо бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ, баҳусус, муассисаҳои фарҳанги шаҳр дар доираи фаъолияти фарҳангӣ - маърифатӣ донишҷӯён ҳамоҳанг, тибқи нақшаи ягона таҳия, тасдиқ ва роҳандозӣ карда шавад;

- дар коллективи донишҷӯён муҳити солим ва мусоиди психологӣ чӣхати рушди ахлоқӣ-эстетикӣ онҳо ба вуҷуд оварда шавад;

- ба донишҷӯён бо усулҳои инфиродӣ кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо дарназардошти баҳисобгирии сифатҳои шахсӣ, шавқу рағбати онҳо таъсири педагогӣ расонида шавад.

Бояд донист, ки муҳим будани ҳамгироии педагогӣ муассисаҳои таълимӣ, оила, аҳли ҳома ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ чун яке аз самтҳои муҳими қараёни таълиму тарбия инсонӣ комил, аз он бармеояд, ки имрӯзҳо ба қавонун «**хатарҳои ҷаҳонӣ**», ба монанди терроризму ифротгарӣ, қочоқи маводи муҳаддиру қинояткориҳои фаромарзӣ, бор кардани фарҳанг ва либоси бегона ва даҳҳо дигар падидаҳои хатарнок – равиҳои гуногуни динӣ мазҳабӣ, ҳурофоти динӣ ва таҳдиди менамоянд.

Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамаи вохӯрӣ ва суҳанронӣҳошон инро таъкид менамоянд. «Кӯшишҳои таъсир расонидан ба ҷаҳонбинӣ андешаи қавонун аз қониби қараёну равиҳои ифротгаро дар муассисаҳои олии ҷумҳурӣ вақтҳои охир ба назар мерасанд. Онҳо дар байни донишҷӯён қорҳои тарғиботӣ бурда, ба ҳар роҳу васила кӯшиш менамоянд, ки қавонони

камтаҷриба ва сатҳи дониши сиёсиашон пастро зери таъсири худ гиранд» [79, 23].

Ба рушди маърифати эстетикӣ ва ахлоқи ҳамидаи ҷавонон иттилооте, ки онҳо аз Интернет, баъзе воситаҳои ахбори умумӣ, ки дастовардҳои Истиқлоли Тоҷикистон зери танқид мегиранд, таъсири манфӣ мерасонанд. Махсусан, барномаҳое, ки мазмуни онҳоро фаҳшу зӯроварӣ, ғояҳои ғайригуманистӣ, бадахлоқӣ, зиштӣ ва ғ. ташкил медиҳанд, бояд дар зери назорати падару модар, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг бошанд. Зеро маҳз ин ниҳодҳо барои интихоби барномаҳои пурмазмун ва аз ҷиҳати бадеӣ-эстетикӣ сатҳи баланддошта, ки муассисаҳои фарҳанг пешниҳод менамоянд, мусоидат карда метавонанд. Маҳз барномаҳои аз ҷиҳати сиёсӣ ва бадеӣ хуб таҳия шуда метавонанд пеши роҳи “заҳролуд” намудани мафкураи ҷавонро бигиранд ва муқобили халалдор намудани ваҳдати миллӣ, сулҳу субот, яқпорчагии Ватан сипари бозътимод гарданд.

Ҳамин тариқ, омӯзиш ва ҷамъбасти фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар ҷумхури, беҳтарнамоӣ ва самаранокии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳангӣ-фароғатӣ, оила ва ҷомеа, аз нигоҳи мо, метавонанд, дар ҷунин намудҳои фаъолияти маърифатӣ ва эстетикӣ роҳандозӣ гарданд:

- бо ҳузури волидон дар сатҳи сифатан хуб роҳандозӣ намудани дарсҳои гуманитарӣ, дар ҳамаи коллечҳо, васеъ намудани доираи омӯзиши фарҳанги маънавӣ, аз он ҷумла дарсҳои фанни эстетика, дар муассисаҳои таълимӣ;

- ташкили фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ оиладорӣ бо дарназардошти муҳити зебоипарастӣ, фарҳанги минтақа, ноҳия, шаҳр, деҳа ва минтақаи хурд;

- беҳтар намудани дарки завқи зебоипарастии донишҷӯён, махсусан, дар қорҳои беруназаудиторӣ ва фаъолияти муассисаҳои фарҳанг, аз байн бурдани фарҳанги бегонапарастӣ ва тақлид ба он;

- ташаккул додани муоширати фарҳангӣ-эстетикӣ донишҷӯён, дар рӯҳи арзишҳои фарҳанги миллӣ тарбия кардани онҳо;

- дар ҳузури падар ё модар дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг муҳокима ва баррасӣ намудани асарҳои адабиёт ва санъат, спектаклу намоишҳои театрикунонидашуда, консертҳои академӣ, мусиқии суннатӣ ва мубодилаи афкор дар заминаи онҳо;

- истифодаи васеътари имкониятҳои қасрҳо ва клубу хонаҳои фарҳанги шаҳрҳои хурд, дастаҳои ҳунарии касбӣву шавқӣ дар ташкили кор оид ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар асоси баҳисобгирӣ хусусиятҳои инфиродӣ, шавқу ҳаваси онҳо ба жанрҳои гуногуни санъат;

- таҳияи нақшаҳои асоснокшудаи ҳамоҳангсозии кори тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳо бо муассисаҳои фарҳанг. Беҳтар намудани роҳбарии методӣ дар раванди ҳамкории мутақобилаи коллечҳо бо муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, махсусан, қасрҳои фарҳангу марказҳои фароғатии ҷавонон, театрҳо, мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ ва санъат, китобхонаҳои оммавии шаҳр ва хонавода;

- муайян намудани ҷойгоҳ ва мақоми ҳар яке аз ин ниҳодҳо дар ташакули маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии муҳассилин ба фаъолияти эстетикӣ.

Ҷиҳати самаранокии ташаккулёбии тамоили арзишноки эстетикӣкунонии муҳити таҳсилот ва фарҳанг дар минтақа, ҷои аст, ки таъсири ҳамгироии мутақобилаи мутамарказонидаи коллечҳо, муассисаҳои иҷтимоӣ - фарҳангӣ ва оила мусоидати фаъол намоянд.

Ба ҳамин тариқ, ба роҳбарӣ гирифтани ва амалӣ намудани ин тадбирҳо ва намудҳои фаъолияти фарҳангӣ – маърифатӣ, ҳамгироии онҳо бо хонавода ба самаранокии кори тарбиявӣ-эстетикӣ муҳассилин мусоидати фаъол хоҳанд кард.

Хулосаи боби 2

Натиҷаҳои омӯзиш ва таҳлили мавзӯи мазкур дар ҳамин боб имконияти пешниҳоди хулосаҳоеро ба миён овард, ки фишурдашон ба тариқи зайл аст:

1. Концепсияи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, асосан, дар доираи ба инобат гирифтани хусусиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангии минтақа, махсусиятҳои тафриқавӣ таҳсилоти донишҷӯён ва дар асоси истифодаи имкониятҳои васеи низоми фарҳанги бадеии маҳал, анъанаҳо, ба ҳисоб гирифтани фарҳанги техникӣ, механизмҳои ҳамкориҳои ниҳодҳои маориф ва фарҳанг таҳия ва мукамал гардонида мешавад.

2. Дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳо дар раванди фаъолияти якҷояи муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг бештар бояд ҳалли чунин вазифаҳо дар мади назар бошанд:

- такмил додани барномаҳои чорабиниҳои фарҳангӣ, маҳфилҳои эҷодии донишҷӯён ва таъмини онҳо бо маводи дорои ҷанбаҳои худшиносӣ, ватандӯстӣ ва тарбияи зебоипарастӣ;

- фаъол гардонидани кори бахшҳо ва созмонҳои ҷавонон, ташкилотҳои дигари ҷамъиятии шаҳр ва истифодаи имкониятҳои намуду жанрҳои гуногуни санъати касбӣ ва халқӣ дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ;

- ҳамкориҳои тарафайни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг чиҳати ба низом даровардани кори маҳфилҳо ва ташкилу гузаронидани чорабиниҳои тарбиявӣ-бадеӣ, ки раванди ташаккули шуур ва эҳсосоти зебоипарастиро дар донишҷӯён тақвият мебахшанд.

3. Таъсиси шароитҳои зерини педагогӣ ҳамкорӣ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди таълим ва корҳои беруназаудитории коллеҷҳо ва ба эътибор гирифтани онҳо дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ:

- муҳайё сохтани шароитҳои педагогӣ мусоид, ташхису тасҳеҳи ҳолати равонӣ, маънавӣ ва эстетикӣ; азхудкунии арзишҳои эстетикӣ аз ҷониби донишҷӯён – ин ҳама имкон медиҳанд, ки сатҳи баланди ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ба танзим дароварда шуда, дар ниҳоди донишҷӯён ва дар зиндагии ҳамаҷузъашон арзишҳои эстетикӣ татбиқ гарданд;

- таъмини ҳамкорӣ ва ягонагии паҳлӯҳои маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии муҳассилин ба фаъолияти маҳфилу иттиҳодияҳои илмӣ-техникӣ, эҷодиёти бадеӣ ва иштирок дар муттаҳидшавиҳои санъати

амалӣ-ороишӣ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, фарогири муҳити эстетикӣ ва зебоипарастии онҳо мусоидати фаъол менамояд;

- дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ беруназаудитории донишҷӯён, фаъолияти муассисаҳои фарҳанг ва хонавода самаранок истифода бурдани анъанаҳои бадеии маҳал ва эҷодиёти бадеии мардумӣ;

- дар робита бо махсусиятҳои омодаسازی мутахассисони таҳсилоти миёнаи касбӣ-техникӣ (техникҳо, муҳандисон, информатикҳо, технологҳо, лоиҳасозон) дар раванди ҳамкории коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг қорӣ намудани технологияҳои нави тарбиявӣ-эстетикӣ ва иттилоотӣ - коммуникатсионӣ.

Дар фаъолияти амалии коллеҷҳои техникӣ татбиқ намудани шароитҳои инноватсионии педагогӣ оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, ки дар раванди корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ коркард ва мавриди истифода қарор дода шуданд. Бахусус, таъмин кардани равандҳои ҳамгирозӣ, пайдарпайӣ риояи қатъии иҷроӣро тақозо менамоянд.

Лозим ба таъкид аст, ки муносибати сунъӣ ба фаъолияти якҷояи ин ду ниҳод ва дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, диққат ҷалб кардан танҳо ба як шакли ҳамгирошавӣ ва ғайра тарзи чандон самарабахши таҳкими инкишоф ва ҳамгироии онҳо намебошанд. Дар ин ҳолат танҳо таҳия ва татбиқи барномаи педагогии асоснок кардашудаи ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёнӣ коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, муайян намудани ҷойҳои ҳар як ниҳод дар ин барнома, ҷустуҷӯ ва дастгирии шаклҳои гуногуни ҳамгирошавии тарбияи эстетикӣ, ки ба талаботи ҳаёт ҷавобгӯ бошанд, пурсамар хоҳанд буд.

БОБИ 3. ТАШАККУЛИ МАЪРИФАТИ ЗЕБОИПАРАСТӢ ВА ЧАЛБИ ДОНИШЧӢӢН БА ФАӢОЛИЯТИ БАДЕӢ-ЭӢОДӢ – ШАРТИ МУӢИМИ ӢАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ ПЕДАГОГӢ (ЧАМӢБАСТИ НАТИЧАӢОИ КОРИ ОЗМОИШӢ – ТАӢРИБАВӢЗ.

1. Асоснок намудани вазифаҳои барномаи таҳқиқотӣ

Азбаски дар кори таҳқиқотии мазкур оид ба омӯзиши ҳамаҷонибаи масъалаҳои тарбияи зебоипарастии донишчӯёни коллеҷҳои ҷумҳурӣ бештар ба коллеҷҳои техникӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст, мо тасмим гирифтем, ки таъсири мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангиро дар доираи ҳамин таълимгоҳҳо мавриди кори озмоишӣ - таҷрибавӣ қарор бидиҳем.

Вобаста ба ин, натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологҳо, кормандони илмӣ соҳаи фарҳанг ва корҳои озмоишии соҳаи педагогикаи фарҳангшиносиро ба асос гирифта, мо ба чунин хулоса омодем, ки сатҳу сифати фаъолияти институтҳои тарбиявӣ «**ҳамҳамоҳангсозии** фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ - фарҳангӣ дар заминаи барномаҳо, концепсия ва стратегияҳои давлатӣ, вобастагии амиқи тақсим кардани нақшҳо ва дуруст кор кардани механизме, ки иҷрои корҳои зарурии онҳоро муайян мекунад, вобаста аст» [70, 48-49].

Дар чараёни таҳқиқот мо мақсадеро ба асос гирифтем, ки кушодани роҳи ҳалли мушкилот ҷиҳати таъсиррасонии педагогӣ ба ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ тибқи ҳамгироии педагогии муассисаҳои таълимӣ ва марказҳои фарҳангӣ вобастагии зич дорад. Бинобар ин, ошкор сохтани шароитҳои педагогӣ ва мукамалгардонии он тавассути робитаи мутақобилаи ин ниҳодҳои тарбиявӣ дар шароити ҳозира, ҳам аз ҷиҳати назариявӣ ва ҳам аз ҷиҳати методӣ-амалӣ барои педагогикаи ҳамкорӣ, кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг кӯмаки калон хоҳад расонд.

Мо дар таҳқиқот ба принципи системанокӣ таъя намуда дар ин замина таҳқиқоти монографии В.Кузминаро ба асос гирифтаем. Ба ақидаи ин олими рус «бе истифодаи истилоҳи система мавқеъ ва хусусияти ҳуди методи системавӣ дар байни дигар методҳо, масъалаи паҳлуҳо, қонуниятҳои системавӣ, тарзҳои оптимизатсия системаҳоро муайян намудан душвор аст». Омӯзиши система барои таҳияи модели назариявӣ замина мегузорад [45, 8-9].

Вобаста ба ин предмети озмоиши таҳқиқотӣ – шакли усул ва механизмҳои ташаккули фарҳанги зебопарастии донишҷӯён дар раванди тақмили фаъолияти ҳамкории коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг муайян шуда, ба ҳайси пойгоҳи таҳқиқотӣ коллеҷҳои техникии вилояти Суғд интихоб гардидаанд.

Дар рафти таҳқиқот барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебопарастии донишҷӯён дар раванди ҳамгироии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг таҳия шуда, бо истифода аз усулҳои таҳқиқоти педагогӣ (хонапурӣ намудани анкетаҳо, пурсиши масъулини қорҳои тарбиявӣ, мушоҳидаҳо аз рӯйи фаъолияти қормандони муассисаҳои таълимиву фарҳанг) консепсияи назариявӣ ва барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди ҳамгироии коллеҷҳо ва марказҳои фарҳанг қорқард шудаанд. Қорҳои ҳамкории мутақобила ва ҳамқорангсозии ин ду ниҳоди муҳими тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар шароити минтақаҳои шаҳрҳои қурд аз қиҳати илмӣ асоснок ва муайян гардидаанд. Дар ин зинаи таҳқиқот инчунин озмоиши педагогӣ бо назардошти қурдан ва самаранок қардонидани ҳамкории мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг қиҳати ташаккули фарҳанги зебопарастии донишҷӯён қорқандозӣ қарда шуд.

Дар рафти қорҳои тақрибаӣ - озмоишӣ қорқан гардид, қи таҳти таъсири ҳамкории мутақобилаи педагогӣ иртиботи шаҳсии омӯзқор бо ҳамқорон, омӯзқор бо тарбияқорандақон, омӯзқор ва волидайн, омӯзқор ва маъмурият, ноқоронӣ ё барқасд, қусусӣ ва умумӣ, дарозмуддат ё қӯтоҳмуддат, шифоҳӣ ё қаттӣ, қорон оқибати тағйироти мутақобила дар

рафтор, фаъолият, муносибат ва нишондодҳо дар мадди назар қарор доранд.

Таъсири мутақобилаи педагогӣ метавонад дар намудҳои гуногуни ҳамкорӣ зоҳир шуда, дар сурате, ки агар муваффақияти як иштирокчии фаъолияти муштаракӣ корҳои таълимӣ - тарбиявӣ дар як қатор мавридҳои нисбатан муҳим зарурати омезиши амиқи шаклҳои умумии оммавӣ, гуруҳӣ ва инфиродии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ва шаклгирии онҳо мукамал гардонидани шавад, муътадил чараён ёбад.

Ҳамчунин, кӯшиши шурӯъ ба коркарди барномаи педагогии таъсири ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ бо муассисаҳои фарҳангӣ ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар Ҷумҳурии Тоҷикистон карда шуд, ки он барномаву чорабиниҳои ба хусусиятҳои иҷтимоӣ ва таърихии кишвар вобаста гардонидаро пешбинӣ менамояду ҳамзамон, ба талаботи равонию мукаммалии шахсияти муҳасилин мувофиқ ҷавобгӯ аст. Чунин барномаи педагогӣ фарогири ҷузъиётҳои зерин мебошад:

- муайян намудани дараҷаи маърифати эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ тавассути азхудкунии арзишҳои эстетикӣ;

- ошкор сохтани дараҷаи эмотсионалӣ- бадеӣ ҷиҳати иштирокашон дар чорабиниҳои оммавӣ-фарҳангӣ;

- ҷалбнамоии донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ;

- вобаста ба ин, се навъи гуруҳи муҳассилини коллеҷ мушоҳида карда шудаанд, ки аз рӯйи инкишофи дараҷаи шавқу ҳавас, дараҷаи мухталифи азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалбнамоя ба фаъолияти эстетикашон куллан аз ҳамдигар фарқ доштанд.

Илова ин, барномаи педагогӣ ба инобат гирифтани чунин шароитҳоро пешбинӣ менамуд:

- ба эътибор гирифтани рушди фаъоли мутахассисони ояндаи коллеҷҳо чун субъектҳои фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар заминаи миллӣ; - ба назар гирифтани махсусиятҳои ҷалби донишҷӯён ба арзишҳои фарҳанги

миллӣ, эстетикӣ, намуд ва навъи нави нишондодҳо оид ба ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалби донишҷӯён ба фарҳанги зебоипарастӣ;

- ба инобат гирифтани хусусияти синнусолии ҷавонон дар ташаккули фарҳанги умумӣ ва касбии онҳо, ки барои такмили самарабахши фаъолияти ояндашон дар корхонаҳои истеҳсоли мусоидат менамоянд;

- дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ истифодаи васеи намудҳои беҳтарини анъанаҳои миллӣ, аз ҷумла, ҷашнҳо ва расму ойини халқӣ, эҷодиёти бадеӣ, шаклҳои инноватсионии кор оид ба фаъолияти эстетикӣ бобати ташаккули ҳиссиёти зебоипарастии донишҷӯён.

Дар таҳияи барномаи таҳқиқотӣ мо нуктаҳои асосии илмӣ таҳқиқотчӣ И.А. Ивлиеваро оид ба таҳияи барномаҳои таҳқиқи соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба инобат гирифтём. Онҳо чунинан: «муайян намудани методология, технология ва методикаи таҳқиқ; ошкор сохтани қисматҳои назариявӣ ва методии барнома; муайян намудани номувофиқатиҳо; ҳадаф, вазифаҳо, концепсияи равиши таҳқиқ ва ғ.» [11, 101-102].

Дар вақти таҳияи барномаи мазкур нуктаҳои назариявии Б.М. Неменский ба асос гирифта шудаанд, ки дар он хусусиятҳои тарбияи эстетикӣ тавассути санъат муайян карда шудааст. Мувофиқи андешаҳои ӯ, дар вақти гузариш аз азҳудкунии донишҳои илмӣ ба азҳудкунии арзишҳои эстетикӣ афзалияту дигаргунӣ бештар мегардидааст. Дақиқтараш, «агар дар дарсҳои риёзӣ, химия ва ғ. ҷомеашиносӣ дар муҳассилин инкишофи афкори мантиқӣ афзалият дошта бошад, пас, дар машғулиятҳо доир ба санъати тасвирӣ ва санъати мусиқӣ така намудан ба эҳсосот ва ҳиссиёт афзалияти бештарро» [59, 26], доро будааст. Инчунин, «даркнамоии ҳиссӣ дар иштироки намоишномаҳои театрӣ, филармонияҳо ва ғ. осорхонаҳо боз ҳам бештар эҳсос карда мешудааст» [41, 206-209].

Вобаста ба он таъкид мегардад, ки дар низоми тарбияи эстетикӣ мушкилоти дарки эстетикӣ ва ҳамдардӣ ба вучуд меояд. Аз ин рӯ, бо камали меҳрубонӣ муносибат кардан ба арзишҳои эстетикӣ яке аз вазифаҳои тарбиявӣ-зебоипарастӣ ба шумор меравад. Чунки ҷаҳонбинии насли наврас дар заминаи эҳтиёҷоти устувор дар робита бо ҷаҳони санъат, арзишҳои

эстетикӣ ба ҷомеа зарур, нишондиҳандаҳо ва баҳодихӣ дурусти арзишҳои ахлоқиро зебоипарастӣ ташаккул меёбад.

Ба сифати тарбиятдидагии фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён се нишондиҳанда ва меъёри арзёбӣ интихоб шудааст:

1. ташаккули маърифати фарҳангӣ;
2. ҳисси-арзишноки, яъне азхудкунии ҳиссии арзишҳои эстетикӣ;
3. ҷалбнамой ба ғаъолияти бадеӣ-эҷодӣ.

Ҳамзамон дар ин маврид методҳои тарбиявии ба шахс рағонакардашуда мавриди истифода қарор гирифтанд, ки донишҷӯёро ба азхудкунии интеллектуалӣ-ҳиссии арзишҳои эстетикӣ ҳавасманд менамуданд.

Барномаи таҳқиқотӣ барои бавучудории шароитҳои педагогии ҷалбшавӣ ба ғаъолияти бадеӣ-эҷодӣ рағона сохта шуда буд, ки он имконият меод донишҷӯён фароғири ғаъолияти мустақилонаи эстетикӣ оид ба азхудкунии арзиш ва идеалҳои эстетикӣ гарданд.

Мебояд таъкид сохт, ки дар рағанди озмоиши ташаккулёбандаи педагогӣ доир ба таҳқиқи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангии шаҳри Панҷакент ва ноҳияи Зафаробод оид ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ 286 нафар донишҷӯён, ки 10% ғоизи теъдоди умумии муҳассилинро ташкил меоданд, фаро гирифта шуданд.

Озмоиш нишон од, ки танҳо дар шаҳри Панҷакент бо ёрии омӯзғорон, мураббӣён, қормандони муассисаҳои фарҳанг, яъне театр, осорғона, ҳонаи фарҳанг, дастаҳои ҳунари, ҳонавода дар муддати 2 сол (аз моҳи сентябри соли 2020 то июни соли 2023) дар заминаи яғона омӯзиши динамикаи рушди рағбатҳои маънави-эстетикӣ 171 нафар донишҷӯ фаро гирифта шудаанд; масъалаҳои ахудкунии арзишҳои эстетикӣ аз ҷониби донишҷӯён, иштироқи онҳо дар шаклҳои ҷамъиятӣ, гурӯҳӣ, инфиродии ғаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар коллеҷ, театр, осорғона, муассисаҳои клубӣ, дар ҷойҳои истиқомат (хобғох), ҷалби онҳо ба коллективҳои эҷодӣ, дастғирии шуғли онҳо бо ҳунароҳои мардумӣ, инчунин иштироқ дар озмунҳо омӯхта шуд; ҳамзамон, рағтуойи онҳо ба театр, осорғона, қасри

фарҳанг ва қасри ҷавонони шаҳри Панҷакент мавриди мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар заминаи ягона омӯзиши динамикаи рушди рағбатҳои маънавӣ - эстетикӣ 120 нафар донишҷӯ роҳандозӣ карда шуда, дар ин раванд масъалаҳои ғанӣ гардонидани фароғати онҳо, иштирок дар шаклҳои оммавӣ, гурӯҳӣ ва инфиродии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар коллеч, театр, осорхона, муассисаҳои клубӣ, ҷойи истиқомат таҳлил ва ширкаташон дар дастаҳои эҷодиёти худфаъолияти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ ба қайд гирифта шуданд. Рафтуой ба театр, осорхона, хонаҳои фарҳанг, тамошои телевизион, нақши оила дар тарбияи эстетикӣ низ мавриди таҳқиқ қарор гирифта шуданд. Инчунин, тавассути усули мушоҳода муайян намудани натиҷаҳо аз болои 21 нафар донишҷӯёни коллеч, ки дараҷаи тавсифи рушди ахлоқӣ-эстетикӣ онҳо мухлалӣ буданд, ба роҳ монда шуданд.

Инак, дар асоси қарарҳои ин ҳамаи иттилоот ва маълумоте, ки ба воситаи усули мушоҳида ба даст оварда шудааст, се гурӯҳи мухассилин ҷудо карда шудаанд, ки аз рӯйи инкишофи дараҷаи шавқу ҳавас ва фаъолияти эстетикӣ қуллан аз ҳамдигар фарқ доштанд.

Чунончи, ба **гурӯҳи аввал**, донишҷӯёне махсус буданд, ки ба фаъолияти эстетикӣ қандон мароқ надоштанд; хусусияти муносибат ва иштироқашон дар истифодаи арзишҳои эстетикӣ пасивона буд, муносибати фаъолона ва зоҳир гаштани шавқу ҳавасашон ба санъат қурра эҳсос қарда намешуд. Ин гурӯҳи донишҷӯён на дар хона, на дар муассисаҳои фарҳанг, умуман дар ягон шакли эҷодиёти бадеӣ иштирок намекарданд. Эҳтиёҷоти ин гурӯҳи донишҷӯён, қун қоида, ба рафтуой ба театр, тамошои қулли барномаҳои телевизион, филмҳо ва хониши эпизодии адабиёт маҳдуд мешуд.

Гурӯҳи дуюми донишҷӯёнро шахсоне ташкил доданд, ки бо асосҳои донишҳои эстетикӣ мусаллаҳ буда, тавассути як ва ё якқанд намуди санъат шавқу рағбаташон маълум мешуд. Аммо онҳо муносибати эстетикӣашонро ба воқеият ҳамаҷониба ва доимӣ зоҳир намекарданд. Талаботи онҳо ба азхуққунии асарҳои санъат, мунтазам муносибат

доштанашон бо ин асарҳо пурра аён намешуд. Ин гуна донишчӯён дар хонаи фарҳанг ва театри шаҳр, дар чорабиниҳои мавсимӣ (эпизодӣ) ташкилшаванда аҳён - аҳён иштирок мекарданд. Аммо ба шаклҳои доимии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷалб нашуда буданд. Дар хона низ шавқу ҳаваси ин гуна донишчӯён ба санъат характери мавсимӣ ва ё эпизодӣ дошт. Онҳо таваҷҷуҳи бештари худро ба телевизион ва синамо зоҳир менамуданд ва ҳамасола 1-2 маротиба ба осорхона, 2-3 маротиба дар як сол ба театри ш.Панҷакент рафтуомад доштанд. Вале ҷойгоҳи муҳимро дар фароғати онҳо хониши бадеӣ ташкил медод.

Билохир, **ба гурӯҳи сеюм** донишчӯёне дохил мешуданд, ки дар онҳо шавқу ҳаваси фарох ва доимӣ, рағбати эстетикӣнашон фаъолон зоҳиршаванда, ҳисси баланди эстетикӣ ва эҳсоси амалии зебоипарастӣ доштаро баръало намудор мегашт. Онҳо, дар баробари таҳсил кардан дар коллеҷ, бо ин ё он намудои эҷодиёти бадеӣ, ҳунариҳои мардумӣ доимӣ шуғл меварзиданд. Дар яке аз дастаҳои худфаъолияти бадеӣ иштирок мекарданд. Бо навоҳтан ва сароидан машғул мешуданд. Дар муҳокимаи асарҳои адабиёт ва санъат иштироки фаъолон доштанд. Дар ин гурӯҳ низ машғулияти афзалиятноки эстетикӣ дар шароити фароғат тамошои телевизион буд. Аммо иштирок дар эҷодиёти бадеӣ нисбат ба рафтуоӣ ба театр дар ҷойи дуввум меистод. Хуллас, донишчӯёне, ки ба ин гурӯҳ шомил буданд, ба ҳисоби миёна 5-6 маротиба дар 1 сол аз намоиши осорхона دیدан мекарданд, 2-4 маротиба дар як сол дар намоишномаҳои театрии шаҳр, 3-4 маротиба дар консертҳои хонаи фарҳанг иштирок мекарданд.

Ҳамин тариқ, гурӯҳи якум (дараҷаи паст) 52 фоизи донишчӯён, гурӯҳи дуввум (миёна) 37 фоиз ва сеюм (дараҷаи аз ҳама баланд) танҳо 11 фоизро аз теъдоди умумии иштирокчиёни ба озмоиш ҷалб гардидаро ташкил медоданд.

Инак, дар чунин вазъияти баамаломода, ки тибқи озмоиш моро маълум гардид, вазифаи аввалиндараҷа дар зинаи кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ аз он ибрат буд, ки таъсиррасонии коллеҷ ба муҳити маънавӣ-эстетикӣ шаҳр ва авзои фарҳангии донишчӯён ба низоми муайян

дароварда шуда, таъсири муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангӣ дар заминаи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин пурзӯр карда шавад. Зимни барномаи таҳқиқотӣ муносибати онҳо ба фанҳои сикли эстетикӣ ва санъат афзун гардад.

Инчунин, барнома на танҳо фаъолияти таълимӣ, балки корҳои беруназаудитории донишҷӯёнро низ фаро мегирифт. “Онҳо ба эҷодиёти бадеӣ ва намудҳои гуногуни ҳунари мардумӣ тариқи шаклҳои доимоамалкунанда ва номуташаккил бояд васеътар ҷалб карда мешуданд» [144,16], ки фарҳанги эстетикӣ онҳоро ташаккул меод.

Ҳамин тариқ, вазифаи муҳимми дигаре, ки дар рафти корҳои озмоишӣ ҳалли худро ёфт, аз он иборат буд, ки тавассути кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо истифода аз воситаҳои санъат имкониятҳои воқеии коллеҷ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён васеъ ва ғани гардонда шуда, онҳо ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ шомил гарданд.

Ҳамчунин, дар ин раванд, иштироки фаъолони донишҷӯён ҷиҳати арзёбии асарҳои мутолиашуда, тамошои филм, намоишҳои театрикунонидашуда дар дараҷаи нисбатан баланд қарор дошта, иштироқашон дар маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ афзун гардида, дар озмуну ҷашнвораҳои маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ бештар ширкат варзанд. Ҳамчунин, ҷиҳати ҷалбнамоии донишҷӯён ба шаклҳои гуногуни маърифати эстетикӣ ва фаъолияти эҷодии онҳо бо назардошти принципи интегративӣ ва тафриқавӣ – баҳисобгирии аудиторияе, ки онҳо таҳсил менамоянд, ба роҳ монда шуд.

Ба ҷуз ин ҳама, дар доираи барномаи педагогӣ барқарор намудани робитаҳои доимии байни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳангӣ ва таъсиси маҳфилҳои эҷодии донишҷӯён, васеъ намудани гурӯҳи дастаҳои хорӣ оид ба истиқболи меҳмонон, иштирок дар қасри фарҳанг, боғи фарҳангию фароғатии шаҳри Панҷакент ба номи Камоли Хучандӣ, ҷалби донишҷӯён ба намудҳои гуногуни сайёҳиву экскурсияҳо ба мавзӯҳои таърихӣ (махсусан, Саразми Бостонӣ) ва хона-музей боис шуд, ки теъдоди

иштироки донишҷӯён дар чорабиниҳои фарҳангӣ ва театрикунонидашуда, инчунин, маҳфилҳои таълимӣ-эҷодӣ хеле афзуд.

Нуктаҳои асосии барномаи таҳқиқотӣ оид ба муайян намудани дараҷаи маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишҷӯёни коллеҷ ба фаъолияти эстетикӣ, дар маҷмӯъ, чунин буданд:

- ҷалби донишҷӯён ба раванди таълим ва чунин шаклҳои кори фарҳангӣ фароғатӣ ба монанди, конференсияи хонандагон ва муҳокимаи китобҳои хондашуда, иштирок дар намоишномаҳои театрӣ, филм, концерт, намоишҳои мусаввараҳо, чорабиниҳои театришуда ва баррасии онҳо, ки ба азхудкунии арзишҳои эстетикӣ бештар мусоидат мекунад;

- муҳокимаи дастаҷамъонаи асарҳои гуногунҷанри адабиёт ва санъат дар заминаи мушоирати фарҳангӣ;

- созмон додани маҳфилҳои нави эҷодиёти бадеӣ, иштироки фаъолони донишҷӯён дар иттиҳодияҳои дӯстдорон, маҳфилҳо аз рӯйи шавқу ҳавас ва дастаҳои ҳунари бадеӣ, озмуну ҷашнвораҳои маҳаллӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ;

- ташвиқи асарҳои муаллифони эҷодиёти худфаъолиятӣ - бадеӣ;

- таҳким бахшидани ҳамкориҳои инноватсионии коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳангӣ.

Дар барномаи таҳқиқотии ҳамкориҳои педагогии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён ва тақмили он механизмҳои зерини иҷтимоӣ-фарҳангӣ мавриди истифода қарор гирифтанд:

- «ҳамкориҳои зичи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар мазмун ва шаклҳои мухталифи кори коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги шаҳр, аз ҷумла: шунавоии мусиқӣ, шиносӣ ба созҳои мусиқӣ, сурудхонӣ бо ҳамовозии асбобҳои мусиқӣ, бозӣ, рақс, концертҳо, дарсҳои иловагӣ машваратҳо ва маҷлисҳои волидон, чорабиниҳои муштаракӣ эстетикӣ, фаъолияти лоиҳавӣ, истифодаи технологияҳои муосир, ва дигар шаклҳои

кори маърифатӣ-фарҳангӣ ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ, ки ба инкишофи қобилиятҳои бадеӣ-эҷодии муҳассилини коллеҷ мусоидат намуда, таъсири ғоявӣ-ҳиссӣ ва образнок мерасонанд» [15,160];

- донишҳои дар мактаб ва коллеҷ азхудкардаи муҳассилинро бо истифода аз фанҳои мусиқӣ, санъати тасвирӣ, фарҳангшиносӣ, этикаву эстетика, дар доираи мутассил ва бонизом гузаронидани ҷорабиниҳои беруназаудиторӣ бо роҳи усули ҳамроҳӣ, инфиродӣ, лоиҳавӣ доир ба тарбияи эстетикӣ ва методҳои мушоҳида, таҳлил, арзёбии асарҳои санъат ва ғ.;

- фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷ ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ, бахусус, муассисаҳои фарҳанги шаҳрро дар доираи фаъолияти фароғатии донишҷӯён ҳамроҳ сохтани ва тибқи нақшаи ягонаи таҳия ва тасдиқ кардашуд;

- дар коллективи донишҷӯён ба вучуд овардани муҳити солими фарҳангӣ-эстетикӣ;

- бо усулҳои инфиродӣ ва гурӯҳии кори тарбиявӣ-эстетикӣ таъсиррасонии педагогӣ ба шуур ва ҳиссиёти донишҷӯён, бо дарназардошти баҳисобгирии муносибат ва шавқу рағбати муҳассилин ба фаъолияти фарҳангӣ фароғатӣ.

Ин гуна шароитҳои педагогӣ имкон доданд, ки омӯзгорон, устоҳои техникӣ, падару модарон дар ҳамкорӣ бо менеҷерони фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ иштирокчиёни фаъл бошанд.

Шаклҳои ташкили фаъолияти маърифатӣ - фарҳангӣ дар пайвастагӣ бо намудҳои фаъолиятҳои дигари инкишофи қобилиятҳои бадеӣ-эҷодӣ ба рушди маърифати эстетикӣ донишҷӯён ва ҷалби онҳо ба маҳфилҳои эҷодӣ, иштирок дар озмуну ҷашнвораҳо мусоидат менамояд ва ба тарбияи сифатҳои ахлоқӣ-эстетикӣ замина мегузоранд.

Ҳамзамон, дар раванди озмоиши педагогӣ аз фаъолияти маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ бадеӣ, бахуссус, ансамбли фолклорӣ-этнографии шаҳри Панҷакент, барномаи консерти он, ки зимни таърихи ба анъанаҳои

мусиқии маҳал ва шавқу ҳаваси донишҷӯён таҳия гардида буд, самаранок истифода бурда шуд.

Дар кори рушди эҷодиёти бадеӣ ва фарҳанги мардумӣ таъмин намудани ҷамоаангсозии муассисаҳои таълимӣ, ташкилотҳои фарҳангӣ, муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ хеле зарур аст. Махсусан, фаъолияти якҷояи марказҳои эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, марказҳои эстетикӣ хеле муҳим ва мубрам буда, самаранокии корро дар ин самт таъмин карда метавонанд. Ин ҳамкорӣ имкон фароҳам меорад, ки қавонони аз ҷиҳати эстетикӣ бадеӣ босавод, мушқидону мушқиҷаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарҷаҳм рафтани онҳо, ҷалби онҳо ба эҷодиёти бадеӣ доимо ғамхорӣ зоҳир карда шавад. Ин вазифа танҳо «дар ҳамкориҳои тарафайн: оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг» [122, 89]. ба даст оварда мешавад. Дар ин раванд ҳамкориҳои олимони соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ низ дар таҳқиқ ва арзёбии масъалаи мазкур ба мақсад мувофиқ мебошад. Танҳо дар ҳамин сурат, истифодаи намуд ва жанрҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар тарбияи эстетикӣ қавонон самарани хуб дода метавонад.

Вобаста ба ин, вазифаҳои зеринро ҳал намудан ба мақсад мувофиқ аст:

- таҷрибаи кори муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар самти инкишоф эҷодиёти бадеии халқ бояд омӯхта ва ҷамъбаст карда шавад;

- «ба муассисаҳои клубӣ диққати ҷиддӣ зоҳир карда шуда, рушди фаъолони онҳо дастгирӣ гардад. Дар кори онҳо шаклҳои инноватсионии кори иттилоотӣ ва намунаҳои усулҳои анъанавӣ – фарҳанги мардумӣ бештар ҷорӣ карда шаванд» [41, 320-322];

- ҷалби фаъолони донишҷӯён ба театрҳо, филармонияҳо, намоишгоҳҳои рассомӣ, бунёди инфрасохтор ва муҳити зарурии эстетикӣ эҷодӣ дар муассисаи таълимӣ фарҳангӣ ва таъсиси маҳфилҳои мушқӣ ва театрий, кружоку студияҳои рассомӣ;

- аз нав эҳё намудани ансамблҳои этнографии тарона ва рақсии донишҷӯён бо истифода аз анъанаҳои бадеии мардуми маҳал дар ҳар як шаҳру ноҳия;

Дар натиҷа, дар оғози озмоиш низоми муайяне ташаккул ёфт, ки дар он маърифати эстетикӣ дар заминаи барномаи таълимии ҳар як гурӯҳи коллеч ва кори маҳфилҳои назди муассисаҳои фарҳангии фароғатӣ ва таълимгоҳ дар асоси шавқу ҳаваси иштирокчиён созон дода шуда буд.

Чунончи:

- озмуни ҷумҳуриявии “Тоҷикистон – Ватани азизи ман” , ки дар он 109 нафар довталабон иштирок намуда, 61 нафар сазовори ҷойҳои ифтихорӣ ва 37 нафар ба даври вилоятӣ роҳхат гирифта, бо диплому мукофотпулиҳо қадрдонӣ гардиданд. Таърихи 19 июни соли ҷорӣ баъд аз ҷамъбасти даври вилоятӣ озмун 4 нафар ба даври ҷумҳуриявӣ роҳхат гирифтанд;

- барномаи консерти бахшида ба Рӯзи Шашмақом дар толори МД МЭФ “Кохи Лоик”;

- давраи якуми Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодиёти халқ “Андалеб-2025”, ки 19-уми августи соли 2025 дар Кохи фарҳанги ба номи Олим Бобоев баргузор гардид. Барномаи ҳунарии дастаи ҳунармандон ва ҳаваскорону санъаткорони бахши фарҳанг иборат аз суруди ҳамсароён, рақси якка, суруди анъанавӣ, сӯйтаи вокалӣ ва ғайра, ки санъаткорони шаҳр бо маҳорати баланд иҷро намуданд, инчунин намоиши ҳунарҳои милли аз ҷониби ҳайати ҳакамони Раёсати фарҳанги вилояти Суғд сазовори 116,7 ҳол доништа шуда, ба даври ҷумҳуриявӣ озмун роҳхат дода шуд.

Ҳамзамон дар таърихи 29-уми октябри соли 2025 дастаи ҳунармандон ва санъаткорону ҳаваскорони шаҳри Панҷакент дар даври ниҳоии Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ телевизионии эҷодиёти халқ “Андалеб - 2025” дар Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи Акашариф Ҷӯраев иштирок намуда, дар марҳилаи ҷамъбасти озмун сазовори ҷойи дуюм гардид. Ин воқеаи муҳим дар таърихи фарҳанги шаҳр дигаргуниҳои ҷиддиро ба вуҷуд оварда, ба рушди ҳаёти маънавӣ

ва муҳими зебоипарастии ҷавонони шаҳру деҳоти Панҷакент мусоидат кард.

Ҷолиби қайд аст, ки дар ҳама хонаҳои фарҳангӣ, клубҳои ҷамоатҳои деҳот ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ бахшида ба 34-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон чорабиниҳои мухталифи фарҳангӣ баргузор гардиданд, ки дар фарҷоми онҳо ба ҳозирин барномаи ҷолиби фарҳангии фароғатии ҳунармандони бахши фарҳанг ва донишҷӯёни коллеҷ иборат аз суруду рақсҳои тараннумгари озодиву истиқлол, ваҳдату якдилӣ ва сулҳу суботи ҷомеа буданд, пешкаш карда шуд. Инчунин аз ҷониби Китобхонаи марказии шаҳр дар сахни Кохи фарҳанг намоиши китобӣ ташкил карда шуд. Баргузориҳои чорабиниҳои мазкур тавассути телевизиони маҳаллии “Садо ва Симо” пахш гардиданд.

Инчунин, дар Кохи фарҳанги ба номи Лоик Шералӣ ба ифтихори Рӯзи Рӯдакӣ аз ҷониби санъаткорону ҳунармандони бахши фарҳанг барномаи рангини фарҳангӣ иборат аз шеърҳои сурудҳо, композитсияи адабӣ, намоиши театрикунонидашуда аз осори Рӯдакӣ пешкаши 300 нафар тамошобинон гардониданд. Ҳамзамон тибқи нақшаи корӣ чорабиниҳо бахшида ба Рӯзи Рӯдакӣ ва Рӯзи Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ дар хонаҳои фарҳангӣ ва клубҳои шаҳру деҳот баргузор гардиданд.

4-уми октябри соли 2025 дар даври ҷумҳуриявии озмуни ҷумҳуриявии “Тоҷикистон – Ватани азизии ман” 4 нафар муҳассинин – Бобоев Мақсудҷон дар номинатсияи сарояндагӣ (аз 12 то 17 сола), Темурова Паймона дар номинатсияи сарояндагӣ (аз 12 то 17 сола), Абдуллозода Парвина дар номинатсияи дизайн (аз 18 то 35 сола) ва Насриддинова Мавзуна дар номинатсияи санъати тасвирӣ (аз 12 то 17 сола) ғолибони озмун гардида, бо дипломҳо сарфарозонида шуданд.

25 - уми ноябри соли 2025 дар Кохи фарҳанги ба номи Олим Бобоев бахшида ба Рӯзи театри тоҷик ва 67-умин солгарди театри халқии шаҳри

Панҷакент барномаи ҷолиби фарҳангӣ иборат аз намоишномаҳои театрикунонидашуда рӯйи сахна гузошта шуд;

- илова ба ин дар тӯли фаъолияти даҳсолаи коллеҷ як қатор корҳои бунёдкориву созандагӣ, илмиву тадқиқотӣ, конфронсҳои омӯзишӣ, семинар - машваратҳои таҷрибавӣ, маҳфилҳои илмӣ ва мусоҳибаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, нашри китобҳо ва дастурамалҳои методӣ, озмунҳои фаннӣ, вохӯриҳои судманд бо намоёндагони ташкилотҳои хориҷӣ ва ҷорабиниҳои фарҳангиву фароғатӣ амалӣ гардид. Ҳамаи ин дастовардҳо далели равшани рушди босуръати фаъолияти илмӣ-тадқиқотӣ ва омӯзишии коллеҷ мебошанд.

Воқеаи аз ҳама муҳим ва таърихӣ дар давраи қори таҳқиқотӣ-озмоишӣ аз ҷониби Шӯрои ҷаҳонии ҳунармандӣ (World Crafts Council) ворид гардидани шаҳри Панҷакент ба Феҳристи “Шаҳри ҷаҳонии ҳунармандӣ барои сӯзанидӯзӣ” ва таҷлили Фестивали байналмилалӣ “Сӯзании Панҷакент” буд. Дар доираи баргузории Фестивали мазкур дар сахни Кохи фарҳанги шаҳри Панҷакент ба номи Олим Бобоев намоиши байналмилалӣ ҳунарҳои мардумии ҳунармандони Тоҷикистон ва кишварҳои иштирокӣ – Ёзбекистон, Қазоқистон, Эрон, Қирғизистон, Ҳиндустон, Россия, Туркия, Озарбойҷон, Булғористон ва дигар кишварҳо доир гардид. Бахусус дар намоишгоҳ сӯзании офаридаи бонувони ҷирадасти шаҳри Панҷакент ба ифтихори ҷашнвора дар ҳаҷми 6 x 3, ки онро 35 - нафар бонувони ҳунарманд дар 25-рӯз бо истифода аз 5 миллион кӯк омода намуданд, хеле хуб пазируфта шуд. Ҳамзамон дар баргузории маросими тақдими Шаҳодатномаи “Панҷакент – Шаҳри ҷаҳонии ҳунармандӣ барои сӯзанидӯзӣ” аз ҷониби санъаткорони шаҳри Панҷакент барномаи ҷолиби ҳунарий, ки тараннумгари ифтихор аз Ватан, таъриху фарҳанги пурғановати миллат, ҳунари асили миллии тоҷикӣ ва дӯстию бародарӣ аст, пешкаши иштирокдорон гардид.

Комиссияи баҳодихӣ тибқи дархости ирсолшуда таърих, анъана ва густариши ҳунари сӯзанидӯзиро дар шаҳри Панҷакент омӯхта, бо намунаҳои он, маҳсули дасти бонувони ҳунарманд шинос шуд ва ҳулосоашро ба Шӯрои байналмилалӣ ҳунармандӣ пешниҳод намуд. Бо дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон санаи 20 октябр шаҳри Панҷакент унвони **“Шаҳри ҷаҳонии ҳунармандӣ”** бо ҳунари сӯзаниро соҳиб гардид.

Ин ва дигар чорабиниҳои фарҳангӣ ва озмунӣ дар доираи барномаи педагогӣ ташаққули фарҳанги зебоипарастии муҳассилини шаҳр таҳлил ва баррасӣ гардида, таъсири тарбиявӣ онҳо ба ҷавонон ва ғанӣ гардонидани ҳаёти маънавии ҷомеаи ш.Панҷакент барало ҳис карда шуд. Шаклгирии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ оид ба тарбияи эстетикӣ мазмуни чорабиниҳои фарҳангӣ ва намудҳои онро гуногунранг ва ғанӣ гардонида, таъсиррасонии тарбиявиро афзун ва тавсеа бахшид. Ҳамкориҳои ҳамаи ниҳодҳои тарбиявӣ шаҳрро қавитар гардонд, ҳамоҳангсозии қори онҳоро ба низоми муайян даровард.

Умуман, натиҷаи кӯшиши гуногуни мо бобати барқарор намудани робитаҳои доимии байни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ва таъсиси маҳфилҳои эҷодии донишҷӯён, васеъ намудани шабакаи дастаҳои ҳунари ва маҳфилҳои ҳаваскорӣ дар назди китобхонаҳо, хонаҳои фарҳанг ва қасри ҷавонон, муассисаҳои дигари фарҳангӣ фароғатии ш. Панҷакент, ҷалби донишҷӯён ба сайёҳӣ ва экскурсияҳо ба мавзеҳои таърихӣ (маҳсусан, ба мамнӯъгоҳи Саразми Бостонӣ) равона карда шуд.

Чи тавре, ки аз ҳисобти коллеҷ маълум шуд, ҳадафи асосии ин ҳамкориҳо таъмини таҷрибаомӯзии амалӣ барои донишҷӯён, таҳкими робитаи назария бо амалия ва омода намудани мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнат мебошад. Маҳз ба шарофати чунин муносибатҳои самарабахш, имрӯз Коллеҷи технологӣ ва инноватсионии

шаҳри Панҷакент ҳамчун намунаи **муассисаи Ҳамоҳангсозии таълим ва истеҳсолот** шинохта шудааст.

Илова ба ин, кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ дар заминаи Муассисаи давлатии Коллеҷи технологӣ ва инноватсионӣ дар шаҳри Панҷакент дар муассасиҳои таълимӣ дар ҳамкорӣ бо муассасаҳои фарҳанг, дигар ниҳодҳои тарбиявӣ, шаклу воситаҳои тарбияи эстетикӣ онҳо дар заминаи ҳуҷҷатҳои меърии ҳуқуқии Вазорати маорифу фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раёсати фарҳанги вилояти Суғд ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳри Панҷакент ба роҳ монда шуд.

Ҳамзамон Нақша-чорабиниҳои тарҳрезигардидаи шаҳр ба муносибаи 35-солагии истиқлоли давлатии Тоҷикистон татбиқи онҳо дар ш. Панҷакент Ҳамаҷониба ба инобат гирифта шуд.

Мазмуну муҳтавои барномаи таҳқиқотӣ ба монографияҳои олимони рус В.П., Кузмина «Оид ба методология ва методикаи равиши таҳқиқоти педагогӣ» [45], Ивлиева И.А. ва Эртман Е.В. «тарзи роҳандозӣ намудани таҳқиқот дар соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ» [31, 101-105] таъя намудааст. Ҳамзамон паҳлуи бунёдии таҳқиқот аз тақмили арзишҳои фарҳанги миллӣ, маънавияту маърифати ҷомеа, тарбияи эстетикӣ ҷавонон, корҳои ташвиқотию тарғиботӣ тавассути баргузориҳои силсилачорабиниҳои фарҳангӣ, созмон додани маҳфилҳои бадеӣ-эҷодӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ иборат буд.

Муҳим аст, ки ташаккули маърифати эстетикӣ дар заминаи принсипи системанокӣ, пайдарҳамӣ ва мутассили ба роҳ монда шавад. Кӯдак тавассути ҳамаи зинаҳои таҳсилот: томактабӣ, мактабӣ, ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ дар асоси принсипи ягонагии арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ва ба эътибор гирифтани махсусиятҳои синнусолӣ, психологӣ, этникӣ тарбия карда шавад.

3.2. Ҳамкории коллеч ва муассисаҳои фарҳанг чихати ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ - эҷодӣ

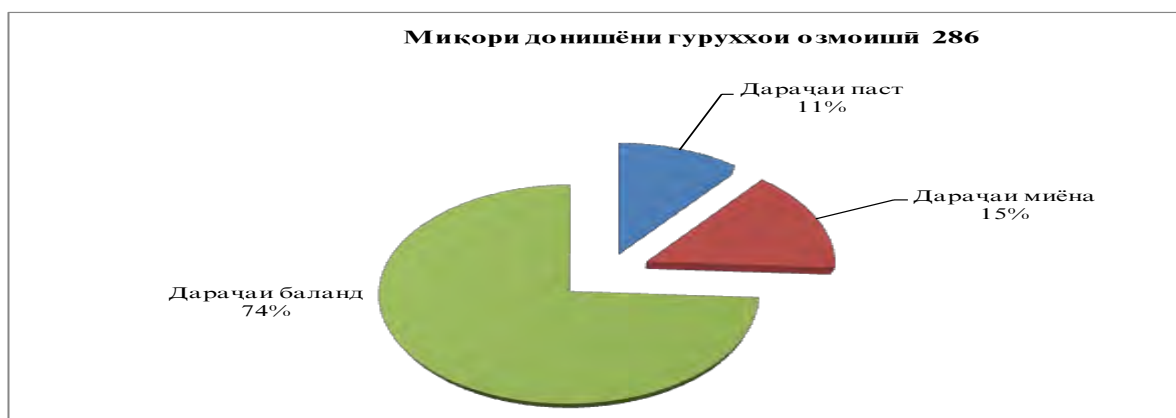
Барномаи педагогии таъсири «ҳамкории мутақобилаи коллеч бо муассисаҳои фарҳангӣ ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар заминаи концепсия ва стратегия» (В.А.Разумный) [70, 48-49] коркард шудааст.

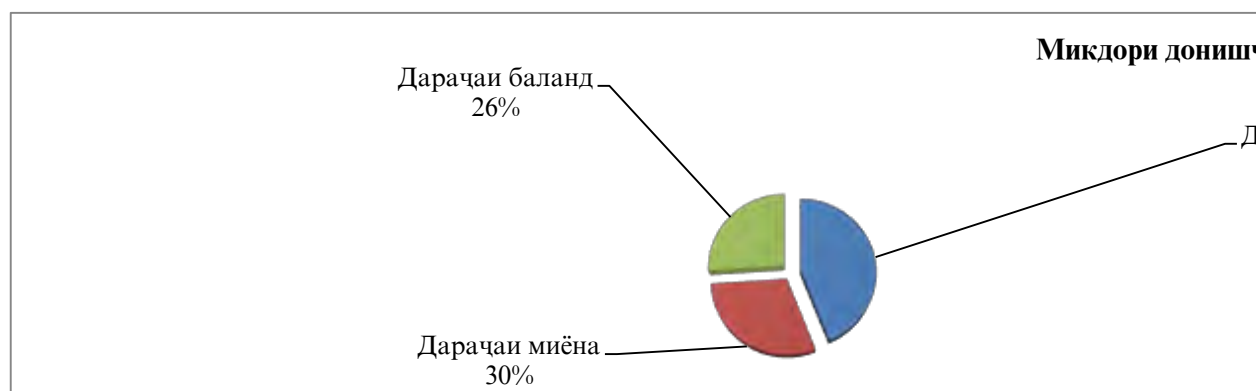
Натиҷаҳои кори озмоиши таҳқиқотии педагогӣ боис шуд, ки теъдоди иштироки донишҷӯён ба ҷорабиниҳои фарҳангӣ, театрикунонидашуда ва маҳфилҳои бадеӣ 1,2 маротиба афзуд, ки ин ҳама ро метавон дар ҷадвали 1 мушоҳида намуд.

Ҷадвали №1.

Нишондиҳандаи сатҳи азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалбнамӣ ба фаъолияти эстетикӣ (гурӯҳҳои озмоишии донишҷӯёни коллечи техникии ш. Панҷакент

Шумораи умумии донишҷӯён 570-нафар								
Қисми маърифати эстетикӣ			Қисми эмотсионалӣ-баҳодиҳӣ			Қисми ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ		
Донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ-286-н								
Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст
74%	15%	11%	72%	17%	12%	25%	35%	40%
Донишҷӯёни гурӯҳҳои муқаррарӣ-284-н								
Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст
26%	30%	44%	25%	32%	43%	23%	37%	40%

Илова ба ин, агар иштироки донишҷӯёни коллеҷро дар чорабиниҳои фарҳангии маърифатӣ ва фароғатии осорхона, китобхонаи мактабӣ ва китобхонаҳои оммавӣ, театри шаҳрӣ ва дигар чорабиниҳои театрӣшуда ба ҳисоб гирем, теъдоди онҳо то ду маротиба зиёд шуд (ё ин ки онҳо аз теъдоди иштирокдорони умумии донишҷӯён 86 фоизро ташкил дод).

Барои исботи гуфтаҳои боло метавонем фоизи бадастомадаи дараҷаи баланди ташаккули фарҳангии зебоипарастии донишҷӯёнро дар раванди ҳамкории мутақобилаи коллеҷҳо ва муассисҳои фарҳанг дар чараёни азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти эстетикӣ ҳамчун намуна нишон дода, ба санҷиши давраи аввал муқоиса намоем: аз 286 нафар донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ дараҷаи баланди маърифати эстетикӣ ба 80%, эмотсионалӣ-баҳодихӣ ба 78% ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ ба 77% расид, ки ин нисбат ба давраи аввали санҷиши гузаронидашуда тақрибан 40% зиёд аст.

Дараҷаҳои ташаккули фарҳангии эстетикӣ донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ коллеҷҳо дар зер, дар ҷадвали 2 баррасӣ мешавад.

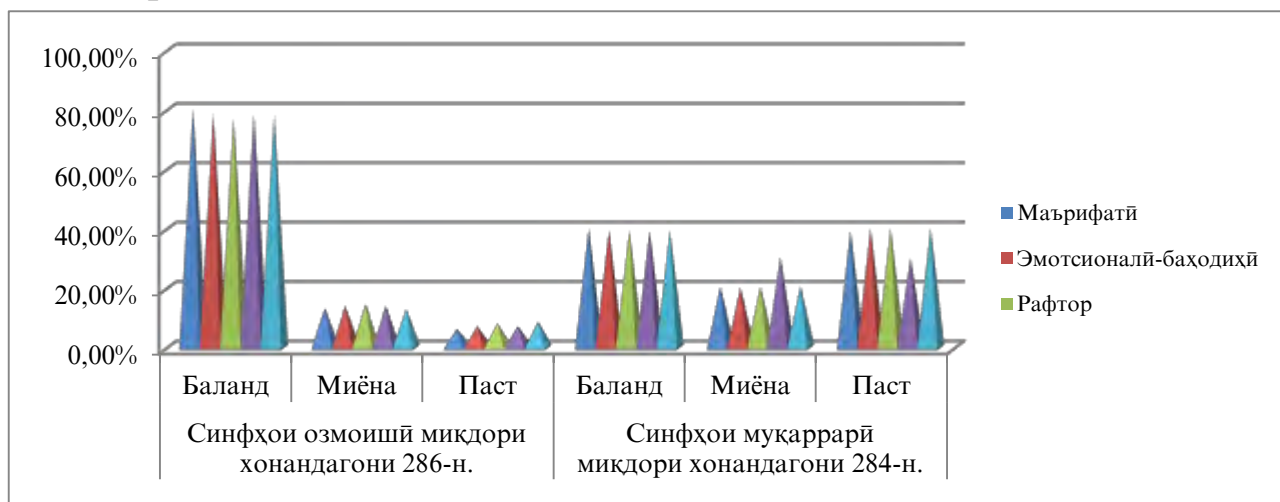
Ҷадвали 2.

Дараҷаҳои ташаккули фарҳангии эстетикӣ донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ коллеҷҳо

Қисми азхудкунии и арзишҳои эстетикӣ	Гурӯҳҳои озмоишӣ, миқдори донишҷӯён 286-н.			Гурӯҳҳои муқаррарӣ, миқдори донишҷӯён 284-н.		
Дараҷаҳо:	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст
Маърифати эстетикӣ	80,5%	13,3%	6,2%	40,2%	20,5%	39,3%
Эмотсионалӣ-баҳодихӣ	78,7%	14,1%	7,2%	39,6%	20,3%	40,1%
Ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ	77,2%	14,7%	8,1%	39,3%	20,6%	40,1%

Аз ҷумла, дар диаграммаи 1 нишондиҳандаҳо дар ҳар ду гурӯҳ дақиқ пешниҳод шудаанд.

Диаграммаи 1.

Ҳамин тариқ, агар иштироки донишҷӯёни коллеҷро дар осорхона, китобхонаи мактабӣ ва оммавӣ, театри шаҳрӣ ва чорабиниҳои оммавӣ-бадеӣ ба ҳисоб гирем, теъдоди онҳо то рафт маротиба зиёд шудааст (ё ин ки онҳо аз теъдоди иштирокдорони умумии донишҷӯён 40 фоизро ташкил додаанд). Натиҷаҳои сифатӣ низ вобаста ба мавқеи ахлоқӣ-эстетикӣ донишҷӯён ба тариқи кулӣ рӯ ба афзоиш ниҳодааст. Чунончи, 74 фоизи донишҷӯёне, ки ба фаъолияти таҷрибавӣ-озмоишӣ ҷалб шуда буданд, монеаҳоро ҷиҳати дарки ҳиссӣ (эмотсионали)-и арзишҳои эстетикӣ бартараф намудаанд. Яъне, онҳо ба робитаҳои мазмунӣ-бадеӣ сарфаҳм мерафтагӣ шудаанду мушоҳидаҳои бадеиашон ҷиддитар гардидааст, ба қонуниятҳои умумии санъат бештар сарфаҳм рафта, амалӣ гардидани онҳоро дар зухуроти мушаххас мушоҳида мекардагӣ шудаанд. Аз 32 фоизи донишҷӯён дар давраи хотимавии таҳқиқот қобилияти офаридани намунаҳои нави образҳои бадеӣ зоҳир гардид, ки дар ибтидои озмоиш ин гуна сифатҳо танҳо дар ҳашт фоизи донишҷӯён мушоҳида гардида буд.

Дигаргуниҳои мусбат дар дараҷаи умумии ташаккули сифатҳои зебоипарастии донишҷӯён низ ба амал омадаанд. Чунончи, иштироки донишҷӯёни гурӯҳи сеюм, (гурӯҳи инкишофёта аз 40,2 ба 80,5 фоиз,

гурӯҳи миёна аз 39,6 ба 78,7 фоиз афзуда, дар гурӯҳи паст он таносубан аз 77,2 то 20,6 фоиз кам шуд.

Таҳқиқот нишон дод, ки ба чуз таъсиррасонии педагогӣ ба донишҷӯён дар доираи корҳои беруназаудиторӣ бо истифода аз ҳамоҳангсозии кӯшишҳои кормандони бахши фарҳанги мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва созмонҳои ҷамъиятӣ, кори мутассил бо волидайн ва дигар шаклҳои фароҳии таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ ба роҳ монда шаванд ҳам, муассисаҳои таълимӣ фаъолияти роҳбарии методии самаранокро оид ба тарбияи эстетикӣ муҳассилин пурра ба зиммаи худ гирифта, рушди эҷодиёти бадеии онҳоро пайдарҳам таъмин карда наметавонанд. Ин фаъолият ба муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ бештар иртибот дорад, то ки дар чараёни он ҳам роҳбарии салоҳиятнок ба маҳфилҳои эҷодиву худфаъолияти бадеии донишҷӯён, ҳам омӯзиши роҳбарони иттиҳодияҳои эҷодӣ ва фароғатӣ ва ҳам такмили барномаву репертуар ва чараёни таълимию тарбиявӣ дар маҳфилҳои бадеӣ-эҷодӣ хубтар ба роҳ монда шаванд.

Дар рафти кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ чихати табдили муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ба марказҳои ташкиливу методии роҳбарӣ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, ва умуман ҷавонон дар мавзеи минтақаҳои шаҳрҳои хурд муайян намуданд, ки ҳоло дар ин самти кор захираҳои зиёди таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ маҳфузанд. Масалан, ҷорӣ намудани низоми омӯзиши шаклҳои фаъоли корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ муҳассилин доир ба технологияи муосир, такмили банақшагирӣ ва барномарезии ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, ҷалби аҳли ҷамоатчиӣ, ходимони фарҳанг ва санъату олимони соҳаи фарҳанг, санъатшиносӣ ва соҳаи тарбияи эстетикӣ ба шумор мераванд.

Ҷалби муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ба низоми тарбияи зебоипарастии муҳассилин дар заминаи бунёди ва ё концепсия, барнома ва лоиҳаҳои таҳқиқотӣ доир ба корҳои таълимию тарбиявӣ вобаста аст.

Зеро он дараҷаҳои рушди зебоипарастии мухассилинро ба инобат мегирад. Ин амал имкон медиҳад, ки «**шаклҳои** тарбияи эстетикӣ, ки дар муассисаҳои таълимӣ татбиқ мегарданд, мукамал ва ғанӣ гардонда шаванд; хусусиятҳои инфиродии донишҷӯён ва зоҳирёбии шавқу ҳавас, фаҳмиши онҳо дар бораи нақши санъат дар фарҳанги ватанӣ ва тамаддуни ҷаҳонӣ беҳтар ба назар гирифта шаванд, таъсиррасонӣ ба муҳити эстетикӣ донишҷӯён беҳтару хубтар гардад; имконияти муоширати педагогӣ вобаста ба масъалаҳои адабиёт ва санъат фарохтар ба роҳ монда шуда, онҳо аз ҷиҳати маънавӣ-эстетикӣ ташаккул ёбанд.

Муҳим он аст, ки ҷалби донишҷӯён ба намудҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ташаккули маърифати зебоипарастии онҳо чараёни тарбиявии анҷомёфта махсуб ёфта, дониш ва маърифати эстетикӣ бо фаъолияти амалашон ҳамгиро гардад.

Мувофиқи таҳқиқоти олимон дар самти эҷодиёти бадеӣ дар оила, ҷалби аҳоли ба коллективҳои эҷодиёти бадеӣ дар соҳаи фароғатаи оилавӣ нисбат ба муассисаҳои клубӣ, бештар аст. «Агар он дар клубҳо 23,8 фоизро ташкил диҳад, дар фароғати оилавӣ фоизи он ба 44,5 баробар аст» [14,15]. Яъне оила чун маркази рушдёбии эҷодиёт имконияти бештар дорад. Хонавода барои рушди қобилиятҳои эҷодии ҳар як шахванд мусоидат карда метавонад. Дар ин маврид, ҳамкории оила бо муассисаҳои фарҳанг имконият медиҳад, ки рушди хунаҳои мардумӣ бо ёрии марказҳои фарҳангӣ дар сатҳи сифатан нав созмон дода шавад.

Дар натиҷаи фаъолияти амалии бадеӣ-эҷодӣ донишҳои зебоипарастӣ ба эътиқод, меъёр ва принципҳои рафтор табдил хоҳанд ёфт.

Метавон гуфт, ки низоми маҷмӯи банақшагирии ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ (масалан, ҳамкории коллеҷи шаҳри Панҷакент бо дигар муассисаҳои фарҳангӣ) оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён мувофиқи таҳқиқоти мо чун меъёр, барои мегаполиси минтақаи хурд шаҳрҳои хурд дуруст ҳисобида шуда, бартарӣ ва афзалияти худро тасдиқ намуд. Мебояд таъкид намуд, ки аини ҳол бо ташаббуси ниҳодҳои маориф ва фарҳанги мақомоти маҳаллии иҷроияи

ҳокимияти давлатии шаҳри Панҷакент ин фаъолият дар барномаҳои давлатии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии шаҳрҳои минтақаи хурд ва дигар минтақаҳо тасдиқ ва инъикоси худро ёфтаанд.

Таҳқиқоти мо собит сохт, ки ҳадафи тарбияи эстетикӣ бештар ташаккул додани фарҳанги зебоипарастӣ ба шумор мераваду он дараҷаи баланди фарҳанги инсонист. Зеро фарди фарҳангӣ зебоипараст дар муколама бо дигарон ҷои ҳар як сухану мақоми ҳар нуктаро медонад. Вай ҳеҷ гоҳ бо ҳарфи (алфози) ғавқулодда касеро намеранҷонад. Тамоми рафтору одоби ӯ дилкаш ва зебост. Чунон ки Саъдии Шерозӣ фармудааст: «Тани одамӣ шараф аст ба ҷони одамият».

Ҳар қадами гузоштаи одам зебоии худро дорад, балки дар инсон ҳама чиз бояд зебо бошад – ҳам сурат ва сират.

Натиҷаи таҳқиқот собит сохт, ки маҳз робитаи мутақобилаи коллеҷҳои техникӣ бо ниҳодҳои фарҳангӣ, ягонагии таъсиррасонии ахборотӣ-мантиқӣ ва ҳиссӣ-образнокӣ дар ниҳоди муҳассилин таъмин карда метавонад. Дар ин ҷода муассисаҳои фарҳанг ба барномаҳои таълимӣ таъҷиб карда, чиҳати азхудкунии асарҳои беҳтарини санъат ба донишҷӯён вобаста ба майлу рағбат, шавқу ҳавас, ва завқашон метавонанд, заминаи маърифати эстетикӣ ғани гардонида, ҷалбнамоии онҳоро ба ин ё он намуди эҷодиёти бадеӣ таъмин созанд.

Натиҷаи таҳқиқот ва ҷамъбасти таҷрибаи кори тарбиявӣ дар раванди ҳамкории мутақобилаи фаъолияти муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар шаҳрҳои аз чиҳати аҳоли камшумор нишон медиҳад, ки таҷрибаи мусбати кори тарбияи эстетикӣ бояд дарстраси дигар ниҳодҳои тарбиявӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ гардад. Таҳқиқоти мо дар давраи ташкил ва баргузориҳои озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», «Илм – ғуруғи маърифат», «Донишҷӯ ва пешрафти илмӣ-техникӣ», озмунҳои сатҳи ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ доир ба намудҳои гуногуни санъат доир гардид. Ҷамъбасти натиҷаҳои озмун ва таҷрибаи онҳо гувоҳӣ аз он медиҳанд, ки дар ин давра ҳамкории муассисаҳои маориф ва фарҳанг чиҳати рушди бадеӣ - эҷодӣ ва зебоипарастии ҷавонон ҷоннок шуда истодааст. Нақшаҳои

хамкорию муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг таҳия ва амалӣ шуда истодаанд. Қобили қайд аст, ки Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи дархосту пешниҳоди мо низ дастури махсусро доир ба иштироки донишҷӯёни мактабҳои олии ва коллеҷҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ дар намоишномаи театрҳо, таҳия ва ба муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ ирсол намудааст.

Ҳамин тавр, ин ҳама нуктаҳои дар боло баррасишуда фарзияи пешниҳоднамудаи моро тасдиқ кард. Бахусус, мафҳумҳои моҳияти эстетикӣ, мундариҷаи таҳсилот (азҳудкунии фанҳои силсилаи эстетикӣ), маърифати эстетикӣ, ташаккули малакаҳои зебоипарастӣ, истифодаи технологияи муосири таълимӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ дар раванди корҳои таълимӣ ва беруназаудиторӣ бо донишҷӯёни коллеҷ, таъсиси мақомоти таъминкунандаи ҳамохангсозии кори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг имкон медиҳад, ки муҳассилин арзишҳои эстетикиро хубтар азҳуд намоянд ва ба фаъолияти эстетикӣ бештар ҷалб карда шаванд. Яъне, «ба вучуд овардани шароитҳои ташкиливу педагогии мусоид ва беҳтар дар тарбияи эстетикӣ донишҷӯён имкон медиҳанд, ки сатҳи баланди тарбиятгирандагии фарҳангиву зебоипарастӣ дар ниҳоди онҳо ва дар зиндагии ҳамаҷузашон инъикос гарданд» [125, 98].

Барои аз падидаҳои зидди иҷтимоӣ раҳӣ ёфтан дар вақтҳои ҳоли ҳар одам бояд дар худ маҳорати оқилона истифодабарии фароғатро тарбия намоянд, онро бо арзишҳои эстетикӣ ғанӣ гардонад. Яъне барои ҳар кас, махсусан, ҷавонон кадр кардани ҳар дақиқаи соати зиндагӣ ва онро ба кори ғоидаовари ҷамъиятӣ ва шахсӣ сарф кардан бояд мақсади олии гардад. Дар ин бобат, ба донишҷӯёни коллеҷ ҷиҳати иштирок дар муассисаҳои фарҳанг, қасри ҷавонон, театри шаҳр, осорхона, ҷалби онҳо ба эҷодиёти илмӣ-техникӣ ва бадеӣ тавассути маҳфилҳои бадеӣ-эҷодӣ (санъати мусиқӣ, театрӣ, тасвирӣ, амалӣ-оройишӣ халқӣ, рақс ва дигар намудҳои фаъолияти эҷодӣ), машғулият ба техника, варзиш имконияти васеъ дода шудааст, ки ин ҳамаро самаранок истифода баранд.

Дар маркази таваҷҷуҳи омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ

бояд «чорабиниҳои беруназаудиторӣ ба мисли ҳамкории мутақобилаи мақсадноки онҳо ва донишҷӯён, муколамаи иштирокчиёни раванди педагогӣ қарор дошта бошанд» [124, 68]. Дар рафти чунин ҳамкориҳо бояд омӯзгор донишҷӯро ба дарки танқидпазиронаи ҳақиқати бадеии атроф ва таҳкими рефлекси худшиносӣ низ водор созад.

Ҳамин тариқ, дар раванди таҳқиқоти озмоишӣ мо кӯшиш намудем, ки дар маҷмӯи боз ҳам самарабахшии тарзу усулҳои идоракунии раванди педагогии донишҷӯёни коллеҷ дар доираи барномаи инфиродӣ коркард ва такмил дода шуда, дар ин чода мустақилият ва худомӯзии ҳамагонии эстетикӣ онҳо рушд намояд.

Ҳамчунин, мо ҷидду ҷаҳд намудем, ки дар раванди корҳои таҷрибавӣ - озмоишӣ нерӯи тарбиявии анъанаҳои фарҳанги миллии мардуми тоҷик (аз ҷумла, дар маҳал) муайян карда шуда, хусусияти корҳои омӯзгорон, устоҳои истеҳсолӣ, кураторони коллеҷҳо, волидайн ва кормандони муассисаҳои фарҳангро низ дар ин самт тавсиф намуда, шартҳои истифодабарии анъанаҳои мардумӣ коркард шаванд, то ин ки истифодаи онҳоро дар фаъолияти муштаракӣ ин ду ниҳод мавриди озмоиш қарор диҳем.

Масалан, дар давоми солҳои 2020-2022 ба кори озмоиш беш аз 70 нафар омӯзгорони коллеҷ, 40 оила (аз ҷумла 20 оила аз деҳот) ва 50 нафар донишҷӯёни коллеҷ фаро гирифта шуда буданд. Дар ин раванд иҷрои як қатор тадбирҳо дар мадди назар дошта шуда буд, ки аз ҳама муҳимтар барқарорсозии ҳамкории эҷодии коллеҷҳо, муассисаҳои фарҳанг ва волидайнӣ онҳо дар самти истифодабарии расму ойину анъанаҳои маҳал дар бобати тақомули фарҳанги эстетикӣ ва тарбияи маънавии донишҷӯён ба ҳисоб мерафт. Ғайр аз ин, дар ин марҳала мо сатҳи омодагии мураббӣро дар ҳалли масоили мазкур таҳқиқ намуда, мушкилотеро ҳам ошкор сохтем, ки дар раванди чунин фаъолияти муштарак вучуд доштаанд.

Дар рафти таҳқиқот ба мақсади муайян намудани тайёрии омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ оид ба тарбияи эстетикӣ мо

дар байни онҳо хонапурӣ кардани анкета гузаронидем. Зимни ин усули кори таҳқиқотӣ мо роҳҳои беҳтар кардани ҷалби донишҷӯёро ба ҷаҳолияти эстетикӣ ва истифодаи анъанаҳои бадеиро дар ин самти кори тарбиявӣ муайян кунем, ва беҳтар гардидани ташаккули фарҳанги эстетикиро назорат намоем.

Дар натиҷа, мушоҳидаҳои мустақим ва ғайримустақими давомнок, суҳбати инфиродӣ ва гурӯҳӣ, пурсишу мусоҳибаи доирнамудаи мо дар раванди озмоиш имкон доданд, ки бевосита сатҳи истифодаи арзишҳои эстетикӣ ва расму ойину суннатҳоро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳо муайян намоем.

Дар раванди пажӯҳиш 100 нафар донишҷӯёни коллеҷи техникӣ ба пурсиш фаро гирифта шуданд, ки аз ин теъдод 50 нафарашон аз деҳот буданд. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон дод, истифодаи анъанаҳои бадеӣ аз ҷониби омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ дар кори тарбияи эстетикӣ имкон дод, ки сатҳи дониши эстетикӣ донишҷӯён баланд гардида, иштироки онҳо дар кори берунаудитории самти эстетикӣ-дошта афзуда, онҳо ба муассисаҳои фарҳангии шаҳр бештар иштирок мекардагӣ шуданд.

Таваҷҷуҳи онҳо ба ҳаёти фарҳангӣ-эстетикӣ шаҳр ва иштироки ҷаҳолонашон дар ҷорабиниҳои сатҳи шаҳрӣ ва вилоятӣ бештар гардид. Зиёд шудани иштироки донишҷӯён дар маҳфилҳои бадеии коллеҷ ва қасри фарҳангу қасри ҷавонони шаҳр низ далели равшани ҷаҳолии иҷтимоӣ-фарҳангии онҳо мебошад. Зимни интиҳоби воситаи таъсирбахш, хусусиятҳои инфиродӣ, синну сол ва таҳсилоти донишҷӯён, инчунин, шавқу ҳаваси онҳо ба эътибор гирифта шуданд.

Натиҷаҳои пурсиш аз он муайян намуд, ки донишҷӯёни аз деҳот омада назар ба шаҳриҳо суннатҳои миллӣ ва расму оинро беҳтар медонанд. Умуман, дар деҳот мардум суннатҳои миллӣ ва сахми онро дар раванди тарбияи маънавию эстетикӣ фарзандону наберагон хубтар дарк кардаанду риоя менамоянд. Масалан, ба саволи «Оё Шумо бо усулу тарзи ҳамкорӣ дар тарбияи эстетикӣ шинос ҳастед?» посух гирифта,

муайян намудем, ки дар ин маврид донишчӯёни шахрӣ назар ба деҳотиён дар бораи усулҳои умумӣ ва хоси тарбия се баробар зиёдтар маълумот доранд.

Инчунин, зимни посух ба саволи «Оё анъана ва расму ойинҳои маҳалли Шумо ҳамкориҳои ниҳодҳои гуногунро дар тарбияи эстетикӣ таъмин карда метавонанд?» – ба чунин хулоса омадем, ки дарки ойину суннатҳои миллӣ барои донишчӯёни шаҳриву деҳотӣ якхела нест.

Бояд қайд кард, ки фаъолияти дастаҷамъонаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар низоми тарбияи эстетикӣ, бахусус истифодаи анъанаҳои бадеӣ, тақозо мекунад, ки шаклу методҳои инноватсионии тарбия, ҷалби онҳо ба маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ, дастаҳои фолклорӣ ва ҷашну маросимҳои миллӣ ҳам дар муассисаҳои фарҳанг ва ҳам дар қори тарбиявии ҳуди таълимгоҳ бештар истифода бурда шаванд.

Дар тарбияи эстетикӣ ҳамчунин ба мақсад мувофиқ аст, ки махсусияти коллечҳо ҳатман омӯхта шавад, ки дар он фарзандони ҳам шаҳриён ва деҳотиён таҳсили касб менамоянд.

Таҳқиқот (дар он усули дигари пажӯҳиш низ мавриди истифода қарор гирифтанд, чунончи, мушоҳида, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеч, суҳбат бо муовинони директор ва кормандони муассисаҳои фарҳанг, таҳлили нақшаи дурнамои муассисаҳои таълимӣ) ошкор сохт, ки «шарти муҳимтарини самарабахшии тарбияи эстетикӣ аз он вобаста аст, ки шаклҳои чорабиниҳои эпизодӣ (яъне номунтазам, гоҳ-гоҳ ташкил шаванда) дар коллеч ва муассисаҳои фарҳанг на лаҳзавӣ, балки мунтазам гузаронида шаванд ва ҷалби донишчӯёнро пайваста ба маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ таъмин намоянд» [31,68]. Чи тавре, Ю.Д.Красилников қайд мекунад, «Тавассути истифодаи концепсияи лоиҳаҳо дар соҳаи эҷодиёти халқ, таҳия ва ташкили барномаҳои истифодаи жанрҳои гуногуни фолклор дар муассисаҳои таълимӣ, коллективҳои худфаъолиятӣ, маҳфилҳоро тавсеа бахшанд» [41, 211].

Хонапурӣ намудани анкетаҳо, мушоҳида, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеч, суҳбат бо муовинони директор, устоҳои таълимӣ-истеҳсоли ва

кормандони муассисаҳои фарҳанг, таҳлили нақшаҳои кори тарбиявии коллеч ва барномаҳои дурнамои муассисаҳои таълимӣ имкон доданд, ки баъзе норасоиҳо ҷиҳати ба роҳ мондани эстетикӣкунонии таҳсилот муайян карда шаванд. Чунончи:

а) устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ, омӯзгорони коллеч ва кормандони муассисаҳои фарҳанг бо мазмуну муҳтаво, технологияи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва педагогӣ, тарзҳои ҳамкориҳои мутақобила ва кори муштаракӣ ниҳодҳо дар самти ташаккули фарҳанги эстетикӣ начандон хабардоранд;

б) таҷрибаи кори муассисаҳои фарҳанг ва коллечҳо ҷиҳати тарбияи фарзандон дар руҳияи ойину суннатҳои миллӣ-фарҳангӣ кам истифода мешаваду дар байни волидон масъалаҳои тарбияи эстетикӣ ва ҳамкориҳои ниҳодҳои тарбиявӣ ташвиқу тарғиб басо кам ба роҳ монда мешудаанд;

в) теъдоди ками волидайн дар шароити фориғ аз дарсҳо ба гузаронидани чорабиниҳо оид ба шинос намудани фарзандон бо арзишҳои эстетикӣ, анъана ва русуми миллӣ машғул мешаванд;

г) инчунин, донишҷӯён оид ба вазифаҳои тарбияи эстетикӣ, робитаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ, ойину суннатҳои миллӣ-фарҳангӣ ва бадеӣ донишу маҳорати кофӣ надоранд. Маълум гардид, ки танҳо 21,5% донишҷӯёни коллеч бо адабиёти соҳаи эстетикӣ ва анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ шиносанд; 49,8% чунин адабиётро аслан нахондаанд ва ба он шавқу рағбате надоранд; боқимондаҳо изҳор доштанд, ки чунин китобхоро намехонанд, гӯё ки дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа онҳо кӯҳнаву нолозим шуда бошанд.

Муҷиби таъкид аст, ки омӯзишҳо ва таҳқиқот доир ба такмили фарҳанги зебоипарастӣ дар фаъолияти омӯзгорону мураббӣён ҳамаи самтҳои маҷмуи раванди тарбиявиро фаро мегирад. Мисол, ташаккули фарҳанги эстетикӣ чун қисми таркибии тарбияи маънавӣ инкишофи мавқеи шаҳрвандӣ ва ҳукукии шахсияти донишҷӯёнро доир ба истифодаи арзишҳои маънавӣ-эстетикӣ онҳо дар назар дорад. «Иртиботи мутақобилаи тарбияи эстетикӣро бо тарбияи маънавӣ, меҳнатӣ ва ахлоқӣ, иштироки озодонаро дар эҷодиёти бадеӣ ва илмӣ-техникӣ» [127,36] таъкид намуда, қайд кардан ҷоиз аст, ки донишҷӯён

бобати дар худ зиёд намудани арзишҳои моддӣ ва маънавии ҷомеа вазифаи шарҳвандӣ, ватанпарастии хешро ҳам иҷро мекунад.

Дар коллеҷҳои техникии минтақаи шаҳрҳои хурд фаъолияти омӯзгор, ҳамчунин, зимни таъҷиб ба ташвиқоти корҳои техникӣ ва истеҳсолии маҳал анҷом дода мешавад.

Бо ташаббусу фаъолияти мураббӣи гурӯҳ, оилаҳо ва комиссияҳои ҷамъиятӣ доир ба анъанаву маросимҳои тантанавӣ ҷамъомадҳои гуногуни таърихӣ-фарҳангӣ низ гузаронида мешаванд. Махсусан, дар давраи таҳқиқоти гузаронидаи мо дар ш. Панҷакент ошноӣ пайдо кардан аз таърихи қадимаи Саразм, ки тамоми халқи тоҷик ва пешқадами ҷаҳон 5500 - солагии онро таҷлил намуданд, пиру ҷавони зиёде аз ин макони таърихӣ дидан карда, бо фарҳанги замони қадим ошноӣ пайдо намуданд. Дар ин раванд онҳо ҳам сатҳи маърифати эстетикӣ ва ҳам худшиносии хешро такмил доданд. Ё ин ки, масъалан, чунин маърақаҳо дар аксарияти шаҳру ноҳияҳои вилояту ҷумҳурӣ дар ҷараёни баргузори туйи арӯсӣ, домоду арӯс дар ҷойҳои шуҳратманд, чун дар назди мучассамаҳои Садриддин Айний, Исмоили Сомонӣ, Абуалӣ Сино ва мавзеҳои таърихиву фарҳангии маҳаллашон, ки муаррифгари дурахшони беҳдошти маънавии соҳаи фаъолияти ҳаётии зиндагӣ ба шумор мераванд, бо як зебоии махсус зебои адабӣ таъсис дода мешаванд. Ин маросимҳо низ ҳам нафосати инсонӣ ва ҳам меҳру муҳаббат, ишқу садоқат ва ҳам ҷиҳатҳои зебоипарастиро дар ҷавонон ташаккул медиҳанд. Бахусус, рафти корҳои озмоишӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷи ш.Панҷакент имкон дод, ки арзишҳои милли-фарҳангӣ дар доираи фаъолияти омӯзгор оид ба корҳои таълимию тарбиявӣ ва берун аз он, дар вақти фароғати онҳо дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳанг бештар имконпазир гардад.

Дар ҷамъбасти таҳқиқот бо дарназардошти принципи интегративӣ ва тафриқавӣ, ҳамзамон гузаронидани тадбирҳои тарбияи эстетикӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷ бобати дарку сарфаҳмравии онҳо ба арзишҳои зебоипарастӣ, ҷалбшваии онҳо ба эҷодиёти бадеӣ, ба

анъанаву ойинҳо, аз ҷониби мо пажӯҳишгарон, «барномаи педагогии ҳамкории педагогии коллечҳо ва муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён таҳия карда шуд, ки асосан бо назардошти гурӯҳҳои типологӣ [70,48-49]» коркард гардидааст. Чунончи:

Дар гурӯҳи якуму дуюм, яъне дар байни донишҷӯёни бо дараҷаи на чандон баланди фаҳмиши арзишҳои эстетикӣдошта чунин тадбирҳо андешида ва амалӣ карда мешаванд:

- истифодаи натиҷаи таълими фанни этика ва эстетика, хониши адабиёти бадеӣ, иштирок дар консерту спектаклҳои театри шахрӣ, намоишҳои ҳунарҳои мардумӣ бо мақсади таъсирбахшӣ ба шуур ва эҳсосоти донишҷӯён;

- ба тафаккури омӯзгорон таъсир расонидан ва баланд бардоштани сатҳи шиносонидани онҳо бо расму ойину суннатҳои фарҳангӣ ва махсусияти истифодабарии онҳо дар раванди таълим;

- омӯзиши таҷрибаи пешқадам дар асоси арзишҳои миллӣ-эстетикӣ ва универсалӣ, коркарди дастурамали методӣ, тавсияҳо ва дигар маводи таълимӣ-методӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ;

- дар кори тарбияи эстетикӣ ягонагии ҷиҳатҳои маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишҷӯён ба фаъолияти эстетикӣ дар раванди ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ҳамроҳ бо муассисаҳои фарҳангӣ пешбинӣ ва моделҳои мувофиқ интихоб карда шаванд;

- вобаста ба ин система шакл ва воситаҳои самараноки тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар раванди таълим ва корҳои беруназаудиторӣ мавриди истифода қарор дода шаванд, ки на танҳо донишҳои эстетикӣ, балки малакаҳои арзёбӣ намудани асарҳои санъатро бояд ташаккул диҳанд.

Дар гурӯҳи сеюми донишҷӯён, ки дар онҳо фаҳмиши аҳамияти иҷтимоӣ ва арзишҳои эстетикӣ, истифодаи ойину суннатҳои маҳаллӣ дар тарбияи фарҳангӣ-эстетикӣ мушоҳида карда шавад ҳам, дар амалия ниҳоят кам истифода мешаванд, ба мақсад мувофиқ аст, ки вазифаҳои зерин ба

нақша гирифта шаванд:

- такмили методикаи таълими машғулиятҳои амалӣ аз фанни эстетика ва этика, хубтар ба роҳ мондани ҳамкории маъмурияти колледж, муассисаҳои фарҳанг ва хонавода дар тарбияи эстетикӣ;

- омодагии нақшаву барномаҳои корҳои муштаракӣ тарбиявӣ, сенария ва чорабиниҳо доир ба тарбияи эстетикӣ (муҳокимаи асарҳои адабиёт ва санъат, иштирок дар чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва шаҳриву ноҳиявӣ, намоишҳои телевизионӣ) зимни таъриҳ ба анъанаҳои бадеӣ, истифодаи намоишҳои ҳунари, махсусан, ҳунари мардумии шаҳру ҷамоатҳои деҳот дар корҳои тарбиявӣ;

- ҳавасмандгардонии донишҷӯён дастаҳои худфаъолияти бадеӣ, ки дар чорабиниҳои тарбиявӣ-эстетикӣ фаъоланд;

- ташкили семинарҳо барои омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ, суҳбатҳо, баҳсу мунозира дар атрофи асарҳои бадеӣ оид ба ғанигардонии мундариҷаи донишҳои эстетикӣ ва усули истифодабарии анъанаҳои фарҳангӣ дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, мутабиқ ба синну соли гуногун ва категорияи донишҷӯён ва ғ.

- ғанӣ ва бой гардонидани мазмун ва шаклҳои самараноки таъсиррасонии ғоявӣ-ҳиссӣ дар тарбияи эстетикӣ донишҷӯён вобаста ба иштироқашон дар чорабиниҳои маърифату эстетикӣ;

- истифодаи намоишҳои ҳунари, махсусан, ҳунари мардумӣ, тавсеаи ҷалбнамоӣ муҳассилин ба эҷодиёти бадеӣ бо дарназардошти анъанаҳои бадеии маҳал дар доираи ҳамкории муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ;

- дар семинар-машваратҳо баррасӣ намудани масъалаҳои тарбияи эстетикӣ ва бо маводи таълимӣ-методӣ таъмин намудани он:

- вусъат бахшидан ва ҷалб кардани волидайн ба корҳои ташкилӣ оид ба кори тарбиявӣ-эстетикӣ муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг;

- муҳокимаи асарҳои адабиёт ва санъат, иштирок дар чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва шаҳриву ноҳиявӣ, намоишҳои телевизион, истифодаи босифати фарҳанги ватанӣ ва тамаддуни ҷаҳонӣ, ки

маърифати эстетикӣи омӯзгорон, устоҳои истеҳсолӣ, кормандони фарҳанг ва донишҷӯёнро баланд мебардорад.

Ҳамчунин, мебояд афзуд, ки дар ҳамаи гурӯҳҳо дар рафти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ «коркарди барномаи универсиалии тарбияи эстетикӣи одамон дар шакли муташаққил ва номуташаққил» [70,77], табилии муассисаҳои фарҳангӣро фароғатӣ ба марказҳои ташкиливу методии роҳбарӣ ҷиҳати ташаққули фарҳанги эстетикӣи мухассилин, умуман, ҷавонон дар мавзеи шаҳрҳои аҳолиашон камшумор роҳандозӣ гардида, раванди гузаштани омӯзгорон аз курсҳои тақмили ихтисос шартӣ татбиқи барномаи педагогӣ маҳсуб меёфт, ки ҳоло дар ин самти кор захираҳои зиёди таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣи мухассилин дар мадди назаранд.

Бояд қайд кард, ки ҷиҳати баланд бардоштани фарҳанги зебоипарастии омӯзгорон ва донишҷӯён барномаи педагогӣ дар ҳар се гурӯҳ бобати истифодаи самараноки захираҳои ниҳодҳои муҳимми тарбияи эстетикӣ (маориф ва фарҳанг), таъмини равандҳои ҳамгирозӣ, пайдарпайӣ ва риояи катъии иҷроиро тақозо менамояд, то ки ба ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ мусоидат карда тавонад.

Инак, ин ҳама талаботи дар боло ироашуда барои он арзишманданд, ки мушаххасан ҳам дархости омӯзгорон ва ҳам талаботи донишҷӯёнро қонеъ менамоянд, ба фаъолшавии таълимоти умумии педагогӣ ва тафсири масоили фарҳанги эстетикӣ мусоидат менамоянд. Барномаи мазкури педагогӣ дар ҳамаи гурӯҳҳо ҷиҳати баланд бардоштани фарҳанги эстетикӣи омӯзгорон ва донишҷӯён мусоидат карда метавонад. Бо вучуди он, на ҳамаи омӯзгорон, донишҷӯён ва кормандони соҳаи фарҳангро метавон якҷайл дар сатҳи баланди шуурнокӣ ва фаъолнокӣ эстетикӣ тавсиф кард.

Дар марҳалаи шаклгирии таҳқиқоти мазкур дар доираи семинарҳои кормандони фарҳанги ш. Панҷакент дар чанд коллеҷҳои таърихӣ истифодаи барномаи педагогии таърихӣ намудаи мо оид ба ҳамкориҳои фаъолияти тарбиявии коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣро фароғатӣ бобати тақмили ташаққули фарҳанги эстетикӣи донишҷӯёни ва

хамзамон кори тарбиявӣ дар хобгоҳи истиқоматкунанда ҷоннок карда шуд, ки дар натиҷа донишҷӯён ба кори муассисаҳои фарҳангию фароғатии шаҳр бештар ширкат меварзидагӣ шуданду робитаашон бо театри мусиқӣ-драмавӣ ва осорхонаи кишваршиносии ш. Панҷакент мустаҳкамтар шуд.

Мебояд таъкид сохт, ки фаъолияти муштаракӣ коллечҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ дар самти такмилу ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён, чунон ки таҳқиқоти иҷтимоӣ-педагогӣ нишон медиҳанд, аз ҳама ҷолибтар барои ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли ташкил намудани барномаи фарҳангӣ-фароғатӣ натавонанд дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, балки дар ҷойи истиқомат маҳсуб меёфт. Вобаста ба ин он ҷорабиниҳои эстетикӣ, ки дар заминаи синтези кори иттилоотӣ-маърифатӣ ва ҳисси-образнокӣ ташкил шуданд, аз ҷониби муҳассилин хеле хуб қабул карда шуда, тхотирмон буданд. Озмуни ҷумҳуриявӣ «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», таъсиси мусобиқоти варзишӣ дар байни коллечҳо ва таълимгоҳҳои дигари шаҳр доир ба шаклҳои миллии варзиш, консерти ҳунармандони касбӣ ва худфаъолиятӣ низ теъдоди зиёди донишҷӯёнро ҷалб карда, ба кулли иштирокдорон таъсири хуби эстетикӣ расониданд.

Намоишҳои ҳунари духтарони коллеч низ ба шавқу рағбат ва завқи бадеии иштирокчиёни ҷорабиниҳо бедор кард ва онҳоро фаъол гардонд.

Албатта, донишҷӯёни коллечҳои самти техникӣ низ бобати иштирок дар ҷунин навъи фаъолият, монанди машқ дар коллективи эстрадӣ, маҳфили навозиш дар созҳои миллий, коллективи фолклорӣ майлу рағбати тамои доштанд. Аммо дар доираи ҳунари мардумӣ ва эҷодиёти амалии ороишӣ, бадеӣ афзалият ба маҳфилҳои бурранда, дӯзанда, санъати амалӣ-орозиши бадеӣ, аксбардорӣ, кандакорӣ дар ҷӯб, зардӯзӣ, дизайни соҳаи маишӣ ва фароғатӣ, кулолгарӣ, гулдӯзӣ ва ниҳоят, ба технологияҳои компютерӣ дода шуданд. Ҳамчунин, дар шароити деҳот таъсис додани маҳфилҳои сайёҳӣ, варзишӣ, машғулшавӣ бо боғдорӣ, занбӯрпарварӣ, дигар анъанаҳои миллий, ки завқи зебоипарастиро бедор мекунанд, низ мароқ бештар зоҳир карда

мешавад. Ин шавқмандӣ дар оянда низ нигоҳ дошта шуда, зарур аст, ки бартарияти татбиқи он дар доираи иттиҳодҳои эҷодии оммавӣ боз ҳам бештар идома ёбад. Чунки мувофиқи таҳқиқоти Р.Амиров «ин ҳама шаклҳои фаъолият, ки дар охир номбар шудаанд, дар доираи шаклҳои клубии ташкили фароғату фарҳанги маишӣ низ бартарият доранд. Дар раванди таъсиси чунин фаъолиятҳои эҷодӣ муштарӣ ба муассисаи фарҳангӣ на танҳо чун ташкилкунандаи барномаи фарҳангӣ - фароғатӣ ва коллективи худфаъолиятӣ, балки ҳамчун ба маркази гузаронидани тадбирҳои тарбиявӣ назар меандозанд» [14,12-17].

Дар ин гуна ҷойҳо (дар муассисаҳои фарҳанг) гурӯҳҳои мухталифи иҷтимоӣ-демографӣ метавонанд вақти холии худро гузаронанд, бо дӯстон суҳбатҳо ороянд, шавқманд гардидаву бо фароғат истироҳат намоянд. Аудиторияи ҷавонро низ метавон бо ташкили концертҳои театришуда, озмунҳои хушҳолону ҳозирҷавобон, чорабиниҳои варзишӣ, маҳфилҳои рақсӣ, даъвати ҳунармандони касбӣ фаъолноктар намуд. Умуман, ҷавонон континенти асосии барномаи консертӣ-намоишӣ ва вақтхушии шавқангезро ташкил медиҳанд.

Аксари муштарӣ дар раванди корҳои ташкилӣ дар чунин барномаҳои фарҳангӣ рағбат зоҳир карда, дар он фаъолона иштирок карданро афзал мешуморанд. Аммо, дар маҷмӯъ, майлу муносибати ҷавонон нисбат ба муассисаҳои фарҳангӣ хеле гуногунанд. Илова бар он, тамоил ба намудҳои фаъолияти ҳаматарафа бартарӣ дорад, ки на танҳо азхудкунии арзишҳои маънавӣ-эстетикӣ, балки шароити иштироки бевосита дар бунёди онҳо ҳам фароҳам меоварад.

Инак, бо вучуди ин ҳама, агар дар солҳои охир ба натиҷаҳои омӯзиши тамоили воқеии гурӯҳҳои мухталифи ҷавонон дар соҳаи фароғат рӯй орем, метавон хулоса намуд, ки мутобиқшавии онҳо ба азхудкунии арзишҳои эстетикӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ ягона нестанд. Чунончӣ, фарогирии воқеии ҷавонон ба машғулиятҳои фароғатӣ дар бисёр коллеҷҳои техникии шаҳру ноҳияҳо ночиз аст. Ба мо муяссар гардид, ки дар ин бобат шугли маъмултари фароғатии гурӯҳҳои синну

соли гуногунро муайян намоем. Аз ҷумла, мувофиқи натиҷаи таҳқиқот маълум гардид, ки рафтан ба синамо – 38%, ба тамошои барномаи консертӣ – 32%, ба хондани адабиёти бадеӣ – 28% - ро ташкил меодаасту бас. Дар ин бобат яке аз омилҳои носозгор дар барномаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ кам ширкат доштани ҷавонон, дур будани марказҳои фароғатӣ аз хонаву хобгоҳ махсуб меёфтаанд. Аз ин лиҳоз, дуруст ба ҳисоб нагирифтани талаботи маънавӣ ва дархости гурӯҳи иҷтимоӣ - демографии омӯзанда ба он меоварад, ки дар аксари ҳолатҳо муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва умумияти маънавию эстетикӣ новобаста аз ҳамдигар арзи вуҷуд мекунад. Аз ин рӯ, бобати ин нуқта мебоҷад ҷиддӣ таъкид намуд, ки дар шароити муосир чунин ҷудойе яке аз омилҳои асосии коҳишёбии эътибори бисёр муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ ва камтавваҷуҳии нисбии донишҷӯёни коллеҷҳо қарор гирифтааст.

Вобаста ба ин ҳалли ду вазифа мувофиқи мақсад аст:

1. Омӯзиши таҷрибаи таҳқиқи эҳтиёҷоти маънавии аҳоли, бахусус ҷавонон ва дар ин замина сохтани барномаҳои фарҳангиву фароғатӣ;
2. Ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қори муассисаҳои фарҳанг ва омӯзиши таҳқиқотҳои Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилооти назди вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт;
3. Таҳия ва баргузор намудани барномаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ бо роҳи созмон додани гурӯҳҳои гуногуни ташаббускор, аз ҷумла, ғазалгардонидани ҳамкорӣ бо Шурои занон, ҷавонон ва бонувон, созмонҳои ҷамъиятии коллеҷҳо ва ғ.

Дар ин бобат метавон гуфт, ки ҳоло ш. Панҷакент дар заминаи муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ зиёда аз даҳ маҳфили гуногуни ҳунари ва санъат, навозандагӣ, шашмақомхонон, сарояндагони эстрадӣ ва маҳфилҳои гуногуни дӯстдорони санъат амал мекунад, ки дар онҳо бештар донишҷӯёни коллеҷ иштироки ғазолон доранд. Ҳар яке аз самтҳои дар боло баррасишуда дорои қорҳои махсуси тарбиявию эстетикӣ, фарҳангӣ-фароғатӣ ва хусусияти ҳоси худро доранд. Бо вуҷуди

ин, дар ҳар кадоми ин маҳфилҳо чанд нишонаи умумӣ, дар маҷмӯъ, ба дигар маҳфилҳо хосро метавон номбар намуд, ки ба манфиат ва дархости донишҷӯён нигаронида шудаанд. Чунин дархостҳо метавонанд, минбаъд асоси захираи ҳамкориҳои муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ гарданд.

Ин нуктаро олими рус В. А. Разумный, ки доир ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ тавассути фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ таҳқиқотҳои зиёде анҷом додааст, тасдиқ мекунад. Ӯ самаранокии тарбияи эстетикиро дар «**ҳамгирӣ**» фаъолияти осорхона, филармония, комплексҳои варзишӣ ва умуман, ҳамаи боигариҳои фарҳанги маънавӣ бо иқтидори моддӣ он дар заминаи эҷодӣ ва таъсири раванди таълим, иттилооти оммавӣ ва методикаи нави омӯзиши ҳамагонии эстетикӣ», мебинад [69, 51-52].

Ҳамин тариқ, хулоса бояд кард, ки ҳамоҳангсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар заминаи барнома, концепсия ва стратегияҳои давлатӣ, вобастагии амиқи тақсим кардани нақшҳо, ҷойгоҳ ва коркарди дурусти механизме, ки иҷрои зарурии онҳоро муайян мекунад, хеле муҳим ва зарур мебошад.

Натиҷа ва нуктаҳои асосии таҳқиқот доир ба самаранокии истифодаи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, нақшаҳои корҳои тарбиявии коллеҷ ва барномаҳои эҷодии муассисаҳои фарҳангро таҳлил намуда, бояд зикр кард, ки натиҷаҳои истифодаи ин барнома дар соҳаи фарҳанг, шавқу рағбати кормандони коллеҷ, волидайн ва зиёда аз ин, ҳуди шавқу рағбати муҳассилинро ба чорабиниҳои фарҳангии қасри фарҳанг, қасри ҷавонон ва намоишномаҳои театрӣ, консертҳо афзун гардониданд. Дар рафти таҳқиқот як шартӣ татбиқи барномаи педагогӣ ба раванди гузаштани омӯзгорон аз курси тақмили ихтисос иртибот дошт, ки ин низ муҳимияти хосро бобати ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ бештар ҷалб намудани донишҷӯён дар муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ барояшон тавсияҳо пешниҳод гардида буданд. Ҳамчунин, яке аз шартҳои дигар

зарурати таъмини ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷҳои таълимӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ - фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ буд, ки ин нукта мутобиқшавии онҳоро ба фаъолияти таълимиву истеҳсолӣ ва ҷалбнамоии онҳо ба фаъолияти эстетикӣ фароғатӣ таъмин намудан аст.

Ниҳоят, хулоса кардан мумкин аст, ки ташаккули маърифати эстетикӣ **ва ҷалби муҳасилин ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ** унсурҳои муҳим ва афзалиятноки соҳаҳои маориф ва фарҳанг ба шумор меравад ва ҳамгирӣ муассисаҳои ин система, яъне маорифу фарҳанг ва дигар ниҳодҳои ҷамъиятӣ зимни ҳамкорӣ, таҳқиқи махсус ва коркарди технологияҳои навро тақозо менамояд, ки дар ин ҳусус дар ҷавб мо чанде аз андешаҳои худро баён намудем.

Хулосаи боби 3

Натиҷагирӣ аз роҳандозӣ намудани барномаи таҳқиқоти педагогӣ дар зинаҳои ҷустуҷӯӣ ва ташаккулдиҳандаи таҳқиқот моро ба чунин хулоса овард, ки ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷ дар шаҳрҳои хурд ба ифрасохтор, мавҷудияти муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, фаъолияти самараноки онҳо дар ин самт вобастагии зиёд дорад.

Фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ бо истифода аз имкониятҳои воқеии воситаҳои санъат, арзёбии асарҳои мутолиашуда, тамошои филм, намоишҳои театрикунонидашуда ва махсусан, тавассути ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ шомил гардидани донишҷӯён ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён васеъ ва ғанӣ гардонда мешавад.

Натиҷаҳои омӯзиш ва таҳлили мавзӯи мазкур дар ҳамин боб имконияти пешниҳоди хулосаҳоеро ба миён овард, ки фишурдаашон ба тариқи зайл аст:

- дар самти тарбиявӣ-эстетикӣ омодагисозии мутахассисони махсуси соҳаи фарҳанги мардумӣ, омӯзгорони фанҳои фарҳангшиносӣ ва тарбияи эстетикӣ тайёр карда шуда, ба онҳо таҷрибаи кор оид ба баланд бардоштани фарҳанги зебоипарастӣ бо ҷавонон омӯзонида шавад;

- кори курсҳои тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг дар ин самт тақвият бахшида шуда, дар онҳо мавзуҳои замонавӣ доир ба фарҳанг ва ҳунарҳои мардумӣ дар хонавода бештар ворид карда шаванд:

- таҷрибаи пешқадами кишварҳои дигар доир ба инкишофи фарҳанги эстетикӣ дар байни ҷавонон ба воситаи кори муассисаҳои маориф ва фарҳангӣ фароғатӣ омӯхта ва паҳн гардонидани шавад.

Аммо, яке аз масъалаҳои муҳиме, ки имрӯз таваҷҷуҳи давлат ва ҷомеа бештар ҷалб менамояд, ин инкишофи рушди анъанаҳои миллӣ дар тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ ва истифодаи онҳо дар тарбияи эстетикӣ мебошад. Эҳё гардидани анъанаҳои миллии бадеии халқ, мусиқии фолклорӣ, нуфузи давлатӣ ва умумибашарӣ пайдо кардани мусиқии суннатии миллии мо «Шашмақом», эҳёи нави «Фалак», дигар арзишҳои фарҳангӣ ва дар ин замина таъсис ёфтани дастаҳои ҳунарии давлатӣ, ҷалби ҷавонон аз тамоми манотиқи кишвар ба ин дастаҳо, ғайр гардидани анъанаву расму ойинҳо, дар ҳар як шаҳру ноҳия таъсис ёфтани дастаҳои ҳунарии мардумӣ, боиси бештар гардидани кори тарбиявӣ-эстетикӣ ва тақмил ёфтани низоми омодакунии мутахассисон соҳаи фарҳанги бадеӣ дар ҷумҳурӣ гардидааст.

Таҳқиқот нишон дод, ки дар қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ баъзе камбудҳои низ ҷой доранд. Дар ин бобат яке аз омилҳои носозгор дар ҷорабиниҳо ва барномаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ кам иштирок доштани ҷавонон, дур будани марказҳои фароғатӣ аз хонаву хобгоҳ, ба талаботи замони ҷавобгӯ набудани баъзе муассисаҳои навъи клубӣ маҳсуб меёфтаанд. Аз ин лиҳоз, дуруст ба ҳисоб нагирифтани талаботи маънавӣ ва дархости гурӯҳи иҷтимоӣ - демографии омӯзанда ба он меоварад, ки дар аксари ҳолатҳо муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва умумияти маънавияи эстетикӣ новобаста аз ҳамадигар арзи вучуд мекунад. Аз ин рӯ, бобати ин нуқта мебошад ҷиддӣ таъкид намуд, ки дар шароити муосир коста будани ҳамкориҳои мутақобила яке аз омилҳои асосии коҳишёбии эътибори бисёр муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва камтаваҷҷуҳии

нисбии донишчӯёни коллеҷҳо қарор гирифтааст.

Дар ҷамъбасти таҳқиқот бо дарназардошти принципи интегративӣ ва тафриқавӣ, ҳамзамон гузаронидани тадбирҳои тарбияи эстетикӣ дар байни донишчӯёни коллеҷ бобати дарку сарфаҳмравии онҳо ба арзишҳои зебоипарастӣ, ҷалбшваии онҳо ба эҷодиёти бадеӣ, ба анъанаву ойинҳо, аз ҷониби мо пажӯҳишгарон, барномаи педагогии ҳамкориҳои педагогии коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишчӯён таҳия ва татбиқ карда шуд, ки асосан бо назардошти се гурӯҳҳои типологӣ коркард ва вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар онҳо муайян гардидаанд.

Дар гурӯҳи якуму дуюм, ба тафаккури омӯзгорон таъсир расонидан ва баланд бардоштани сатҳи шиносонидани онҳо бо расму ойину суннатҳои фарҳангӣ ва махсусияти истифодабарии онҳо дар раванди таълим ва корҳои беруназаудиторӣ, тавсеаи система шакл ва воситаҳои самараноки тарбияи эстетикӣ донишчӯён ки на танҳо донишҳои эстетикӣ, балки малакаҳои арзёбӣ намудани асарҳои санъатро бояд ташаккул диҳанд.

Дар гурӯҳи сеюми донишчӯён, ба мақсад мувофиқ аст, ки такмили методикаи таълими машғулиятҳои амалӣ аз ҷанми эстетика ва этика, хубтар ба роҳ мондани кори якҷояи маъмурияти коллеҷ, муассисаҳои фарҳанг ва оила дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, зимни таъба ба анъанаҳои бадеӣ, истифодаи намоишҳои ҳунари, махсусан, ҳунариҳои мардумӣ дар корҳои тарбиявӣ ҷоннок шавад. Омодаسازیи нақшаву барномаҳои корҳои муштраки тарбиявӣ, ҳавасмандгардонии донишчӯёне, ки ташаббусро оид ба ҷалби фаъолияти эстетикӣ, иштирок дар дастаҳои ҳунариҳои мардумӣ нақши арзанда доранд, ташкили семинарҳо барои омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсоли ва дигар тадбирҳо ба мақсад мувофиқанд.

Хулоса ва натиҷаҳои асосии илмии кори диссертатсионӣ

Дар рафти таҳқиқот омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами фаъолияти тарбиявии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар шаҳрҳои хурд, муобрамии масоили таҳқиқшуда, шароитҳои педагогии ҳамкории муассисаҳои таълимӣ бо муассисаҳои фарҳанг дар заминаи корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ тасдиқи худро ёфт. Чунончи:

1. Таҳқиқот нишон доданд, ки шартҳои муҳимтарини ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди муҳассилини коллеҷҳо баҳисобгирии равандҳои педагогӣ, омил ва хусусияти вазъияти нави иҷтимоӣ-фарҳангӣ, хусусияти бавучудодаи тарзи зиндагии мардуми минтақа, суннатҳои анъанавӣ ва камолоти шахсият ҷиҳати азҳукунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти эстетикӣ мебошад [3-М; 8-М];

2. Нақши раванди педагогӣ аз он иборат аст, ки шахсиятро ба дарки моҳияти худ дар арзёбии гуногунҷабҳа: фарҳанг, ҷомеа ва оила тибқи муҳити эстетикӣ асоснок намояд.

3. Мавқеи дигари зарурӣ аз он иборат аст, ки дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот асосҳои илмии раванди педагогии нигаронидашуда оид ба ташаккули рушди фарҳанги эстетикӣ ва як қатор ҷанбаҳои марбут ба рушди шахсият дар муҳити оилавӣ - маишӣ ва таъсири ин муҳит ба тарафҳои гуногуни ҳаёти муҳассилин муайян ва асоснок карда шудаанд [3-М];

4. Нишонаҳо ё худ аломатҳои тарроҳии технологияи педагогии дар ниҳоди донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ ташаккул додани арзишҳои эстетикӣ, ҳамчун барномаи педагогии ҳамгироии мутақобилаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, таҳия ва пешниҳод гардид [5-М];

5. Натиҷаҳои таҳқиқот моро ба хулосае овард, ки роҳи усулҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён аз ҷиҳати илмӣ-методӣ

асоснок карда шуда, исбот гардидааст, ки яке аз шартҳои муҳимми ташкилӣ-педагогии мукамалгардонии он ҳамкориҳои функционалии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг буда, рушдҳои шахсияти муҳассилинро тақвият мебахшад [2-А].

6. Хулосаи муҳими таҳқиқот он аст, ки ташаккулдиҳандаи асосии фарҳанги эстетикӣ ҳамкориҳои сохторҳои маориф ва фарҳанг маҳсуб меёбад. Зеро дар рафти таҳқиқот исбот карда шуд, ки ҳар қадар сатҳи тамаддун ва фарҳанги умумии ҷавонон баланд гардад, ҳамон қадар фарҳанги эстетикӣ ва сатҳи зебоипарастии онҳо дар зиндагӣ баландтар мешавад. Бахусус, ҳар қадар тамаддуни ҷомеа баланд бошад, ҳамон қадар теъдоди зиёди ҷавонон фарҳанги баланди эстетикиро доро мешаванд. Яъне волоии фарҳанги ҷомеа заминаи муносиб барои ташаккули фарҳанги эстетикӣ шахсият мебошад. Ба ифодаи дигар, мақсади корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар шароити ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ беҳсозии қатъии муҳити эстетикӣ, боиси баланд бардоштани маърифати эстетикӣ донишҷӯён ва ҷалбнамойии онҳо ба фаъолияти ҳамаҷунбонаи зебоипарастӣ ва ғанӣ гардонидани мазмуни он хоҳад шуд.

7. Тибқи ҷамъбасти таҳқиқот, ҳамчунин, самтҳои асосӣ, мундариҷа ва шаклҳои кор оид ба роҳҳои тақмили ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилини коллеҷҳо дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ коркард гардидаанд, ки тавасути онҳо боло бардоштани маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоеии ҷавонон ба фаъолияти эҷодкорона оид ба офариниш ва тақомули арзишҳои эстетикӣ ошкору асоснок карда шуда, он меъёри ба худ хоси низоми фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди донишҷӯёни коллеҷҳо ба шумор меравад.

8. Таҳқиқот нишон дод, ки дар фаъолияти омӯзгорони коллеҷҳо оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ баъзе норасоиҳо дар истифодабарии анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ дар тарбияи ахлоқӣ-эстетикӣ ҷой доранд. Бахусус, дар ин бобат таҳлилҳо нишон доданд, ки анъанаву маросимҳо

ва оинҳо дар кори тарбиявӣ гоҳ-гоҳ, лаҳзавӣ (эпизодӣ) истифода карда мешаванд. Барои ҳалли ин вазифаҳо, аз тарафи мо дар кор типология (раддабандӣ) ва тафриқа оид ба истифодаи анъанаҳои миллии эстетикӣ вобаста ба ҳайати донишҷӯёни коллеҷ ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ онҳо пешниҳод шуда буд. Зеро баҳисобгирии типологияи мазкур аз ҷониби омӯзгорон ва дар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ кори тарбиявиро дар байни донишҷӯёни коллеҷ метавонд, тақвият бахшад [8-М].

Аз рӯйи ҷамъбасти таҳқиқот барномаи педагогӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ дар раванди ҳамгирӣ бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ коркард гардидааст, ки он ба ғанӣ гардонидани маърифати зебоипарастӣ, ҷалби онҳо ба фаъолияти ҳамарӯзаи зебоипарастӣ ва ҳавасманд гардонидани тарбиятдидагии фарҳанги эстетикӣ мусоидат менамояд. Чунончи:

- дар намуду шаклҳои фаъолияти маърифатӣ-эстетикӣ арзишнокӣ, тамоилнокӣ, иртиботӣ, дигаргунсозӣ ва эҷодиёти бадеӣ дар фаъолияти донишҷӯён хос мебошанд;

- дар монандии зиёди корҳо оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди таълим, кори беруназаудиторӣ, ҷойи истиқомати донишҷӯён, бахусус, хобгоҳ мақоми махсус дорад.

- зимни таълим ба ташаббускорӣ ва худфаъолияти донишҷӯён ва дигар арзишҳои маънавӣ-ахлоқӣ дар доираи тарбияи эстетикӣ ашён мавриди амаланд;

- бобати иштироки фаъолонаи онҳо дар эҷоди корҳои техникӣ, ки дар пайваستاгӣ бо самти зебоипарастӣ, технологияҳои инноватсионӣ рушд меёбад, муҳим аст.

9. Барномаи педагогии ҳамкории аз ҷониби мо пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки корҳо дар фаъолияти педагогии коллеҷҳо оид ба тақмили фарҳанги эстетикӣ дар ҷараёни корҳои таълимӣ - тарбиявӣ дар шаклҳои инфиродӣ, гурӯҳӣ ва оммавӣ ва шаклгирии онҳо бо

дарназаргирии фаълони истифода бурдан дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба воситаи суннатҳои миллӣ ва таҳияи лоиҳаҳои замонавӣ мукамал карда шаванд [8-М]. Бояд таъкид сохт, ки бо дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва хулосаи Шӯрои байналмилалӣи ҳунармандӣ 20 октябри соли 2025 шаҳри Панҷакент унвони **“Шаҳри ҷаҳонии ҳунармандӣ” бо ҳунари сӯзаниро** соҳиб гардид.

10. Таҳқиқот роҳҳои минбаъдаи коркарди масъалаи мазкур ва дурнамои рушду раванд, бахусус, коллечҳои техникӣ ва фарҳанги зебоипарстии донишҷӯёни онҳоро муайян намуд. Яке аз онҳо барномаи мақсадноки фаъолияти мутамарказонидаи иҷтимоӣ - педагогии ниҳодҳои гуногуни тарбиявӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣи категорияи мухталифи ҷавонон, донишҷӯён, талабагон ва дигарон ба шумор меравад [3-М].

11. Коркард ва зарурати таҳияи барномаи педагогии дарозмуддати илман асоснок низ аз талаботи системаи таҳсилоти миёнаи касбӣ дар ҷумҳурӣ бармеояд, ки эстетикӣкунонии таҳсилотро дар раванди корҳои таълимию тарбиявӣи коллечҳои муҳандисӣ-техникӣ таъмин намуда, дар ҳамкорӣ бо сохторҳои фарҳангӣ фароғатӣ, марказҳои ҳунароӣ мардумӣ, таълимгоҳҳои соҳаи санъати мусиқӣ ва тасвирӣ, созмонҳои ҷавонону занон, координатсионного учебного заведения ташкилотҳои варзишӣ шаҳр фаъолиятро ҳамоханг сохта, мушкилоти тарбияи эстетикӣро ҳал мекунад ва корро дар ин самт такмил медиҳад. Маҳз ба шарофати чунин муносибатҳои самарабахш, имрӯз Коллеҷи технологӣ ва инноватсионӣи шаҳри Панҷакент ҳамчун намунаи муассисаи **ҳамохангсозии таълим ва истехсолот** шинохта шудааст.

12. Фаъолияти мақсадноки педагогии нигаронидашуда дар раванди таълим (фанҳои ҷомеашиносӣ гуманитарӣ, махсусан, этикаву эстетика), корҳои беруназаудиторӣ, ҳамоханг гардонидани ниҳодҳои мухталифи иҷтимоӣ - фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ низ

шарти муҳимтарини ҳалли масоили мазкур мебошад.

13. Тарзҳои истифодаи гуногун ва технологияҳои самараноки педагогӣ, «коркардҳои нави методикаи таҳсилоти ҳамагонии эстетикӣ» [70, 52], чи тавре, ки В.А.Разумний, кайд мекунад, имкон медиҳанд, ки ҷозибияти фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ ва фарҳангӣ-фароғатӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ таъмин карда шавад.

14. Омӯзгорону волидайн ва донишҷӯёни коллеҷ дар раванди бозпурсӣ оид ба хурофоти дар зиндагӣ ҳанӯз вучуддошта баҳои танқидӣ медоданд. бахусус, доир ба маҳр, хостгории пурдабаба бе розигии ҷавонон, ҷорабиниҳои аз ҳад зиёди исрофкорунаи барномарезшуда, бе дӯстдорӣ ба шавҳар додан, дар тӯйҳо теъдоди зиёди мошинҳоро истифода бурдан, ҳунармандони зиёдро бо харҷи калон даъват кардан ва ғайра.

15. Ҳамчунин, меболад афзуд, ки дар ҳамаи гурӯҳҳо дар рафти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ, «таҳияи барномаи унивесиалии тарбияи эстетикӣ дар шакли муташшакил ва ғайримуташшакил» [70,77], табдили муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ба марказҳои ташкиливу методи роҳбарӣ ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, умуман, ҷавонон дар мавзеи шаҳрҳои аҳолиашон камшумор роҳандозӣ гардида, шартҳои муҳими кор дар ин самт баланд бардоштани ихтисоси устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ ва омӯзгорон мебошад. Он ба татбиқи барномаи педагогӣ шароити мусоид фароҳам оварда, таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ ба муҳассилин беҳтар менамояд.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

1. Барномаҳои фарҳангию фароғатӣ ва маърифати эстетикӣ барои донишҷӯёни коллеҷ дар ҳамкорӣ бо кормандони соҳаи фарҳангию маърифатӣ таҳия ва амалӣ карда шаванд.

2. Дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ типология ва тафрикаи донишҷӯён вобаста аз сатҳи муносибати фаъолона ба анъана ва оинҳои фарҳангӣ ба назар гирифта шавад, ки дар ин маврид интихоби мундариҷа, шаклу усулҳо, тарзи корҳои омӯзгорон ва кормандони фарҳангро бо муҳассилин ҳамеша дар мадди назар хоҳанд монд.

3. Самаранокии корҳо оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар ҳолате муяссар мегардад, ки, агар арзиши донишҳои маънавӣ-фарҳангӣ амиқ ва мукаммал гардонида, фарҳанги эстетикӣ дар қори беруназаудиторӣ, махсусан, фароғатӣ ба низом дароварда шавад ва шаклҳои нави ҳамкориҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қори амалии тарбиявии байни ҷавонон муташаккилона ба роҳ монда шавад.

4. Зимни тақмили таҳассус ва бозомӯзии омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолии коллеҷ, ташкилотчиёни қорҳои тарбиявии беруназаудиторӣ, омӯзиши масъалаи истифодабарии анъанаҳои бадеии эстетикӣ маҳал дар таҷдиду тақомули фарҳанги эстетикӣ мардум, масъалаи арзишҳои эстетикӣ ниёгон, дизайн ва истеҳсолот ва монанди инҳо, ки дар раванди он пурра беҳсозии фарҳанги эстетикаи таҳсилот, эстетикӣкунонии соҳаҳои гуногуни ҳаёти муҳассилин таъмин мегардад, дар мадди назар бошад.

5. Дар заминаи принципҳои ҳамгиройӣ мутақобила (интегративӣ) ва муттасил гузаронидани машғулиятҳои беруназаудиторӣ донишҷӯён ҷиҳати ташаккули маърифати эстетикӣ ва созмон додани фаъолияти маҳфилҳои гуногуни зебоипарастӣ барои онҳо, ташкил намудани шароитҳои педагогӣ, амалӣ намудани

шаклҳои дигари муштаракӣ инноватсионӣ фаъолияти якҷоя низ ба мақсад мувофиқ аст.

6. Фаъолияти омӯзгорон ва кормандони муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ бояд дар иртиботи мутақобилаи зич бо дигар унсурҳои кори тарбиявӣ қарор гирад, то ки вазифаҳои таъмини ягонагии ҳамаи унсурҳои тарбиявӣ – фарҳанги маънавӣ, ахлоқӣ, экологӣ, тарбияи ватандӯстӣ, ташакули худшиносӣ ва тарзи ҳаёти солим ва ғ. дар мундариҷаи чараҳои таълим ва барномаҳои фарҳангӣ фароғатӣ инъикос ёфта, бевосита ба дигаргуншавии рафтору фаъолият дар зиндагӣ таъсир расонда тавонанд.

7. Ҳамкорӣ ва ҳамоҳангсозии кори коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳанг, комиссияҳои танзими ҷашну маросим ва Марказҳои ҳунароҳои мардумӣ дар ноҳия мувофиқи мақсад аст.

8. Ба мақсад мувофиқ аст, ки шабакаи иншоотҳои варзишӣ, клубҳои туристӣ, клубҳои ҳаваскорон, рушди ҳамаҷонибаи шабакаи иншооти варзишӣ, клубҳои сайёҳӣ, ифтитоҳи клуби дӯстдорон, гузаронидани озмуну ҷашвораҳои гуногун, дар мавзӯи эстетикӣ, махсусан, «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», дастгирии рушди шабакаи мунтазам амалкунандаи маҳфилҳои фарҳангу санъат, шеърдӯстон, ширу шакар, ҳунаромӯзӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ дар назди муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг, таъмини ҳамкорӣ бо онҳо, самаранок истифода бурда шаванд.

Хулоса, мебояд таъкид дод, ки ин ҳама нуктаҳои дар боло ироашуда ба сифати заминаҳои объективӣ барои таҷдиду такмили корҳо оид ба ғанигардонӣ, мустаҳкамкунӣ ва мукаммалгардонии фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар коллеҷҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳанг маҳсуб хоҳанд ёфт.

Мақоми шакли ташкили тарбия дар самти ташаккули дониш ва маҳорату малакаҳо оид ба дигаргунсозии соҳаи эстетикӣ ва такмили умумифарҳангӣ, роҳҳои беҳтарсозии усулҳои тарбия бо шаклҳои

мухталифи ташкили фарҳанги эстетикӣ, такмили методикаи ҷашнҳои анъанавии фарҳанги мардумӣ, расму оинҳо, таъмини иртиботи мутақобилаи масъалаҳои ҷалбнамоӣ ба фаъолияти фарҳангӣ ва ташаккули он, босуръат ҷорӣ намудани омилҳои фарҳанги милли дар зиндагии ҳамаҷӯзаи ҷавонон, бартарафсозии хурофот ва беэбӣ дар муносибат ба ҳаёт, рафтору кирдор ва дар тафаккури онҳо дар иртиботи мутақобила бо дигар унсурҳои таркибии қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, худомӯзӣ, худтарбияткунӣ низ мавҷуданд, ки таҳқиқу баррасии **дурнамои рушди** минбаъдаю босабронро тақозо мекунанд. Ҳамчунин, лозиму зарур аст, ки таҳияи модели технологияи иҷтимоӣ-фарҳангии таъминкунандаи ягонагии ҳамкорӣи функционалии ҳамаи сохторҳои манфиатдори иҷтимоӣ таҳия ва таҳқиқ карда шавад. Чунин модел ё барномаи педагогӣ метавонад дар марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ ва эстетикӣ, муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг дар амал татбиқ шуда, натиҷаи он бобати баландшавии фарҳанги зебоипарастӣ ва дар навбати худ, мустаҳкамшавии мавқеи арзишҳои эстетикӣ, инчунин, мустаҳкам гардидани мавқеи эстетикӣ ва меъёри асосии арзишҳои хуби эстетикӣро аз арзишҳои бад ҷудо карда тавоништан чун арзиши асосии фаъолияти ҳаётӣ хоҳад буд [4-М].

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меёрии ҳуқуқӣ

1. Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2021-2025 [Матн]. Қарори Ҳукумати ҚТ аз 3 июли соли 2014. №353. Душанбе. 2021. 5 с.

2. Барномаи давлати рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2021-2025 [Матн]. Қарори Ҳукумати ҚТ аз 3 апрели соли 2021. №115. Душанбе. 2021. 19 с.

3. Барномаи давлатии рушди таҳсилоти касбӣ дар ҚТ барои солҳои 2007-2010 [Матн]. Қарори Ҳукумати ҚТ аз 3 июни соли 2006. №239. Душанбе. 2006. 20 с.

4. Барномаи давлатии тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу наشري Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022, [Матн]. Қарори Ҳукумати ҚТ аз аз 3 июни соли 2006. №239. Душанбе. 2006. 20 с.

5. Барномаи давлатии тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу наشري Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022, Қарори Ҳукумати ҚТ аз 29 ноябри соли 2017. Душанбе. 2017. 32 с.

6. Барномаи таҳсилотӣ аз рӯи самт (ихтисос) 03 01 Инкишофи эстетикӣ, 1-030102 – Санъати мусиқӣ, Тахассус: Омӯзгор. Душанбе. 2022. 25 с.

7. Концепсия миллии маълумот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – Қарори Ҳукумати ҚТ аз 3 майи соли 2002. №200. Душанбе. 2002. 20 с.

8. Концепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйири иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). Душанбе: Ганҷ. 2016. 136 с.

9. Концепция этнокультурного образования в Республики Таджикистан и программа её реализации [Текст]. // Народная газета. 1998. 20 марта.

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”. [Матн].
/ Душанбе. 2013.
11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”. [Матн]. Душанбе. 2024.
12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг”, аз 3 январи соли 2024. №2033. [Матн] Душанбе. 2024.

Захираҳои электронӣ [Электронный ресурс]

Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

13. Абдуллоев, М.А. Эстетическая культура (теоретико-методологический аспект): Монография. [Текст]: /М.А. Абдуллоев Ташкент. 1991. 90 с.
14. Амиров, Р. Самодеятельное творчество в семье, в быту и по месту жительства [Текст]: /Р. Амиров. Душанбе. 1981. 72 с.
15. Априаскина, О. А. Методика музыкального воспитания в школе [Текст]: /О.А.Априаскина. М.: Просвещение. 1983. 224 с.
16. Априсян, Г.З. Вопросы теории эстетического воспитания [Текст]. /Г.З. Априсян. М.: Педагогика.1970. 276 с.
17. Ариарский, М.А. Прикладная культурология. [Текст]: /М.А.Ариарский. – СПб. 2001. 288 с.
18. Аристотель. Поэтика // Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. [Текст]: /Аристотель. Мн.: Литература, 1998. – С.1063 - 1110.
19. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии [Текст]: /В.П.Беспалько. М.: Педагогика.1989. 192 с.
20. Берхин, Н.Б. Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьников [Текст] / Н.Б. Берхин. М.: Педагогика. 1995. №2. – С.42–45.
21. Блонский, П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения [Текст] / П,П, Блонский: В 2-х т. – М.: Просвещение. 1979.
22. Боров, Ю.Б. Эстетика [Текст] /Ю.Б. Боров: 4-е изд., доп. – М.: Политиздат. 1988. 496 с.

23. Борисова, Е.С. Эстетическое воспитание школьников. [Текст] / Е.С. Борисова. – Л.: Лениздат. 1972. 200 с.
24. Боссарт, А.Б. Парадоксы возраста или воспитания?: Книга для учителя. [Текст]. А.Б. Боссарт. – М.: Просвещение. 1991. 80 с.
25. Верб, М.А. Формирование эстетических ориентации старших школьников: Уч. пособие [Текст]. /М.А.Верб. – Л.: Изд-во ЛГПИ. 1976. 254 с.
26. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2121 «Педагогика и методика начального обучения» / М.В. Матюхина, Т.С. Михальчик, Н.Ф. Прокина и др.; Под ред. М.В. Гамезо и др. – М.: Просвещение. 1984. 256 с.
27. Выготский, Л.С. Психология. [Текст]: / Л.С.Выготский. – М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс. 2000. 1008 с.
28. Гегель, Г.Фр. Эстетика в 4-х т. [Текст]: /Гегель Г.Фр. /Под ред. М. Лифшиц. – М.: Искусство, 1973.
29. Гончаров, И.Ф. Действительность и искусство в эстетическом воспитании школьников [Текст] И.Ф.Гончаров. – М.: Просвещение. 1978. 160 с.
30. Ерошенков И.Н. Работа клубных учреждений с детьми и подростками. [Текст]: /И.И.Ерошенков. – М.: Просвещение. 1982. 160 с.
31. Ивлиева И.А., Эртман Е.В. Методология, методика и организация научных исследований в социально-культурной сфере. Уч. пособие. – СПб. ГИК, 2020. 160 с.
32. Искусство и эстетическое воспитание молодёжи. [Текст]. – М.: Наука. 1981. 335 с
33. Исследование художественных интересов школьников [Текст]: / Под общ. ред. Е.В. Квятковского, Ю.У.Фохта-Бабушкина. М.: Педагогика. 1974. 160 с.
34. Кабалевский, Д.Б. Воспитание ума и сердца. Книга для учителя. [Текст]: / Д.Б. Кабалевский 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение. 1984. 206 с.

35. Кабалевский, Д.Б. Сила искусства. [Текст]: Д.Б. Кабалевский. М.: Молодая гвардия. 1984. 142 с.
36. Каган, М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа). [Текст]: /М.С.Каган. – М.: Политиздат. 1974. 328 с.
37. Каган, М.С. Эстетическое и художественное воспитание в развитии социалистическом обществе. [Текст]: / М.С.Каган. Л.: Знание. 1984. 32 с.
38. Каган, М.С. Философия культуры. [Текст]: М.С.Каган. Санкт-Петербург. 1996. 415 с.
39. Кант, И. Сочинения в 6-ти т. [Текст]: И.Кант. / Под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль. 1965. Т.5. 470 с.
40. Капустин, Н.П. Педагогические технологии адаптивной школы [Текст] / Н.П. Капустин: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия». 1999. 216 с.
41. Кисилева Т.Г., Красильников Ю.Д. Социально-культурная деятельность: Учебник. [Текст] /Т.Г.Кисилева, Ю.Д.Красильников. – М.: МГУКИ. 2004. 539 с.
42. Корнетов, Г.Б. Всемирная история педагогики [Текст] /Г.Б. Корнетов. – М.: Изд-во Российского открытого университета. 1994. 142 с.
43. Кочетов, А.И. Культура педагогического исследования [Текст] /А.И. Кочетов. 2-е изд., испр. и доп. М.: 1996. 312 с.
44. Кривцун, О.А. Эстетика: Учебник. [Текст]: / О.А.Кривцун. – М.: Аспект Пресс, 1998. 430 с.
45. Кузьмина В.,П. Методы педагогических исследований. [Текст]: / В.П. Кузьмина. – Л., 1980. 172 с.
46. Культурология: Учебное пособие / Составитель и ответственный редактор А.А. Радугин. – М.: Центр. 1998. 304 с.
47. Лармин, О.В., Ануфриев Е.А. Эстетическое развитие и воспитание молодёжи [Текст]: / О.В. Лармин., Е.А. Ануфриев. – М.: Изд-во МГУ, 1978. 325 с.

48. Латипов, Д.Н. Фарҳанги этникӣ ва эҷодиёти мардумӣ [Матн]: / Д.Н. Латипов. Душанбе. 2011. 144 с.
49. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. [Текст]: / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат. 1977. 304 с.
50. Лернер, И. Я. Дидактические основы методов обучения. [Текст]: / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика. 1981. 186 с.
51. Лихачёв, Б.Т. Педагогика. Курс лекций. [Текст]: / Б.Т. Лихачев. – М., 2010. 647 с.
52. Лихачёв, Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников: Уч. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов. [Текст]: / Б.Т. Лихачев. – М.: Просвещение. 1985. 176 с.
53. Луначарский, А.В. О воспитании и образовании. [Текст] / А.В. Луначарский. Под ред. А.М. Арсеньева, Н.К. Гончарова, И.А. Каирова, М.А. Прокофьева, В.А. Разумного. – М.: Педагогика. 1976. 640 с.
54. Лутфуллоев, М. Педагогикаи миллии халқи тоҷик (осори педагогӣ, ҷилди 6. [Матн]: / М. Лутфуллоев. Душанбе. 2015. 704 с.
55. Лутфуллоев, М. Инсон ва тарбия. [Матн]: / М.Лутфуллоев. Душанбе. 2012. 319 с.
56. Макаренко, А.С. О воспитании. [Текст]: / А.С. Макаренко. – М. Т.5. 1951. 415 с.
57. Мирализода, А.М., Назирӣ, Л.Қ. Педагогикаи мактаби оӣ. Китоби дарсӣ. [Матн]: /А.М. Мирализода, Л.Қ. Назирӣ. Душанбе: Ирфон. 2024. 542 с.
58. Назария ва амалия фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ. [Матн] / Душанбе. 2012. 88 с.
59. Неменский, Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания. Книга для учителя. 2-е изд., перераб. и доп. [Текст]: / Б.М. Неменский. – М.: Просвещение. 1987. 253 с.
60. О Луначарском. Исследования. Воспоминания [Текст] / М.: Знание.1976. 192 с.

61. Овсянников, М.Ф. История эстетической мысли: Уч. пособие. [Текст] / М.Ф. Овсянников. – М.: Высшая школа. 1978. 352 с.
62. Ожегов, С.И., Шведова, Н.Ю. Толковый словарь русского языка. [Текст] / С.И. Ожегов., Н.Ю. Шведов. Российская АН. Ин-т рус. яз.; Российский фонд культуры. – М.: Азъ Ltd. 1992. 960 с.
63. Основы эстетического воспитания: Пособие для учителя. [Текст]: / Ю.Б. Алиев, Г.Т.Ардаширова, Л.П. Барышникова и др.; Под ред. Н.А. Кушаева. – М.: Просвещение. 1986. 240 с.
64. Педагогика: Уч. пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей [Текст]: / Под ред. П.И. Пидкасистого. –М.: Педагогическое общество России. 1998. 640 с.
65. Педагогика: Учебник. / [Текст]: В.В.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.В. Сластенина. – М., 2003. 576 с.
66. Педагогика: Уч. Пособие для педагогических училищ / С.П. Баранов, Р. Болотина, Т.В. Волкова, В.А. Сластёнин. – М.: Просвещение. 1981. 367 с.
67. Подласый, И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. [Текст]: / И.П. Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. 1999. Кн. 2: Процесс воспитания. 256 с.
68. Психология современного подростка /Под ред. Д.И. Фельдштейна; НИИ общей и педагогической психологии. Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика. 1987. 240 с.
69. Разумный, В.А. Методика формирования эстетической культуры личности. Уч. пособие. [Текст]: / В.А. Разумный. – М, 1985. 71 с.
70. Разумный, В.А. Эстетический всеобуч. [Текст]: / В.А. Разумный. – М.: ВНМЦ, 1987. 88 с.
71. Рахимов, С. Эстетика зороастризма. [Текст]: / С. Рахимов. Душанбе: Дониш. 2006.
72. Рахимов Б., Нуров А. Педагогикаи этникӣ ва халқии мардуми тоҷик. Китоби дарсӣ. [Матн]: /Б.Раҳимов, А.Нуров. Душанбе. 2008. 296 с.

73. Раҳимов, Х., Нуров, А. Педагогика. [Матн]: / Х.Раҳимов, А. Нуров. Душанбе: «Хумо». 2007. 448 с.

74. Раҳмонов, Э.Ш. Маориф омили муҳимтарини таҳкими давлат ва наҷоти миллат. [Матн]: /Э.Ш.Раҳмон. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов дар мулоқот бо кормандони соҳаи маорифи кишвар // Омӯзгор. Душанбе. 22 декабри соли 2005.

75. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 23 январи соли 2015. ш. Душанбе [Матн]: /Э.Ш.Раҳмон. Душанбе. 2015. 47 с.

76. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ. 16 декабри соли 2025. ш. Душанбе [Матн]: / Э.Ш.Раҳмонов. Душанбе. 2025.

77. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн]: Э.Ш.Раҳмон. Душанбе. 2016. 52 с.

78. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». Душанбе. 2023. 64 с.

79. Раҳмонов, Э.Ш. Пояи мустаҳкам барои илмҳои бунёдӣ. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо олимони омӯзгорон ва донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон [Матн]: / Э.Ш.Раҳмон. // Омӯзгор. – 3 сентябри 2010.

80. Раҳмонов, Э.Ш. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо фаёлон, намояндагони ҷомеа ва ходимони дини кишвар ш. Душанбе, Кохи ваҳдат, 9 март соли 2024. [Матн]: Э.Ш.Раҳмон. – Душанбе, 2024. – 64 с.

81. Резанович, И.В. Развитие эмоционально-нравственной саморегуляции личности подростка в процессе эстетического образования [Текст] /И.В. Резанович: дис. канд. пед. наук. Челябинск. 1998. 160 с.

82. Розанов, В.В. Сумерки просвещения [Текст] / В.В. Розанов / Сост. В.Н. Щербакова. – М.: Педагогика. 1990. 624 с.
83. Роль искусства в развитии способностей школьников / Под ред. Е.К. Чухман. – М.: Педагогика. 1985. 144 с.
84. Саидов, А.Р. Асосҳои ташаккули маданияти эстетикӣ омӯзгори оянда. [Матн]: / А.Р.Саидов. Душанбе. 2010. 63 с.
85. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии [Текст] /Г.К. Селевко // Учеб. пособие. М.: Народное образование. 1998. 256 с.
86. Семашко, А.Н., Суна У.Ф. Развитие эстетической культуры молодёжи. [Текст]: / А.Н.Семашко, У.Ф.Суна. – М.: Знание. 1980. 64 с.
87. Сенько, Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования [Текст] /Ю.В. Сенько // Курс лекций: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия». 2000. 240 с.
88. Система эстетического воспитания школьников. [Текст]. – М.: Педагогика.1983. 127 с.
89. Скатерщиков, В.К. Твой эстетический вкус. [Текст]: / В.К. Скатерщиков. – М.: Знание. 1963. 48 с.
90. Слостёнин, В.А., Исаев, И.Ф. и др. Педагогика. [Текст]: /В.А.Слостёнин, И.Ф. Исаев: Учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений. – М.: Школа-Пресс. 1998. 512 с.
91. Сулаймонӣ, С. Фарҳангшиносӣ. Китоби дарсӣ. [Матн]: / С.Сулаймонӣ. Душанбе. 2002. 225 с.
92. Суна, У.Ф. Эстетическая культура студента: опыт социологического анализа. [Текст]: / У.Ф.Суна. – М.: МГУ. 1977. 69 с.
93. Суна, У.Ф., Абгарян Э.Л. Опыт моделирования уровня эстетической культуры студентов. [Текст]: / У.Ф.Суна, Э.Л.Абгарян. – М.: МГУ. 1979. 83 с.

94. Суна, У.Ф., Петров В.М. Социология эстетической культуры. Проблемы методологии и методики. [Текст]: / У.Ф.Суна, В.М.Петров. – Рига: Зинатне. 1985. 272 с.
95. Сухомлинский, В.А. Избранные педагогические сочинения: В 3-х т. Т. 1. [Текст]: / Сост. О.С. Богданова, В.З. Смаль. – М.: Педагогика. 1979. 560 с.
96. Усмонов З.Ч., Латифзода Д.Н. Тарбияи зебоипарастӣ – талаби замон: чанбаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ. Монография. [Матн]: / З.Ч.Усмонов, Д.Н.Латифзода. Душанбе. 2024. 127 с.
97. Ушинский, К.Д. Материалы к третьему тому «Педагогической антропологии». Соб. соч., Т.10. [Текст]: / К.Д. Ушинский. М.,1950. 609 с.
98. Файзалиев, Дж.Х. Философия образования таджикско-персидских мыслителей средневековья и их ценность в развитии современной педагогики. [Текст]: /Дж.Х.Файзалиев. Душанбе. 2014.352 с.
99. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. [Матн]. Душанбе 2008. 690.
100. Человек в мире культуры. Приобщение к искусству: процесс и управление. /Под ред. Б.А.Грушина, А.Я.Зись, У.Фохт-Бабушкина. [Текст]: – М.: Наука. 1982. 335 с.
101. Шарифзода, Ф. Педагогика: Назарияи инсонфар ва ҷомеаи фарҳангӣ. [Матн]: / Ф. Шарифзода. Душанбе: Ирфон. 2010. 544 с.
102. Шоисматуллоев, Ш. ва диг. Сотсиология. [Матн]: / Ш. Шоисматуллоев. Душанбе. 2019. 400 с.
103. Эстетика: Учебное пособие для вузов [Текст]: / Научный редактор А.А. Радугин. – М.: Центр. 1998. 240 с.
104. Эстетическое воспитание в школе. Вопросы системного подхода. [Текст]: / Под ред. Б.Т. Лихачёва. – М. 1980. 158 с.
105. Эстетическое воспитание учащихся во внешкольных учреждениях. [Текст]. – М.: Просвещение. 1986. 127 с.
106. Эстетическая культура. [Текст]: / Российская академия наук, Институт философии; отв. ред.: канд. филос. наук И.А. Конилов. – М., 1996. 200 с.

107. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. [Текст]: / Сост. Г.С. Лабковская. – М.: Просвещение. 1983. 320 с.

108. Эстетическая культура и эстетическое воспитание: Книга для учителя [Текст]. / Сост. Г.С. Лабковская. – М.: Просвещение. 1983. 304 с.

109. Эстетическое сознание и процесс его формирования. [Текст]: /Отв. Ред. Н.И. Киященко, Н.Л. Лейзеров. – М.: Искусство. 1981. 255 с.

110. Юсупов, Й. Педагогика. Китоби дарсӣ барои коллеҷҳо ва омӯзишгоҳҳои педагогӣ. [Матн]: Й.Юсупов. Душанбе: Маориф ва фарҳанг. 2005. 380 с.

111. Ястребова, Н.А. Формирование эстетического идеала и искусство. [Текст]: / Н.А. Ястребова. – М.: Наука. 1976. 80 с.

Диссертатсия ва авторефератҳо:

112. Абдуллоева, Р.Х. Эстетическое воспитание старшеклассников общеобразовательных школ Таджикистана в процессе внеклассной работы [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Р.Х. Абдуллоева. Душанбе. 2004. 22 с.

113. Абдусамадова, М.А. Компетентносный подход в профессиональной подготовке учителей начальных классов в эстетическом воспитании учащихся (на примере уроков изобразительного искусства) [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / М.А. Абдусамадова. Душанбе. 2004 . 22 с.

114. Аверьянова, Г.И. Эстетическое развитие студентов педагогических колледжей в процессе изучения истории отечества [Текст]: дис. ... док-ра. пед наук. наук: 13.00.01 / Г.И. Аверьянова. – М., 1998. 195 с.

115. Алдреюшин, А.Н. Основы эстетического воспитания учащихся общеобразовательных учебных заведений в условиях развивающего обучения: [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Н. Алдреюшин. – М., 1996. 196 с.

116. Барило, С.Б. Воспитание художественного вкуса старшеклассников в процессе внеурочных занятий по искусству [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / С.Б. Барило. – М., 1987. 149 с.

117. Бейрюмова, Л.Г. Взаимодействие видов искусств (литературы, музыки, изобразительного искусства) в системе эстетической подготовки учителя начальных классов в педагогическом училище [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.Г.Бейрюмова. – М., 1998. 165 с.

118. Белоусова, Е.И. Освоение русской культуры конца XIX начала XX в. в процессе нравственно-эстетического становления выпускников средней школы. [Текст]: дис. ...канд. пед. наук: / Е.И. Белоусова. – М., 1998. 181 с.

119. Богомолова, В. Формирование эстетической культуры подростков на занятиях хореографией [Текст]: дис. канд. пед. наук: / В. Богомолова. – М., 1998. 177 с.

120. Волынкин, В.И. Формирование художественной потребности старшеклассников в процессе внеклассных занятий по искусству. [Текст]: автореф. дис. канд. пед. наук: / В.И. Волынкин. – М., 1989. 18 с.

121. Габолаева, Ф.К. Педагогические основы формирования эстетических потребностей у учащихся педагогических училищ [Текст]: дис. ... канд. пед. наук. / Ф.К. Габолаева. – М., 1997. 126 с.

122. Гольцова, Т.Н. Эстетическое развитие студентов педагогического колледжа в процессе личностно-ориентированного обучения (на материале изучения детской литературы) [Текст]: дис... канд. пед. наук / Ф.К. Габолаева. Тюмень. 1998. 256 с.

123. Гончар, Н.В. Межпредметные связи в системе эстетического воспитания учащихся 6-11 классов на уроках иностранного языка в современной общеобразовательной школе [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Гончар. – М., 1997. 177 с.

124. Гордеева, А.В. Формирование основ эстетической культуры старших подростков в условиях эстетически направленного общения [Текст]: дис. ... канд. пед. наук. – М., 1991. 171 с.

125. Гордиенко, О.Б. Теоретические основы воспитания эстетической культуры старшеклассников [Текст]: дис. ...канд. пед. наук. / Гордиенко О.Б. – Ростов-на-Дону. 1992. 201 с.
126. Грицай, Л. А. Формирование эстетической культуры учащихся в современных условиях [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Грицай Л. А. - Рязанск. гос. ун-т. – Рязань. 2008. 23 с.
127. Елисеева, А.В. Формирование и развитие нравственно-эстетической культуры школьников: [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / А.В. Елисеева. – Саратов. 1996. 182 с.
128. Ильенко, Л.П. Педагогические основы эстетического воспитания и развитие школьников (1-9 классы) средствами интегрированного курса предметов искусств [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Л.П. Ильенко. – М., 1996. 166 с.
129. Ильина, Е.Р. Эстетическое воспитание как средство профессиональной подготовки студентов музыкальных училищ. [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е.Р.Ильина. – М., 1998. 207 с.
130. Ильченко, Л.П. Взаимосвязь патриотического и эстетического в процессе воспитания младших школьников [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.П. Ильченко. – М., 1992. 208 с.
131. Казанский, О.А. Формирование художественных потребностей старшеклассников сельских школ: [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. А. Казанский. – Новосибирск, 1975. 22 с.
132. Киргизов, И. Нравственно-эстетическое воспитание старшеклассников во внеклассной работе средствами узбекского народного музыкального искусства [Текст]: авт. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И.Киргизов Ташкент.1986. 16 с.
133. Коваль, Л.Г. Формирование эстетических оценок у подростков [Текст]: авт. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.Г. Коваль. Киев. 1975. 23 с.

134. Кондратьева, Ж.М. Воспитание эстетических потребностей у подростков (на примере общения с музыкой) [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Ж.М. Кондратьева. Киев. 1983. 13 с.
135. Кратикова, В.А. Формирование нравственно-эстетического идеала у подростков средствами искусства [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / В.А. Кратикова. – М., 1988. 16 с.
136. Крюкова, Н.Н. Формирование эстетических суждений старшеклассников в процессе внеклассных занятий по искусству [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Н.Н. Крюкова. – М., 1987. 16 с.
137. Кулаков, Ю.Д. Подготовка учителей музыки к формированию эстетической культуры школьников (на примере чувашского народного песенного творчества) [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Ю.Д. Кулаков. Чувашия. 1998. 238 с.
138. Липский, В.Н. Эстетическая культура как философская категория: [Текст]: авт. ... дис. док-ра филос. наук: 13.00.01 / В.Н.Липский. – М., 1997. 71 с.
139. Литвиненко, Л.Л. Воспитание художественных вкусов учащихся в процессе ознакомления с различными видами искусств [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Л.Л. Литвиненко. – М., 1977. – 13 с.
140. Литяйкина, О.Г. Проблемы эстетического воспитания в педагогических концепциях России конца XIX первой трети XX в.: [Текст]: дис. канд. ... пед наук: 13.00.01 / О.Г. Литяйкина. Саранск. 1997. 243 с.
141. Малюков, А.Н. Формирование художественной культуры подростка в процессе воспитания ценностного отношения к искусству [Текст]: дис. ...докт. пед. наук: 13.00.01 / А.Н.Малюков. – М., 1996. 506 с.
142. Овчинникова, А.Ж. Теоретические основы формирования эстетического отношения к действительности у учащихся начальных классов школы [Текст]: дис. ...докт. пед. наук: 13.00.01 / А.Ж. Овчинникова. – М., 1998. 466 с.

143. Олина, В.Л. Формирование нравственного и эстетического идеалов у старшеклассников в процессе обучения (на материале литературы и истории) [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / В.Л. Олина. – М., 1973. 16 с.

144. Ольхова, О.К. Воспитание эстетической культуры подростка в учреждениях дополнительного образования детей. [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / О.К. Ольхова. Оренбург. 2010. 21 с.

145. Пешикова, Л.В. Организация общения на уроках мировой художественной культуры как средство эстетического развития школьников [Текст]: дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Л.В. Пешикова. – М., 1997. 152 с.

146. Плотникова, Е. В. Развитие эстетической культуры личности средствами костюма: [Текст]: дис. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Е. В. Плотникова. – М., 1995. 159 с.

147. Трубина, И.И. Педагогические условия эстетического воспитания старших школьников в образовательных учреждениях инновационного типа [Текст]: дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / И.И. Трубина. – Кемерово. 1998. 134 с.

148. Яковлева, Н.Н. Формирование эстетических оценок у подростков средствами киноискусства (на материале деятельности классного руководителя) [Текст]: авт. дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Н.Н. Яковлева. Минск. 1969. 20 с.

149. Ясенева, Л. Г. Формирование эстетической культуры школьников в современном общеобразовательном учреждении [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Л. Г. Ясенева. Уфа. 2004. 24 с.

Мақолаҳо аз матбуот ва мачмуаҳои илмӣ

150. Гембицкая, Е. Музыка и музыкальное творчество в идейном и нравственном воспитании учащихся [Текст] /Е.Гембицкая // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. – М.: Педагогика. 1981. – С.117–124.

151. Гомазков, О. Понимает ли мозг красоту? [Текст] / О Гомазков // Знание сила. 1994. №12. – С.35 – 40.
152. Берхин, Н.Б. Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьников [Текст] / Н.Б.Берхин. // Педагогика. 1995. №2. – С.42– 45.
153. Верб, М.А. Взаимосвязь эстетической и педагогической культуры будущего учителя [Текст]: / М.А.Верб // Проблемы эстетического образования и воспитания студентов педагогических вузов. Свердловск. 1981. – С.3 –10.
154. Донишу маърифати техникӣ – тақонбахши рушди маориф. [Матн]: // Масъалаҳои маориф. 2010. №4. – С.3 –13.
155. Зоҳидова, С.Н. Равандҳои тарбияи эстетикӣ роҷеъ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонандагонӣ хурдсоли мактабӣ [Матн]: / С.Н.Зоҳидова // Номаи донишгоҳ. Уч. Записки. Душанбе. 2015. – С.240 – 243.
156. Канаева, К.К. Эстетическое воспитание и культура общения // Теория эстетического воспитания. [Текст]: / К.К.Канаева. – М.: Искусство. 1997. – С.219 –227.
157. Киященко, Н.И. Эстетическое воспитание и современный научно-технический прогресс [Текст]: / Н.И. Киященко // Теория эстетического воспитания. – М.: Искусство. 1979. – С.110 –139.
158. Киященко, Н.И., Лейзеров Н.Л. Сущность эстетического воспитания и его роль во всестороннем и гармоническом развитии личности [Текст]: /Н.И. Киященко // Теория эстетического воспитания. – М.: Искусство. 1979. – С.5 –32.
159. Лихачёв, Б.Т. Вопросы взаимодействия трудового и эстетического воспитания [Текст]: / Б.Т. Лихачев // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. – М.: Педагогика, 1981. – С.199 – 212.
160. Марнет, Г. О значении эстетических потребностей и интересов в эстетическом воспитании [Текст]: / Г.О. Марнет. // Эстетическое

воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона.– М.: Педагогика. 1981. – С.60 – 68.

161. Печко, Л.П. Эстетическое развитие школьников основными видами деятельности [Текст]: / Л.П.Печко //Теория эстетического воспитания. – М.: Искусство. 1979. – С.196 – 219.

162.Печко, Л.П., Петрова, Ю. Возможности эстетического воспитания школьников при изучении естественно-математических предметов [Текст] / Л.П.Печко // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. – М.: Педагогика. 1981. – С.218 – 163.

163. Раҳимов, С. Истиклолият, фарҳанг ва хунари муосир [Матн]: С. Раҳимов // Истиклолият ва фарҳанг. – Душанбе: Матбаа. 2017. – С.28 –31.

164. Савельев, А.Я. Технологии обучения и их роль в реформе высшего образования [Текст] / А.Я. Савельев // Высшее образование в России. 1994. №2. – С.29 – 37.

165. Саидов, А.Р. Формирование эстетической культуры как важная педагогическая проблема [Текст]: / А.Р. Саидов // Вестник Таджикского технического университета. 2011. №4. – С.118 – 121.

166. Суна, У.Ф., Петров, В.М. Социология эстетической культуры [Текст] / У.Ф. Суна, В.М. Петров // Проблемы методологии и методики –. Рига: Зинатне. 1985. – С.72 – 79.

167. Сухова, Т. Направления и формы эстетического воспитания учащихся в практике современной школе [Текст] / Т.Сухова // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. – М.: Педагогика. 1981. – С.182– 199.

168. Тошхочаева, С.А. Педагогикаи халқӣ дар тарбияи насли наврас [Матн] /С.А.Тошхчаева //Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумхуриявӣ дар мавзуи «Нақши хунаrhoи мардумӣ дар рушд ва пайдории фарҳанги миллӣ» баҳшида ба соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунаrhoи мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. Душанбе. 2019. – С.279 – 281.

169. Филиппова, В.А. Эстетический интерес как проявление эстетического отношения к действительности [Текст] / В.А. Филиппова // Эстетические категории: формирование и функционирование: Межвуз. сб. – Петрозаводск: ПГУ.1985. – С.50 – 60.

170. Ҳамкории роҳбари синф бо падару модарон [Матн]: // Масъалаҳои маориф. 2009. №4. – С.41– 45.

171. Щуркова, Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры [Текст] /Н.Е. Щуркова. М.: ОЦ Педагогический поиск. 1997. 19 с.

172. Юсов, Ю. Вопросы художественного развития школьников в процессе изобразительной деятельности [Текст] / Ю.Юсов // Эстетическое воспитание школьной, молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г.Зальмона. – М.: Педагогика. 1981. – С.109 – 117.

173. Якимейко, М.А. Эстетическое воспитание старшеклассников средствами литературы [Текст] / М.А. Якименко // Теория эстетического воспитания. – М.: Искусство. 1979. – С.174 –196.

МУНДАРИЧАИАСОСӢ ВА НАТИҶАҲОИТАҲҚИҚОТДАР НАШРИЯҲОИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ БА ТАБЪ РАСИДААНД:

1. Мақолаҳои ғолибӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи бонуфузи аз ҷониби ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА-и назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия таъсисшуда нашр шудаанд:

[1-М] Усмонов З.Ҷ. Муносибати маҷмӯӣ ба ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар коллеҷ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. 2021. №1(38). – С.29–33. ISSN 2222- 9809.

[2-М] Усмонов З.Ҷ. Роҷеъ ба баъзе масъалаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳои техникаӣ /З.Ҷ.Усмонов //Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории ба номи С.Айнӣ. 2022. №1(96). –С.23-28. ISSN 2219-5408.

[3-М] Латифзода Д.Н., Усмонов З.Ҷ. Шароитҳои педагогии ҳамкории функционалии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ

ҷавонон. [Матн] /Д.Н.Латифзода, З.Ҷ.Усмонов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. 2024. №4 (54) – С.21–26. ISSN 2222-9809.

II. Мақолаҳо ва корҳои илмӣ, ки дар дигар маҷаллаву нашрияҳо ба чоп расидаанд:

[4-М] Усмонов З.Ҷ. Илми этика ва марҳилаҳои асосии ташаккули тақомули афкори ахлоқӣ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов //Паёми Донишқада /Махзани илм. 2019. №1/2. – С.213-217. (Бо ҳаммуаллифӣ).

[5-М] Усмонов З.Ҷ. Усмонов З.Ҷ. Хусусиятҳои миллии таълими санъат дар Тоҷикистон // Русия — Тоҷикистон — Ўзбекистон: Ҷавонон ва рушди фарҳанги маънавии ҷомеа. Маҷмӯаи маводи Конференсияи 11-уми байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ омӯзгорони мактабҳои олии Русия, Тоҷикистон ва Ўзбекистон. 22 апрел 2022. Душанбе. Челябинск. Ташкент. Самарқанд. Бухоро. 2022. – С.15-22. (дар ҳаммуаллифӣ).

[6-М] Усмонов З.Ҷ., Латифзода Д.Н. Ҳамкории коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи зебоипарастӣ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов, Д.Н. Латифзода //Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ ба номи С.Айнӣ. Душанбе. 2023. №2 (16).– С.48-53.ISSN 2708-5759.

[7-М] Усмонов З. Ҷ. Дар бораи модели таълими этнофарҳангӣ дар Тоҷикистон (таҷриба ва мушкилот) // Маводи Конференсияи XVIII байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ «Русия – Ўзбекистон – Тоҷикистон: ҷанбаҳои рушди ҳамкориҳои фарҳангӣ таълимӣ, илмӣ ва эҷодӣ», ки ба 30-солагии Донишқадаи давлатии забонҳои хориҷии Самарқанд бахшида шудааст. Челябинск – Самарқанд – Тошканд – Бухоро - Душанбе. 9 ноябр 2024. – С.114-124. (дар ҳаммуаллифӣ).

[8-М] Усмонов З.Ҷ. Тарбияи зебоипарастӣ–талаботи замон. Душанбе, 2024. 127 с. (дар ҳаммуаллифӣ).

